

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MÜNTEHABÂT-I TERCÜMÂN-I HAKÎKAT

(3. CİLT)

İNCELEME, TAHLİLÎ FİHRİST, SEÇME METİNLER

HAZIRLAYAN

MURAT KARABAŞ

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ali İhsan KOLCU

Giresun

2022

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün.....\.....\.....tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Murat KARABAŞ 'ın "Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat (3. Cilt) İnceleme, Tahlilî Fihrist, Seçme Metinler" başlıklı tezini incelemiş olup aday 27.12.2022 tarihinde, saat 13.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Ali İhsan KOLCU	
Üye	Doç. Dr. Hatem TÜRK	
Üye	Dr. Öğrt. Üyesi Salih OKUMUŞ	

ONAY

...../...../.....

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü V.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat (3. Cilt) İnceleme, Tahlilî Fihrist, Seçme Metinler” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

TEŐEKKÖR METNİ

Bu çalıřmanın oluřması için geçen uzun ve yorucu sűrete desteklerini her zaman űzerimde hissettiėim aileme; zaman zaman zorlandıėım sıralarda yardımlarını esirgemeyen, dűnem arkadařım Rasim Kırılak'a; yazdıėı sayısız eserlerle Tűrk edebiyatı tarihine yeri doldurulamaz katkılar saėlamıř, çalıřmamın ortaya çıkmasında ve geliřmesinde yol gűsterici rehberim olan kıymetli hocam Prof. Dr. Ali İhsan KOLCU'ya teőekkűrű borç bilirim.

ÖN SÖZ

Tarih boyunca gazete ve dergiler, haberleşmenin yanı sıra çağın gereksinimlerini karşılaması dolayısıyla edebiyat dünyasının birikimlerini bünyesinde barındırmıştır. Bu doğrultuda edebiyat, tarih, biyoloji, kimya gibi alanlarda çok yönlü bir amaca hizmet etmiştir. Gündelik hayatın bir parçası olması sebebiyle fikirleri canlı ve taze tutma, yeni tartışmalar meydana getirme ve çözüm yolları üretme vazifesini de ziyâdesiyle üstlenmiştir. Bu edebi tartışmalar neticesinde kimi zaman kutuplaşmalar oluşmuş kimi zaman ise önemli görülen meseleler üzerindeki sisli perdeler aralanmaya çalışılmıştır.

Türk edebiyatında Batılı tarzın ayak izleri matbuat hayatının başlamasıyla kendini hissettirmiştir. Tanzimat dönemi ile eskiye ait olan fikir ve kalıpların yıkılması yeninin inşası beraberinde aydınlanma çağı yaşanmıştır. Tercüme eserler vâsıtasıyla romanla tanışılmış daha sonra taklit beraberinde ise toplumsal konulu Türk romanı kimliğiyle özgün eserler ortaya koyulmuştur. Yüzyıllardır aynı çerçevede yaşamını idame ettiren şiir, şekil ve muhteva yönünden kendinden önce süregelen anlayıştan tamamen farklı bir yol izleyerek değişim göstermiştir. Belirli konu ve karakterlerle sınırlı geleneksel Türk tiyatrosu yerine modern Türk tiyatrosu benimsenmiştir. Gazete ve dergilerde yayınlanan tefrikalar, romanların insanlara ulaşmasına olanak sağlamıştır.

Bir toplumun daha önce alışlagelmiş ve kalıplaşmış düşünce dünyasını değiştirmek, dönemin anlayışıyla eşyanın tabiatına aykırı düşünceleri ortaya atan aydın şahsiyetler tarafından gerçekleştirilir. Bu tür avangart çıkış yakalayan kişiler, bir taraftan ellerindeki altın kalemlerle aydınlık bir gelecek kurarken diğer taraftan kökleri geçmişe uzanan eski yapılarla da mücadele hâlinde dirler. Değişimin ve gelişimin yaşandığı bu çalkantılı dönemlerde sık sık yeni fikirler ortaya atılır şair ve yazarlar arasında büyük çatışmalar yaşanırdı.

Bu tür edebi münâkaşaların odağında şüphesiz ki Ahmet Midhat Efendi'nin öncülüğünü yaptığı Tercümân-ı Hakikat gazetesi yer alacaktır. Midhat Efendi'nin gazete ve matbuat hayatındaki rolü hakkında Kolcu: "Hakîkatte Ahmet Midhat Efendi çalışkanlığı zekâsı ve ortaya koyduğu eseriyle kendi mitosunu yaratan adamdır. Fakat onun şimdiye kadar fark edilmeyen, üzerinde durulmayan yanıyla matbuat ve edebiyat faaliyetlerinde aktif

olduğu yıllarda Türk edebiyatının rotasını çizme, istikametini tayin etme konusunda yeri ve zamanında yaptığı önemli ve elzem müdahalelerdir.”¹ İfadesini kullanır.

Midhat Efendi her ne kadar eserlerinin çokluğu sebebi ile “Yazı Makinesi” olarak anılsa da devrinin yol göstericisi ve yetiştiricisi olması sebebiyle Türk edebiyatının pusulası olarak görülebilir. Eğitim hayatı, çocukluk yıllarında ısraklık yaptığı sıralarda okuma yazma öğrenmesi ve Fransızca’ya ilgi göstermesiyle başlar. O devrinde yaşamını insanlarla iç içe toplumdaki biri olarak sürdürecektir. Hayatının dönüm noktalarından birini Niş Rüştîyesi mezuniyetinden sonra Tuna Vilâyeti mektubî kaleminde çalıştığı sırada Midhat Paşa’nın takdirini kazanmasıyla yaşar. Paşa ona kendi mahlasını vermesiyle Ahmet Midhat olarak anılmaya başlayacaktır. Bu dönemden sonra edebiyat çevresiyle tanışmaya başlayacaktır.

Hayatının her alanında kendini öğretmek için öğrenmeye adanmış Midhat Efendi İbret Takvim-i Ticaret, Dağarcık, Kırk Ambar ve Bedir gazetelerinde görev almış ve belirli bir edebiyat zümresi edinmiştir. Bunca yıllık edebi birikim ve matbuat tecrübesinden sonra şartlar ziyâdesiyle uygundur. 1978’de Takvim-i Vakayî müdürü olduktan sonra 27 haziranda Tercümân-ı Hakikat gazetesi ile uzun soluklu aktif ve yoğun bir yayın sürecine girmiş olacaktır. Bilimsel, siyasi, edebi, felsefi, sosyal ve kültürel birçok geniş alanda yayın dönemini sürdüren gazete büyük ilgi görecektir.

Yaşadığı devrin hocası ve yetiştiricisi olarak kabul edilen Midhat Efendi’nin sanat okullarında öğrenilmesi için yazdığı Hâce-i Evvel kitabı cebir, geometri, coğrafya, tarih, astronomi ve fen bilimleri gibi konularını barındırır. Bu eserinden sonra edebiyat dünyası kendisini Hâce-i Evvel olarak benimseyecektir. Çalışkanlığı ve devrin aydınlarına yol gösterici tutumuyla örnek bir şahsiyet olarak anılacaktır. Bu doğrultuda oğlu Tevfik’e yazdığı mektubunda: “Senin gibi genç çalışan muharrirler böyle mühim eserleri yalnız okuyup bâde bir tarafa atmak için almazlar. Okuyup istifâde eyledikleri şeylerden kârî’lerini de müstefid etmeye sanatlarının birinci muktezâsından sayarlar. Binâ’en aleyh bu bendleri cem’ edişinden umarım ki bir hulâsasını olsun yapıp Tercümanımızı ve bâde Müntehâbat-ı Tercümanımızı tezyîn edersin.”² Öğüdünü verecektir.

Bu çalışmanın amacı tarihin tozlu sayfalarında keşfedilmeyi bekleyen metinleri gün yüzüne çıkarıp okuyucuların hizmetine sunmaktır. Bizzat Midhat Efendi tarafından gazeteden seçmelerin yer aldığı ansiklopedik bir değer taşıyan Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat adlı

¹ Ali İhsan Kolcu, Putları Yıkıyoruz, Salkımsöğüt Yayınevi, Rize, 2019, s.59

² Midhat, Ahmed, Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat III, s.454

III

eserin 3. cildinin edebiyat dünyasını ilgilendiren metinlerinin düzenlenmesi ve yeni harflere aktarılmasıdır. Bir asır öncesinden günümüze seslenen bu eserde o dönemin edebi ve kültürel izlerine rastlamak mümkündür.

IV

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat

(3. Cilt)

İnceleme, Tahlilî Fihrist, Seçme Metinler

Murat KARABAŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışmanı: Ali İhsan KOLCU

GİRESUN-2022

Tanzimat Dönemi'nin başlamasıyla birlikte Batı'ya yönelen Türk Edebiyatı'nın gelişmesinde matbaanın rolü dikkat çekmektedir. Basın hayatıyla ortaya çıkan gazete ve dergiler henüz çok yeni olan fikirleri topluma aktarmak için kullanılmıştır. Dönemin yazar ve şairleri tarafından eskinin inşa ettiği yapılara karşı büyük bir mücadele verilmiştir. Bu doğrultuda şiir, hikâye, tiyatro ve roman tefrikaları yayınlanarak düşüncelerin uygulanması da ihmâl edilmemiştir.

Yazar kimliğinin yanında eğitimci rolüyle de devrine yön vermiş Midhat Efendi 1878 yılında Tercümân-ı Hakikat gazetesini kurmuştur. Dönemin en önemli yazar ve şairleriyle birlikte çalışmış ve doğru adımlarla onlara yol gösterip öncü olmuştur. Aynı zamanda gazete, genç isimlerin yetiştiği bir sanat okulu görevini de üstlenmiştir. Asıl yayın amacı edebiyat olsa da siyasal, sosyal, kültürel ve bilimsel birçok alanda topluma yön verecek eserler ortaya koyulmuştur.

Bu çalışma Midhat Efendi tarafından Tercümân-ı Hakikat gazetesinden seçilmiş ansiklopedik değer taşıyan Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat'in 3. cildini kapsamaktadır. Aynı zamanda hikâye şiir mektup ve makale ağırlıklı yazılar konularına ve türlerine göre sınıflandırılmıştır. Bu düzenlemede tüm eserlerin içerikleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Edebiyat ile ilgili olanlar seçilerek günümüz harflerine aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Midhat Efendi, Tercümân-ı Hakikat, Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat, İnceleme, Çeviri

ABSTRACT

Ahmet Midhat Efendi Muntehabat-ı Tercümân-ı Hakikat Second Volume

Selected Text

Review, Analysis, Index, Translation

With the beginning of the Tanzimat Period, the role of the printing press in the development of Turkish literature, which turned towards the West, draws attention. Newspapers and magazines that emerged with the press life were used to convey very new ideas to the society yet. A great struggle was given by the writers and poets of the period against the structures built by the past. In this direction, the application of ideas was not neglected by publishing serials of poems, stories, plays and novels.

Midhat Efendi, who guided his era with his role as an educator as well as a writer, founded the newspaper Tercüman-ı Hakikat in 1878. He worked with the most important writers and poets of the period and guided them with the right steps and became a pioneer. At the same time, the newspaper undertook the task of an art school where young people are trained. Although the main purpose of publication is literature, works that will guide the society in many political, social, cultural and scientific fields have been revealed.

This study covers the 3rd volume of Muntehabat-ı Tercümân-ı Hakikat, which has encyclopedic value, selected from the newspaper Tercümân-ı Hakikat by Midhat Efendi. At the same time, stories, poems, letters and articles are classified according to their subjects and types. In this arrangement, information about the contents of all works is given. Those related to literature were selected and transferred to today's letters.

Keywords: Ahmet Midhat Efendi, Tercümân-ı Hakikat, Muntehabat-ı Tercümân-ı Hakikat, Analysis, Translation

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
TABLolar DİZİNİ.....	XIV
GİRİŞ	1
1 FİHRİSTLER.....	11
1.1 Yazar Adına Göre Fihrist.....	11
1.2 Türlerine Göre Fihrist	27
1.2.1 Şiirler	27
1.2.2 Hikâyeler	30
1.2.3 Let'âifler	31
1.2.4 Anı Biyografi Gezi Yazısı ve Mektuplar.....	33
1.2.5 Tercüme Eserler	36
1.2.6 Takdim Teşekkür ve Rica Yazıları	36
1.2.7 Makale ve Diğer Yazılar	37
SEÇME METİNLER.....	43
2. ŞİİRLER.....	43
2.1 Gazel	43
2.2 Kıta	43
2.3 Kıta	44
2.4 Cezbe	45
2.5 Kıta	46
2.6 Gazel	46
2.7 İsimsiz.....	47
2.8 İsimsiz.....	48
2.9 Gazel Ez Dehân-ı Tedbir	49

VII

2.10 İsimsiz.....	50
2.11 Kıta	52
2.12 Nacî Efendi'nin Gazelini Tahmis.....	53
2.13 İsimsiz.....	54
2.14 Gazel	55
2.15 Kıta	56
2.16 Gazel	56
2.17 Nazîre.....	57
2.18 Gazel	58
2.19 Tahmis.....	59
2.20 Nazîre.....	60
2.21 Gazel	61
2.22 İsimsiz.....	62
2.23 Şarkı.....	62
2.24 Selanik'ten Hayret Yahud Bir Meleğin İnsanlara Hitâbı	63
2.25 Gazel	64
2.26 Gazel	65
2.27 Tahmis-İ Gazel Hazret-i Mu'allim	66
2.28 Gazel	67
2.29 Münâcat.....	68
2.30 Gazel	69
2.31 Selanik'ten.....	70
2.32 Nazîre.....	70
2.33 Gazel	71
2.34 Manzûme-i Hakikat	72
2.35 Kıta	72
2.36 Gazel	73

VIII

2.37 Kıta	73
2.38 Ebyât-ı Müferride	74
2.39 Gazel	75
2.40 Diğer	75
2.41 Mes'ûd-i Harâbâtî'ye Nazîre.....	76
2.42 Gazel	77
2.43 Mu'allim Nâcî'ye Nazîre.....	78
2.44 Gazel	79
2.45 Kıta	80
2.46 Söylemiş Bulundum.....	80
2.46.1 Gazel	80
2.46.2 Nazım	81
2.46.3 Ebyât-ı Müferride.....	81
2.47 Bahar-ı Hayâl.....	82
2.48 Tarih-i Belîğ.....	82
2.49 Gazel	83
2.50 Kıta	83
2.51 Kıta	84
2.52 Gazel	84
2.53 Nazîre.....	85
2.54 Gazel	85
2.55 Gazel	86
2.56 Manzûme.....	87
2.57 Gazel	91
2.58 Bir Melek-Sîmâ'ya Hitâb	91
2.59 Gazel	92
2.60 Nazîre.....	93

2.61 Gazel	94
2.62 Gazel	94
2.63 Gazel	95
2.64 Gazel	96
2.65 Su'al	96
2.66 Kıta	98
2.67 İlim-i Âb	98
2.68 Tevhid	100
2.69 Gazel	102
2.70 Tahmis	103
2.71 Kaside	104
2.72 Gazel	109
2.73 Gazel	110
2.74 Gazel	111
2.75 Tahmis-i Gazel Şeyh Sadi	111
2.76 Gazel	112
2.77 Nazîre	113
2.78 Nazîre	114
2.79 Sayyâd	114
2.80 Nazîre	118
2.81 Seher	119
2.82 Gazel	123
2.83 İbn-i Yemen'in Bir Kıtası	123
2.84 Gazel	124
2.85 Diğer	125
2.86 Gazel	126
2.87 Gazel	126

2.88 Gazel	127
2.89 Gazel	127
2.90 Tahmis-i Gazel Fuzûlî-Yi Bağdâdî	128
2.91 Tahmis-i Gazel Mu'allim Nâci	129
2.92 Nazîre.....	131
2.93 Gazel	131
2.94 Gazel	132
2.95 Tahmis-i Gazel.....	133
2.96 Nazîre-i Gazel Süleyman Selim	134
2.97 Gazel	135
2.98 Gazel	135
2.99 Gazel	136
3 HİKÂYELER	137
3.1 İlim-i Nahvın Keyfiyyet Vaz'î ve Ebüssuûd	137
3.2 Zukûret Tesellisi	138
3.3 Arslandaki Zekâyâ Dehhâş Bir Misâl	140
yahud	140
Arslanın Bir Kaza Te'aşşuku	140
3.4 Bir Hırsızın Kıymet-i Telifi	143
3.5 Bî-Vefâlığın Malı Kaça Oluyor	145
3.6 Bulabildiklerim.....	147
3.6.1 Mini Mini.....	147
3.6.2 Akşam	148
3.7 Yamyamın Cezası.....	149
3.8 Bilâihtiyâr Serik Bir Aşk	150
3.9 Kömürcü	158
3.10 Zekâ-yı Kelb.....	165

3.11 Kömürcü	166
3.12 Gülünç Bir Nikâh	174
3.13 Semere-i Nezâket	176
3.14 Ağâz-ı Pervâz	180
4 LETÂ'İFLER	181
4.1 Letâ'if	181
4.1.1 Havadis Muhtera'-ı Latîfe	181
4.1.2 Kıraathane Haricinde.....	181
4.1.3 Limon İskelesinde	182
4.1.4 Kayık İçinde	183
4.1.5 Avdette	184
4.2 Letâ'if	184
4.3 Letâ'if	186
4.4 Letâ'if	186
4.5 Letâ'if	189
4.6 Letâ'if	190
4.7 Letâ'if	191
4.7.1 Köprü Başında Çare-i Halâs	191
4.8 Letâ'if	193
4.9 Letâ'if	195
4.9.1 Kedi ile Sarhoş	195
4.10 Letâ'if	198
4.11 Letâ'if	198
4.11.1 Mahkeme-i Cinayette	200
4.11.2 On birinci Mecliste	200
4.11.3 Champavaro Düğünde	200
4.11.4 Yamyamların Bir Yemek Listesi.....	203

4.11.5 Mikroplar	204
4.12 Letâ'if	206
5 ANİ, BİYOGRAFİ, GEZİ YAZISI ve MEKTUP	209
5.1 Londra'da İki Gün	209
5.2 Hazret-i Mu'allime	218
5.3 Hazret-i Mu'allime	221
5.4 Tercümân-ı Hakikat	224
5.5 Mütenevvia	225
5.6 Cevap	226
5.7 Hazret-i Mu'allime	227
5.8 Mektup	229
5.9 Emin Hilmi Efendi	234
5.10 Hüzün İçinde Sürûr	237
5.11 Arz-ı Şükrân	238
5.12 Nutuk	240
5.13 Cevap	241
5.14 Hazret-i Mu'allime	248
5.15 Hazret-i Mu'allime	251
5.16 Mektup	252
5.17 Cevap	260
5.18 Fahrettin Razi'nin Bir Mesihî ile Mübâhasesi	263
5.19 Cevap	266
5.20 Saib	268
5.21 Mektup	271
5.22 Tercümân-ı Hakikat	272
5.23 Tercümân-ı Hakikat	274
5.24 Tercümân-ı Hakikat	276

XIII

5.25 Mektup	277
5.26 Mektup	278
5.27 Mektup	279
5.28 Amerika’da Hâne Çalan Hırsızlar Da Bulunurmuş!.....	280
5.29 Telsiz Muhaberat-ı Telgrafya’da Kabul Olacak Gibi Görünüyor	281
5.30 Amerika’da Kemalen Gazla Tenvir ve Teshin Olunan Bir Şehir	282
5.31 Firkatzâdeler.....	283
5.32 Mektup	284
5.33 Ayna.....	285
5.34 Cevap	286
5.35 Hazret-İ Mu’allime	288
5.36 Nasihat.....	290
5.37 Hazret-İ Mu’allime	292
5.38 Bağdat’tan.....	295
5.39 Dilencilik ve Hırsızlık.....	296
5.40 Mektup	298
5.41 Mektup	298
5.42 Cevap	298
5.43 Mektup	304
5.44 Ayinen.....	305
5.45 Cevap	306
5.46 Dul Ömür Yahud Ömrü Nafi.....	307
5.47 ‘Âdât-ı Vahşiye	309
5.48 Mektup	310
5.49 Mektup	311
6 TERCÜME ESERLER	312
6.1 Masum	312

6.2 Bir Yerde Her Yürekde Bir Başka His	312
6.3 Nevcivan- Ab-ı Revân	313
6.4 İztırârî Bir İlân-ı Aşk.....	315
6.5 Meydan-ı Harp	319
6.6 Mecâzât-ı Mütekâbile	322
yâhud	322
El'ceza Min Cinsü'l-Amel	322
6.7 Necm-Efşân Bir Gece	325
7 MAKALE VE DİĞER YAZILAR	326
7.1 İbret-i Âlemliyiz.....	326
7.2 Çocuk Sergisi	326
7.3 Mevâdd-ı Hâkimiye.....	329
7.4 Mukaddime	330
7.5 İsimsiz.....	333
7.6 Tiyatro Tarihi	333
7.6.1 Tiyatronun Menşe-i Tabîyesi.....	333
7.6.2 Tiyatro Nazarında Tiyatro Ne Kadar Kadimdir	334
7.6.3 Kadim Yunanîlerin İlk Tiyatro Oyunları	335
7.6.4 Yunanîlerin İlk Tiyatrohâneleri.....	337
7.7 Ayinen.....	338
7.8 Tiyatro Tarihi	338
7.8.1 Kadim Tiyatroların Biçimi	339
7.8.2 Yunanîlerin Sene-i Techîzâtınca Terakkîleri.....	340
7.8.3 Romalıların Tiyatroca Terekkîyatı.....	341
7.9 Tercümân-ı Hakikat.....	341
7.10 Şiir ve Hikmet	342
7.11 Hale.....	346

7.11.1 Hale ve Şair	346
7.11.2 Hale ve Hükemâ	347
7.11.3 Hale-i Şems	348
7.11.4 Hale-i Kamer	349
7.11.5 Müttehidü'l-Merkez	350
7.11.6 Hale'nin Esbâb-ı Husûlü	350
7.12 Hulâsa-ı Mâli	351
7.13 Mütâlaa- Güzel Söz Bulmak Ne Güç!	353
7.14 Şikemperverliğin Şâirânesi yahud Şiirin Şikemperverânesi.....	356
7.15 Matbaalar.....	366
7.16 Ruhi'de Azim-i Ciddi.....	367
7.17 Moliere'in Bir İmzası.....	368
7.18 Tercümân-ı Hakikat.....	369
7.19 Münâcat.....	369
8. SONUÇ.....	373
9. KAYNAKÇA.....	377
11. İNDEKS	380

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Türlerine Göre Başlıklar ve Eser Adedi	2
Tablo 2. Şiir Türleri	3
Tablo 3. Bölüm Başlıkları ve Adedi	8

GİRİŞ

Avrupa ve dünyada dönüm noktası olarak kabul edilen Fransız İhtilali ile halkın bilinçlenmesi beraberinde fikir özgürlüğünü getirmiştir. Siyasal, toplumsal, sosyal ve edebi her alanda domino etkisi yaratan bu devrimle yeni fikir ve görüşlerin ortaya çıkması sağlanmıştır. Devrimin düşünsel temelleri Voltaire, J.J. Rousseau, Diderot ve d'Alembert gibi aydın filozoflar tarafından atılmıştır. Fransız Edebiyatı, İlk Çağ, Rönesans ve Klasik Çağ'da da etkisini hissettirmesine rağmen Aydınlanma Çağı'ndan sonra oluşturulan öğretisi ve akımlarla Batı edebiyatının odak noktası haline gelmiştir. Toplumsal olarak başlayan bu değişim edebiyata da sirâyet etmiştir.

Dünyadaki bu köklü değişimin farkına varan aydın Türk yazar ve şairler, yönünü Fransız edebiyatı başta olmak üzere Batı'ya çevirmişlerdir. Matbaanın gelmesiyle birlikte Takvim-i Vakayî, Tercümân-ı Ahval, Tercümân-ı Hakikat gibi gazetelerle dönemin fikir anlayışı aktararak kitlesel bilinçlendirme amaçlanmıştır. Divan edebiyatında izlerine rastlanmayan makale, tiyatro, roman hikâye gibi türler bu dönemde ortaya çıkmıştır. Şiirin dili süslü ve ağırken sadeleştirilmiş ve bireysellik katılmıştır. Bu dönemde La Fontaine, Moliere, Musset, Lamartine ve Goethe, Baudelaire, gibi şahsiyetlerin tesirleriyle Türk edebiyatı yeni bir kimlik kazanmıştır.

Ahmet Midhat Efendi'nin öncülüğünde Tanzimat döneminde yayın hayatına başlayan Tercümân-ı Hakikat gazetesi Servet-i Fünûn dönemine kadar etkisini hissettirmiştir. Bu iki dönem arasında geçen sürede eser veren şair ve yazarlara ilk defa Mehmet Kaplan tarafından Ara Nesil ismi verilmiştir. Tanzimat ve Servet-i Fünûn arasında köprü görevi gören Ara Nesil edebiyatı sanatçıları verdiği eserlerle Servet-i Fünûn devrinin habercisi niteliğindedirler. Bu nesilin kadrosunu Mehmet Kaplan tespitleriyle 25-30 kişi olarak belirlenmesine karşın Necat Birinci 41, Birol Emir 59, Ali İhsan Kolcu ise çalışmalarıyla 100 isme kadar genişletmişlerdir. Tercümân-ı Hakikat gazetesinde ve bu çalışmada dönemin sanatçıları ve edebiyat anlayışları etkisini hissettirmektedir. Mehmet Kaplan Servet-i Fünûn'a kadar olan devreleri şu şekilde sınıflandırır;

“Servet-i Fünûn edebiyatının teşekkülüne kadar olan bu devreyi nesillere ve onların hâkim temayüllerine göre başlıca üç devreye ayırmak mümkündür:

1.Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın temsil ettikleri politik ve sosyal fikirler devri.

2. Abdülhak Hâmid ve Recaizade Ekrem'in ifade ettikleri romantik büyük ihtiras ve ıstıraplar devri.

3. Ara-neslin eserlerinde kendini gösteren günlük, küçük hassasiyetler devri (Realizm).”³

Batılı gibi düşünüp Türk gibi yazılan bu dönemin yayın anlayışı ve sanatçıların tutumuyla ilgili Mehmet Kaplan; “Burada, bu devre içinde, neşriyatta görülen ikinci derecedeki şahsiyetlerin üzerinde ayrı ayrı durmaya imkân yoksa da, hepsinin müşterek faaliyetlerinin genel hatları şöyle özetlenebilir: 2. Abdülhamid istibdadı, politik ve sosyal konulara dokunmayı yasakladığı için Abdülhak Hamid ve Recaizade'den sonra gelenler onların ferdî duyuş tarzlarını devam ettirmişlerdir, fakat bununla da kalmayarak tercüme vasıtasıyla giren yeni temleri de işlemişlerdir.”⁴

Tablo 1. Türlerine Göre Başlıklar ve Eser Adedi

TÜR BAŞLIKLARI	ADET	YENİ HARFLERE AKTARILAN ADET
Şiirler	99	99
Hikâyeler	14	14
Tercüme Eserler	7	7
Let'âifler	12	12
Takdim, Teşekkür ve Rica Yazıları	10	0
Anı, Biyografi, Gezi Yazı ve Mektuplar	48	48
Makale ve Diğer Yazılar	105	19

³ Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret Devir Şahsiyet Eser, Dergâh yayınları, İstanbul, 1971, s. 17

⁴ A.g.e

Şiirler

Tablo 2. Şiir Türleri

ŞİİR TÜRLERİ	ADET
Gazel	53
Tahmis-i Gazel	8
Nazîre	12
Kıta	16

Şiir etrafında şekillenen Ara Nesil'in izlerini Tercümân-ı Hakikat gazetesinden seçilmiş yazıların üçüncü cildinde görebiliriz. Eserin bu cildinde nitelik olarak şiirlerin fazla olduğu görülmektedir. Bu şiirler daha çok gazel, kaside, nazîre, tahmis gibi şekillerde kaleme alınmıştır. Başta harâbât şairi Mu'allim Nâcî olmak üzere: Şeyh Vasfî, Mu'allim Feyzi, Ali Rûhî, Naci, Harputlu Hayri, Üsküdarlı Sâlim, Üsküdarlı Talat ve Üsküdarlı Sâfî gibi Ara Nesil sanatçılarının şiirlerini kapsamaktadır. Ara Nesil'in şiir anlayışını üç bölümde sınıflandıran Kolcu; "Ara Nesil'de şiir üç farklı gruplaşma şeklinde kendini gösterir bunlardan birincisi harâbâtîğin tekrar gündeme gelmesi ve "gazel" in son büyük çıkışı aynı zamanda düşüşünü tayin eden Mu'allim Nâcî etkisi; ikincisi daha çok Batılı bir terbiye ve retoriğe bağlı fakat eski şiirden de asla uzaklaşmayan, yeniliğe açık Recaizâde Mahmud Ekrem etkisi, üçüncüsü de her iki kutba da bağlı kalmadan zaman zaman her iki anlayışa da açık bir yolu tercih eden "mutavassıtın" (İlmlîlar/Orta yolcular)'dır."⁵ Muntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat'ın 3. cildinde yer alan şiirleri Mu'allim Nâcî etkisinde gelişen bölüme dahil edebiliriz. Şiirlerdeki konu ve muhtevaya bakıldığında Divan edebiyatının izlerini görmemiz mümkündür.

Muntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat'ın 3. cildinde Mu'allim Nâcî'nin şiir ve mektuplarda Mes'ûd-i Harâbâtî mahlasını kullandığı aynı şekilde Şeyh Vasfî'nin ise Berkî mahlasını kullandığı görülür. Bu iki şahsiyetin farklı imzalarla kaleme aldıkları metinleri birbirinden ayırt edebilmek için bu çalışmada imzalar olduğu gibi kullanılmıştır. İndex ve fihrist bölümlerinde imzaların kime ait oldukları belirtilmiştir.

⁵ Ali İhsan Kolcu, Ara Nesil Edebiyatı Tarihi, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2018, s.21

Hikâyeler

Ara Nesil’de şiir baskın olduğu halde romancılar aynı zamanda hikâye yazdığı için romanla paralel olarak hikâyeler de kaleme alınmıştır. Bağımsız hikâye yazarlarının az olması sebebiyle her ne kadar gelişim göstese de romanın gerisinde kaldığı gözlemlenir. Fakat Batı edebiyatından çeviri hikâyelerin fazla olması örnek teşkil etmiş ve bu bağlamda hikâye ilerleme kaydetmiştir. Aynı zamanda çeviri hikâyelerinin de etkisi olacak ki bu dönem Türk hikâyelerinde yoğun bir şekilde yabancı şahıs kadrosuna rastlarız. Yaşanan olaylar Türk kültürünü yansıtırsa da ecnebi yer ve kişi isimleri yanlış Batılılaşmanın bu alanda ortaya çıktığını gösterir. Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat’in bu cildinde bulunan hikâyeler incelendiğinde Midhat Efendi’nin ağırlığı hissedilir. Ali Enver, Fikri, Yağcızade Osman Nuri, Necip ve Mu’allim Nâcî gibi şahsiyetler tarafından aşk, hırsızlık, fakirlik, sadâkat gibi konularda kısa ve tefrika hikâyelere rastlanır.

İlim-i Nahvın Keyfiyyet Vaz’i ve Ebüssuûd: Bir gece hane halkıyla sohbet etmekte olan Ebüssuûd’a kızı “Mâ’ihsanü’l-’semâ” der bunun üzerine “El’nücûm” cevabını alır. Bu cevaba çok şaşırان kız babasına Arap lisânında usta olduğu halde nasıl böyle bir cevap verdiğini sorar. Ebüssuûd kızına kendisinin hatalı olmadığını kızının “Mâ’ihsanü’l-’semâ” derken vurguda hata yaptığını söyler. Bunun üzerine bu hatanın yalnız kızında değil Arap lisânını konuşan herkeste yaygınlaştığını gelecekte Arap lisânının unutulacağı mesajını verir.

Zükûret Tesellisi: Küçük ve sermayesiz dükkânında bütün gün çalıştıktan sonra çocuklarına kavuşmak için sabırsızlanan ihtiyârın kendi kendine söylenmesini anlatır. Zenginlere ve zenginleri taklit edenlere seslenerek asıl zenginin kendisi olduğunu çünkü çocuklarına sarılmaktan başka hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını söyleyerek kendisini teselli eder.

Arslandaki Zekâyâ Dehhâş Bir Misâl yâhud Arslanın Bir Kaza Te’aşşuku: Vahşi hayvan terbiyecisi olan Mösyö Bulyo Cezayir’den 6 aylık bir aslan getirtir. Henüz 13 14 yaşlarında olan Mösyö Bulyo’nun kızı olan Jan’la aslan büyük bir bağ kurar. Birlikte yer birlikte yaşar birlikte uyurlar. Jan 18 19 yaşlarına geldiğinde Mösyö Hanru ile evlenmek maksadıyla görüşmeye başlar. Zaman sonra aslanıyla tanıştırmak ve evleneceği için vedalaşmak isteyen Jan ile Hanru aslanın yanına giderler. Fakat kızı bir erkekle gören aslan kıskanır ve garip hareketler sergilemeye başlar. Jan aslanı yatıştırmaya çalışsa da aslanın saldırısına uğrar ve orada canını teslim eder. Bunun üzerine Mösyö Hanru revolver ile aslanı öldürür. Aslan ve Jan kanlar içinde kalırlar.

Bir Hırsızın Kıymet Telifi: Gazetelerde yazılarını yayınlayan bir muharrir acıktığını hissederek lokantaya gider. Bu sırada uzun zamandır muharriri takip eden bir hırsız bu durumu fırsat bilerek soymak maksadıyla maymuncukla odasına girer. Odada muharririn bir yazısı gözüne çarpar. Yazıda insanların en alçağından bahseden muharrir bu vasıf için başkalarının emeklerini haketmeden çaldığı için hırsızları gösterir. Bu yazıyı okuyan hırsız mesleği bırakacaktır.

Bî-vefâhğın Malı Kaça Oluyor: Bir İngiliz tiyatrocu kız olan Matmazel Fiannay gönlünü Lord Garmoyl'a kaptırır. Lordun ailesi bu izdivâca itiraz etmediyse de soyluluğa uygun düşmediği için tiyatroyu bırakmasını isterler. Bunu üzerine Fiannay yalnız kendisinin değil kardeşinin bile tiyatro sanatını bırakacağını söyler. Evlilik hazırlıkları sürerken ayrılma mektubu alır. Bunun üzerine mahkemeye başvurur ve mahkeme iki kardeşe tiyatro sanatını bıraktıklarından zarar ve ziyanını karşılamak için iki yüz elli bin frank ödemeyi uygun görür.

Bulabildiklerim: Mini Mini ve Akşam isimli iki kısa hikâye yer alır. Mini Mini hikâyesinde çocuğunun uyuduğunu gören annenin seslenişi anlatılır. Yavrusunun masumca uyuduğunu ve yüzündeki tebessümünün ona huzur verdiğinden bahseder. Akşam isimli hikâyede ise güneşin batımıyla beraber akşamüzeri betimlemesi görülür.

Yamyamın Cezası: Manyonat isminde bir gemi batınca kaptan, ikinci kaptan ve miçosu sandala düşerler. Açlıktan ölmek için ikinci kaptan miçoyu öldürerek kanını içer. Kurtulduktan sonra İngiltere mahkemesinde yargılanan kaptanlar idamla cezalandırılır.

Bilâ-ihitiyâr Serik Bir Aşk: Midhat Efendi tarafından Pars Gazetesi'nden tercüme olunan hikâyede anlatıcının olaylara müdehâle ettiğini okuyucuyla sohbet eder gibi konuştuğunu görmekteyiz. Bu duruma Midhat Efendi'nin eserlerinde de sıklıkla rastlamaktayız. *"Kârilerimiz hikâyenin serlevhasına bakıp da hırsızlığın bu dakikadan başladığını zannetmesinler sârikimiz bir aşk olacak değil mi ya? Halbuki henüz ortada aşk yok ki sârik de olsun."* Paris'te mu'allim olan Mösyö Raymon bir sabah işe giderken Baba Lhruson tarafından durdurulur ve kızıyla muâşaka ettiği gerekçesiyle uyarılır. Olaylara anlam veremeyen Mösyö Raymon ertesi gün tekrar dükkânın önünden geçer. Baba Lhruson'un kızını görür ve âşık olur. O günden sonra bu olaylar tekrarlanınca kızın da dikkatini çeker ve mektuplaşmaya başlarlar. Bir gün kız annesiyle gezerken mektubunu Mösyö Raymon'a teslim etmek ister ama başaramaz. Mektubu alırken yakalanan Raymon hırsızlık yaptığı düşüncesiyle karakola götürülür. Mösyö Raymon karakolda kızı sevdiğini ve bu yüzden

mektuplaştıklarını itiraf eder. Bunun üzerine serbest bırakılır ve evlenmelerine müsaade edilir.

Kömürcü: İki tefrika halinde yayınlanmış bu eser dönemin uzun hikâye anlayışına uygun olarak kaleme alınmıştır. Birinci bölümde kömür ocağı yakan bir genç olan Kavrlu'nun sevdiği kadının küçük yaşta başkası tarafından hamile kalıp düşük yapmasını fakat bu işi yapan kişinin ismini vermediği için aralarında yaşanan sorunları dile getirir. Aynı zamanda avlanması yasak olan bir geyiği avlaması konu edilir. İkinci kısımda ise yasak olan hayvanı avladığı için bir bekçi tarafından aranması ve sevdiği kadın ile barışması anlatılır.

Zekâ-yı Kelb: Köpeği kaybolan birinin köpeğini telefon sayesinde bulması konu edilmiştir.

Gülünç Bir Nikâh: Bir çiftlikte yaşanan izdivaç hikâyesi anlatılmıştır.

Semere-i Nezâket: Tramvayda yolculuk ederken parası olmadığı için ücretini ödeyemeyen Jüliet Dorval utanç duyar. Diğer insanlar bu durumla alay ederken ücretini ödeyemediğini farkedenden yolculardan biri olan Ressam Dumesnil ücretini öder. Tramvaydan indikten sonra tanışan Jüliet ve Dumesnil evlenmeye karar verirler.

Ağâz-ı Pervâz: Yavru bir kuşun korkusuzca ilk uçuşları anlatılmıştır.

Mektuplar

Bu dönemde Mektup türünün de oldukça yaygın olması Müntehâbat-ı Tercümân-ı Hakikat'in 3. cildinde de görülür. Yoğunluk bakımından şiir ve makalelerin hemen ardından bu türde verilen eserlerin etkisini görmek mümkündür. Ara Nesil'de eleştiri kendi başına varlığını göstermesine rağmen bu eserde mektupların içinde şiir eleştirilerine rastlamaktayız. Bunlar daha çok şiirlerin birbirine fazla benzemesi ya da şiirlerde kullanılan Arapça kelime ve harflerin kullanımı üzerine kritikler şeklinde yer alır. Aynı zamanda Mes'ûd-i Harabâti'nin aranması üzerine mektuplaşmalar yer almaktadır.

Kefevî dergâhının şeyhi olan ve eserlerini eski şiir geleneğine bağlı olarak kaleme alan Şeyh Vasfî'nin yazdığı mektuplar dikkat çekmektedir. Şeyh Vasfî edebiyat dünyasında ve gazete bünyesinde Mu'allim Nâcî'ye sıkı sıkıya bağlıdır. Öyle ki gazellerinin birçoğunun Mu'allim Nâcî'ye nazireler olduğu görülür. Mu'allim Nâcî'ye yazdığı bir mektubunda bazı şahsiyetlerin şiirlerini değerlendirmiş ve bazı şiirlerdeki Arapça ve Farsça kelimelerin okunuşu hakkında eleştirilerde bulunmuştur. Mektubun devamında ise rica edilen Şeyh

Nizami ve İsmet Buharî'nin şiirlerinden sadece Nizami'nin şiirini tercüme edebildiğinden bahseder. Bu iki zâtın diğer mektuplaşmalarının en yoğun olarak görüldüğü kısım ise Mes'ûd-i Harâbâtî'nin bir şiirini beğenen Şeyh Vasfî'nin meyhane meyhane dolaşıp izini sürmesinin anlatıldığı eserlerdir. Arandığını öğrenen Mes'ûd-i Harâbâtî'de aynı şekilde Şeyh Vasfî'yi bulmak isteyecektir. Şeyh'in bu mektuplarda Berkî mahlasını kullandığı görülmektedir. Mektuplarda bu Berkî'nin henüz genç bir şair olduğundan bahsedilir.

Tercüme Eserler

Ara Nesil'de şiir ve roman tercümelerinin yanında hikâye çevirileri de etkisini hissettirmektedir. Fransız edebiyatı başta olmak üzere Batı'dan yapılan tercümeler ile hikâye türünün gelişimi devam etmiştir. Bu dönemde çevirilen hikâyeler hacim olarak fazla olsa da seçicilik söz konusu değildir. Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat'in 3. cildinde bu vâzifeyi Mu'allim Nâcî, Selanikli Tevfik, Vehbi, Halil Edip ve Bağdat'ın Yeni Ruhisi üstlenmektedir.

Masum: Mu'allim Nâcî tarafından Şeyler'den tercüme edilmiş eserde bir annenin çocuğuna gösterdiği şefkat anlatılmaktadır.

Bir Yerde Her Yürekten Bir Başka His: Mu'allim Nâcî tarafından Goethe'den tercüme edilmiş bu hikâyede aynı yerde bulunan genç kız, delikanlı, sevdazâde ve avcının farklı farklı hislerinin olduğu tarif edilmiştir.

Nevcivan- Ab-ı Revân: Yine aynı şekilde Mu'allim Nâcî tarafından Goethe'den tercüme edilmiş bu eserde bir delikanlı ile ırmak arasında geçen konuşmalar verilmiştir.

Bir İlân-ı Aşk: Dönemin önemli sanatçılarından biri olan Süleyman Tevfik, eksikliğini hissettiği hemen her türde çeviri ve telif eserler kaleme almıştır. Fıkra, masal ve tercüme eserler bünyesinde çeşitli gazetelerde azımsanmayacak kadar eser yayımlayan yazarın yayın hayatına verdiği katkı göz ardı edilemez. Aynı şekilde yazdığı hatıralar sayesinde dönem hakkında daha fazla bilgiye sahip olmamız bakımından önem arz etmektedir. Fransız edebiyatından tercüme edilen bu hikâyede köy ile şehir yaşamı arasındaki fark anlatılmıştır. Köy ve şehir hayatı çatışması üzerine kurulan eserde köyde yaşayan genç bir kızın sevdiğiyle evlenmek istemesi fakat ailesinin izin vermemesine rağmen kavuşmaları konu edilmiştir.

Meydan-ı Harp: Bağdat'ın Yeni Ruhisi tarafından Lamartine'den tercüme edilmiştir. Lamartine'in savaş meydanında yaşananların tasvir edildiği şiiridir.

Mecâzât-ı Mütekâbile yâhud El'cezâmin Cinsü'l-âmel: Vehbî tarafından Fransızca'dan çevirilen bu eserde define arayan seyyahların aralarında çıkan anlaşmazlıklar anlatılmıştır.

Necm-efşân Bir Gece: Halil Edip tarafından Jean Jack Rousseau'dan çevirilen bu eserde ise bir gece tasviri yapılmaktadır.

Makaleler

Tablo 3. Bölüm Başlıkları ve Adedi

BÖLÜM BAŞLIKLARI	ADET
Fenniye	2
Niçin Zirâ	11
Hûşe Çînî	11
Ayinen	2

Son olarak makalelere gelindiğinde ziraat, tarih, hava olayları, hayvanlar, elektrik, toplumda kadının yeri, ruh ve beden başta olmak üzere hemen hemen her konuda geniş bir yelpazede eserler kaleme alınmıştır. Çalışmamız seçme metinleri kapsadığı için bu makaleleri edebiyatı kapsayan ve kapsamayan olarak iki bölümde incelememiz daha uygun olacaktır. Seçmelerde bulunan 105 adet makalenin içerisinde 19 adedi yeni harflere aktarılmıştır. Bu bölümde başta Midhat Efendi'nin ağırlığı hissedilir. Yazdığı makalelerin içeriklerine gelince; ateş, dağlar, vücut ile makineler arasındaki ilişki, balinalar, tiyatrunun tarihi, devekuşu, kadınların toplum içindeki yeri, hayvanların zekâsı, şairlik ve şiir, Çin yemek kültürü, Büyük İskender, ülkelerin gelecekteki nüfus tahmini, hava balonlarının elektrik ile ilişkisi, Avrupa'da oyuncakçılık, İstanbul'da ziraat, yılan derisinden ayakkabı yapımı, sağır kadınlar için yapılan icat, posta güvercinleri, Avrupa'da ilancılık, Londra'da idam ve cellatlar gibi fikrî olmayan daha çok bilgilenmeyi amaçlayan konuları barındırmaktadır.

Eserin makale bölümünde sayıca fazla üstünlük kuramasa da düşünsel yükü Mu'allim Nâcî üstlenmiştir. Ruhun bekâsı, şairlik ile şöhret arasındaki bağ ve ahlak gibi konulara yönelmiştir. Bunun yanında matbuat ve gazete aleminde sayısız eser vermiş olan Selânikli Süleyman Tevfik'in ağırlığı hissedilir. Henüz çocuk yaşlarda Namık Kemâl, Ziya Paşa gibi genç Osmanlılarla tanışan yazar eksikliğini hissettiği hemen her konu ve türde çeviri ve telif

eserler kaleme almıştır. Amerika’da çocukların sergilenmesi, istatistik cetvelleri ve faydaları, elektrikli icat, lambalar, dikiş yüksüğü, hırsızlık yapan bir gencin ıslah edilmesi, elektriğin idam yöntemi olarak kullanılması, nesli tükenmiş olan mamut, Amerika’da bir buz parçası üzerinde bulunmuş ceset parçaları, hava torpil balonları, zehirli yılanlar, altın ve deniz tutması hakkında makaleler yazmıştır. Diğer isimlere gelindiğinde; Hamid Vehbi, Ahmet Rasim, Mustafa Asım, Doktor Şerafettin Arif ve Necib’in çeşitli konularda eserlerine rastlamaktayız.

Niçin Zîrâ: Doktor Şerafettin tarafından hazırlanan bu bölümde 11 yazı yer almaktadır. İlk yazıda niçin zira bölümünün tanıtımı yapılmış daha sonra hava, su, gaz ve barometrelerden bahsedilmiştir.

Hûşe Çînî: Aynı şekilde 11 yazıdan oluşan bu bölümün yazar kadrosunda Hamid Vehbi, Nuri, Ahmed Fahri, Selanikli Tevfik, Necip ve Ahmet Midhat yer almaktadır. Daha çok bilimsel konular olmakla beraber kargalarla serçelerin ziraate faydası, zehirli yılanlar, pamuk şeker yapımı, Çinlilere mahsus bir saat, elektrikli icatlar, en yüksek yapılar, saçlar, deniz suyu, masonlar, tiyatro, maden, Londra’da idam ve cellatlardan bahsedilmiştir.

Ayinen: 2 yazıdan oluşan bu bölümün ilk yazısında zaman, mekân, melek ve cin gibi konularda Mu’allim Nâcî’ye sorulan sorulardan bahsedilmiştir. İkinci yazıda ise İslam ile ilgilidir.

Fenniye: İlki İslam ve fizik hakkında, ikincisi hava olayları ve bilim hakkında iki yazıyı kapsamaktadır.

Kadınlar Da Tabip Olabilecek Mi: Kadının o dönemde toplum içindeki yerinin tespitinin yapıldığı metinde kadınların doktor olup olmayacakları sorgulanır.

Çocuk Sergisi: Amerika’da en iyi yetiştirilmiş çocukları seçmek için bir sergi tesis edilir. Serginin açıldığı gün aileler çocuklarını özenle süsleyerek güzel göstermek için çaba sarfederler. En büyüğü 9 aylık olan 127 bebek 15 kişilik bir jürinin karşısında seyircilerin önünde sergilenir.

Tiyatro Tarihi: Midhat Efendi tarafından 2 tefrika hâlinde kaleme alınmıştır. İlk bölümde tiyatronun tarihini Yunan tiyatrosundan başlatmaktadır. Tiyatronun ne kadar kadim olduğunu sorgularken ilk tiyatron oyununun iki bin iki yüz on dokuz sene önce Thespis tarafından tanzim edildiğinden bahsedilir. İlk tiyatrohânelerin ise bayram günlerinde ahşaptan yapılan canbazzhâneler olduğunu ve bu tiyatrohâne harabelerinin Efes, Argos ve Atina’da

bulunduğunu söyler. İkinci bölümde ise kadim tiyatroların biçiminden, tiyatroda kullanılan teçhizattan ve Yunanlılardan sonra Romalılarda tiyatronun gelişiminden bahsedilir.

Hale: Ayın etrafında daire biçiminde beliren yansıma olan halenin şair ile ilişkilendirilmesi anlatılır. Metinde normal insanlar aya bakınca hislerini dile getiremezken şairler aya bakınca türlü türlü beyitler yazdıkları anlatılır. Hale ile bilgiyi ilişkilendirdiğinde ise şairler ne kadar ay hakkında beyit yazsa da bir fikir elde edilemez fakat bilgenin yazdıklarından az çok fikir elde edilebilir. Yazının devamında ise güneşin çevresinde oluşan halenin nasıl meydana geldiğinden bahsedilir.

Şikemperverliğin Şairânesi Yahud Şiirin Şikemperverânesi: Mu'allim Nâcî bu makalesinde şiirde şöhret olan şairlerden söz ederken İran edebiyatında daima at'ime üzerine şiir söyleyen Ebu İshak'tan bahseder. Yazının devamında Hafız-ı Şirazî, Selmân-ı Sâvecî ve Ebu İshak'ın şiirlerinden örnekler verir.

Matbaalar: Mayans'ta 1443 yılında kurulan ilk matbaadan başlayarak diğer toplumlarda kurulan matbaalardan bahseder.

1 FİHRİSTLER

1.1 Yazar Adına Göre Fihrist

A

- Abdulkerim Sabit, “Sayyâd” (Şiir) s.363-364
- Ahmet Fahri, “Hûşe Çînî” (Pamuk şeker yapımı hakkında) s.95-96
- Ahmet Fahri, “Termometre İmali” (Termometre hakkında) s.40-42
- Ahmet Hamdi, “İsimsiz” (“Ederiz” redifli şiirin yayın müsaadesi hakkında) s.136
- Ahmet İhsan, “Çay” (Çay hakkında genel bir makale) s.481-487
- Ahmet İhsan, “Denizde İcra-ı Tahriyat” (Denizde balıkçılık hakkında) s.382-384
- Ahmet Midhat, “2000 Sene-i Mîlâdîyesinde Bazı Devletlerin Nüfusu” (Bazı ülkelerin gelecekteki nüfusunun tahmini ve artan nüfusla beraber yaşamın nasıl olacağı hakkında) s.286-287
- Ahmet Midhat, “Ab-ı Hayat Mı? Ab-ı Memât Mı?” (Rakının faydalı mı yoksa zararlı mı olduğu hakkında bir metin) s.179-181
- Ahmet Midhat, “Acayip Bir Ta’âm” (Çin yemek kültürü hakkında) s.251-252
- Ahmet Midhat, “Alet Vermek Seraiti ve Hudud İntişarı” (Doktorların kullandığı dehşet verici verem aletinin farklı ülkeler ve kıtalarda kullanımı hakkında bir yazı.) s.207-210
- Ahmet Midhat, “Arabistan’da Sakin Birisinin Asilesine Ecvibe” (Arabistan’da sakın birisi imzasıyla, bir güvercinle mektup gelir. Bu kişinin gazete hakkındaki fikirleri ve ona verilen cevaplar yazılmıştır.) s.297-303
- Ahmet Midhat, “Avarız-ı Sath-ı Arz” (Dağlar üzerine bilimsel bir yazı) s.64-70
- Ahmet Midhat, “Avrupa’da İlancılık” (Avrupa’da ilan ve ilancılık hakkında) s.489-491
- Ahmet Midhat, “Avrupa’da Oyuncakçılık” (Avrupa’da oyuncak ve oyuncakçılık hakkında) s.289-291
- Ahmet Midhat, “Balina Baltar Yalta” (Balinalar hakkında) s.110-117
- Ahmet Midhat, “Balon ve Elektrik” (Hava balonlarının elektrikle olan ilişkisi hakkında) s.288
- Ahmet Midhat, “Bilâ-ihitiyâr Serik Bir Aşk” (Pars gazetesinden tercüme olunmuş bir aşk hikayesi) s.374-382
- Ahmet Midhat, “Bir Acîbe-i Hararet” (Birkaç başlık altında ateş ile ilgili bilimsel yazı) s.42-48

- Ahmet Midhat, “Bir Hırsızın Kıymet Telifi” (Bir muharriri soymaya niyetlenen hırsızın başına gelenlerden sonra hırsızlığı bırakmasını anlatır.) s.151-153
- Ahmet Midhat, “Bî-vefâlığın Malı Kaça Oluyor?” (İngiltere’de bir lord ile evlenen tiyatrocu kızın hikâyesi) s.187-189
- Ahmet Midhat, “Davullu” (Dovullu kavâidi ‘âdeti hakkında) s.291-297
- Ahmet Midhat, “Dul Ömür yâhud Ömrü Nafi” (Oğlu Tevfik için edebiyat ve hayat hakkında yazılmış öğütler) s.454-456
- Ahmet Midhat, “Elektriğin Yeni Bir Mahal İstimali” (O dönemde elektriğin farklı kullanım alanlarından bahsedilmiştir. Amerika ve İngiltere’den örnekler verilmiştir. Ayrıyeten Fransız kongrelerinde konuşulan ortak lisan hakkında da bir yazı bulunmaktadır.) s.157-159
- Ahmet Midhat, “Göz Yaşları” (Göz yaşları hakkında bilimsel bir yazı) s.491-494
- Ahmet Midhat, “Güvercindeki Sırat” (Posta güvercinleri hakkında) s.448
- Ahmet Midhat, “Hale” (Aydın çevresinde görülen geniş ve aydınlık daire olan hale, şairlik şiir ve hikmet ile ilişkilendirilmiştir.) s.246-250
- Ahmet Midhat, “Hayat-ı Ziya” (Kadınlar ve nezaket hakkında bir makale) s.239-241
- Ahmet Midhat, “Hayat-ül Hayvan Devekuşu” (Devekuşları hakkında) s.146-148
- Ahmet Midhat, “Hayvanat ile Adi Makinalar” (Vücut ile Makinalar hakkında bilimsel yazı) s.70-76
- Ahmet Midhat, “Hûşe Çînî-Celladın Mahareti” (Londra’da idam ve cellatlar hakkında bir rivayet) s.506-508
- Ahmet Midhat, “Huzûzat-ı Zirâiyye” (İstanbul’da zîraat merakı hakkında) s.341-344
- Ahmet Midhat, “Huzûzat-ı Zirâiyye” (Zîraatte gübrenin önemi hakkında) s.367-370
- Ahmet Midhat, “Huzûzat-ı Zirâiyye” (Zîraatten keyif almak hakkında) s.396-398
- Ahmet Midhat, “İlim Ahval-i Beşer” (Farklı kıtalarda yaşayan siyah ve beyaz ebeveynlerden meydana gelen bir kız çocuğu hakkında) s.281-284
- Ahmet Midhat, “İnsanın Tükürüğü” (Yılan ve sümüklüböceklerle ilgili 4 ana başlıktan oluşan yazı) s.370-374
- Ahmet Midhat, “İskender’in Kartisi” (Büyük İskender ve boynuzlarından bahseder.) s.269-271
- Ahmet Midhat, “Kadınlar da Tabip Olabilecekler Mi” (Kadının o dönemde toplum içindeki yerini ve doktor olup olamayacaklarını sorgulayan bir metin) s.177-179

- Ahmet Midhat, “Kadınlarda bir Türki daha” (Doktorluk, avukatlık gibi çeşitli meslekleri yapmaya başlayan kadınların artık mukavelat muharriri yani noter mesleğini yapmaya başlamasını anlatır.) s.508-509
- Ahmet Midhat, “Moliere”ın Bir İmzası” (Bir kitap müzayesinde satılan Fransız yazar Moliere’ın imzası hakkında) s.446
- Ahmet Midhat, “Olimpiyat Oyunları” (Olimpiyat oyunları hakkında detaylı bir yazı) s.271-276
- Ahmet Midhat, “Sağır Kadınlara Hizmet” (Sağır olan kadınlar için icat edilen bir alet hakkında) s.348-349
- Ahmet Midhat, “Selamlaşmanın Envâr” (Milletlerin selamlaşma çeşitleri hakkında) s.509
- Ahmet Midhat, “Solaklık” (İnsanlarda solaklık hakkında) s.319-320
- Ahmet Midhat, “Şiir ve Hikmet” (Şiir ve hikmet konuları üzerine yazılmıştır. Bu konularla ilgili bazı beyitler yorumlanmıştır.) s.235-239
- Ahmet Midhat, “Tiyatro Tarihi” (Yunan Tiyatrosu temel alınarak tiyatronun tarihi hakkında yazılmıştır.) s.120-124
- Ahmet Midhat, “Tiyatro Tarihi” (Yunan ve Roma ile birlikte tiyatronun gelişimini anlatan devam yazısı) s.174-177
- Ahmet Midhat, “Yamyamın Cezası” (Bir İngiliz gemisinde açlıktan ölmek üzere olan kaptanın miçoynu yemesini ve aldığı cezayı anlatır.) s.253-254
- Ahmet Midhat, “Yılan Derisinden Potin” (Yılan derisinden yapılan ayakkabı hakkında) s.346-347
- Ahmet Midhat, “Zekâ-yı Hayvanat” (Hayvanların zekâsı hakkında) s.210-212
- Ahmet Rasim, “Bazı Malûmat-ı Fenniye” (Hava olayları ve bilim hakkında) s.35-40
- Alaybeyizade Nâcî, “Bahar-ı Hayal” (Şiir) s.193
- Ali Enver, “İlim-i Nahvın Keyfiyyet Vaz’i ve Ebüssuûd” (Ebüssuûd hakkında Bir hikâye) s.136-138
- Ali Enver, “İsimsiz” (Beyitler ve tercümeleri verilmiştir.) s.310
- Ali Rûhî “İsimsiz” (Şiir) s.49
- Ali Rûhî, “Gazel” (Şiir) s.163
- Ali Rûhî, “Gazel” (Şiir) s.199
- Ali Rûhî, “Gazel” (Şiir) s.231
- Ali Rûhî, “Gazel” (Şiir) s.453-454
- Ali Rûhî, “Gazel” (Şiir) s.454
- Ali Rûhî, “Kaside” (Şiir) s.322-325

Ali Ulvî, “Ebyât-ı Müferride” (Şiir) s.143-144

Ali Ulvî, “Mektup” (Çalışmanın öneminden bahsederek, “Var” redifli nazîresinin gazetede yayınlanmasından duyduğu şerefi anlatır.) s.168

Ali Ulvî, “Mektup” (Vefat eden bazı edipler hakkında) s.196

Ali Reşad, “İsimsiz” (Tercümân-ı Hakikat’e gönderdiği eserleri takdim etmiştir.) s.227

Avnî, ”Çalış” (Çalış redifli şiirin yorumlanması) s.17-19

B

Bağdat’ın Yeni Rûhîsi, “Bağdat’tan Mektup” (Bağdat’ta edebiya, şiir ve şairlerle ilgili mektup. Tercümân-ı Hakikat heyetine yazılmıştır.) s.231-232

Bağdat’ın Yeni Rûhîsi, “Meydan-ı Harp” (Bir savaş meydanının tasviri. La Martine’nin eserinin tercümesidir.) s.232--235

Bedri, “Nazîre” (Şiir) s.353

Bil Talep, “Ayinen” (Zaman, mekân, melek, cin gibi konularda Mu’allim Nâcî’ye birkaç soru) s.450

Bir Muhib-i Maarif, “Nasihat” (İbn-i Mahdumi Karîşi Hazretleri’nin oğluna nasihatı ile ilgili) s.204-207

Birisi, “Mektup” (Tercümân-ı Hakikat için gönderdiği nazîreyi Muharrir Efendi’ye takdim etmiştir.) s.257

C

C.H., “İngiliz Amelesinin Kazancı” (İngiltere’de bir amelenin kazancı hakkında) s.510-511

Celal Beyefendi, “Gazel” (Şiir) s.385

Ceza Mahkemesi Reisi Abdî, “Gazel Ez Dehân-ı Tedbir” (Şiir) s.21-22

D

Deli Şair, “Selanik’ten Hayret yâhud Bir Meleğin İnsanlara Hitabı” (Şiir) s.94-95

Doktor Şerafettin Arif, “Niçin Zîra” (Hava, gaz ve barometre hakkında bir yazı) s.212-220

Doktor Mehmed Fahri, “Tebabedde Türki” (İnsan vücudu, organlar, hastalıklar ve ameliyatlar hakkında) s.467-470

E

Ebu Elingami Vasıf, “Enver Zeka’nın Otuzuncu Cüzzünden Gazel” (Şiir) s.140

Ebuzziya, “Mütenevvia” (Midhat Efendi’ye İskender Yunanî’nin mezarı hakkında yazılmış makalelerin kaynağının sorulduğu mektup) s.33-34

F

Faik Memduh Bey, “Diğer” (Şiir) s.417

Faik Memduh Bey, “Gazel” (Şiir) s.417

Fatihli Mansur, “Birkaç Kıta” (Birkaç kıtanın takdimi ile kıtalar ve tercümelere verilmiştir.) s.315-317

Fatihli Mansur, “Mektup” (Fıkra-i Mezkûre’nin gazetede yayınlanması için hocasına yazdığı rica mektubudur.) s.262

Fikri, “Gazel” (Şiir) s.162

Fikri, “Mahallemizin Kaldırımları” (Mahallesinin kaldırımlarıyla ilgili gözlemlerini dile getirmiştir. Kaldırımlardan memnun olduğunu söylemektedir.) s.164-166

Fikri, “Zukûret Tesellisi” (Çocuklarını bekleyen fakir bir ihtiyarın kendine verdiği teselli ve zenginlere seslenişi hakkında) s.141

H

H.H, “Gülünç Bir Nikah” (Bir izdivaç hikâyesi) s.456-458

Hacı Faik, “Kırk Kiliseden” (Tercümân-ı Hakikat’te yayınladığı tercüme eseri takdim ettiğinden bahseder. Hemen devamında Eflatun’dan kısa bir yazı bulunur.) s.161

Halil Edip, “Necm-efşân Bir Gece” (Jean Jacques Rousseau’nun eserinden kısa bir tercüme hikâye) s.498-499

Hamid Vehbi, “Erbâb-ı Hayatın Mevâdd ile Telkihi” (Doktor ile ilgili birkaç garip meseleyi ele almıştır.) s.221

Hamid Vehbi, “Hûşe Çînî-Kargalarla Serçelerin Zîraate Faidesi” (Kargalarla serçelerin zîraate faydası hakkında) s.29-31

Harputlu Hayri, “Gazel” (Şiir) s.76

Harputlu Hayri, “Nâcî Efendi’nin Gazelini Tahmis” (Şiir) s.48-49

Harputlu Hayri, “Nazîre” (Şiir) s.76

Hasan Tevfik, “Ayinen” (İslam ve ilimle ilgili kısa bir yazı) s.144

Hasan Kudsi, “Selanik’ten” (Şiir) s.129

Havari, “Mektup” (Kardeşi Cevdet’e bazı eserler ve edebiyat hakkında yazdığı mektup.) s.200

Hayret, “Gazel” (Şiir) s.225

Hicri, “Gazel” (Şiir) s.325-326

Hicri, “Gazel” (Şiir) s.326

İ

İbrahim Ethem, “Fecir Kâtibi” (Fecri yani güneş doğmadan önce görülen kızıllığı anlatmıştır.) s.393-395

İmzasız, “Âdât-i Vahşiye” (Vahşete tanık olmuş bir adamın yazdığı mektup) s.474

İmzasız, “Arz-ı Şükran” (Mes’ûd-i Harâbâtî’nin aranmasıyla ilgili bir başka mektup) s.79-80

İmzasız, “Bir Melek-sîmâ’ya Hitap” (Şiir) s.257

İmzasız, “Bulabildiklerim” (Mini Mini ve Akşam isimli iki kısa hikâye) s.200-202

İmzasız, “Cava’nın Zehirli Ağacı” (Zehirli ağaçlar hakkında) s.329-332

İmzasız, “Cevap” (Harâbat’a girmek isteyen zâtın bir türlü cevap alamaması üzerine bir gece vakti bâb-ı harâbatın kapısına dayanmasını ve bu mekâna girmenin gerekliliklerini öğrenmesini anlatır.) s.108-110

İmzasız, “Cevap” (Münekkid Efendi’nin kendisine tepki olarak yazılan mektuba cevabı) s.198-199

İmzasız, “Emin Hilmi Efendi” (Emin Hilmi Efendi’nin hayatı hakkında) s.55-59

İmzasız, “Fahrettin Razi’nin Bir Mesihi ile Mübâhasesi” (Bir Mesihi’nin geldiğini öğrenen Fahrettin Razi yanına gider. Ve aralarında geçen ilmi sohbeti anlatır.) s.117-120

İmzasız, “Fenniye- Bir Acîbe-i Harâret” (İslam ve fizik ile ilgili üç başlık altında yazılmış yazı) s.25-29

İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.129

İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.143

İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.144-145

İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.20

İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.257-258

İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.500

İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.502

İmzasız, “Hâtîme” (Sonuç yazısı) s.82

İmzasız, “Hazret-i Mu’allime” (Eserleri hakkında ve Tercümân-ı Hakîkatte yayınlanması üzerine bir yazı) s.92-93

İmzasız, “Hazret-i Mu’allime” (Tercümân-ı Hakîkat’in içeriği hakkında) s.101-102

İmzasız, “Hazret-i Mu’allime” (Uzun zamandır gazeteye eser gönderemeyen yazar, birkaç beyit ve açıklamasından bahsetmiştir.) s.202-203

İmzasız, “Hûşe Çînî -Çinlilere Mahsus Bir Nev Saat-” (Seyahat sırasında Çinli bir çobana vakti sormaları üzerine çobanın vakti anlama yöntemi hakkında bir hikâye) s.124-125

İmzasız, “Hûşe Çînî- Arit saçlar” (Saçları azalan kadınların satın aldıkları saçlar hakkında) s.141-415

İmzasız, “Hûşe Çînî” (En yüksek yapılar hakkında) s.285

İmzasız, “Hûşe Çînî-Vakit Nakittir” (Saatlerin gerekliliği hakkında bir yazı.) s.189

İmzasız, “İki Acîbe-i Hayvaniye” (Yılan ve kabuklu sümüklü böcek hakkında) s.370

İmzasız, “İsimsiz” (Seyit Efendi Hazretleri tarafından gönderilmiş bir yazı ve bir şiir) s.80-

81

İmzasız, “İsimsiz” (Şiir) s.20

İmzasız, “Japonya Dişçisi” (Japonya’daki dişçiler hakkında) s.415

İmzasız, “Kıta” (Şiir) s.142

İmzasız, “Kıta” (Şiir) s.143

İmzasız, “Kıta” (Şiir) s.196-197

İmzasız, “Kıta” (Şiir) s.51

İmzasız, “Köpekte Zekâ” (Hayvanların ve köpeklerin zekâsı hakkında tercüme bir eser) s.177

İmzasız, “Letâ’if” (Amerika ve Paris’te açılan çocuk sergisi hakkında, her sene mektepten şahadetname alan birinin vefatı üzerine, bir adamın burnu kanayan arkadaşına babasının da burun kanamasından öldüğünü anlatması, Hindistan’da avdet eden bir Marsilyalının hizmetçilerinin çokluğundan bahsetmesi, birinin cüzdanına kaydettiği söz hakkında, bir çocuğun kar yağışını gökteki meleklerin pudra döktüğünü zannetmesi, iki arkadaş arasında geçen konuşma) s.511-512

İmzasız, “Letâ’if” (Bir sınav sorusu hakkında, kayınvalidesi ölen bir kadının konuşması) s.384

İmzasız, “Letâ’if” (Dovullu şehâdetine davet edilen bir sarhoşun savaşın bitmesi üzerine üzülmesi, boşanmak isteyen karı koca hakkında, kediden rahatsız olan sarhoşun kediyi boğup öldürmesi hakkında, şakird ve Mu’allim arasında bir konuşma, boşanma arifesinde olan bir çift hakkında) s.349-352

İmzasız, “Letâ’if” (Efendi ve uşağı arasında bir konuşma, meyhanede ibadet ve kabahatin gizli yapılması hakkında bir konuşma, nezle olan bir zat hakkında, tabip ve banker arasında bir konuşma, et suyu çorbası yapmak isteyen birinden komşunun et suyu istemesi, uşak ve misafir arasında bir konuşma, iki zatın evlilik hakkında konuşması, bir sarhoşun sigarasını yakması hakkında) s.127-128

İmzasız, “Letâ’if” (Fransız Alman İtalyan ve İngilizlerin müzikayla münâsebeti hakkında bir konuşma, dilencilerin parası olduğu hâlde dilenmesi hakkında, ata eziyet eden bir adam hakkında, eviyle birlikte yanmakta olan adamın sigortalı olduğu için telaş etmemesi,) s.223-224

İmzasız, “Letâ’if” (Hastası ölen doktorun, hastanın ölmesine değil muayene edememesine üzülmesi.) s.96

İmzasız, “Letâ’if” (Hizmetçi ve hanımı arasında saat tartışması, bir sarhoşun başının değil dünyanın döndüğünü iddia etmesi, mecliste ayın iskân olunmasının kabulü, harbiye nazırı ve mecruh arasında geçen konuşma, eşinin alüfte olduğunu öğrenen bir adamın yaşadıkları.) s.63-64

İmzasız, “Letâ’if” (İki kişinin aklında dolaşan bir fikirle ilgili konuşması, Efendi ile uşağın konuşması, Paris’te bir kışlada biri kolsuz biri bacaksız iki kişi arasında geçen konuşma, Paris’te bulunan umumî hafiyeler hakkında) s.255-256

İmzasız, “Letâ’if” (İki sarhoşun; kıraathanede, kıraathane haricinde, iskelede, kayık içinde ve avdetle olan sohbetleri hakkında) s.31-32

İmzasız, “Letâ’if” (İki şair arasında geçen konuşma, peder ve oğlu arasında evlilik hakkında konuşma, Musevi ve bir adam arasında geçen konuşma, Çocuk ve pederi arasında şeker tartışması.) s.159-160

İmzasız, “Letâ’if” (İki şık bey arasında geçen elbise temizleme konuşması, Sade bir adam ve gözlükçü arasında dürbün hakkında konuşma) s.192

İmzasız, “Letâ’if” (İki zatın bir kadına âşık olması üzerine müşterek bir mektup yazmaları hakkında, yaşlı bir kadının dişi ağrıyan kadına kulak pamuğunu vermesi, bir adamın kendinden bahşiş isteyen kapıcıyı vurması, reisle maznun arasında geçen bir konuşma, champavaro’nun düğünde gelin hanım ile konuşması, Baba Galipa ve doktor arasında geçen konuşma, ticaret mektebinde Hazreti Yusuf ile ilgili bir soru, koyun eti hakkında latife, iki diplomat arasında konuşma, kör bir adam ve memur arasında geçen konuşma, hakim ve mütteheme arasında konuşma, misyonerin yamyamlar hakkında konuşması, Paris ahalisinden birinin akşam ta’âmında mantar yapması, yamyamların yemek listesi hakkında, Amerika’da ikiz zabitin düellosu hakkında, tiyatro oyununda aşğını öldüren adam hakkında, bulaşıcı bir hastalık olan kolera hakkında, bulaşıcı olan mikrobun bit olduğunu sanan yarı cahil hakkında, komiser ve Mösyö Palbayaron arasında geçen konuşma, iki birader arasında geçen konuşma, bir kitabın unvanı hakkında, intihar etmek isteyen kontes hakkında) s.474-480

İmzasız, “Manzûme-i Hakikat” (Şiir) s.142

İmzasız, “Matbaalar” (Matbaanın tarihi gelişimi hakkında) s.404-405

İmzasız, “Mektup” (Arif Hikmet Beyefendi Hazretleri’nin İstanbul’da bir zâta gönderdiği mektup örneği) s.164

- İmzasız, “Mektup” (Daha önceki iletişimlerinden bahsederek örnek aldığı Mes’ûd-i Harâbâtî’ye şimdilerde ne yaptığını anlattığı edebi bir mektup.) s.166-168
- İmzasız, “Mektup” (Farklı tarihlerde yayınlanmış farklı kişilerin beyitleri ve tercümesi hakkında) s.138-140
- İmzasız, “Mektup” (Nazîresinin kabul buyurulması için takdim yazısı) s.452-453
- İmzasız, “Mektup” (Sanatçı ve edipliği hakkında) s.419
- İmzasız, “Münacaat” (Şiir) s.102-103
- İmzasız, “Niçin Zîra” (Niçin zîra bölümü tanıtıldıktan sonra cisimler hakkında bir yazı aktarılmıştır.) s.181-186
- İmzasız, “Niçin Zîra” (Ses hakkında) s.398-403
- İmzasız, “Nutuk” (Padişahın gitmesi ve vatan hakkında halka sesleniş) s.82-84
- İmzasız, “Söylemiş Bulundum” (Şiir) s.168-169
- İmzasız, “Şarkı” (Şiir) s.94
- İmzasız, “Tahmis-i Gazel Hazret Mu’allim” (Şiir) s.97-98
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Bir önceki nazîre hakkında) s.364
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Birkaç beyit ve açıklaması verilmiştir.) s.500-502
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Edebiyat hakkında güzel dileklerde bulunulmuştur.) s.503
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Fikri’nin “Zükûret Tesellisi” ve “Mahallemizin Kaldırımları” eserlerinin takdimi) s.162
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Gazelin tercümesi, yorumlanması) s.194-195
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Gazelin yorumlanması) s.145-146
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Kitaplar hakkında) s.207
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Yine Mes’ûd-i Harâbâtî’nin aranması üzerine bir mektup) s.24-25
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Zukûret Tesellisi hikâyesinin açıklaması) s.141-142
- İmzasız, “Tercüme” (Şiirin tercümesi) s.81-82
- İmzasız, “Kıta” (Şiir) s.196
- İmzasız, Tercümân-ı Hakikat” (Şiir değerlendirmesi) s.78-79
- İsmail Zihni, “Üstad Ekrem Hazretleri” (Manzûmesini yayınlanması için Tercümân-ı Hakikat’e sunmasından bahseder.) s.142

K

- Kalender, “Arifi’den Bir Gazel” (Beyitler verilmiş devamında tercümesi ve uzun uzun açıklaması yapılmıştır.) s.169-174
- Kalender, “Kıta” (Şiir) s.168

Karnik, “Yeni Dünya Şimendiferleri” (Demiryolları hakkında) s.487-489

M

Mahmud Kemaleddin, “Mes’ûd-i Harâbâtî’ye Nazîre” (Şiir) s.161

Maraşlı Kâmil, “Ayna” (Şairin, gazeline yazılan eleştiriye tepki olarak Münekkîd Efendi’ye yazdığı mektubu.) s.197-198

Maraşlı Kâmil, “Gazel” (Şiir) s.194

Mehmed Celal, “Gazel” (Şiir) s.77

Mehmed Celal, “Nazîre” (Şiir) s.258

Mehmed Celal, “Tahmis” (Şiir) s.77

Mehmed Fahri, “Efrad ile Mûtaalanın Dişlere Seva Tesiri” (Dişler hakkında) s.405-407

Mehmed Fahri, “İsimsiz” (Şiir) s.22-23

Mehmed Fahri, “Nazîre” (Şiir) s.453

Mehmed Fahri, “Kıta” (Şiir) s.19-20

Mehmed Rakım, “İsimsiz” (Çaycı dükkânı hakkında yazılmış bir rica yazısı) S.19

Mehmed Tevfik, “Gazel” (Şiir) s.321

Mehmed Tevfik, “Nazîre” (Şiir) s.364

Mehmed Tevfik, “Tahmis” (Şiir) s.321-322

Mehmed Tevfik, “Tahmis-i Gazel” (Şiir) s.452

Mehmed Tevfik, “Tevhid” (Şiir) s.313-314

Memiş, “Mektup” (Üstad Mes’ûd’a gazetenin edebiyat bölümü için fikir sunulmuş bir mektup) s.499-500

Menemenlizade Tahir, “Kıta” (Şiir) s.262

Menemenlizade Tahir, “Sev’al” (Şiir) s.261-262

Midhat Efendi, “Cevap” (Bir önceki yazıda bahsedilen, İskender Yunanî’nin mezarı hakkında yazılan makalelerin kaynağının anlatıldığı cevap mektubu) s.34-35

Mu’allim Efendi, “Nazîre” (Şiir) s.135-136

Mu’allim Feyzi Beyefendi, “Tarih-i Belîğ” (Şiir) s.193-194

Mu’allim Feyzi, “Kıta” (Şiir) s.14

Mu’allim Nâcî (Mes’ûd-i Harâbâtî imzasıyla), “Cevap” (Şeyh Vasfî Efendi’nin beşinci mektubuna cevap niteliğinde edebiyat ile ilgili bir mektup) s.263-269

Mu’allim Nâcî (Mes’ûd-i Harâbâtî imzasıyla), “Cevap” (Şeyh Vasfî Efendi’nin mektubuna cevap niteliğindedir. İçerisinde kendi şairliğinden, gazete ve hatıralarından bahseder.) s.86-92

- Mu'allim Nâcî (Mes'ûd-i Harâbâtî imzasıyla), "Mektup" (Arandığını öğrenen Mes'ûd-i Harâbâtî'nin bu konuyla ilgili Midhat Efendi'ye yazdığı mektup.) s.51-55
- Mu'allim Nâcî (Mes'ûd-i Harâbâtî imzasıyla), "Rûhî'de Azim-i Ciddî" (Rûhî ve yazdığı eser hakkında) s.418-419
- Mu'allim Nâcî, "Ağâz-ı Pervâz" (Yavru bir kuşun korkusuzca ilk uçuşlarını anlatır.) s.503-504
- Mu'allim Nâcî, "Ahlak" (Ahlak hakkında makale) s.422-428
- Mu'allim Nâcî, "Ahlak" (Ahlakla ilgili bir makale) s.385-389
- Mu'allim Nâcî, "Bekâ-ı Ruh" (Ruh hakkında bir makale) s.225-227
- Mu'allim Nâcî, "Bir Yerde Her Yürekte Bir Başka His (Alman Şairin Şehri Goethe'den)" (Farklı insanların farklı duygularını anlatan kısa hikâye) s.99
- Mu'allim Nâcî, "Cevap" (Bazı beyitlerdeki müjgan ve zîra kelimeleri hakkında yorum yapılmıştır.) s.129-131
- Mu'allim Nâcî, "Cevap" (Zaman, mekân, melek, cin gibi konularca Mu'allim Nâcî'ye sorulan sorulara cevap mektubu) s.450-452
- Mu'allim Nâcî, "Gazel" (Şiir) s.353
- Mu'allim Nâcî, "Gazel" (Şiir) s.98
- Mu'allim Nâcî, "Hüzün İçinde Sürûr" (Merhum şair Arif Avnî Beyefendi'nin neşredilmemiş yazıları hakkında) s.59-60
- Mu'allim Nâcî, "İbn-i Yemen'in Bir Kıtası" (İbn-i Yemen'in kıtası, tercümesi ve mütalaası verilmiştir.) s.389-393
- Mu'allim Nâcî, "İsimsiz" (Hazret-i Fahrettin Razi ve birkaç makale hakkında) s.117
- Mu'allim Nâcî, "Masum (Şeylerden Tercüme)" (Masumiyet hakkında kısa hikâye) s.98-99
- Mu'allim Nâcî, "Mukaddime" (Tercümân-ı Hakikat ve Ahmet Midhat hakkında önsöz) s.84-86
- Mu'allim Nâcî, "Münacaat" (Bir akşamüzeri tabiatla gördüklerini ve hissettiklerinden bahsederken Allah'a yakarışını anlatır.) s.504-506
- Mu'allim Nâcî, "Nevcivan – Ab-ı Revân (Goethe'den Tercüme)" (Kısa hikâye) s.99-100
- Mu'allim Nâcî, "Seher" (Şiir) s.365-367
- Mu'allim Nâcî, "Şikemperverliğin Şairanesi Yâhud Şairin Şikemperveranesi" (Şairlik ve şöhret hakkında bir makale ve devamında "Değer" redifli bir gazel) s.355-362
- Mu'allim Nâcî, "Şükran" (Gazeline yazılan bir şerh için şükran yazısı.) s.362
- Mu'allim Nâcî, "Tercümân-ı Hakikat" (Tercümân-ı Hakikat yayını hakkında olan Yenişehirli Malik'in mektubunun cevabı) s.134-135

Mustafa Asım, “Mevâdd Hakimiye” (Bazı şahsiyetlerin özlü sözleri) s.60-61

N

N.M., “Kömürcü” (Kömür ocağı yakan bir genç olan Carlo’nun başından geçenleri ve avlanmasını konu alır.) s.407-414

N.M., “Kömürcü” (Yaban hayvanını avlayan Carlo’nun bekçi ile arasında geçenler anlatılır.) s.428-436

Nâcî, “Gazel” (Şiir) s.202

Nazimülhikem Ahmet HAMDÎ, “Gazel” (Şiir) s.49-50

Necib, “Amerika’daki Bir Usûl-i Tahir” (Amerika’da bir avukatın başına gelen vaka hakkında) s.509-510

Necib, “Bir linde Asağa-ı Dem” (Kan vermek hakkında) s.462

Necib, “Huş Çînî” (Deniz suyu, Lord Byron, Elektrik, Masonlar hakkında dört ayrı metin) s.444-446

Necib, “Semere-i Nezaket” (Parasız sokakta kalan Jüliet’in başından geçenleri ve nazik birinin ona yardım etmesini anlatan bir hikâye) s.458-462

Necip, “Hûşe Çînî” (Sükût altındır sözünün hikayesi, ülkelerdeki zaman hesabı, tiyatro, maden istatistiği, Londra’da Japon kültürünü yansıtan bir yer, bir köpeğin terbiyesi ve elektrik lambaları hakkında metinler) s.470-473

Necip, “Zekâ-yı Kelb” (Amerika gazetelerinde telefonla ilgili birkaç garip hikâye) s.416

Nuri, “Hûşe Çînî-Hindistan’da Yılan Saydı” (Zehirli yılanlar hakkında) s.61-63

Nuri, “Londra’da İki Gün” (İngiltere’ye birkaç gün kalmak suretiyle seyahat eden bir Fransız’ın, İngiltere hakkındaki fikirlerini ve İngiliz yemek kültürünü anlattığı mektubu aktarılmaktadır.) s.4-13

O

Osman Ferid, “Gazel” (Şiir) s.261

R

Refik, “O Saf ve Adab-ı Hâkim” (Şeriat, adalet ve hukuk hakkında) s.327-329

Reşad Geridi, “Manzûme” (Şiir) s.227-229

Rûhî, “Haniyeden” (Eserinin dergide yayınlanması hakkında) s.138

Rûhî, “Hend’de Muhasilerin Mutaları Ateşe İlkâ Etmeleri” (Hand’da biri vefat edince eşinin de onunla beraber ateşe atılma ‘âdeti hakkında) s.332-335

Rûhî, “Hulâsa-ı Mâli” (Yazar yaşlılığından ve aşktan bahsetmiştir. Bazı beyitler yorumlanmıştır.) s.258-260

S

Safî, “Gazel” (Şiir) s.225

Sefa, “Gazel” (Şiir) s.97

Selanikli Hilmi, “Her Şey Elektrik ile Olur yâhud Deniz Tutanlar İçin Müesser Bir İlaç”
(Deniz tutması hakkında bir gazete haberi) s.446-448

Selanikli Hilmi, “Zehirli Yılanların Muzurâtı” (Yılanlar hakkında) s.403-404

Selanikli Tevfik, “Altın” (Altın hakkında bir makale) s.436-439

Selanikli Tevfik, “Amerika Mâni Garaibdir” (Lambalar hakkında) s.250-251

Selanikli Tevfik, “Amerika’da Kemâlen Gazla Tenvir ve Teshin Olunan Bir Şehir”
(Amerika’da gaz madenleri olan şehirler hakkında) s.191-192

Selanikli Tevfik, “Bir Buz Parçası Delil-i Keşfiyat” (Amerika’da bir buz parçası üzerinde
bulunan ceset parçaları hakkında) s.344-346

Selanikli Tevfik, “Bir İlân-ı Aşk” (Fransızca’dan tercüme bir aşk hikâyesi.) s.153-157

Selanikli Tevfik, “Çocuk Sergisi” (Amerika’da çocukların meydanda sergilenerek en iyi
yetiştirilenlerine ödül verilmesini kabul gören çocuk sergisi hakkında) s.1-3

Selanikli Tevfik, “Dikiş Yüksüğünden Ne Umulur” (Dikiş yüksüğü hakkında bir yazı)
s.252-253

Selanikli Tevfik, “Dilencilik ve Hırsızlık” (İngiltere’de hırsızlık ve dilencilik okulu
hakkında) s.254-255

Selanikli Tevfik, “Elektrik Cellad Edilmek İsteniyor” (Hayata yavaş yavaş egemen olan
elektriğin, Amerika’da idam için kullanılmasının tartışılması hakkında) s.287-288

Selanikli Tevfik, “Hûşe Çînî-Ziyadar Bu Ya” (Ziyadar bu ya isimli elektrikli icattan
bahseder.) s.220-221

Selanikli Tevfik, “İstatistik Cetvellerinin Fevandı” (İstatistik cetvelleri ve faydaları
hakkında) s.125-127

Selanikli Tevfik, “Sanai Öykü ile Islah Takas Ettirmek Tariki” (Hırsızlık ve benzeri suçları
işleyen bir genci ıslah etmeye gayret gösteren bir doktor hakkında) s.285-286

Selanikli Tevfik, “Tarihin Etlai Yetişemeyen Bir Hayvanı” (Tarihte nesli tükenmiş bir
hayvan olan mamut hakkında) s.303-304

Selanikli Tevfik, “Telsiz-i Muhâberat Telgrafyada Kabul Olacak Gibi Görünüyor” (Telgraf
ve telefonlar hakkında) s.190-191

Selanikli Tevfik, “Yeni Bir Hava Torpili” (Havanın değişimini sağlayan hava torpili
balonları hakkında) s.347-348

Selanikli Ahmet Rasim, “Firkat zadeler” (Kozmos isimli bir Rum mecmû’asında yer alan sevgiliye yazılmış olan bu mektup, Edirne’de Fransa konsolosu tarafından tercüme edilmiştir.) s.195-196

Selanikli Tevfik, “Amerika’da Hane Çalan Hırsızlar” (Amerika’da hanelerin parça parça çalınıp satılması anlatılır.) s.189-190

Selim, “Gazel” (Şiir) s.97

Sürüş, “İsimsiz” (Bazı beyitlerin takdimi ile birlikte beyitler ve tercümesi verilmiştir.) s. 310-313

Ş

Şerafeddin Arif, “Fasıl Salis” (Su hakkında) s.403

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Hava, su ve gaz hakkında makale) s.241-246

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Hava, su ve gaz hakkında) s.276-281

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Hava, su ve gaz hakkında) s.304-309

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Hava, su ve gaz hakkında) s.335-341

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Su hakkında) s.439-444

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Su hakkında) s.462-467

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Su hakkında) s.494-497

Şeyh Safî, “Gazel” (Şiir) s.418

Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “Hazret-i Mu’allime” (İçki meclisinde okunan beytin sahibi olan Mes’ûd-i Harâbâtî’nin aranmasını anlatan bir başka mektup) s.23-24

Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “Hazret-i Mu’allime” (Mes’ûd-i Harâbâtî’yi arayanların Tercümân-ı Hakikat Matbuasında bulabileceklerini söylenmesi üzerine yazar, Mes’ûd-i Harâbâtî’yi görmek istediğinden ve bunun için matbuaya yayınlanması için beyitler yolladığından bahseder.) s.50-51

Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “İlim-i Ab” (Şiir) s.309-310

Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “Kıta” (Şiir) s.24

Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “Mektup” (Tercümân-ı Hakikat’te yayınlanan şiirlerle ilgili) s.229-231

Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “Nazîre” (Şiir) s.203-204

Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “Nazîre” (Şiir) s.362

Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), ”Hazret-i Mu’allime” (İçki meclisinde okunan bir beyti çok beğenen yazar, beytin sahibinin Mes’ûd-i Harâbâtî olduğunu öğrenir. Bu zatın kim olduğunu ve nerede olduğunu öğrenmek için aramaya başladığını anlatır.) s.14-16

Şeyh Vasfî, (Berkî İmzasıyla)” Gazel” (Şiir) s14

Şeyh Vasfî, “Cezbe” (Şiir) s.17

Şeyh Vasfî, “Gazel” (Şiir) s.78

Şeyh Vasfî, “Kıta” (Şiir) s.14

Şeyh Vasfî, “Mektup” (Ziya Paşa’nın Harâbat mecmû’asında bulduğu şiirleri ve tercümelerini aktardığı ve yorumladığı mektup. Üstad Fazilet’e yazılmıştır.) s.103-108

Şeyh Vasfî, “Mütalaa” (Şiirde nazîrenin önemini güzel söz bulmanın zor olduğu düşüncesi bağlamıyla anlatır.) s.353-355

Şeyh Vasfî, “Nazîre” (Şiir) s.77-78

Şeyh Vasfî, “Saib” (Beyitlerin ardından tercümesini ve tezekkürlerini aktarmıştır.) s.131-133

Şirvanî Ali Nizami, “Mektup” (Gazelini takdim ettiğini anlatan mektup) s.502-503

T

Tabip Mehmet Fahri, “İbret-i Alemliyiz” (17 yaşında bir çocuğun içki içmesi hakkında) s.1

Tabur Kâtibi Ali Rıza, “İsimsiz” (Şiir) s.20-21

Talat, “Gazel” (Şiir) s.260

Talebeden Biri, “Birkaç Kıta” (Birkaç kıta ve tercümeleri verilmiştir.) s.317-319

Ü

Üsküdarlı Nedim, “Tahmis-i Gazel” (Şiir) s.497-498

Üsküdarlı Safî, “Gazel” (Şiir) s.261

Üsküdarlı Safî, “Gazel” (Şiir) s.326

Üsküdarlı Safî, “Gazel” (Şiir) s.417

Üsküdarlı Safî, “Tahmis-i Gazel Şeyh Sâdî” (Şiir) s.326-327

Üsküdarlı Selim, “Gazel” (Şiir) s.449

Üsküdarlı Selim, “Gazel” (Şiir) s.499

Üsküdarlı Süleyman Salim, “Gazel” (Şiir) s.260

Üsküdarlı Talat, “Nazîre-i Gazel” (Şiir) s.498

Üsküdarlı Nedim, “Gazel” (Şiir) s.449

Üsküdarlı Talat, “Tahmis” (Şiir) s.449-450

V

Vecdi, “Gazel” (Şiir) s.98

Vehbi, “Mecâzât-ı Mütakâbile yâhud El-ceza min cins’l-amel” (Seyyahlar ve define hakkında Fransızcadan çevrilen bir hikâye) s.419-422

Y

Yağcızade Osman Nuri, “Arslandaki Zekâya Dehhâş Bir Misâl yâhud Arslanın Bir Kaza Te’aşşuku” (Vahşi hayvan terbiyecisi Mösyö Bulyo bir Aslan sahiplenir ve aslan Mösyö Bulyo’nun kızı ile bağ kurar. Mösyö Bulyo’nun kızı ve aslan arasında geçen olaylar anlatılır.s.148-151

Yenişehirli Mâlik, “Mektup” (Tercümân-ı Hakikat’te yayınlanan, Merhum Şeyh Hüseyin Efendi’nin de bahsedildiği iki parça makalenin eleştiri mektubudur. Mu’allim Nâcî’ye yazılmıştır.) s.133-134

Yenizade Nâcî, “Mu’allim Nâcî’ye Nazîre” (Şiir) s.163

1.2 Türlerine Göre Fihrist

1.2.1 Şiirler

- Abdulkerim Sabit, “Sayyâd” (Şiir) s.363-364
- Alaybeyizade Nâcî, “Bahar-ı Hayal” (Şiir) s.193
- Ali Enver, “İsimsiz” (Beyitler ve tercümeleri verilmiştir.) s.310
- Ali Rûhî “İsimsiz” (Şiir) s.49
- Ali Rûhî, “Gazel” (Şiir) s.163
- Ali Rûhî, “Gazel” (Şiir) s.199
- Ali Rûhî, “Gazel” (Şiir) s.231
- Ali Rûhî, “Gazel” (Şiir) s.453-454
- Ali Rûhî, “Gazel” (Şiir) s.454
- Ali Ulvî, “Ebyât-ı Müferride” (Şiir) s.143-144
- Avnî,” Çalış” (Çalış redifli şiirin yorumlanması) s.17-19
- Bedri, “Nazîre” (Şiir) s.353
- Celal Beyefendi, “Gazel” (Şiir) s.385
- Ceza Mahkemesi Reisi Abdî, “Gazel Ez Dehân-ı Tedbir” (Şiir) s.21-22
- Deli Şair, “Selanik’ten Hayret yâhud Bir Meleğin İnsanlara Hitabı” (Şiir) s.94-95
- Ebu Elingami Vasıf, “Enver Zeka’nın Otuzuncu Cüzzünden Gazel” (Şiir) s.140
- Faik Memduh Bey, “Diğer” (Şiir) s.417
- Faik Memduh Bey, “Gazel” (Şiir) s.417
- Fatihli Mansur, “Birkaç Kıta” (Birkaç kıtanın takdimi ile kıtalar ve tercümeleri verilmiştir.) s.315-317
- Fikri, “Gazel” (Şiir) s.162
- Harputlu Hayri, “Gazel” (Şiir) s.76
- Harputlu Hayri, “Nâcî Efendi’nin Gazelini Tahmis” (Şiir) s.48-49
- Harputlu Hayri, “Nazîre” (Şiir) s.76
- Hasan Kudsi, “Selanik’ten” (Şiir) s.129
- Hayret, “Gazel” (Şiir) s.225
- Hicri, “Gazel” (Şiir) s.325-326
- Hicri, “Gazel” (Şiir) s.326
- İmzasız, “Bir Melek-sîmâ’ya Hitap” (Şiir) s.257

- İmzasız, “Cezbe” (Şiir) s.17
 İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.129
 İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.143
 İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.144-145
 İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.20
 İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.257-258
 İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.500
 İmzasız, “Gazel” (Şiir) s.502
 İmzasız, “Hâtime” (Sonuç yazısı) s.82
 İmzasız, “İsimsiz” (Seyit Efendi Hazretleri tarafından gönderilmiş bir yazı ve bir şiir) s.80-

81

- İmzasız, “İsimsiz” (Şiir) s.20
 İmzasız, “Kaside” (Şiir) s.322-325
 İmzasız, “Kıta” (Şiir) s.142
 İmzasız, “Kıta” (Şiir) s.143
 İmzasız, “Kıta” (Şiir) s.196-197
 İmzasız, “Kıta” (Şiir) s.51
 İmzasız, “Manzûme-i Hakikat” (Şiir) s.142
 İmzasız, “Münacaat” (Şiir) s.102-103
 İmzasız, “Söylemiş Bulundum” (Şiir) s.168-169
 İmzasız, “Şarkı” (Şiir) s.94
 İmzasız, “Tahmis-i Gazel Hazret Mu’allım” (Şiir) s.97-98
 İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Birkaç beyit ve açıklaması verilmiştir.) s.500-502
 İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Gazelin tercümesi, yorumlanması) s.194-195
 İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Gazelin yorumlanması) s.145-146
 İmzasız, “Tercüme” (Şiirin tercümesi) s.81-82
 İmzasız, “Kıta” (Şiir) s.196
 İmzasız, Tercümân-ı Hakikat” (Şiir değerlendirmesi) s.78-79
 Kalender, “Arifî’den Bir Gazel” (Beyitler verilmiş devamında tercümesi ve uzun uzun açıklaması yapılmıştır.) s.169-174
 Kalender, “Kıta” (Şiir) s.168
 Mahmud Kemaleddin, “Mes’ûd-i Harâbâtî’ye Nazîre” (Şiir) s.161
 Maraşlı Kâmil, “Gazel” (Şiir) s.194
 Mehmed Celal, “Gazel” (Şiir) s.77

- Mehmed Celal, “Nazîre” (Şiir) s.258
- Mehmed Celal, “Tahmis” (Şiir) s.77
- Mehmed Fahri, “İsimsiz” (Şiir) s.22-23
- Mehmed Fahri, “Nazîre” (Şiir) s.453
- Mehmed Fahri, ”Kıta” (Şiir) s.19-20
- Mehmed Tevfik, “Gazel” (Şiir) s.321
- Mehmed Tevfik, “Nazîre” (Şiir) s.364
- Mehmed Tevfik, “Tahmis” (Şiir) s.321-322
- Mehmed Tevfik, “Tahmis-i Gazel” (Şiir) s.452
- Mehmed Tevfik, “Tevhid” (Şiir) s.313-314
- Menemenlizade Tahir, “Kıta” (Şiir) s.262
- Menemenlizade Tahir, “Sev’al” (Şiir) s.261-262
- Mu’allim Efendi, “Nazîre” (Şiir) s.135-136
- Mu’allim Feyzi Beyefendi, “Tarih-i Belîğ” (Şiir) s.193-194
- Mu’allim Feyzi, “Kıta” (Şiir) s.14
- Mu’allim Nâcî, “Gazel” (Şiir) s.353
- Mu’allim Nâcî, “Gazel” (Şiir) s.98
- Mu’allim Nâcî, “Seher” (Şiir) s.365-367
- Nâcî, “Gazel” (Şiir) s.202
- Nazimülhikem Ahmet HAMDÎ, “Gazel” (Şiir) s.49-50
- Osman Ferid, “Gazel” (Şiir) s.261
- Reşad Geridi, “Manzûme” (Şiir) s.227-229
- Safî, “Gazel” (Şiir) s.225
- Sefa, “Gazel” (Şiir) s.97
- Selim, “Gazel” (Şiir) s.97
- Süruş, “İsimsiz” (Bazı beyitlerin takdimi ile birlikte beyitler ve tercümesi verilmiştir.) s. 310- 313
- Şeyh Safî, “Gazel” (Şiir) s.418
- Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “İlim-i Ab” (Şiir) s.309-310
- Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “Kıta” (Şiir) s.24
- Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “Nazîre” (Şiir) s.203-204
- Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), “Nazîre” (Şiir) s.362
- Şeyh Vasfî, “Gazel” (Şiir) s.78
- Şeyh Vasfî, “Kıta” (Şiir) s.14

- Şeyh Vasfî, “Nazîre” (Şiir) s.77-78
- Şeyh Vasfî, ”Gazel” (Şiir) s.14
- Tabur Kâtibi Ali Rıza, ”İsimsiz” (Şiir) s.20-21
- Talat, “Gazel” (Şiir) s.260
- Talebeden Biri, “Birkaç Kıtâ” (Birkaç kıta ve tercümeleri verilmiştir.) s.317-319
- Üsküdarlı Nedim, “Tahmis-i Gazel” (Şiir) s.497-498
- Üsküdarlı Safî, “Gazel” (Şiir) s.261
- Üsküdarlı Safî, “Gazel” (Şiir) s.326
- Üsküdarlı Safî, “Gazel” (Şiir) s.417
- Üsküdarlı Safî, “Tahmis-i Gazel Şeyh Sâdî” (Şiir) s.326-327
- Üsküdarlı Selim, “Gazel” (Şiir) s.449
- Üsküdarlı Selim, “Gazel” (Şiir) s.499
- Üsküdarlı Süleyman Salim, “Gazel” (Şiir) s.260
- Üsküdarlı Talat, “Nazîre-i Gazel” (Şiir) s.498
- Üsküdarlı Nedim, “Gazel” (Şiir) s.449
- Üsküdarlı Talat, “Tahmis” (Şiir) s.449-450
- Vecdi, “Gazel” (Şiir) s.98
- Yenizade Nâcî, “Mu’allim Nâcî’ye Nazîre” (Şiir) s.163

1.2.2 Hikâyeler

- Ahmet Midhat, “Bilâ-ihyâr Serik Bir Aşk” (Pars gazetesinden tercüme olunmuş bir aşk hikayesi) s.374-382
- Ahmet Midhat, “Bir Hırsızın Kıymet Telifi” (Bir muharriri soymaya niyetlenen hırsızın başına gelenlerden sonra hırsızlığı bırakmasını anlatır.) s.151-153
- Ahmet Midhat, “Bî-vefâlığın Malı Kaça Oluyor?” (İngiltere’de bir lord ile evlenen tiyatrocu kızın hikâyesi) s.187-189
- Ahmet Midhat, “Yamyamın Cezası” (Bir İngiliz gemisinde açlıktan ölmek üzere olan kaptanın miçoğu yemesini ve aldığı cezayı anlatır.) s.253-254
- Ali Enver, “İlim-i Nahvın Keyfiyyet Vaz’i ve Ebüssuûd” (Ebüssuûd hakkında Bir hikâye) s.136-138

Fikri, “Zükûret Tesellisi” (Çocuklarını bekleyen fakir bir ihtiyarın kendine verdiği teselli ve zenginlere seslenişi hakkında) s.141

H.H, “Gülünç Bir Nikah” (Bir izdivaç hikâyesi) s.456-458

İmzasız, “Bulabildiklerim” (Mini Mini ve Akşam isimli iki kısa hikâye) s.200-202

Mu’allim Nâcî, “Ağâz-ı Pervâz” (Yavru bir kuşun korkusuzca ilk uçuşlarını anlatır.) s.503-504

N.M., “Kömürcü” (Kömür ocağı yakan bir genç olan Carlo’nun başından geçenleri ve avlanmasını konu alır.) s.407-414

N.M., “Kömürcü” (Yaban hayvanını avlayan Carlo’nun bekçi ile arasında geçenler anlatılır.) s.428-436

Necib, “Semere-i Nezaket” (Parasız sokakta kalan Jüliet’in başından geçenleri ve nazik birinin ona yardım etmesini anlatan bir hikâye) s.458-462

Necip, “Zekâ-yı Kelb” (Amerika gazetelerinde telefonla ilgili birkaç garip hikâye) s.416

Yağcızade Osman Nuri, “Arslandaki Zekâyâ Dehhâş Bir Misâl yâhud Arslanın Bir Kaza Te’aşşuku” (Vahşi hayvan terbiyecisi Mösyö Bulyo bir Aslan sahiplenir ve aslan Mösyö Bulyo’nun kızı ile bağ kurar. Mösyö Bulyo’nun kızı ve aslan arasında geçen olaylar anlatılır.) s.148-151

1.2.3 Let’âifler

İmzasız, “Letâ’if” (İki sarhoşun; kıraathanede, kıraathane haricinde, iskelede, kayık içinde ve avdetle olan sohbetleri hakkında) s.31-32

İmzasız, “Letâ’if” (Hizmetçi ve hanımı arasında saat tartışması, bir sarhoşun başının değil dünyanın döndüğünü iddia etmesi, mecliste ayın iskân olunmasının kabulü, harbiye nazırı ve mecruh arasında geçen konuşma, eşinin alüfte olduğunu öğrenen bir adamın yaşadıkları.) s.63-64

İmzasız, “Letâ’if” (Hastası ölen doktorun, hastanın ölmesine değil muayene edememesine üzülmesi.) s.96

İmzasız, “Letâ’if” (Efendi ve uşağı arasında bir konuşma, meyhanede ibadet ve kabahatin gizli yapılması hakkında bir konuşma, nezle olan bir zat hakkında, tabip ve banker arasında bir konuşma, et suyu çorbası yapmak isteyen birinden komşunun et suyu istemesi, uşak ve

misafir arasında bir konuşma, iki zatın evlilik hakkında konuşması, bir sarhoşun sigarasını yakması hakkında) s.127-128

İmzasız, “Letâ’if” (İki şair arasında geçen konuşma, peder ve oğlu arasında evlilik hakkında konuşma, Musevi ve bir adam arasında geçen konuşma, Çocuk ve pederi arasında şeker tartışması,) s.159-160

İmzasız, “Letâ’if” (İki şık bey arasında geçen elbise temizleme konuşması, Sade bir adam ve gözlükçü arasında dürbün hakkında konuşma) s.192

İmzasız, “Letâ’if” (Fransız Alman İtalyan ve İngilizlerin müzikayla münâsebeti hakkında bir konuşma, dilencilerin parası olduğu hâlde dilenmesi hakkında, ata eziyet eden bir adam hakkında, eviyle birlikte yanmakta olan adamın sigortalı olduğu için telaş etmemesi,) s.223-224

İmzasız, “Letâ’if” (İki kişinin aklında dolaşan bir fikirle ilgili konuşması, Efendi ile uşağın konuşması, Paris’te bir kışlada biri kolsuz biri bacaksız iki kişi arasında geçen konuşma, Paris’te bulunan umumî hafiyeler hakkında) s.255-256

İmzasız, “Letâ’if” (Dovullu şehâdetine davet edilen bir sarhoşun savaşın bitmesi üzerine üzülmesi, boşanmak isteyen karı koca hakkında, kediden rahatsız olan sarhoşun kediyi boğup öldürmesi hakkında, şakird ve Mu’allim arasında bir konuşma, boşanma arifesinde olan bir çift hakkında) s.349-352

İmzasız, “Letâ’if” (Bir sınav sorusu hakkında, kayınvalidesi ölen bir kadının konuşması) s.384

İmzasız, “Letâ’if” (İki zatın bir kadına âşık olması üzerine müşterek bir mektup yazmaları hakkında, yaşlı bir kadının dişi ağrıyan kadına kulak pamuğunu vermesi, bir adamın kendinden bahşiş isteyen kapıcıyı vurması, reisle maznun arasında geçen bir konuşma, champavaro’nun düğünde gelin hanım ile konuşması, Baba Galipa ve doktor arasında geçen konuşma, ticaret mektebinde Hazreti Yusuf ile ilgili bir soru, koyun eti hakkında latife, iki diplomat arasında konuşma, kör bir adam ve memur arasında geçen konuşma, hakim ve mütteheme arasında konuşma, misyonerin yamyamlar hakkında konuşması, Paris ahalisinden birinin akşam ta’âmında mantar yapması, yamyamların yemek listesi hakkında, Amerika’da ikiz zabitin düellosu hakkında, tiyatro oyununda aşığını öldüren adam hakkında, bulaşıcı bir hastalık olan kolera hakkında, bulaşıcı olan mikrobun bit olduğunu sanan yarı cahil hakkında, komiser ve Mösyö Palbayaron arasında geçen konuşma, iki birader arasında geçen konuşma, bir kitabın unvanı hakkında, intihar etmek isteyen kontes hakkında) s.474-480

İmzasız, “Letâ’if” (Amerika ve Paris’te açılan çocuk sergisi hakkında, her sene mektepten şahadetname alan birinin vefatı üzerine, bir adamın burnu kanayan arkadaşına babasının da

burun kanamasından öldüğünü anlatması, Hindistan’da avdet eden bir Marsilyalının hizmetçilerinin çokluğundan bahsetmesi, birinin cüzdanına kaydettiği söz hakkında, bir çocuğun kar yağışını gökteki meleklerin pudra döktüğünü zannetmesi, iki arkadaş arasında geçen konuşma) s.511-512

1.2.4 Anı Biyografi Gezi Yazısı ve Mektuplar

Ahmet Midhat, “Dul Ömür yâhud Ömrü Nafi” (Oğlu Tevfik için edebiyat ve hayat hakkında yazılmış öğütler) s.454-456

Ali Ulvî, “Mektup” (Çalışmanın öneminden bahsederek, “Var” redifli nazîresinin gazetede yayınlanmasından duyduğu şerefi anlatır.) s.168

Ali Ulvî, “Mektup” (Vefat eden bazı edipler hakkında) s.196

Bağdat’ın Yeni Rûhîsi, “Bağdat’tan Mektup” (Bağdat’ta edebiyat, şiir ve şairlerle ilgili mektup. Tercümân-ı Hakikat heyetine yazılmıştır.) s.231-232

Bil Talep, “Ayinen” (Zaman, mekân, melek, cin gibi konularda Mu’allim Nâcî’ye birkaç soru) s.450

Bir Muhib-i Maarif, “Nasihat” (İbn-i Mahdumi Karîşi Hazretleri’nin oğluna nasihatı ile ilgili) s.204-207

Birisi, “Mektup” (Tercümân-ı Hakikat için gönderdiği nazîreyi Muharrir Efendi’ye takdim etmiştir.) s.257

Ebuzziya, “Mütenevvia” (Midhat Efendi’ye İskender Yunanî’nin mezarı hakkında yazılmış makalelerin kaynağının sorulduğu mektup) s.33-34

Fatihli Mansur, “Mektup” (Fıkra-i Mezkûre’nin gazetede yayınlanması için hocasına yazdığı rica mektubudur.) s.262

İmzasız, “Âdât-i Vahşiye” (Vahşete tanık olmuş bir adamın yazdığı mektup) s.474

İmzasız, “Arz-ı Şükran” (Mes’ûd-i Harâbâtî’nin aranmasıyla ilgili bir başka mektup) s.79-80

İmzasız, “Cevap” (Harâbat’a girmek isteyen zâtın bir türlü cevap alamaması üzerine bir gece vakti bâb-ı harâbatın kapısına dayanmasını ve bu mekâna girmenin gerekliliklerini öğrenmesini anlatır.) s.108-110

- İmzasız, “Cevap” (Münekkid Efendi’nin kendisine tepki olarak yazılan mektuba cevabı) s.198-199
- İmzasız, “Emin Hilmi Efendi” (Emin Hilmi Efendi’nin hayatı hakkında) s.55-59
- İmzasız, “Fahrettin Razi’nin Bir Mesihî ile Mübâhasesi” (Bir Mesihî’nin geldiğini öğrenen Fahrettin Razi yanına gider. Ve aralarında geçen ilmi sohbeti anlatır.) s.117-120
- İmzasız, “Hazret-i Mu’allime” (Eserleri hakkında ve Tercümân-ı Hakîkatte yayınlanması üzerine bir yazı) s.92-93
- İmzasız, “Hazret-i Mu’allime” (Tercümân-ı Hakîkat’in içeriği hakkında) s.101-102
- İmzasız, “Hazret-i Mu’allime” (Uzun zamandır gazeteye eser gönderemeyen yazar, birkaç beyit ve açıklamasından bahsetmiştir.) s.202-203
- İmzasız, “Mektup” (Arif Hikmet Beyefendi Hazretleri’nin İstanbul’da bir zâta gönderdiği mektup örneği) s.164
- İmzasız, “Mektup” (Daha önceki iletişimlerinden bahsederek örnek aldığı Mes’ûd-i Harâbâtî’ye şimdilerde ne yaptığını anlattığı edebi bir mektup.) s.166-168
- İmzasız, “Mektup” (Farklı tarihlerde yayınlanmış farklı kişilerin beyitleri ve tercümesi hakkında) s.138-140
- İmzasız, “Mektup” (Sanatçı ve edipliği hakkında) s.419
- İmzasız, “Nutuk” (Padişahın gitmesi ve vatan hakkında halka sesleniş) s.82-84
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakîkat” (Yine Mes’ûd-i Harâbâtî’nin aranması üzerine bir mektup) s.24-25
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakîkat” (Zükûret Tesellisi hikâyesinin açıklaması) s.141-142
- Maraşlı Kâmil, “Ayna” (Şairin, gazeline yazılan eleştiriye tepki olarak Münekkîd Efendi’ye yazdığı mektubu.) s.197-198
- Memiş, “Mektup” (Üstad Mes’ûd’a gazetenin edebiyat bölümü için fikir sunulmuş bir mektup) s.499-500
- Midhat Efendi, “Cevap” (Bir önceki yazıda bahsedilen, İskender Yunanî’nin mezarı hakkında yazılan makalelerin kaynağının anlatıldığı cevap mektubu) s.34-35
- Mu’allim Nâcî (Mes’ûd-i Harâbâtî imzasıyla), “Cevap” (Şeyh Vasfî Efendi’nin beşinci mektubuna cevap niteliğinde edebiyat ile ilgili bir mektup) s.263-269
- Mu’allim Nâcî (Mes’ûd-i Harâbâtî imzasıyla), “Cevap” (Şeyh Vasfî Efendi’nin mektubuna cevap niteliğindedir. İçeriğinde kendi şairliğinden, gazete ve hatıralarından bahseder.) s.86-92
- Mu’allim Nâcî (Mes’ûd-i Harâbâtî imzasıyla), “Mektup” (Arandığını öğrenen Mes’ûd-i Harâbâtî’nin bu konuyla ilgili Midhat Efendi’ye yazdığı mektup.) s.51-55

- Mu'allim Nâcî, "Cevap" (Bazı beyitlerdeki müjgan ve zîra kelimeleri hakkında yorum yapılmıştır.) s.129-131
- Mu'allim Nâcî, "Cevap" (Zaman, mekân, melek, cin gibi konularca Mu'allim Nâcî'ye sorulan sorulara cevap mektubu) s.450-452
- Mu'allim Nâcî, "Hüzün İçinde Sürûr" (Merhum şair Arif Avnî Beyefendi'nin neşredilmemiş yazıları hakkında) s.59-60
- Mu'allim Nâcî, "Tercümân-ı Hakikat" (Tercümân-ı Hakikat yayını hakkında olan Yenişehirli Malik'in mektubunun cevabı) s.134-135
- Nuri, "Londra'da İki Gün" (İngiltere'ye birkaç gün kalmak suretiyle seyahat eden bir Fransız'ın, İngiltere hakkındaki fikirlerini ve İngiliz yemek kültürünü anlattığı mektubu aktarılmaktadır.) s.4-13
- Selanikli Tevfik, "Amerika'da Kemâlen Gazla Tenvir ve Teshin Olunan Bir Şehir" (Amerika'da gaz madenleri olan şehirler hakkında) s.191-192
- Selanikli Tevfik, "Dilencilik ve Hırsızlık" (İngiltere'de hırsızlık ve dilencilik okulu hakkında) s.254-255
- Selanikli Tevfik, "Telsiz-i Muhâberat Telgrafyada Kabul Olacak Gibi Görünüyor" (Telgraf ve telefonlar hakkında) s.190-191
- Selanikli Ahmet Rasim, "Firkat zadeler" (Kozmos isimli bir Rum mecmû'asında yer alan sevgiliye yazılmış olan bu mektup, Edirne'de Fransa konsolosu tarafından tercüme edilmiştir.) s.195-196
- Selanikli Tevfik, "Amerika'da Hane Çalan Hırsızlar" (Amerika'da hanelerin parça parça çalınıp satılması anlatılır.) s.189-190
- Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), "Hazret-i Mu'allime" (İçki meclisinde okunan beytin sahibi olan Mes'ûd-i Harâbâtî'nin aranmasını anlatan bir başka mektup) s.23-24
- Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), "Hazret-i Mu'allime" (Mes'ûd-i Harâbâtî'yi arayanların Tercümân-ı Hakikat Matbuasında bulabileceklerini söylenmesi üzerine yazar, Mes'ûd-i Harâbâtî'yi görmek istediğinden ve bunun için matbuaya yayınlanması için beyitler yolladığından bahseder.) s.50-51
- Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), "Mektup" (Tercümân-ı Hakikat'te yayınlanan şiirlerle ilgili) s.229-231
- Şeyh Vasfî, (Berkî imzasıyla), "Hazret-i Mu'allime" (İçki meclisinde okunan bir beyti çok beğenen yazar, beytin sahibinin Mes'ûd-i Harâbâtî olduğunu öğrenir. Bu zatın kim olduğunu ve nerede olduğunu öğrenmek için aramaya başladığını anlatır.) s.14-16

Şeyh Vasfî, “Mektup” (Ziya Paşa’nın Harâbat mecmû’asında bulduğu şiirleri ve tercümelerini aktardığı ve yorumladığı mektup. Üstad Fazilet’e yazılmıştır.) s.103-108

Şeyh Vasfî, “Saib” (Beyitlerin ardından tercümesini ve tezekkürlerini aktarmıştır.) s.131-133

Şirvanî Ali Nizami, “Mektup” (Gazelini takdim ettiğini anlatan mektup) s.502-503

Yenişehirli Mâlik, “Mektup” (Tercümân-ı Hakikat’te yayınlanan, Merhum Şeyh Hüseyin Efendi’nin de bahsedildiği iki parça makalenin eleştiri mektubudur. Mu’allim Nâcî’ye yazılmıştır.) s.133-134

1.2.5 Tercüme Eserler

Bağdat’ın Yeni Rûhîsi, “Meydan-ı Harp” (Bir savaş meydanının tasviri. La Martine’nin eserinin tercümesidir.) s.232--235

Halil Edip, “Necm-efşân Bir Gece” (Jean Jacques Rousseau’nun eserinden kısa bir tercüme hikâye) s.498-499

Mu’allim Nâcî, “Bir Yerde Her Yürekte Bir Başka His (Alman Şairin Şehri Goethe’den)” (Farklı insanların farklı duygularını anlatan kısa hikâye) s.99

Mu’allim Nâcî, “Masum (Şeylerden Tercüme)” (Masumiyet hakkında kısa hikâye) s.98-99

Mu’allim Nâcî, “Nevcivan – Ab-ı Revân (Goethe’den Tercüme)” (Kısa hikâye) s.99-100

Selanikli Tevfik, “Bir İlân-ı Aşk” (Fransızca’dan tercüme bir aşk hikâyesi.) s.153-157

Vehbi, “Mecâzât-ı Müttekâbile yâhud El-ceza min cins’l-amel” (Seyyahlar ve define hakkında Fransızcadan çevrilen bir hikâye) s.419-422

1.2.6 Takdim Teşekkür ve Rica Yazıları

Ahmet Hamdi, “İsimsiz” (“Ederiz” redifli şiirin yayın müsaadesi hakkında) s.136

Ali Reşad, “İsimsiz” (Tercümân-ı Hakikat’e gönderdiği eserleri takdim etmiştir.) s.227

Hacı Faik, “Kırk Kiliseden” (Tercümân-ı Hakikat’te yayınladığı tercüme eseri takdim ettiğinden bahseder.) s.161

- İmzasız, “Mektup” (Nazîresinin kabul buyurulması için takdim yazısı) s.452-453
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Bir önceki nazîre hakkında) s.364
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Fikri’nin “Zükûret Tesellisi” ve “Mahallemizin Kaldırımları” eserlerinin takdimi) s.162
- İsmail Zihni, “Üstad Ekrem Hazretleri” (Manzûmesini yayınlanması için Tercümân-ı Hakikat’e sunmasından bahseder.) s.142
- Mehmed Rakım, “İsimsiz” (Çaycı dükkânı hakkında yazılmış bir rica yazısı) S.19
- Mu’allim Nâcî, “Şükran” (Gazeline yazılan bir şerh için şükran yazısı.) s.362
- Rûhî, “Haniyeden” (Eserinin dergide yayınlanması hakkında) s.138

1.2.7 Makale ve Diğer Yazılar

- Ahmet Fahri, “Hûşe Çînî” (Pamuk şeker yapımı hakkında) s.95-96
- Ahmet Fahri, “Termometre İmali” (Termometre hakkında) s.40-42
- Ahmet İhsan, “Çay” (Çay hakkında genel bir makale) s.481-487
- Ahmet İhsan, “Denizde İcra-ı Tahriyat” (Denizde balıkçılık hakkında) s.382-384
- Ahmet Midhat, “2000 Sene-i Mîlâdîyesinde Bazı Devletlerin Nüfusu” (Bazı ülkelerin gelecekteki nüfusunun tahmini ve artan nüfusla beraber yaşamın nasıl olacağı hakkında) s.286-287
- Ahmet Midhat, “Ab-ı Hayat Mı? Ab-ı Memât Mı?” (Rakının faydalı mı yoksa zararlı mı olduğu hakkında bir metin) s.179-181
- Ahmet Midhat, “Acayip Bir Ta’âm” (Çin yemek kültürü hakkında) s.251-252
- Ahmet Midhat, “Alet Vermek Seraiti ve Hudud İntişarı” (Doktorların kullandığı dehşet verici verem aletinin farklı ülkeler ve kıtalarda kullanımı hakkında bir yazı.) s.207-210
- Ahmet Midhat, “Arabistan’da Sakin Birisinin Asilesine Ecvibe” (Arabistan’da sakın birisi imzasıyla, bir güvercinle mektup gelir. Bu kişinin gazete hakkındaki fikirleri ve ona verilen cevaplar yazılmıştır.) s.297-303
- Ahmet Midhat, “Avarız-ı Sath-ı Arz” (Dağlar üzerine bilimsel bir yazı) s.64-70
- Ahmet Midhat, “Avrupa’da İlancılık” (Avrupa’da ilan ve ilancılık hakkında) s.489-491
- Ahmet Midhat, “Avrupa’da Oyuncakçılık” (Avrupa’da oyuncak ve oyuncakçılık hakkında) s.289-291

- Ahmet Midhat, “Balina Baltar Yalta” (Balinalar hakkında) s.110-117
- Ahmet Midhat, “Balon ve Elektrik” (Hava balonlarının elektrikle olan ilişkisi hakkında) s.288
- Ahmet Midhat, “Bir Acîbe-i Hararet” (Birkaç başlık altında ateş ile ilgili bilimsel yazı) s.42-48
- Ahmet Midhat, “Davullu” (Dovullu kavâidi ‘âdeti hakkında) s.291-297
- Ahmet Midhat, “Elektriğin Yeni Bir Mahal İstimali” (O dönemde elektriğin farklı kullanım alanlarından bahsedilmiştir. Amerika ve İngiltere’den örnekler verilmiştir. Ayrıyeten Fransız kongrelerinde konuşulan ortak lisan hakkında da bir yazı bulunmaktadır.) s.157-159
- Ahmet Midhat, “Göz Yaşları” (Göz yaşları hakkında bilimsel bir yazı) s.491-494
- Ahmet Midhat, “Güvercindeki Sırat” (Posta güvercinleri hakkında) s.448
- Ahmet Midhat, “Hale” (Aydın çevresinde görülen geniş ve aydınlık daire olan hale, şairlik şiir ve hikmet ile ilişkilendirilmiştir.) s.246-250
- Ahmet Midhat, “Hayat-ı Ziya” (Kadınlar ve nezaket hakkında bir makale) s.239-241
- Ahmet Midhat, “Hayat-ül Hayvan Devekuşu” (Devekuşları hakkında) s.146-148
- Ahmet Midhat, “Hayvanat ile Adi Makinalar” (Vücûd ile Makinalar hakkında bilimsel yazı) s.70-76
- Ahmet Midhat, “Hûşe Çînî-Celladın Mahareti” (Londra’da idam ve cellatlar hakkında bir rivayet) s.506-508
- Ahmet Midhat, “Huzûzat-ı Zirâiyye” (İstanbul’da zîraat merakı hakkında) s.341-344
- Ahmet Midhat, “Huzûzat-ı Zirâiyye” (Zîraatten keyif almak hakkında) s.396-398
- Ahmet Midhat, “Huzûzat-ı Zirâiyye” (Zîraatte gübrenin önemi hakkında) s.367-370
- Ahmet Midhat, “İlim Ahval-i Beşer” (Farklı kıtalarda yaşayan siyah ve beyaz ebeveynlerden meydana gelen bir kız çocuğu hakkında) s.281-284
- Ahmet Midhat, “İnsanın Tükürüğü” (Yılan ve sümüklüböcek ile ilgili 4 ana başlıktan oluşan yazı) s.370-374
- Ahmet Midhat, “İskender’in Kartisi” (Büyük İskender ve boynuzlarından bahseder.) s.269-271
- Ahmet Midhat, “Kadınlar da Tabip Olabilecekler Mi” (Kadının o dönemde toplum içindeki yerini ve doktor olup olamayacaklarını sorgulayan bir metin) s.177-179
- Ahmet Midhat, “Kadınlarda bir Türki daha” (Doktorluk, avukatlık gibi çeşitli meslekleri yapmaya başlayan kadınların artık mukavelat muharriri yani noter mesleğini yapmaya başlamasını anlatır.) s.508-509

- Ahmet Midhat, “Moliere”in Bir İmzası” (Bir kitap müzayesinde satılan Fransız yazar Moliere’in imzası hakkında) s.446
- Ahmet Midhat, “Olimpiyat Oyunları” (Olimpiyat oyunları hakkında detaylı bir yazı) s.271-276
- Ahmet Midhat, “Sağır Kadınlara Hizmet” (Sağır olan kadınlar için icat edilen bir alet hakkında) s.348-349
- Ahmet Midhat, “Selamlaşmanın Envâr” (Milletlerin selamlaşma çeşitleri hakkında) s.509
- Ahmet Midhat, “Solaklık” (İnsanlarda solaklık hakkında) s.319-320
- Ahmet Midhat, “Şiir ve Hikmet” (Şiir ve hikmet konuları üzerine yazılmıştır. Bu konularla ilgili bazı beyitler yorumlanmıştır.) s.235-239
- Ahmet Midhat, “Tiyatro Tarihi” (Yunan Tiyatrosu temel alınarak tiyatronun tarihi hakkında yazılmıştır.) s.120-124
- Ahmet Midhat, “Tiyatro Tarihi” (Yunan ve Roma ile birlikte tiyatronun gelişimini anlatan devam yazısı) s.174-177
- Ahmet Midhat, “Yılan Derisinden Potin” (Yılan derisinden yapılan ayakkabı hakkında) s.346-347
- Ahmet Midhat, “Zekâ-yı Hayvanat” (Hayvanların zekâsı hakkında) s.210-212
- Ahmet Rasim, “Bazı Malûmat-ı Fenniye” (Hava olayları ve bilim hakkında) s.35-40
- Doktor Şerafettin Arif, “Niçin Zîra” (Hava, gaz ve barometre hakkında bir yazı) s.212-220
- Doktor Mehmed Fahri, “Tebabedde Türki” (İnsan vücûdu, organlar, hastalıklar ve ameliyatlar hakkında) s.467-470
- Fikri, “Mahallemizin Kaldırımları” (Mahallesinin kaldırımlarıyla ilgili gözlemlerini dile getirmiştir. Kaldırımlardan memnun olduğunu söylemektedir.) s.164-166
- Hamid Vehbi, “Erbâb-ı Hayatın Mevâdd ile Telkihi” (Doktor ile ilgili birkaç garip meseleyi ele almıştır.) s.221
- Hamid Vehbi, “Hûşe Çînî-Kargalarla Serçelerin Zîraate Faidesi” (Kargalarla serçelerin zîraate faydası hakkında) s.29-31
- Hasan Tevfik, “Ayinen” (İslam ve ilimle ilgili kısa bir yazı) s.144
- İbrahim Ethem, “Fecir Kâtibi” (Fecri yani güneş doğmadan önce görülen kızılıllığı anlatmıştır.) s.393-395
- İmzasız, “Cava’nın Zehirli Ağacı” (Zehirli ağaçlar hakkında) s.329-332
- İmzasız, “Fenniye- Bir Acîbe-i Harâret” (İslam ve fizik ile ilgili üç başlık altında yazılmış yazı) s.25-29

- İmzasız, “Hûşe Çînî -Çinlilere Mahsus Bir Nev Saat-” (Seyahat sırasında Çinli bir çobana vakti sormaları üzerine çobanın vakti anlama yöntemi hakkında bir hikâye) s.124-125
- İmzasız, “Hûşe Çînî- Arit saçlar” (Saçları azalan kadınların satın aldıkları saçlar hakkında) s.141-415
- İmzasız, “Hûşe Çînî” (En yüksek yapılar hakkında) s.285
- İmzasız, “Hûşe Çînî-Vakit Nakittir” (Saatlerin gerekliliği hakkında bir yazı.) s.189
- İmzasız, “İki Acîbe-i Hayvaniye” (Yılan ve kabuklu sümüklü böcek hakkında) s.370
- İmzasız, “Japonya Dişçisi” (Japonya’daki dişçiler hakkında) s.415
- İmzasız, “Köpekte Zekâ” (Hayvanların ve köpeklerin zekâsı hakkında tercüme bir eser) s.177
- İmzasız, “Matbaalar” (Matbaanın tarihi gelişimi hakkında) s.404-405
- İmzasız, “Niçin Zîra” (Niçin zîra bölümü tanıtıldıktan sonra cisimler hakkında bir yazı aktarılmıştır.) s.181-186
- İmzasız, “Niçin Zîra” (Ses hakkında) s.398-403
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Edebiyat hakkında güzel dileklerde bulunulmuştur.) s.503
- İmzasız, “Tercümân-ı Hakikat” (Kitaplar hakkında) s.207
- Karnik, “Yeni Dünya Şimendiferleri” (Demiryolları hakkında) s.487-489
- Mehmed Fahri, “Efrad ile Mûtaalanın Dişlere Seva Tesiri” (Dişler hakkında) s.405-407
- Mes’ûd-i Harâbâtî, “Rûhî’de Azim-i Ciddi” (Rûhî ve yazdığı eser hakkında) s.418-419
- Mu’allim Nâcî, “Ağâz-ı Pervâz” (Yavru bir kuşun korkusuzca ilk uçuşlarını anlatır.) s.503-504
- Mu’allim Nâcî, “Ahlak” (Ahlak hakkında makale) s.422-428
- Mu’allim Nâcî, “Ahlak” (Ahlakla ilgili bir makale) s.385-389
- Mu’allim Nâcî, “Bekâ-ı Ruh” (Ruh hakkında bir makale) s.225-227
- Mu’allim Nâcî, “İsimsiz” (Hazret-i Fahrettin Razi ve birkaç makale hakkında) s.117
- Mu’allim Nâcî, “Mukaddime” (Tercümân-ı Hakikat ve Ahmet Midhat hakkında önsöz) s.84-86
- Mu’allim Nâcî, “Münacaat” (Bir akşamüzeri tabiatta gördüklerini ve hissettiklerinden bahsederken Allah’a yakarışını anlatır.) s.504-506
- Mu’allim Nâcî, “Şikemperverliğin Şairanesi Yâhud Şairin Şikemperveranesi” (Şairlik ve şöhret hakkında bir makale ve devamında “Değer” redifli bir gazel) s.355-362
- Mustafa Asım, “Mevâdd Hakimiye” (Bazı şahsiyetlerin özlü sözleri) s.60-61

- Necib, “Amerika’daki Bir Usûl-i Tahir” (Amerika’da bir avukatın başına gelen vaka hakkında) s.509-510
- Necib, “Hûşe Çînî” (Deniz suyu, Lord Byron, Elektrik, Masonlar hakkında dört ayrı metin) s.444-446
- Necip, “Hûşe Çînî” (Sükût altındır sözünün hikayesi, ülkelerdeki zaman hesabı, tiyatro, maden istatistiği, Londra’da Japon kültürünü yansıtan bir yer, bir köpeğin terbiyesi ve elektrik lambaları hakkında metinler) s.470-473
- Nuri, “Hûşe Çînî-Hindistan’da Yılan Saydı” (Zehirli yılanlar hakkında) s.61-63
- Refik, “O Saf ve Adab-ı Hâkim” (Şeriat, adalet ve hukuk hakkında) s.327-329
- Rûhî, “Hend’de Muhasilerin Mutaları Ateşe İlkâ Etmeleri” (Hand’da biri vefat edince eşinin de onunla beraber ateşe atılma ‘âdeti hakkında) s.332-335
- Rûhî, “Hulâsa-ı Mâli” (Yazar yaşlılığından ve aşktan bahsetmiştir. Bazı beyitler yorumlanmıştır.) s.258-260
- Selanikli Hilmi, “Her Şey Elektrik ile Olur yâhud Deniz Tutanlar İçin Müesser Bir İlaç” (Deniz tutması hakkında bir gazete haberi) s.446-448
- Selanikli Hilmi, “Zehirli Yılanların Muzurâtı” (Yılanlar hakkında) s.403-404
- Selanikli Tevfik, “Altın” (Altın hakkında bir makale) s.436-439
- Selanikli Tevfik, “Amerika Mâni Garaibdir” (Lambalar hakkında) s.250-251
- Selanikli Tevfik, “Bir Buz Parçası Delil-i Keşfiyat” (Amerika’da bir buz parçası üzerinde bulunan ceset parçaları hakkında) s.344-346
- Selanikli Tevfik, “Çocuk Sergisi” (Amerika’da çocukların meydanda sergilenerek en iyi yetiştirilenlerine ödül verilmesini kabul gören çocuk sergisi hakkında) s.1-3
- Selanikli Tevfik, “Dikiş Yüksüğünden Ne Umulur” (Dikiş yüksüğü hakkında bir yazı) s.252-253
- Selanikli Tevfik, “Elektrik Cellad Edilmek İsteniyor” (Hayata yavaş yavaş egemen olan elektriğin, Amerika’da idam için kullanılmasının tartışılması hakkında) s.287-288
- Selanikli Tevfik, “Hûşe Çînî-Ziyadar Bu Ya” (Ziyadar bu ya isimli elektrikli icattan bahseder.) s.220-221
- Selanikli Tevfik, “İstatistik Cetvellerinin Fevandı” (İstatistik cetvelleri ve faydaları hakkında) s.125-127
- Selanikli Tevfik, “Sanai Öykü ile Islah Takas Ettirmek Tariki” (Hırsızlık ve benzeri suçları işleyen bir genci ıslah etmeye gayret gösteren bir doktor hakkında) s.285-286
- Selanikli Tevfik, “Tarihin Etlai Yetişemeyen Bir Hayvanı” (Tarihte nesli tükenmiş bir hayvan olan mamut hakkında) s.303-304

Selanikli Tevfik, “Yeni Bir Hava Torpili” (Havanın değişimini sağlayan hava torpili balonları hakkında) s.347-348

Şerafeddin Arif, “Fasıl Salis” (Su hakkında) s.403

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Hava, su ve gaz hakkında makale) s.241-246

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Hava, su ve gaz hakkında) s.276-281

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Hava, su ve gaz hakkında) s.304-309

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Hava, su ve gaz hakkında) s.335-341

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Su hakkında) s.439-444

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Su hakkında) s.462-467

Şerafeddin Arif, “Niçin Zîra” (Su hakkında) s.494-497

Şeyh Vasfî, “Mütalaa” (Şiirde nazîrenin önemini güzel söz bulmanın zor olduğu düşüncesi bağlamıyla anlatır.) s.353-355

Tabip Mehmet Fahri, “İbret-i Alemliyiz” (17 yaşında bir çocuğun içki içmesi hakkında) s.1

SEÇME METİNLER

2. ŞİİRLER

2.1 Gazel

(14)

Münhemik oldun yine bî-dâde sen
 İltifât et âşık-ı nâşâde sen
 Şüphesiz renc-i humâr-ı mey beni
 Öldürür gelmezsen imdâde sen
 Kalb-i âşık mahzen-i esrârdır
 Eğri bakma her harâb-âbâde sen
 Eyledin irşâd erbâb-ı dili
 Pişvâsın ehl-i istirşâde sen
 Âşığın vird-i zebânıdır bu söz
 Sevdiğim sağ ol hemân dünyada sen

Şeyh Vasfî⁶

2.2 Kıtâ

(14)

Sevdiğim tahkîre kalkışma fazîlet ehlini
 Levme vicdânın harâbâtîleri kâil midir?

⁶ Asıl adı Ali Vasfî Efendi olan şair, İstanbul Fatih'te Draman mahallesinde doğmuştur. Nakşibendi Tarikatına bağlı kefevi dergâhı şeyhi olan Şeyh Mehmed Raşid Efendi'nin oğludur. Babasından Sarf-ı Arabî, Kavâid-i Farisî, Tuhfe-i Vehbi, Tuhfe-i Şahidî, Pend-nÂme-i Attar ve Gülistan okudu. Bunun yanı sıra Arapça ve Farsça dilini ve gramerini öğrendi. Babası vefat edince daha 15 yaşındayken Sefevi Dergâhı şeyhi oldu. Dergâh mensuplarına usûl ve adab öğretirken Fatih Merkez Rüştîye'sinde çeşitli dersler verdi. Mu'allim Naci etkisinde şiirler yazan şairin Ara Nesil şairleri içinde tamamen eski şiir geleneğine bağlı olduğu görülür. Şöyle Böyle mektuplarında da görüldüğü gibi Mu'allim Naci ile aralarında farklı bir vardır.

Göz süzüp va'd-ı visâl etsek de aldanmaz yine

Ehl-i dil iğmâz-ı aynından seng-i gâfil midir?

Şeyh Vasfî

2.3 Kıta

(14)

Yeni maarif dairesinin hitâmı hakkında Mu'allim Feyzi Efendi Hazretleri tarafından söylenmiştir.

Şehinşâh-ı zamanın mimar-ı himmetiyle

Hüsün hitâma erdi buca-yı feyz-i bahşa

Feyzi kavli de yazdı tarih-i dil-pezirin

Abdülhamid kıldı dârü'l-maarif inşâ

1302

Mu'allim Feyzi⁷

⁷ Asıl adı Hacı Ahmet Feyzi Efendi olan şair, 1842'de Tebriz'de doğmuştur. Uzun yıllar mu'allimlik yaptığı için Mu'allim Feyzi olarak bilinir. İlköğrenimini âlim olan babası Esad Molla'dan gördü. Daha sonra İran'da üniversite konumunda olan Necef Medresesi'nde eğitimini tamamladı. Hacca gittikten sonra Mısır'da Cami-i Ezherdeki dersleriyle devam etti. Burada Edip Abdurrahman Sami Paşa ile tanıştı. Onun davetiyle İstanbul'a geldi. Tahrirat katipliği ve memurluk yaptıktan sonra Emirgan Rüştîyesi ve Amerikan Kolejinde hocalık yaptı. Son olarak Galatasaray Sultani'sinde 33 yıl hocalık ve idarecilik yaptı. Edebî yazılarını Tercüman-ı Hakikat, Kevkebü'l-ilm, Mektep, Berk, Sebat, Servet-i Fünûn gibi gazete ve dergilerde Sürüş takma ismiyle yayınlamıştır. Mu'allim Naci'ye nazîreler yazmıştır. Usûl-i Farisi adında Farsça ders kitabı ve Kamûs adında Farsça-Türkçe sözlük yazmıştır.

2.4 Cezbe

(17)

1

Berk urur gönlümde feyz-i lâyezâl

Âteş-i cevîvâle döndü sözlerim

Manzaramda parlıyor mihr-i kemâl

Maşrîku'l-envâr oldu sözlerim

2

Her taraftan müncelî feyz-i ilah

Âşîka dünya serâser Tûr'dur

Çeşm-i ibretle cihâna kıl nigâh

Sanma nûr-ı mâ'rifet mahsûrdur

3

Neşvelense çok mudur mihr-i felek

Şevki artar bâde-hâr oldukça ben

Vecde gelmez mi bakın ins ü melek

Zevki artar cezbedâr oldukça ben

4

Şevkime hayrettedir akl-ı beşer

Meş'al-i aşk oldu güftârım benim

Ne reşk eder âsârıma kıl-k-i hüner

Mürşid-i feyz oldu efkârım benim

5

Eyledikçe ateş-i aşkım hurûş

Fikr-i cevâlim tanîn-endâz olur

Âşıkâne söyle ey hikmet-i furûş

Ben gibi âlemde kim dem-sâz olur?

Şeyh VASFÎ

2.5 Kıta

(19)

Cem' olup bir araya ehl-i şikem

Çay için basit kelâm etmişler

Dedi bir ehl-i tabiat okuma

Hepsi de halt-ı kelâm etmişler

Mehmed Fahri

2.6 Gazel

(20)

Fikr-i cevvalim münevver bâde-i gülrenk ile

Sâmi'am pür-cûşdur ney u rebâb u çeng ile

Nağme-perdâz oldu mu bir şair ateş-i zebân

Dil olur raksân elbet bir hazîn âhenk ile

Dün harâbat ehlinin gördüm melek simâsını,

Hüsni eylerdi rekâbet zer-i nessâr-ı evreng ile

Koymadı gamdan eser gönlümde aks-ı cilvesi,

Saf bir mir'at kıymetten düşer mi jeng ile

İftihâr etsin o gözler! Eyledi bir şairi
 Beste-i zincir-i teshir en güzel nîreng ile

2.7 İsimsiz

(20)

Bir Nevheves

Temdîd ediyor zemân-ı aşkın
 Bilmem nerede mekân-ı aşkın
 Bekler gönül ol bahar vaslı
 Eşk vefâsıyım fidan-ı aşkın
 Hasret çekerim cemâl-i yâre
 Üftâdesi benim civân-ı aşkın
 Ol taht-ı visâline geçenler
 Sultanı olur cihân-ı aşkın
 Sinemdeki ol hayâl-i cânân
 Hep sâyesidir nişân-ı aşkın
 Dillerdeki ol safâlı âhenk
 Hep nağmesidir kemân-ı aşkın
 Sa'd-ı ebedî odur ki görmek
 Hûrisini çok cânân-ı aşkın

2.8 İsimsiz

(20)

Nik u bed âlemi görmeli insan olan
 Hâl-i sürûr u gamı bilmeli irfân olan
 Afiyet u sohbetin kadrini rânâ bilir
 Tiğ-i cefâ u gama sînesi kalkan olan
 İffet ü sabrın sonu izzet ü ikbâldir
 Âhiri şâdân eder hâli perişân olan
 Câh-ı gamın ka'rıdır nokta-i câh-ı şeref
 Padişah-ı Mısır olur sabahında mihmân olan
 Hikem kadar bî-kusûr lâ-cürüm eyler zâhir
 Hikmetini anlamaz re'yde lokman olan
 Mûr zayıf olsa da düşmanı merdâne tut
 Kâh olur münhezim zermde su'bân olan
 Dostunu mahrem bilip râz-ı dili söyleme
 Sonra hûyda ölür kalpte pinhân olan
 Şûr u şer ikâ' edip hepsini mahcûb eder
 San'atını gösterir tâbi'-i şeytan olan
 Müminsen terk kıl keşmekeş-i âlemi
 Çünkü tevekkül kılar Hakka Müslüman olan
 Dil-şiken olma sakın bir iki ehille seni
 Mahv u perişân eder hatırı virân olan
 Mümine gaddar olmak hangi şeri'atta var
 Söylesin Allah için sâhib-i imân olan
 Va'd-ı va'id eyleyip kendini hâr eyleme

Dinini îfâ eder âdil ü Hakktan olan
 Her kişi ahhâbının pîr ü ‘âdâtıdır
 Kim dedi hûş-yâr olur hemdem rindân olan
 Nakd-ı sirişki döküp kâlâ-ı maksûdu al
 Canını vermek gerek taleb-i cânân olan
 Herkesi gördün Rıza ‘îd günü şâddı
 Ben gibi gördün mü hiç dîdeleri kan olan

Tabur Kâtibi Ali Rıza

2.9 Gazel Ez Dehân-ı Tedbir

(21)

Nâm-ı tedbir ile şöhret-yâb olan bir kuvvetim
 Âlemi ıslâh u ifsâd ile sahib-i şöhretim
 Tiğ-i sertiz-i şecâ’at bensiz olmaz kârger
 Celb ü def’-i hayır u şerre kabzadâr savletim
 Dest-i istiklâlîme vâbestedir sûd u ziyân
 Nefy u isbât-ı umûra vâye-gîr kudretim
 Hakkımı inkâr etmez hâce-i hikmet-şinâs
 Cümle kuvvetler içinde hâ’iz haysiyyetim
 Sille-i hâr-ı dest-i takdir-i Hudâ olmazsam
 Daima icrâ-yı ahkâm eyleyen bir hasletim
 Sad hezârân leşker-i cerrâr-ı a’dâyı hemân

Bir münâvere ile bir bâd eyleyen hâssiyetim⁸
 Encümen-i zîb kararım ihtiyât u sulh u mâl
 Her birinin râyına imzakeş mâhiyetim
 Kimse bulmaz menzil-i maksûda bensiz heyc-i râh
 Rehber pür-behre-i gayret-keşân devletim
 Abdîyye bir tâ'ir kudsim ki konmam her yere
 Âşiyân-sâz-ı derûn merd-i sahip fîtnatım

Karahisar Şerifi Ceza Mahkemesi Reisi Abdî

2.10 İsimsiz

(22)

Mektep çocukları lisânından olmak üzere yazılmıştır:

Behredârin eder elbette maârif-i i'zâz
 Söyle der sâniha-ı hâce-i hikmet-perdâz!
 Şehper ilme büründükçe hüma-yı fikri,
 Olur eflâk-ı kemâlâtta bâlâ-pervâz.
 Gelen akıl şu tarabhâne-i nûş-â-nûşa,
 Neşve-i bâde-i tahsil ile olsun demsâz;
 Yoksa sâki-yi melekçehre maksudumuza,
 Sonra te'sir edemez beyhûde gûyâ nâ-niyâz.
 Şu'le-pâş olmada misbâh-ı terakkî gün gün,
 Zulmet âbâd cehilden çıkalım biz de biraz!

⁸ Kâr-ı hâr est kendimiz dem dâna beshan
 Ki basd leşker cerrâr meyser neşûd

Meleğimiz “Müşrikü’l-envâr-ı fuyûzât” oluyor

Biz de emsâlimize olmalıyız reşk-endâz.

“Vatan evladınız, ihvân! Beylik, eyleyelim”

“Rütbe-i şânını eslâf-ı kirâmen ihrâz”

*

Edelim nüsha-ı terbiyeti derdest heves,

Budur insanı dü âlemde eden rahat res.

Çeşm-i ibretle görüp fâide-i zenbûri,

Etmeyip ahire irâs-ı keder hemçû mekes,

İlim ile nik ü bed âlemi temyiz edelim,

Kalbin akla küşâyış mı verir hâr ile his?

Yağdırır reml-i belâ bâd-ı semûm-ı gaflet,

Can verir mürdelere taze hava-yı enfes.

Göz açık! Geçmek için vadi-yi nâdânîden,

İşte bidâr ediyor dilleri feryâd-ı ceres!

Vaktidir, hüsn-ü teveccühlere mazhar olalım,

Demesinler bize de câhil merkep herkes.

“Vatan evladınız ihvân! Beylik, eyleyelim”

“Rütbe-i şânını eslâf-ı kirâmen ihrâz”

*

Hamdullah ki bir padişah âlî-i şân,

Sayesinde buluyor devlet ü millet ‘umrân.

Şu’le-ver olduğu demden beri nûr-ı feyzi,

Garka-i pertev-irfân oluyor can u cihân.

“Fahri” evlâd-ı vatan terbiyesi için şeb u rûz

Kehr-i lütuf-ı mülûkânesin eyler erzân.

Olsa insan mıdır ta’me-i dendân-ı kesel?

Böyle bir asr-ı kemâlâta düşen bir insan!

Şimdiden olmadayız zevk-şinâs-ı tahsil

Sıhhat-i kavlimize işte bu mektep bürhân!

Arkadaşlar! Bilelim kadrini, yekdil olalım

Mescid-i Hakka varıp ser bezmin şükrân.

“Çok yaşa merdümîn dîde-i ehl-i îman!”

“Diyelim, şevkle her dem olalım emin hân!”

Mehmed Fahri

2.11 Kıta

(24)

Olmayın hâmûş ey erbâb-ı dil

Sânihat-ı aşkı daim sevilin

Can u dilden dağlıyor âlem sizi

Lâyihat-ı aşkı daim sevilin

Berkî

2.12 Nacî Efendi'nin Gazelini Tahmis

(48)

Mu'allim fezail-perver Nacî Efendi Hazretleri'nin gazelinin tahmisidir.

1

Öyle müstağnî dilim gûyâ ki dünyalar benim

Âlem-i meyhânede her bir temâşâlar benim

Dilrübâlar bâdeler câm-ı musaffâlar benim

“Gördüm âsârın baharın oldu sahrâlar benim”

“Olmamak mümkün mü en şiddetli sevdâlar benim”

2

Bahşeder feyyâz-ı mutlak öyle vüs'at fikrime

Âlem-i endişede yoktur nihâyet fikrime

Baktığım her şeyi eder arz-ı hakikat fikrime

“Verdi cevân diğer feyz-i tabiat fikrime”

“Aldı ârâmım bu rûh-efzâ temâşâlar benim”

3

Rind bî-kaydım der-i meyhânedir me'vâ bana

Cilve-i bahş zevk u şevk olmuş bütün eşya bana

Öyle vecd-âver olur kim neşve-i sahbâ bana

“Arz eder bir başka âlem şimdi her sahrâ bana”

“İnşirâhım şerh olunmaz gayri dünyalar benim”

4

Bende yok kayd-ı 'alâ'ik bes hayâlât-ı nigâr

Kâh geşt-i gülşen ettim kâh seyr-i cûybâr

Düşmüyor elden kadeh dilden de gitmez aşk-ı yâr

“Olmasın da tab’-ı rindânem kim olsun neşvedâr”

“Taze sâkîler benim lebriz-i mînâlar benim”

5

Gönlümün yok Hayriyâ bir hâle mecbûriyyeti

Tab’ımın bir meyle bir dilberle mahzûziyyeti

Seyredin siz kevkeb-i bahtımdaki ûlviyyeti

“Çeşm-i âlem kimde görmüştür bu mes’ûdiyyeti”

“Bak bütün karşımdaki âyîne simâlar benim”

Harputlu Hayri⁹

2.13 İsimsiz

(49)

Süzdükçe mest-nâz olup ol bâde-hâr göz

Bir hâlet elverir ki olur eşk-bâr göz

Aç Mushaf-ı cemâlini ey müşg-i nâb-ı hat

Bir lahza ben de gezdireyim hâme-var göz

Kaldı gözüm yüzünde o mâhın misâl-i hâl

⁹ 1856 yılında Elazığ’ın Harput ilçesinde doğan şairin asıl adı Mehmed Hayrullah Efendi’dir. Harputlu Hayri olarak bilinirdi. Alim ve şair olan babası Efendigiller ailesine mensup Hoğulu Hacı Mahmud Efendi şiiirlerinde Vahdi mahlasını kullanırdı. Eğitimine babasından aldığı derslerle başlar. Küçük yaşlarda Yusuf Kâmil Paşa medresesinde şiir ve inşa dersleri alır fakat medreseden ayrılmak durumunda kalır. Babasının teşvikiyle şiir yazmaya başlar ve Fransızca öğrenir. Harputlu Hayri, daha 19 yaşındayken babası ve kardeşiyle birlikte hacca gittiği için Hacı Hayri olarak da bilinirdi. Bir süre memuriyet görevlerinde bulunduktan sonra müstantik vekilliği, mahkeme zabıt katipliği ve mahkeme başkatipliği hizmetlerinde bulundu. Çeşitli görevlerden sonra Vilayet Gazetesi muharrirliği yaptı. Ergani mutasarrıflığındayken görevinden azledildi ve memleketine döndü. Bu süreçten sonra dağınık bir yaşam süren şair, kızı ve oğlunu kaybetti. 25 yaşına kadar yazdığı şiirlerini terkip-i bend, terci-i bend, gazel, kıta va şarkı gibi eski şiir geleneğini içinde barındıran Hatıra-i Ahd-i Şebâb isimli kitabında biraraya getirmiştir.

Olmaz mı gayri vakf-ı temâşâ-yı yâr göz
 Göz göz ederse sînemi müjgânların yine
 Kaçmam hadeng-i nazdan ey şehsüvâr göz
 Encüm kıyas etme sipihr üzere Ruhîyâ
 Dikmiş bu nev zemine felek sad-hezâr göz

Ali Rûhî¹⁰

2.14 Gazel

(49)

Urfa mutasarrıfı saadetlû Celal Beyefendi hazretleri tarafından “Hüsnün” redifinde olarak evvelce inşâd buyurulup Tercümân-ı Hakikat’e derc edilmiş olan gazel-i âliye Nazımü’l-Hikem Ahmed Hamdi Beyefendinin söylemiş oldukları na’tukuna nazîredir:

Iyândır vecîhe bâki, aks-i hüsn ü ânıdır hüsnün
 ‘Umûmun ruşenâ-yı bahş-ı çeşm-i cânıdır hüsnün
 Ne âli seyrefidir kuvve-i feyâzası hakkın
 Ki re’isü’l-mâl feyz-i kudret u ihsânıdır hüsnün
 Seni hakkıyla tasdik etmeyen dil hakşinâs olmaz
 Havâs-ı ehl-i aşkın mâye-i imânıdır hüsnün
 Ziyâ-pâş oldu aktâr-ı kulûb hak-perestâne
 Cihânın enfes-ârâ-yı âlem bu sözün bürhânıdır hüsnün

¹⁰ 1853 yılında İstanbul’da doğmuştur. Mahlası Ali Rûhî olan şairin asıl ismi, ünlü şair Nevres Efendi tarafından ebced hesabıyla 1270’i gösterecek şekilde Ali Nazır olarak konulmuştur. Çocukluk yıllarında Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Hoca şakir efendinin taburundayken sırp savaşına katılıp nişan almıştır. Daha sonra Mekke’ye gidip ömrünü orada geçirmek istediğini söylemiş fakat uzun süre kalamamıştır. Döndüğünde bir süre inzivaya çekilmiş fakat onda da süreklilik gösterememiştir. Son memuriyeti Ertuğrul Firkateyni’nin seyir defterini yazmak görevini yerine getirmektir. Fakat Ertuğrul Firkateyni Japonya’dan dönüşü sırasında batmıştır. Orada öldüğüne dair kesin bir kanıt olmasa da bir daha haber alınamamıştır. Ali Rûhî’nin tek eseri içinde beş yüz beytin bulunduğu Leme’ât kitabıdır. Bu kitabıyla Mu’allim Naci’nin övülerine nail olmuştur.

Makdem-i hüsn-i mutlak muhtefî bir kenz iken olmuş

Uyûn-ârâ-yı âlem bu sözün bürhânıdır hüsnün

Bahâ-yı hüsnünü takdire kim kader olur zirâ

O kenzin gevher-i şehdâne-i zî-şânıdır hüsnün

Ne var mest-i ser-endâz olsa Hamdi bezm-i aşkında

Medâr-ı izdiyâd neşve-i irfânıdır hüsnün

Nazimülhikem Ahmet HAMDİ¹¹

2.15 Kıta

(51)

Kâ'il midir atâlete bak himmetim benim

Bürhân değil mi sözlerime gayretim benim

Îrâs-ı şevk-i diğer eder halka her sözüm

Tutsun cihânı gulgule-i şöhretim benim

2.16 Gazel

(76)

Zülfün döküp de rûyuna cânân gezer yürür

Güyâ bulutta mâh-ı dirahşân gezer yürür

¹¹ Aslen Dağıstanlı olan Ahmed Hamdi, 1851'de İstanbul'da doğmuştur. Darü'l Maârif ve Mahrec-i Aklâm'da eğitim görmüştür. Hariciye Mektubi kaleminde memurluğa başladıktan sonra kitabet mu'allimliğine atandı. Medrese-i Edebiyye adında özel bir okul kurdu. Burada idarecilik ve mu'allimlik yaptı. Daha sonra matbuat-ı dahiliye sansür memurluğuna atandı. Muallim Naci Tercüman-ı Hakikat'in edebiyat bölümü yönetimindeyken Ahmet Hamdi'ye Nazimülhikem ünvanını verir. Şairin eserlerinde Mu'allim Nâcî etkisi görülür. Tercümân-ı Hakikat, Şafak, Mu'allim, Saâdet, Resimli Gazete, Risale-i Hafî, Musavver Terakkî ve Haver gibi yayınlarda eserlerini yayımlamıştır.

Çeşmin hayâli fikrimi cevlangâh eyledi
 Deşt-i Hutende sanki gazâlân gezer yürür
 Gönüm hadîkasında hazân yok harîf yok
 Her vakit içinde gonca-ı izârân gezer yürür
 Seyret de gör misâlini hûrân-ı cennetin
 Sahn-ı çemende bir nice hân gezer yürür
 Hayri cihâna ibret ile bakmadır hüner
 Dünya yüzünde gerçi her insan gezer yürür

Harputlu Hayri

2.17 Nazîre

(76)

Mu'allim Nâcî Efendi Hazretlerinin gazel-i âlîlerine nazîre:

Bâde sun sâkî humâr-ı derd-i hicrân kalmasın
 Sen de mutrib söyle kim feryâd-ı meydân kalmasın
 Naz-perver-i dem sakın te'sir-i ehemden sakın
 İstemem gönüm gibi zülfün perişân kalmasın
 Aç yüzün görsün cihân nûr-ı cemâl-ı mu'cizin
 Tekyede meyhânede rindân müridân kalmasın
 Dûd-ı âhım kapılsın ecrâmı Ulvîyyâtadan
 Yerde gökte şûle-i mihr-i dirahşân kalmasın
 Hasret-i lâlinle aksın eşk-i âlî dîdemin
 Dolmadık hûn ile dâmân u girîbân kalmasın
 Cûşîş-i seyl-i sirişkimden yıkılsın kasr-ı dil

Hatır-ı virânemi tamire imkân kalmasın

Böyle şevk-âver gazeller söyle Hayri söyle kim

Olmadık dildâde-i tab'ın suhândan kalmasın

Harputlu Hayri

2.18 Gazel

(77)

Çıktı ehem-i şerri çarh-ı şefkât-fâma kadar

Bekledim ben seni ey mâh dün akşama kadar

Ka'be-i hüsnünü ettikçe temâşâ yârin

Serpilir eşk-i terim dâmen-i ihrâma kadar

Dide-i mest ki sözüme yetişir ey sâkî

Beni mest eyleyeceksin bir iki câma kadar

Nekh-i mestine karşı durup ârâm edemem

Çeşm-i mahmûrî müsâ'id-i meydîr ârâma kadar

Heves-i vuslatı ka'il midir etmek tefhim

Ölürüm derd-i dîlzârımı ifhâma kadar

Mehmed Celal¹²

¹² 1867'de İstanbul'da doğdu. Jandarma Dairesi Reisi Ferik İsmail Hakkı Paşa'nın oğludur. Babasını memuriyeti sebebiyle düzenli bir eğitim göremese de babasını ve çeşitli özel hocaların yardımıyla matematik, edebiyat ve Farsça dersleri aldı. Şiir karşı ilgisi küçük yaşlarda başlayan şair, daha 12 yaşındayken saz şairliğine başladı. 15 yaşındayken girdiği tahrirat katipliği ve mümeyyizlik görevlerini içkiye düşkünlüğü sebebiyle yürütemedi. Bir süre okullarda Kitabet ve Kavaid-i Türkiye dersleri verdi. Bir Rum'un küçük kızı olan Anna'ya âşık olmuş fakat kavuşamamıştır. Bunu Venüs isimli romanında anlatmıştır. İlk eşinden anlaşılamadığı için boşanan şair, ikinci kez Fehime isimli bir kızla evlenir. Fakat kız 14 yaşında doğum sırasında doğacak çocuğuyla birlikte vefat eder. Mehmed Celal bu hadiseyi Küçük Gelin isimli romanında anlatır. Ardından 6 kez evlenip boşanmasına rağmen bir türlü düzene giremez. İçkiye olan düşkünlüğü sebebiyle bir süre bilinç kaybı yaşar. İlk yazısını seyhan isimli mahalli gazetede yayınlar. Daha sonra başta Tercüman-ı Hakikat olmak üzere Şafak Saadet Ceridetü'l Hakayık, Gülşen, Gayret, Mürüvvet gazeteleriyle devam eder. Şiirde Mu'allim Naci

2.19 Tahmis

(77)

1

Mu'âriz olma kelâm-ı celâlî anlamadan

Sükûtu bozma o seher-i celâlî anlamadan

Takılma ehl-i kemâle kemâli anlamadan

“Atılma dur! Suhân-ı ehl-i hâli anlamadan”¹³

“Cevaba etme tasdî suâli anlamadan”

2

Bilindi sende de vâ'iz efendi cennet var

Nedir münâzara bilmez misin nedir guftâr

Bitirmeden sözümü olma öyle safsata-bâr

“Cehûla şânımı verir cehlin eylemek izhâr”

“Niçin mu'âriz olursun meâli anlamadan”

3

Tabi'atında görülmezse şevk-i mestâne

Verir mi adama sâkî şarap u peymâne

Kolay mı olmak “Acep” neşve-cûy-ı meyhâne

“Dolaş savâmi', gel sonra bizim rindâne”

çizgisinde eserler verdiği görülür. Manzumelerinin çoğunda Büyükada ve orada yaşadığı aşklardan bahsettiği için Ada Şairi olarak da bilinir. Roman, hikâye, mensur şiir, makale gibi türlerde eserler vermiştir. Romanlarında kimi zaman batılı isimlere ve mitolojik unsurlara yer vermiştir.

¹³ Mu'allim Nâcî Efendi Hazretlerinin işbu gazel hâkimânesi “Şerare”) de mündericatıdır.

“Reşâdı anlamaz adam zelâli anlamadan”

4

Resûl olmasa nûr-ı hudâ ile rûşen

Olur mu mihr-i nübüvvet kulûba tâb-efgen

Hezâr-ı hakk veririm şairin bu beytine ben

“Resûlden ne alır mescid-i Resûle giden”

“Mâni-i nagâmat Bilal’i anlamadan”

5

Kemâl-i feyz ile makrûn-ı cevdet olmazsın

Celâl-i hâiz-i fazl u dirâyet olmazsın

Edip ü şair-i sahib-i fazîlet olmazsın

“Hayber-i zevk-i mezâyâ hikmet olmazsın”

“Nikât-ı Nâcî-i şirin-i mekâli anlamadan”

Mehmed Celâl

2.20 Nazîre

(77)

Hazret-i mu'allimin:

Söyle hâmem sânihât-ı aşk pinhân kalmasın

Mu'cizat-ı tab'ımı inkâra imkân kalmasın

Matla'lı gazeline nazîredir:

“Arz-ı dîdâr et gönülde derd-i hicrân kalmasın”

“Şevk-i hüsnünle cihânda sabır u sâmân kalmasın”

Sevdiğim kaldır cemâlinden nikâb-ı zülfünü

Vâkf-ı râz olmadık âlemde bir can kalmasın
 Mihr-i vechin gıpta bahşeder surûş-ı cennete
 Hüsnüne adam senin mümkün mü hayran kalsın
 Sun pey-â-pey sâğar-ı serşâri ey sâkî bana
 Kimseye şekvâya senden ta ki imkân kalmasın

.....

Şeyh Vasfî

2.21 Gazel

(78)

Sânihât-ı kalbi bî-pervâ lisânım söylüyor
 Ben nasıl ketm eyleyim esrârı canım söylüyor
 Anlamak isterseler esrâr-ı nâyî ehl-i dil
 Dinlesinler hâme-i mu'ciz-i beyânım söylüyor
 Ben ne mest ser-girânım anlasın mey-nûşlar
 Neşvemi destimdeki ratl-ı girânım söylüyor
 Tercümân-ı ser-hikmettir lisân-ı şâ'iran
 Lâyihat-ı ehl-i aşkı tercümânım söylüyor
 Gülistânda ba'de-zîn olmam harîf -i 'andelîb
 Nev-baharı ömrümün geçti hazânım söylüyor

Şeyh Vasfî

2.22 İsimsiz

(81)

Vakânâ lefhate'r-ramdâi vâdin

Sakâhu muzâafu'l-ğaysi'l-amîmi

Nezelnâ devhehu fe-henâ aleynâ

Hunuvve'l-murziâti ale'l-fetîmi

Ve erşefenâ alâ zamain zülâlen

Elezze mine'l-müdâmeti li'n-nedîmi

Yurâ'î'ş-şemse ennâ kâbelethu

Fe-yehcubuha ve ye'zenu li'n-nesîmi

Terû'u hasâhu hâliyetel-azârâ

Fe-telmesü cânibe'l-'ikdi'n-nazîmi

2.23 Şarkı

(94)

Ver durma sâkî câm-ı şarabı

Ateş kesildi şevkinle gönlüm

Naz etme artık kaldır hicâbı

Ateş kesildi şevkinle gönlüm

Sensin benim sen can u cihânım

Yok başka senden bir hem-zebânım

Söyle dem-â-dem ey nev-civanım

Ateş kesildi şevkinle gönlüm

Âlemde var mı bilmem misâlin

Bezmi münevver etti cemâlin

Vecd-âver oldu ruhsâr-ı elin

Ateş kesildi şevkinle gönlüm

2.24 Selanik'ten Hayret Yahud Bir Meleğin İnsanlara Hitâbı

(94)

Semâdan bir melek hayretle der insanlar! İnsanlar!

Nedir bu rûy arzı kaplıyor al kanlar, insanlar!

Şehit tiğiniz ihvânınızdan olmasın, feryad!

Acep kimdir şu hûn-âlûd olan bî-canlar? İnsanlar!

Ölen kim öldüren kim? Zulmeden kim ağlayan kimdir?

Biraz fikir eyleyin, sizden değil mi onlar? İnsanlar!

Fedâi zulmünüz sizden, sizin celladınız sizden,

Nasıl kâ'il olur bu hâle ya vicdânlar? İnsanlar!

Menâhî zevkiniz mi? Bir tehâşî yok mu halktan?

Sizi nîrana sevk etmez mi bu isyanlar? İnsanlar!

Mübeşşir misiniz cennetle? Yok mu havf-ı Rabbâni?

Kitap-ı Allah'ı bir teftiş eden, fettânlar! İnsanlar!

Bakın bir nazîre-i ibretle semt-i mâşer hâki,

Şu iklim-i vücuda ay olan mihmânlar insanlar!

Niçün bir fırkanız salâh eder, bir fırkanız ifsâd?

Neden te'sirsiz kalmış aceb bürhânlar? İnsanlar!

Neden bir fırkanız a'mâr eder, bir fırkanız tahrib?

Niçün handâmı bâ'is dîde-i giryânlar? İnsanlar!
 Nedir bin muhtelif sûret? Nedir bin muhtelif sîret?
 Nedir bu 'arsa-ı hikmet? Nedir cevelânlar? İnsanlar!
 Ne hayret-bahş olur görseydiniz etvârınız böyle!
 Dem-â-dem ah eder eylerdiniz efgânlar, insanlar!
 İlâhî, yok habîr-i hikmetin ancak yapan sensin!
 Ne yapsın akıl ayırılmaz, bilsin iz'ânlar, insanlar!

Deli Şair

2.25 Gazel

(97)

Tâbını ey âşinâ-yı aşk u hicrân âşinâ
 Olmasın dil-hastalar derdinde dermân âşinâ?
 Nahl-ı nâzım cevhlere sadık mıdır hükm-i karar?
 Mâ'il-i serv-i kadın olsun mu sâ mân âşinâ?
 Ey hudâ nâ-ters-i gûş-ı rahmine olmaz mı hiç
 Nâle-i dilsûz şekvâ-yı garîban âşinâ?
 Va'd-ı haşr-ı encâmına yetmez kemend-i rûz u şeb
 Vuslat ey dil-cû sana olmazmış imkân âşinâ
 Âb-ı tiğîn bilmem âb-ı hazar hassıyet midir?
 Kim olur leb-i teşnegân-ı maktelin can âşinâ
 Ey "Safi" ben öyle bî-hoşum ki fark etmem henüz
 Ben miyim? Gönlüm müdür? Canım mı cânân âşinâ?

2.26 Gazel

“Hazret-i Mu’allime Nazîre”

(97)

Her cevânın işvede bir rengi bir nîrengi var

Dil-sitânım her metâ’n sende rengârengi var

Oldu vecd-âver-i dil cebriyle bank hây-ı hû

Mutribân bizim aşkın sedre söz âhengi var

Cûybâr-ı feyz-i mânâyım nihâl-i bî-demin

Necm-i gîsûdâr çarh-ı âsâ nice âvengi var

Zühd ü aşk etmez kolaylıkla kabul-ı ittihâd

Her diyârın çünkü bir dârâsı bir hûşengi var

Var mı Sâlim şahid endişem âsâ-ı cilve-ger

Melek nazmın gerçi yüz bin dilber-i pür-şengi var

Üsküdarlı Süleyman Sâlim

¹⁴ Üsküdarlı Safi olarak bilinen Mustafa Safi Bey 1862 Yanya’da doğdu. Çeşitli memurluklar yapmış aynı zamanda şair Yanya defterdarı Tosyalı Raşit Efendizade Mehmet Emin Nuzhet Efendi’nin oğludur. Tosya’dan İstanbul’a göç edince Üsküdar’a yerleştiler. Genç yaşta babasını kaybedince abisi tarafından yetiştirildi. Berkofçalı Abdurrahman Efendiden dini ilimler öğrenen şair, Köysancaklı Abdülkadir Efendiden Farsça Arapça ve Edebiyat dersleri aldı. Bidayet mahkemesi katipliği, tahrirat memurluğu bir süre de Zeyrek Rüştîyesinde Farsça Öğretmenliği yaptıktan sonra Fırka-i Askeriye’ye Mühimme Katipliği göreviyle Trablusgarp’a gönderildi. İstanbul’a döndükten sonra bir süre münzevi hayat yaşadı. Daha sonra Damat Mahmud Celaleddin Paşa’nın himayesine girdi. Oğlu Prens Sabahattin’in özel hocalığını yaptı. Cidal-i Sadi Ba Müddei adlı eserine hem Namık Kemal hem de Mu’âllim Naci tarafından takriz yazılmıştır. Gazel söylemekte ustalaşan şairin Divançe-i Safi, Şiir-i Safi ve Cidal-i Sadi Ba Müddei isiminde eserleri bulunur. Bunların yanı sıra Nev Bave-i Kavaid-i Farisi isiminde Farsça ders kitabı bulunmaktadır.

2.27 Tahmis-İ Gazel Hazret-i Mu'allim

(97)

Gerçi asrın ceng-cû bin rüstem u hûşengi var
 Dest-bürd-i fitneden her merdin amma nengi var
 Şimdi rindânın şerer-pâşî-yı kalp tengi var
 “Gönlüm elden gitti sevdânın ne galip çengi var”
 “Sevdiğim imdâda gel gönlümle aşkın cengi var”
 Ben ki hikmethâne-i dehrin serâirdânıyım
 Din-i aşkın behredâr-ı devlet-i imânıyım
 Cümle zerrâtın haberdâr-ı alev-i şânıyım
 “Renk-i ruhsârın gibi her renginin hayranıyım”
 “Vech-i bâkinin bu hayratgâhta yüz bin rengi var”
 Zabta yoktur kudretim ah dil-i sûzânımı
 Olmasa eşkim yakardı külbe-i ahzânımı
 Yaktı nâr-ı şevk-i elhânın cânân u canımı
 “Kâbe ateşhâne olmuş deyr gören vicdân mı”
 “Sâz-ı nâcî sözünün vicdân-fürûz âhengi var”
 Etse bir parlakça mânâ-yı maşrık-ı dilden zuhûr
 Lem’adâr-ı şevk olur vicdân-ı erbâb-ı şu’ûr
 Çok mu berk-âbâd-ı tab’ım olsa reşk-efzâ-yı Tûr
 “Çeşm-i merdüm görmedi beynim gibi bir beyt-i nûr”
 “Şûle-i feyz-i İlâhîden hezâr-ı âvengi var”
 Tâcdârân-ı edep müstağni-i dîhîm olur
 Ser-keşân ol sınıfa gerden-dâde-i teslim olur
 Her sözüm âlemde Vecdi mazhar-ı tekrim olur

“Nerede olsam cilvegâhım mevki-i ta’zım olur”

“Şehriyâr-ı fikrimin her yerde bir örneği var”

Vecdi

2.28 Gazel

(98)

Gönlüm elden gitti sevdânın ne gâlip çengi var

Sevdiğim imdâda gel gönlümle aşkın cengi var

Renk-i ruhsârın gibi her renginin hayranıyım

Vech-i bâkînin bu hayretgâhta yüz bin rengi var

Kâbe ateşhâne olmuş der gören vicdânı

Sâz-ı nâcî sözünün vicdân-fürûz âhengi var

Çeşm-i merdüm görmedi benim gibi bir beyt-i nûr

Şûle-i feyz-i İlâhîden hezâr-ı âvengi var

Nerde olsam cilvegâhım mevki-i ta’zim olur

Şehriyâr-ı fikrimin her yerde bir örneği var

Mu’allim Nâcî

2.29 Münâcat

(102)

Ya İlâhî bî-ser-i vahdet-i zât

Bî-füyûz-ı tecelliyât-ı sıfât

Bî-kemâl-i zuhûr nûr-ı nebi

Seyd-i gül-i Muhammed-i Arabî

Bî-vefâdâr-ı İmâm Şefik

Bu ar peygamberi sadık

Bî-dilîr-i iftihâr-ı beşer

Revnak-efzâ-yı din bâb-ı ömür

Halife-i bî-şin

Cenab-ı zünûreyn

Bî-civanmerdi-i vasiyy-i velî

Şîr-i yezdân Ebû Tûrâb-ı Âli

Bir dâ'cûy-ı şeh ihsan

Kurretü'l-ayn ehl-i sene-i hüsun

Ba'zeyri-i mefhaü's-sekaleyn

Sebt pâk-ı nebi rahime-i hüseyin

Feth-i kıyl bâb-ı latif u merhameti

Râygân et füyyuz-ı mağfireti

Affedip cemâle seyyi'atımızı

Zâhide kıl-ı meyl u iltifatımızı

İle lütfunla ey hûda-yı rahim

Ehl-i imâna feyzini ta'mîm

Bâ-husûs ile şah-ı devrânı

Tâ'abd-i zib taht-ı âsumânı
 Ömr ü ikbâlini müzeyyid ile
 Her günün reşk-i rûz-ı îd ile
 Devr-i adlinde meleşî mamûr et
 Askerin her tarafta mansûr et
 Eylesin feyz-i latif şah-ı cihân
 Ser-tâ-ser meleşî mektep-i irfân
 Olsun eyyâm-ı adlî masdar-ı feyz
 Olalım sayesinde mazhar-ı feyz
 Bu du'â'mız olup rehin-i kabul
 Olsun âmâlimiz karin-i husul
 Mehrû mâ lem'a-ı kester oldukça
 Zîynet efzâ-yı hâver oldukça
 Daim olsun şekvâ-yı devlet u din
 Yaşasın padişahımız emin...

2.30 Gazel

(129)

Ben andelib-i bağ-ı belâgat değil miyim
 Sermest-i bûy vird-i fesâhat değil miyim
 Etvâr-ı âşıkâneme ta'nın nedir senin
 Zâhid-i mutî'-i hikem değil miyim
 Kadem kemâne döndüyse çok mudur benim
 Âmac-ı tîr-i kahr u felâket değil miyim

Aşk olur mu mazhar-ı hüsn-ü kabûl yâr
 Hâlâ ki kisve-gîr-i kesâfet değil miyim
 Sâ'î-i cihânda gam mı yerim mâl u câh için
 Abd-ı kadim-i şâh-ı velâyet değil miyim

2.31 Selanik'ten

(129)

Tevâzu'-yı kâmeten kavs etmeyen âlî makâm olmaz
 Müheyyi-yi sirâyet helâl olmazdan ol bedr-i tam olmaz
 Kirâm-ı enbiyânın tıyneti hâk-ı edeptendir
 Mukîm-i sedre cibril olsa da fahrü'l-enâm olmaz
 Doğar feyz-i ledünnî müşrik-i nefis-i müebbedden
 Safâ-yı berk sîne-yi perde bâzûca gam olmaz
 Dem-i evvelde evvel kâmil ki olmuş kâmilü'n-neşve
 Safâ-yı neş'esi muhtaç ta'mîr-i mudâm olmaz
 Sarîr-i hâme-i kudsîyle hem âhenktir nazmım
 Nevâîler benim bezmimde hânında gulâm olmaz

Hasan Kudsi

2.32 Nazîre

(135)

Âşîğız gönlümüzü şevk ile pür-nûr ederiz
 Mey-i gülğün ile can u dili mahmûr ederiz

Gözümüzden dökülen yaşa nazar kıl ey gül

Şebnem-i eşkimizi lü'lü'-ü mensûr ederiz

Gam u şâdî-yi cihân bizce mesâvî gider

Vakit olur pîş-i nazardan feleği devrederiz

Bizim âhengimizi kim ki temâşâ kılrsa

Anı hayran-ı şedh-i nağme-i santur ederiz

Tâb-ı hicrâna tahammül edegör bir gün olur

Vuslat-ı yâr ile ey dil seni mesrûr ederiz

Mu'allim Efendi

2.33 Gazel

(140)

Kesb-i ilme bezl-i evkât ile yâhu gayret et

Rağbet istersen eğer âlemde rağbet et

Farzdır insana tahsil-i kemâlât eylemek

Emr-i hakkı gûş edip icrâ-yı farza sür'at et

Aslı yok ankâ gibi meçhûlü olma herkesin

İlim ile malûm âlem-i evvelde kesb-i şöhret et

Sohbet-i nâdâna zinhâr eyleme meyl ü heves

Daima danışıveren dehr ile ünsiyyet et

Bâr-ı cehli haşreden beyhûde berdüş eyleme

İhtimâm et gayret et merdâne def'-i sıklet et

Fark-ı evvel nîk ü bed dünyayı mânend-i basîr

Cehl ile a'mâ-yı sıfat kalma birâder himmet et

Hâlisâne maksadım arz-ı nasâyıhtır hemân

İster al gûş-ı kabul-ı cânâ ister hiddet et

Ebu El Nafi Vasıf

2.34 Manzûme-i Hakikat

(142)

T Te'âli-i Allah ne zîbâ nüsha-ı pâkize-i irfân

R Revâdır hırz-ı canı isbâr eylerse insan

C Celî her safhasında nîk ü bed ahvâli akvâmın

M Mübin her sûtûnunda şu'ûn-ı gerdiş-i devrân

I Eder tâsi'-i efkâra vatan evlâdını davet

N Necâh-ı milletin esbâbın eyler âleme îlân

H Hükm-i sencâna her fasl-ı güzini câlib-i dikkat

K Kılar her bendi ashâb-ı nihâî-yi vâlâ u hayran

Y Yoluyla herkese ta'rîf-i râh-ı mustakim eyler

K Komaz elden gece gündüz terakkî isteyen ihvân

T Tamam olmaz bî-hakk u safiyy ol mecmû'a-ı fazılın

Hurûf ismi oldu gerçi zihni vâsıl-ı pâyân

2.35 Kıta

(142)

Hazret-i Midhat Efendi'yle Cenab-ı Nâcî

Kadrini eylediler nazım ile nesrin âlâ

Biri hikmet ile mânende-i İbn-i Sinâ

Oldu ashâb-ı kemâl içre (Re'isü'l-üdebâ)

Diğeri şiir-i latifiyle misâl Hasan

Denilirse yaraşır nâmına (Şeyhü's-su'âra)

2.36 Gazel

(143)

Na're-zen olmaz mıyım keyf-i şarabından senin

Mest-i sevdâyım uyûn-ı neş'e-yâbından senin

Etmiyor gönlüm kanâ't at öyle birkaç bûseye,

İstiyor öptükçe öpmek lâl-i nâbından senin!

Bûse kondurmaz mıyım? Sen arz-ı ruhsâr eyledin!

Dil nasıl yüz bulmaz ey şûh-ı incizâbından senin?

Sev beni! Aşkınla mezcet aşk-ı bî-pâyânımı,

Çektiğim yetmez mi naz u ictinâbından senin?

Bak nasıl mesuttur! Düşmez elinden bir zemân,

Ah ben bir yaprak olsaydım kitabından senin!

2.37 Kıta

(143)

Mürdeye bahş-ı hayat eyler nigâh-ı şefkatin,

Zindeyi bizâr-ı can eyler azâb-ı firkatin!

Îtimad etmezsen gel, bir nazar kıl çeşmime,

Gözlerimde rû-numâ ancak hayâl-i tal'atın!

2.38 Ebyât-ı Müferride

(143)

Bi'l-münâsebe gayet çirkin bir zâta hitâben söylenmiştir:

Sen gibi hurşîd-i rûyun sen gibidir sevdiği,

Hangi âfettir göreydim ah cânânın senin!

Etmekte türlü türlü sûr üzere dâ'imâ

Allah zû'l-celâle ibâdet-i kâinat.

Eylemez mi dil temâşâ-yı cemâl-i Allah'ı yâd

Vech-i pür-nûr-ı nigâr oldukça kâhî-i müncele?

Hüsnüne dilbeste olmuştur melekler, aşkın:

Ya nasıl insan iken sabır eyler Allah aşkına!

Fart-ı şevkimden nasıl çıldırmadım, şaşmaz mıyım?

Eyleyince naz-ı gûnâgûn ile yâr iltifât.

Bülbül-i şûride efgân etmesin de neylesin?

Bir gül-ü nevrestede bin hâr kendin göster!

Edersem vasfa âgaz ol mâhın ulvî-i kemâlâtın

Olur hâmem, zebânım, lafz u mâni-yi nevre müstağrak!

Üstâd-ı muhterem efendim!

Bugün de pîş-i nazar edîbânenize bâlâda muharrir

Ufak tefek eserciklerimi arz ediyorum.

İltifât-ı âlîlerine mazhar olabilirsem

Dünyanın en birinci bahtiyârı bendeniz olurum.

Ya olamazsam!...

2.39 Gazel

(144)

Cemâl ü hüsnü cânânın perişân olmasın yarab
 Zevâl-i pertev-mehiri nümâyan olsun yarab
 Ol âhû-yı çeşmi râm etti gönül bağ-ı muhabbette
 Tutup sahra yolun zinhâr beyâbân olmasın yarab
 Onun her tîr-i müjgâna dem-â-dem katl-ı âmm eyler
 Dü-çeşmim tîğ-i cevriyle hûn-efşân olmasın yarab
 Kadeh bir dest-i devr eyler bu bizim gülşen-i dilde
 Felek pû fikirde-i şem'-i fûrûzân olmasın yarab
 Visâlen va'd edip girçe dün akşam o kemer-i tal'at
 Bugün incâz-ı va'dinden pişmeyân olmasın yarab

2.40 Diğer

(144)

Dû'çeşm-i hûn-feşânım katresi îmâna vâsıldır
 Çu'şeydâ-yı gönül bir afet-i devrâna mâildir

¹⁵ Tam ismi Mehmed Ali Ulvi (Erçin) olan sanatçı 1865'te İstanbul'da doğmuştur. Sultan Selim Rüşdiyesi'nin orta, idâdî ve yüksek kısmını bitirmiştir. Bir süre kâtiplik ve müsevvidlik förenleri yerine getirdikten sonra idare görevi olarak Bursa Vilayeti Maiyyet Memurluğuna geçti. Daha sonra kaymakamlık stajını yaparak Aziziye Sandıklı Tavos ve Laros'ta kaymakamlık görevlerini yerine getirdi. Başarılarından dolayı terfi alıp çeşitli yerlerde mutasarrıflık yaparken Millî Mücadeleye katıldı. Nisan 1920' yapılan seçimlerde mebus seçildi. Şiirlerinde Ali Ulvi ve Mehmed Ali mahlaslarını kullanmıştır. Şafak mecmuasında şiirlerini yayınladığı için Şafak muharriri olarak bilinirdi. Şiir kitabının yanı sıra tercüme ve fıkra kitabı da bulunmaktadır.

Terâküm eyleyen eşk-i ser-şikem bir keh-i dilde
 Tereşşuh etmede her dem hazar-ı deryâyı hâsıldır
 Dügünümüz mâceradır bûyım sevdâ-yı lâhûtî
 O bir bahr-ı muhit kim melek nâsuta şâmildir
 Râhî bir Mushaf-ı hüsn ü cemâldir rûh-ı akdesle
 Ki levh-i kudret aşktan âyet âyet nâzildir
 Sakın bu hâbil-i can u dilin i'dâm u mahvından
 Eğerçe katl-ı uşşâka sinan-ı cevrin kâbildir
 Bu el'fâzda değil tasdik eden ancak mecâz ehli
 Şu mânâ-yı hakikat-bîn olanlar cemâle kâildir
 Harâb etmez cevâz-ı zulm ile tevfik-i gönül mülkün
 Vücut-ı iklimini âbâd eden sultan âdildir

2.41 Mes'ûd-i Harâbâtî'ye Nazîre

Gazel

(161)

Kalb-zârım hazîn-i âsârıdır esrârımın
 Tercüman-ı aşkı hâmemdir dil-i bidârımın
 Dağılmak ister miyim? Bir nağme-i kudsî nevâ
 Dinle âvâz-ı latifen gelen hikmet-bârın
 Tâ-makâm-ı dilden istinbât-ı seher eyler kelâm
 Gör ne ulvî me'haza i'câzı var güftârımın
 Başka bir revnak verir mer'et-i matbû'âta bak
 Pertev-i encüm-fürûzu şâhid-i âsârımın

Olmasın mı mefharü'l-keîâm gelen ter-i zebân

Mahrem-i esrârı oldu tab'-ı cevher-dârımın

Mahmud Kemaleddin¹⁶

2.42 Gazel

(162)

Gel ne korkarsın ecel simâ-yı zerdimden benim

Kurtar Allah aşkına dünyayı derdimden benim

Bir hudâyî aşkım tahlil olunsa tıynetim

Dehre bin mecnûn gelir her cüz'ü ferdimden benim

Ra'd u berki bak ne müthîştir hevâ-yı aşkımin

Rû-nümâ bin yıldırım bir ah serdimden benim

Dil tesellî-yâb olur renk-i sirişk-i aldan

Bir nişândır çünkü rengini-i verdimden benim

Sen tabibim ol yetiş kurtar bu gamdan canımı

Gel ne korkarsın ecel simâ-yı zerdimden benim

Fikri

¹⁶ Golo eşrafından Ömer Ağa'nın oğlu olan sanatçı 1864'te Golos'ta doğmuştur. İlk öğrenimini golos ibtidai mektebinde yapıp annesinin ölümü üzerine Yenişehir fener e gitmiştir. Yenişehir rüştiyesine gittiği sırada Mu'allim Nâcî'nin öğrencisi oldu. Ailesiyle Bursa'ya hicret edip Yeşil Cami Medresesine girdi. Bu sıralarda yazı hayatına başlayıp Vilayet ve Hüdavendigâr Vilâyeti resmî gazetelerinde başmuharrirlik yaptı. Bunların haricinde Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Hakikat, Saadet, Necm-i saadet ve Berk gibi yayınlarda yazılarını yayımladı. Yazdıklarını Âsârım 1, 2, 3 isimleriyle kitaplaştırmıştır.

2.43 Mu'allim Nâcî'ye Nazîre

(163)

Can-ı girîbânında sevdânın çekilmez çengi var
 El amân cânımla cânânın yine bir cengi var
 Hûn-ı çeşmim zerd-i rûyumla etmiş imtizâc
 Derd-i hicrânın çehremde bir hoş rengi var
 Başladı târ-ı dil-zârım hazîn âvâzeye
 Saz-ı aşkın dinleyen sinemde bir âhengi var
 Dağ-ı sevdâ-serde, ateş-zâr-ı hicrân meskenim
 Hüsrev-i iklim-i aşkın efser ü evrengi var
 Şişe şişe dün melâmîlerle çekmişsin şarap
 Şimdi her yandan sana zâhid-i melâmet-i sengi var
 Almaz nâ-mahrem mânâya izhâr-ı cemâl
 Nev-arus nazmının Nâcî hicâb ü nengi var

Alaybeyizâde Nâcî¹⁷

¹⁷ Osmanlı döneminde dedeleri asker toplamaya ve idare etmeye memur edilmiş Alay Beylerinden olmasından dolayı aleybeyi olarak anılan Hacı Osman Efendi'nin oğludur. Asıl ismi Hasan Nâcî olan sanatçı 1854'te Trabzon'da doğmuştur. İlköğretimden sonra özel hocalardan Arapça, Farsça, Matematik, mantık, coğrafya, beyân, usûl-ı fikh, şerh-i akaid dersleri alır. 1878'de duyun-ı umumşye muvazene kalemine girdi. Daha sonra Trabzon'da Meclî-i Ziraat kitabeti ile fahri azalığına atandı. Bidayet mahkemesi başkatipliği yaptıktan sonra çeşitli memurluklarda görev yaptı. Beraberinde İstanbul'a dönüp Mu'allim Nâcî'yle tanışıp onun izinden gitti. Osmaniye Kışlası'na yazdığı kitabenin 2. Abdülhamid tarafından beğenilmesi üzerine mümeyyizlik görevine atandı. Başkatiplik görevi yaptıktan sonra Galatasaray Sultanisinde 15 yıl edebiyat hocalığı yaptı. Şairliğiyle tanınan sanatçı gençlik dönem şiirlerini Neşide isimli kitabında toplamıştır. Fuzuli ve Mu'allim Nâcî'ye nazire ve tahmisler yazan şairin şiir anlayışı bu çerçevede devam etmiştir.

2.44 Gazel

(163)

Uşşâk-ı söz-nâk-ı nevâ-sâz ah olur
 Ah ile sanki çeng-zen evc-i mâh olur
 Râh havada nî'mey ile hoş gezinmeler
 Kânun-ı akl u hikmete uymaz günah olur
 Gam-ı cüz'-i dergâm olduğun idrâk eden zevât
 Âzâde-i kuyûd-ı dugâh u segâh olur
 İşretgâhîde çâh-ı mihen iken ehlinin
 Nevrestgân acep neye meyyâl-ı câh olur
 Şâd-ı hüzzâm etse de cânân hicâza dek
 Demkeşleri dönünce yine vâsıl-hâh olur
 Eski düzenleri bulamazsa umûr u hulk
 Mızrâb-ı gamla sine-i âlem tebâh olur
 Evlâda gû'şimâl-ı peder mahz-ı feyzdir
 Merd-i edîbe bizim alâ cılve-gâh olur
 Ey dil-i ger fet ye's ile çalma hazîn hava
 Fazlın sana delil-i tarik-i refâh olur
 Mecbur hetk-i perde-i nâmus olan sefîh
 Bir gün felek tokadını yer rû siyah olur
 Rahmi-i cenâb-ı sırrı gibi râst rû olan
 Şâyân-ı iltifât şeh cem sipâh olur
 İşkeste-i beste güftesine peyrev olmalı
 Ümid-i afvı bizlere püşt u penâh olmalı

2.45 Kıta

(168)

“Feyz-i enfâsınla ey pir-i sūhan”

“Mesleğinde i’tilâ’ ister gönül”

“Peyrev olmam kimseye âlemde ben”

“Sen gibi bir pişvâ ister gönül”

Kalender

2.46 Söylemiş Bulundum

2.46.1 Gazel

(168)

Nekh etmez gül ü şebboya benim çeşm-i terim

Rûh-ı pür-nûr ki mâtuftur ancak nazarım

Sana nispet olunur şey mi hayatım? Heyhat!

Ne yalan söyleyeyim, ben seni pek çok severim!

Yeter insaf, yeter çektiğim âlâm-ı firâk!

Hiç gûş eylemedik mi acep ah seherim?

Seni ağyâr ile hembezm-i safâ gördükçe,

Hasedim artırıyor mihnet ü derd ü kederim

Nasıl ah etmeyeyim? Çile-i hasret (Ulvî)

Kaderimdir, kaderimdir, kaderimdir, kaderim!

2.46.2 Nazım

(168)

Mümkün değilse sence ferâgat o şûhdan,
Etmek abes değil mi şikâyet o şûhdan?
Fikrimce pâyidardır an cemâl-i yâr,
Zâil olur demem bu melâhat o şûhdan!

2.46.3 Ebyât-ı Müferride

(168)

Gülfeminden bûse-çîn oldukça oldum teşne-i leb,
Allah Allah ateş aldım lâl-i nâbından senin!
Ayân olur bana gûyâ me'an-ı husûf u küsuf,
Gelince zülf-ü siyahtan nikâb-ı rûyunuza
Lağvolunmuşken esâret serteser âfâktan,
Ey şâh-ı melek melâhat-ı dil sana hâlâ esir!
Çoğalır aşk hemîşe, ne terakkî-perver!
İnanın zerrece aşkımda hâlel görmüyorum.
Mürde gönlüm sâye-i feyzinde buldu nev hayat!
Rûy-ı pertâbın mıdır mehr-i dil-ârâdan gazez?
Âşık-ı şûrîde hâlâ merhamet etmez misin?
İltizâm-ı ihtirâzın nârevâ-dâr, sevdiğim!
Safvet-i tab'ım olup âyîne-i hikmet-nümâ,
İncilâ-efzâ-yı ezhân olduğum demdir bu dem

2.47 Bahar-ı Hayâl

(193)

Can-ı meşâmın zevk-yâb ettim bu şebbûlarla ben
 Kâh güllerle buluştum kâh şebbûlarla ben
 Âlem-i gülzârî âhengimle ettim gark-ı renk
 Gül-arak-ı nûş eyledim gülşende gül-rûlarla ben
 Aşk vadisinde eşkim cevvinî kıldım revân
 Sû-be-sû düştüm o servin pâyına cûlarla ben
 Deşt-i sevdâdır yerim her dem, gerizi âdetim
 Sevk-i vicdânımla hem-hâl oldum ahvâllerle ben
 Yâve-gûyân olmasın Nâcî benimle hem-zebân
 Hem-zebânım şimdi hep hoş-gû-ı sûhan-gûlarla ben

Alaybeyizâde Nâcî

2.48 Tarih-i Belîğ

(193)

*Mu'allim Feyzi Efendi Hazretleri tarafından Avnî Bey merhum için inşa buyurulan
 Tarih-i Belîğdir:*

Ey dirîğâ ki ser-efrâz-ı gürih-i şiire
 Avnî ol şair hoş lehçe u ferhûnde-i kelâm
 Oldu dembeste-i fermân gülû-gîr-i ecel
 Kaldı hep gevher endişesi mahrum-ı nizam

Darlaşıp kafiye-i Amr Azizü'l-Kadri
 Kıldı ol vecih ile beytü'ş-şerif adına hırâm
 Fevtine yazdı bir ihlâs ile feyzi-i tarih
 Avnî'ye dar-ı diyâr melekût oldu makâm

1301-Mu'allim Feyzi Efendi

2.49 Gazel

(194)

Sürme-i kudret çekilmiş dîde-i âhûsuna
 Rîze-i encâm asılmış kehkeşân-ı ebrûsuna
 Bir kaya bakışla aldı hûşumuz ârâmımız
 Aferin ol mîr-i hüsnün fitne-i câdûsuna
 Süzüp âhû gözlerin mestâne ettikçe nigâh
 Nice düşmez mûrg-i dil yâ tele-i gîsûsuna
 Arzû-yı an u hüsnün Yusuf-ı Kenan eden
 Seyr kılsın işbu dehrin şahid-i mehrûsuna
 Şânına düşmez ki cânân sormasın bilir yine
 Bakmamak lâıyk değil kâmil-i tabip-i seyr ü sîne

Maraşlı Kâmil

2.50 Kıta

(196)

Elem-i te'allum-ban-ı sema-ı fikri

Televvüh-i bâ'fukahâ şemsü'l-ma'ârif

Teferrus-ı vâlidî feyü'l-mezâyâ

Fahin-i veledin lakabını ba-arif

2.51 Kıta

(196)

İrca'-ı emrine minkâd olarak vâ-hayfâ

Dâr-ı dünyaya veda etti Cenab-ı İsmet

Hoş o da kâtipti, nâdire gûşa erdi

Eylesin Hazret-i Allah makâmın cennet!

2.52 Gazel

(202)

Bir zemân hoş hâl iken zülf-i semen-bûlarla ben

Şimdi mecrûhü'l-fevâ'idım tîğ ebrûlarla ben

Kişver-i hüsnünde serkeşlik yüzünden sevdiğim

Bir esir-i pâyidar-ı zincirdar mûylarla ben

Hep sirişk-i çeşmimi rahında iş'ar eyledim

Perveriş verdim nihâl-i kaddına sularla ben

Buldu bak âyîne-i imkânda suret-i hüsn ü aşk

Rûberû geldim bu şeb bir yerde mehrûlarla ben

Öyle ikbâl olsun var olsun idbârım yine

Meyl-i ikbâl eylemem Nâcî tekâpûlarla ben

2.53 Nazîre

(203)

Hüsnünün sanma cihân-ı hüsn içinde dengi var
 Dil tenzil eylemez her hûya nâm u nengi var
 Parlıyor şimşek gibi çaktıkça sâki gözlerim
 İçtiğim peymâne-i şavkın ne parlak rengi var
 Bûse isterken visâlinde rica eyler isem
 Hiddet etme sevdiğim her bir sözün persengi var
 Mâsivaü'l-hubûba yol vermez saray-ı kalbimin
 Aşk derler nâmına dehşetli bir serhengi var
 Sözlerim kanûn-ı hikmettir benim anlarsanız
 Dinleyin yârân sarîr-i hâmemin âhengi var

Nazîrem âhenklidir. Erbâb-ı mütalaanın âferinlerini kazanır sanırım.

Zirâ ben beğendim. Kendi kendime bir de âferin dedim.

Berkî

2.54 Gazel

(225)

Verdik hezâr-zûr ile nakd-i revânımız
 Dildârı râm edinceye dek çıktı cânımız
 Pür-cûş olur iki gözümüzde sirişk-i âl

Kaynar o demde gördüğümüz şûha kanımız
 Bin zahm açarsa gamzesi yok şekveye mecâl
 Gamdan bizim bıçakla açılmaz dehânımız
 Gönderdi tîr-i cevri yemin ü yesârdan
 Küne-i elemde boş komadı yâr yanımız
 Sâfî esir-i aşkıyız evvel mâh-peykerin
 Vardır yeri sipihre çıkarsa figânımız

Üsküdarlı Safi

2.55 Gazel

(225)

Târ eyledin makâmımı ey ma-cebin utan
 Telh eyledin dehânımı ey engebin utan
 Hat gelmiş işte naza dahi kalmamış yüzün
 Cevrin tahattur ile de ey nâzenîn utan
 Tuttun baş üzere nerede ki bir levhi sâde var
 Seyret de vaz'ın ey felek-i heştümîn utan
 Keşif eyledin dekâyıkı da iş mi eyledin
 Dünyayı cahil eyledin ey hurdebin utan
 Bak gölgeme ta âlem-i mânâyı gösterir
 Dürbün müsün ki sen de behî dürbün utan

Hayret

2.56 Manzûme

“Mu’abbir-i mecaziden, ser-i menzil-i hakikate intikal.”

(227)

1

Bak! Şu sevdâ-perest-i bî-habere
Ne tuhaf! Fikr-i hâme hizmet eder
Acırım öyle sade-i dil-i beşere
Ki gözlerle kesb-i ülfet eder

2

Bilmeden sormadan bu bîçâre
Bir peri-i rüyâ âşinâ olmuş
Gönlünü kaptı kaldı âvâre
Derd-i aşkıyla mübtelâ olmuş

3

O, biraz cilvesâz-ı nâz oluyor
Gül-ü handân gibi güler yüzüne
Bu, ser-i üftâde-i niyâz oluyor
Kanıyor âmiyâne her sözüne

4

Sevdiğin râm eder hayâl ediyor
Bilmiyor hiç de hûy-ı hûbanı
Talip-i ni’met visâl ediyor
Bezl eder cevher-i ser u canı

5

Sanıyordu cefâsı yok aşkın

Bir oyuncak gibi gelirdi ona
 Süreyim derd-i hükmünü zevkin
 Geldi nevbet-i safâ içinde bana

6

Bir de bakmış ki aşk-ı nâsûtî
 Dil-i bîdârına hulûl etmiş
 Sanki bir başka rûh-ı lâhûtî
 Ten-i bîtabına nüzûl etmiş

7

Gönül şence bu tahm-ı sevdâyı
 Kişinin hâk-ı kalb-i nerminde
 Terk eder kâr u bâr dünyayı
 Hiçleşir kâinat, çeşminde

8

Bu da bu rütbe-i sernigûn olmuş
 Pençe-i sahtgir-i sevdâya
 Merd-i kakhâr iken zebûn olmuş
 Sadme-i tîğ ü tîr-i sevdâya

9

İşi gerçekten anlamış o zemân
 Yoktu amanı ihtiyâr elde
 Keşf-i encâma var mıdır imkân?
 Bu bizim hâb-gâh-ı esfelde

Hanya! İltifâtı cânânın
 Bakmıyor şimdi semt-i aşkına
 Ne fenâdır bu hâli hûbanın
 Kişi bakmaz mı yâr-ı sâdıkına?

11

Uğrayınca bu derde bîçâre
 Başkalaştı bütün bütün hâli
 Daldı bahr-ı amik-i efkâra
 Mahvolup gitti cemâle âmâlî

12

Düştü dâmân yere yalvardı
 Dedi girme şu hûn-ı nâhakıma
 Sabr-ı tâbım nihâyete vardı
 İnan artık şu kul-ı asdikâma

13

Gelmedi kalb-i sıhhati merhameti!
 Dil-i kâfırde merhamet ne gezer!
 O, süründükçe hâk-ı meskeneti
 Bu, ona karşı zâlimâne güler!

14

Çünkü me'yûs u nâ'ümid oldu
 Düştü mecnûn gibi bevâdîye
 Semt-i ağyârdan ba'îd oldu
 İşi kaldı Cenab-ı hâdiye

Kaldı onda hükm-ü nefis u hevî

Geçti tîh-i hatır-ı fânîden

Erdi nâgeh kulağına şu sedâ

Zirve-i tavr-ı âsmânîden

Pertev-i hârık-ı cemâlimde

Görünen zerredir menâzırda

Feyz alır menba’-ı kemâlimde

Her ne varsa serde, zâhirde

Basarından hicâbı ref’ ettim

Şimdi bak mu’cizât-ı kudretime

Rişte-i ihtilâfı kat ettim

Kesretin dahlı var mı vahdetime?

Gayrime bakma gönlünü bana ver

Varsa meylin cemâl-i bari’ma

Gayrime bak da gönlünü ona ver

Yoksa fikrin celâl-i şâyi’ma

Çünkü bu hatfe-i hedd ettin

Çeşm-i hak-bînî rûşenâ oldu

Geçti gafletine dalâletten

Bizim Ulvî'ye âşına oldu

Reşad Giridî

2.57 Gazel

(231)

Hüsnünde nihândır ol mihek-ân

Mânend bütün-ı nâs-ı Kur'an

Aksetmese Tur'a berk-i hüsnü

Görmezdi o nevri İbn-i Ümrân

Işkında olan kemâle vâsıl

Kendinde görür hemîşe noksan

Pek ham kodu beni rehinde

Nâ-puhtelik etti kalb-i sûzân

Ol cism-i latife ey deyn-i ten

Sor Rûhî'ye bak ne söyler ol can

Ali Rûhî

2.58 Bir Melek-Sîmâ'ya Hitâb

(257)

Nasılda câzibeli çeşm-i şâhâneniz vardır

Ne cılve-ger nekh-i âşıkâneniz vardır

Beşer denir mi bu ulvî cemâlinizle size

Meleksiniz ki feleklerde lâneniz vardır

Eder lezâiz-i aşk u muhabbeti tarif
 Ne dil-küşa, ne müesser terâneniz vardır
 Olunca bûse-i kerem etmemek murâdınız, ah
 Yalan, dolan, tükenmez bahâneniz vardır
 Visâlinizle teşerrüf muhâl olup gidiyor
 Bizim tarafta da gûyâ ki hâneniz vardır
 Yanımda olmasanız da gözüm önündesiniz
 Sizin ne cânibe baksam nişâneniz vardır

Ali Ulvî

2.59 Gazel

(257)

Ey hüsnü semâya pertev-efşân
 Ey arş-ı hudâda mâh-ı tâban
 Gönlüm ki esir-i aşkın oldu
 Rahm ile ki olmasın peşimân
 Söz yoktur eğerçe hüsnüne hiç
 Zulmün fakat ah pek firâvân
 Süzdükçe dü çeşm-i dil-penâhı
 Ah etmemeye kalır mı imkân
 Sen goncaya, dil hezâra benzer
 Bezmin dâhi bir güzel gülistân
 Aşkın da bahar şâdımanı
 Lütfun o bahara mehr-i tâbân

Bîçâre baharı etme mahzun
 Bîçâre hazarı kılma nâlân
 Lutf etmezsek bahar kalmaz
 Hasretle hazarın eyler efgân
 ...sana arz ederken ahvâl
 Zâlim ona karşı olma handân

2.60 Nazîre

(258)

Örtüyor dîdârını, yandım nikâbından senin
 Sevdigim! Billâhi usandım ihticâbından senin!
 Ağlamaz mı söyle bir hâl-i sükût-âmiz ile
 Âşığın dil-i hasta oldukça itâbından senin?
 Neşve-i cev-yi gîsûser olmaz, cenneti yâd eylemez
 Mest olan ey sâkî-i gülruh şarabından senin!
 Kudsiyânı müstenir eylersin ey hurşid-i hüsn
 Parlalıkça âlem-i lâhut-tâbından senin!
 Dem-be-dem “Ey hazret-i Mes’ûd!” eyler i’tilâ
 Bahre-yâb-ı feyz olan ulvî hitâbından senin

Mehmed Celal

2.61 Gazel

(260)

O kim ser-i leb-i lâlinle canım âşinâ etmiş
 Beni müstağnî-yi ser-i çeşme-i âb-ı bekâ etmiş
 Hayânın anlamış mâhiyetin künhüyle zannetme
 Senindir içmemiş âb-ı bekâyı pek fenâ etmiş
 Giderken başka bir neşve gelirken başka bir şâdî
 Aceb hâk der meyhâneye kimler du'â etmiş
 Devâ-yı nûş-dâr vey cihânı terk eden bolmuş
 Anın üçündür dil-i bîmârimiz terk-i devâ etmiş
 Dil-i nâşâdımı şâd eylemiş me'mûlumun gayri
 Kader bilmem nasılsa böyle tal'at bir kazâ etmiş

Üsküdarlı Talat¹⁸

2.62 Gazel

(260)

Ehl-i aşka hûb-ı dinar u direm bîgânedir
 Lâubali meşrebe kayd-ı elem bîgânedir
 Hile-i nefis-i tamahkâra kapılmaz ârifân

¹⁸ Asıl adı Ahmet Talat olan sanatçı Üsküdar İhsaniye mahallesinde doğmuştur. Babası Enderun'da yetişmiş Binbaşı Ahmet Ağa'dır. Babası Van'da görev yaparken vefat etmesi üzerine annesiyle İstanbul'a döner. Hamîsi Ömer Efendi vefat edince geçim derdine düşünce Yenişehir'deki memur abisi Mustafa Bey'in yanına gider. İbtidaiyi bitirerek rüştiyeye başlar. Ardından İstanbul'a döner burada rüştiyeyi bitirir. Bu sırada çeşitli özel hocalardan hikmet, heyet, tasavvuf, Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri alır. Babasından gelen maaş kesilince Adliye Nezareti Muhasebe Kalemî'nde memuriyete başlar. 19 yıl başkatiplik yaptıktan sonra muhasebe müdürlüğü ve müsteşarlık göreviyle emekli olur. Adliye nezareti görevi sırasında çeşitli gazete ve dergilere şiirler gönderir. Neredeyse bütün eserleri evinin yanması sonucu kül olur.

Dâm-ı sâyede gazâlân-ı haram bîgânedir
 Sohbet-i dânişveren nâdânı kılmaz neş'e-dâr
 Feyz-i tesir-i mudâvete verem-i bîgânedir
 Pendi etmez kimsenin ehl-i hevâ-yı sûd-i mend
 Nağme-i nâz-ı ketre kûş-ı îsmi bîgânedir
 Sihr edip sun'-ı tezâd icrâ eder Sâlim-i evşûh
 Bak sana hem âşinâdır bizle hem bîgânedir

Üsküdarlı Süleyman Sâlim

2.63 Gazel

(261)

Gelir çerhe tezelzül-ü berk ah bî-sükûnumdan
 Düşer lerze-i zemine na're-i dehşet-nümûnumdan
 Ben evvel sermest-i işrethâne-i âşıkım ki hemvâre
 Olur tas-ı felek-i lebriz-i câm-ı ser-nigûnumdan
 Beni bir rûtbe-i cânâ zahm-dâr fırkat etmedik kim
 Girîbânım kapanmaz kesret-i dâğ-ı derûnumdan
 Bana nisbet lebin peymâne-veş öptürme ağyâre
 Arak-rîz-ı hacâlet evvel şer-i şek-i sürh-gûnumdan
 Gönül mahcür, ten rencür, yâr âlüfte ü mağrûr
 Nedendir böyle mağdûr olduğum! Baht-ı zunûbumdan
 Leb tâbire sığmaz şebboy-ı tarif ü tavsîfî
 Hudâ hafz eylesün akılları ferd-i cunûnundan
 (Feride) Faikü'l-akran evvelden sa'y-yı vehâmetle

Gelir şevk-i ehl-i tab'a her kelâm-ı pür-füsûnumdan

Malyaya Mensub Osman Ferid

2.64 Gazel

(261)

Al edip sardın evvel sürh şalı boynuna

Öldürüp aşkı aldın hûn-ı alı boynuna

Boynuna al atmağı 'uşşâğına bildin vebâl

Yarab olsun cemâle 'uşşâğın vebâli boynuna

Nûr-ı dîdem et hattın kılar def-i nazar

Takma artık nüsha-ı aynü'l-kemâli boynuna

Ben nasıl çâk-ı girîbân etmeyeyim ey gül-ü yakan

Sarılırken kalmayıp sabr-ı mecâli boynuna

Atma istikbâle gel evvel bûseye gerden-i nihâd

Borç edinme arzû-yu ehl-i hâli boynuna

Rû numâ ey mâni nazm-ı Sâfi'dir sana

Bağlayıp naz ile bu akd-ı lâ'li boynuna

Üsküdarlı Safi

2.65 Su'al

(261)

Bu şeb benimle ey melek,

Zemân-güzâr olur musun?

Dil-i hazân-ı resîdeye
 Dem-i bahar olur musun?
 Yüzünde mevc uran senin,
 O nûr-ı hüsne kâh ben
 Bakar da –ey gönül- derim
 Ümidvar olur musun?
 Kamerde yok senin kadar
 Hazîn hazîn o nezzâreler
 Zemânla sen de bir güle
 Aceb hezâr olur musun?
 Su'âle cür'et eylesem,
 Gelip edeple bezemeye:
 -Bilinmiyor tabi'atın
 Ki şer-i mesârr olur musun?
 Cesaret alsa da gönül,
 Muhabbet etse hüsnüne,
 Aceb o dil-i harâbı sen
 Sever de yâr olur musun?

Menemenlizade Tahir¹⁹

¹⁹ Tam ismi Menemenlizade Mehmed Tahir olan sanatçı 1862'de Adana'da doğmuştur. Babası telgraf kalemi müdürü Haşim Habîb Bey'dir. Namık Kemal'in damadı haşim habib bey'in kardeşidir. Karaisalı ve Adana Sıbyan mekteplerinde ilköğrenimini gördü. Soğuk Çeşme Askeri rüştiyesine girdi orayı bitirince mekteb-i mülkiyeye devam ederek karib-i ala derecede şehadetname aldı. Burada Recaizade Mahmut Ekrem'in öğrencisi oldu. Çeşitli dairelerde tercüme kalemlerinde çalışırken özel hocalardan Arapça ve Farsça dersleri aldı. Adana, Aydın, İzmir ve Selanik'te maarif müdürlüklerinde bulundu. Bu sıralarda Mekteb-i Mülkiyye'de edebiyat ve kitabe-i resmîye, Darülfünûn Edebiyat Şubesi'nde usûl-ı tedris ve terbiye dersleri verdi. İlk şiirlerini Mülkiye Mektebi'ndeyken Terüman-ı Hakikat, Mirat-ı Âlem, Envar-ı Zekâ ve Berk gibi gazete ve mecmualarda yayımladı. Mu'allim Nâcî ve Beşir Fuad'la birlikte Hâver dergisinin edebî kısmını yönetir. Hâver kapanınca aynı kadroyla Güneş Mecmua'sını çıkarır. Ardından içinde Namık Kemal ve Abdülhak Hamid gibi önemli

2.66 Kıta**(262)**

Ben miyim gördüğüm bu şekl-i garip

Bana baktıkça bahş-ı hazret eden

On yıl evvel bu resimmiş şeklim

Ne kadar benzemezmişim bana ben

Menemenlizade Tahir

2.67 İlim-i Âb**(309)**

Eyleyip pir-i mugâna intisâb

Feyz-i enfâsıyla oldum neşve-yâb

Münbesit oldum dilim içtikçe mey

Cezbelendirdi beni ahenk-i ney

Parlatıp câmımı rindân ile

Eylerim zevk ü sefâ ihvân ile

Hemdemim sâki gibi bir gülfeme

Minnet etmem gayri ben câm-ı ceme

İlticâgâhım benim meyhânedir

Derdânemi şâd eden peymânedir

şahsiyetlerin de bulunduğu Gayret Mecmua'sını çıkarır. Şiirde Abdülhak Hamid, Recaizade Mahmud Ekrem ve Mu'allim Nâcî çizgisinde olduğu görülür. Şiirlerini topladığı Elhan isimli kitaba üstad Recaizade Mahmud Ekrem tarafından övücü bir ifadeyle Takdir-i Elhan adlı değerlendirme kitabı yayımlanır. Bu değerlendirme kitabı edebiyat dünyasında tartışmaya yol açar.

Zevktir sermâye-i erbâb-ı dile
 Kâr u bârım yok benim âlem ile
 Gülistân-ı âlemi yâd eylemem
 Bûlbûl âsâ hiç feryâd eylemem
 Ser-girânım işret-i imrûz ile
 Şadımânım neşve-i gam-ı söz ile
 Fikr-i ferdâyı getirmem gönlüme
 Böyle sevdâyı getirmem gönlüme
 İlticâgâhım benim meyhânedir
 Derdânemi şâd eden peymânedir
 Var iken destânda sâkinin sebû
 Kimseye dökmem cihânda ebrû
 İzdiyâd etmez mi rûhun neşvesi
 Başkadır câm-ı sabûhun neşvesi
 Zevk-i gülzâra gönül etmiş heves
 Lâubâli meşrebe peymâne-i bes
 Müptelâyım doğrusu ben işrete
 Âlem-i âbı değişim...
 İlticâgâhım benim meyhânedir
 Derdânemi şâd eden peymânedir

Berkî

2.68 Tevhid

(313)

Ey mah-ı enver-i sipihr-ârâ
 Lâmia-ı rahmet-i cenâb-ı hûda
 Zulmet-i şeb dokundu sevdâma
 Merhamet kıl şu kalb-i şeydâma
 Sevmiyor zulmeti dil-zârım
 Olsa nevrin olur meded-kârım
 Niye eylersin istitâr öyle
 Bizim deycûrî ihtiyâr öyle
 İle karşımda nâzikâne haram
 Eylesin ta ki tende can-ârâm
 Sana âşık mıyım neyim bilmem
 Ölemem bir dakika görmezsem
 Görün artık bu ihticâb yeter
 Kaplasın âlemi zalâm-ı keder
 Açıl ey mehtâb açıl da görün
 Bürünürsen de ebre sonra bürün
 Gark edip nevre zîr u bâlâyı
 Âşikâr eyle hüsn ü leylayı
 Kudret-i zât-ı hakkı yâd ettir
 Halka tenvir-i i'tikâd ettir
 Olup âlem-fürûz-ı dîdârın
 İmde mevc ursa aks-ı envârın
 Vech-i dildârı eylesek tasvîr

Görse can nûr-ı hakkı sûret-gîr

Bağ u gülzâra in'itâf etsek

Hep çiçeklerle itlâf etsek

Kûh u sahra garîk-i nûr olsa

Arz-ı muzlim nazir-i tavr olsa

Buna hayrân olup da rûh-ı kelîm

Dese: Ey Rab-ı Zülcelâl ü azîm!

Bu ne hayret-fezâ-yı sînâî'dir

Bu nasıl dilrübâ bedâyi'dir

Bu ne bîhad u intihâ-yı kudret

Bu ne bî-intihâ u hadd-ı hikmet

Kudretin aklı etmede hayret

Hikmetin zihni kılmada velhân

Ey nâzır u şeriksiz ma'bud!

Kim bu ekvâna verdi böyle vücud

Şebi revnak-pezir eden kimdir

Mâhı cism-i müneyyer eden kimdir

Göge bu ihtirânı kim saçmış

Ya bu şahrâh-ı feyzi kim açmış

Cümlesi sun'-ı dest-i makderetin

Bizlere bir yegâne âtıftın!

“Birsın ey bî-niyâz-ı hâlik bir!”

Olamaz akıl birliğin münekker!

Bütün eşya güvâh vahdetine

Kim eder iştibâh vahdetine?
 Çağlayan şu şelâle mesrûr
 Ağlayan şu anadil ma' zûr
 Deştü kûhsar u bahr u âb-ı revân
 Hep cemâdât u cümle-i hayvan
 Hasılı âlem içre mevcûdât
 Hep şev-nât-ı cümle-i meşhûdât
 Vahdetin sevilmehtedir her an
 Eyleyip iş bu beyti vird-i zebân:
 “Ki yeni hest hiç nîst-i cezâ “
 “Ve hûda la ila illa hû”²⁰

Mehmed Tevfik

2.69 Gazel

(321)

Dâm-ı aşka şikârdır gönlüm
 Sevdiğim bahtiyârdır gönlüm
 Yine râh-ı vefâda sâbittir
 Gerçi pek bî-karardır gönlüm
 Bırak ey aşk-ı hânümân-efrûz
 Şimdilik dâğdârdır gönlüm
 Mâil her civân olup gidiyor

²⁰ Bu beyit Hatîf İsfahânî'den tercüme-i bend meşhurundan alınmıştır.

Çû-nümâ bî-iẖtiyârdır gönlüm
 Çekil ey gam yanarsın âhımdan
 Şimdi ateşnisârdır gönlüm
 Sana teslim eder miyim? Asla!
 Buna bir bergüzârdır gönlüm

Mehmed Remzi

2.70 Tahmis

“Hazret-i mu'allimin bir gazelini tahmis”

(321)

1

Zevkimi tezyîd eder câm-ı mesâfeler benim
 Şevkimi tahrîk eder rengin temâşâlar benim
 Tab'ıma hoş geldi cevler, serv-i ra'nâlar benim
 “Gördüm âsârın baharın oldu sahralar benim”
 “Olmamak mümkün mü en şiddetli sevdâlar benim”

2

Tâ ezelden mevhibe-i haktır selâmet fikrime
 Çoktan olmuştur hurûş-efzâ muhabbet fikrime
 Bahşedip bir kat daha safvet, letâfet fikrime
 “Verdi cevalân-ı değer-i feyz-i tabi'at fikrime”
 “Aldı ârâmım bu rûh-efzâ temâşâlar fikrime”

3

Kalb-i rikkat-perverim pür-neşve-i câm-ı safâ

Fikr-i şiddet-güsterim mest-i rahik-i i'tilâ

San nazargâhımda devr-i aşk etmiş incilâ

“Arz eder bir başka âlem şimdi her sahra bana”

“İnşirâhım şerh olunmaz, gayri dünyalar benim”

4

Münceli oldukça her dem sâgarımda aks-ı yâr

Âlemi görmekte çeşm-i intibâhım neşve-zâr

Oldu işte şimdi dünya gönlüme dârü'l-karar

“Olmasın da tab’-ı rindânem kim olsun neşvedâr”

“Taze sâkiler benim, leb-rîz mînalar benim”

5

Seyr olunsun fikr-i şiddet-bârımın ‘Ulvîyyeti

Anlaşılsın ta ki tab’-ı pâkımın mahiyyeti

Söyle, gel Allah için gör de şu mesrûriyyeti

“Çeşm-i âlem kimde görmüştür bu mes’ûdiyyeti”

“Bak bütün karşımdaki âyine-i sîmâlar benim”

Mehmed Tevfik

2.71 Kaside

(322)

Âlem-i kevne eden atf-ı nigâh-ı im'an

Seyreder cünbüş-i sun’-ı hikem-i Hakkı ‘ayân

Eyle der pîş-i nazar râbîta-ı ecrâmı

İntizâm üzere eder âlem-i imkân cereyân

İhtilâfat-ı tulû' kamer ü şems-i münir
 Eder îcâb tevâli-i fusûl u izmân
 İmtizâcât-ı anâsır edip îrâs-ı vücûd
 Gelir âsâr-ı mevâlîd zuhûra her an
 Fıtraten cümleden efzûn olup istî'dâdı
 Oldu tekrîm-i İlâhî mükrim insan
 Hilkaten mâil-i cemiyet olup nev'-i beşer
 Medeniyetle cihân eyledi kesb-i 'ümran
 İktizâ eyledi bir râbîta-ı dîniyye
 Ta ki muhkem ola şîrâze-i 'ümran-ı cihân
 Hikmet-i bâliğyasıyla ederek ba's-ı rusûl
 Hâlik-i kevn-i hudâvend hakîm-i deyyân
 Sırr-ı tevhidini bi'l-vâsîta tebliğ etti
 Oldu zâhir-i cihet ü hiddet-i bahs-ı edyân
 Enbiyâ eyleyip ahkâm-ı Hudâyı tebliğ
 Oldular hâdî-i ser-i menzil-i râh-ı irfân
 Erişip debdebe-i nevbet-i sultan-ı rusûl
 Tuttu âfâkı bütün sît u sadâ-yı îmân
 Hayli dem rûşen edip âlemi nûr-ı nebevi
 Gitti dillerde olan zulmet-i bâğ u tuğyân
 Bir zemân sonra olup mihr-i nübüvvet garîp
 Oldu hurşid gibi mah-ı hilâfet tâbân
 Etmedi emr-i hilâfet dâhî bir yerde karar
 Satvet-endâz-ı cihâz olmadan Âl-i Osman

Oldu bu âl-i celîlin dâhî çok zî-şerefi
 Şevket u şân ile o reng-i şükûha sultan
 Verdi ama felek haşmete bir başka safâ
 Kevkeb-i mah-ı fer-i cennet şehinşâh-ı zemân
 Şâh-ı Cem kevkebe Sultân-ı Hamid-i sâni
 Akl-ı evvel olur idrâkına denk ü hayran
 Şâh o reng-i adâlet ki der-i şevketine
 Eder ikbâli bugün nûş-ı revânı derbân
 Ayn-ı a'yân-ı ümem rûh-ı revân-ı âlem
 Mihr-i gerdûn-ı hışem zıll-ı zalîl-i rahman
 Vâkıf-ı nûkte-i esrâr ehâdis-i nebî
 Ârif-i cümle-i ahkâm nusûs-ı Kur'an
 Zâtı siddîka nakkâda bedel-i gül görünür
 Nâmı fârûka adalette olur atf-ı beyân
 Cevher-i tıynetine nûr-ı velâyet-i mâye
 Dil-i pür-himmetine feyz-i kerâmet erzân
 Şem'-i tedbirine takdir-i İlâhî-i fânûs
 Pertev-i re'yine pervâne-i kazâ-yı yezdân
 Vüs'at-ı kişver-i iclâline nisbetle kalır
 Vasat-ı belde-i câhında felek bir meydân
 Keştî-i saltanata Nuh'tur ol hâmî-i mülk
 Mevc urur bahr-ı necât olsa yine bir tûfan
 O kadar kuvve-i kudsiyyeye mazhardır kim
 Olsa fermânı eğer râbîta bend-i zıddân

Bir dahi eylememek üzere kabûl-ı terkîb
 Bozulur râbîta-ı cümle-i lâ-yectemi'ân
 Gece devr olduysa hâk-ı derinden gündüz
 Uruyor kendini yerden yere mihr-i râhşan
 Bahr-ı eltâfine can etmeğe dil-teşne olup
 Ceviler cümle düşüp yollara olmuş cûyân
 Ebr-i lütfuyla nesîm-i keremi isterse
 Kuru toprağı eder reşk-i riyâz-ı rıdvân
 Dem-i ferhunde dem-i fasl-ı bahar-ı ahdın
 Kıldı ezhâr gibi halkı ser-â-ser handân
 Ey şehinşâh-ı cihân sâye-i lütfunda senin
 Kalmadı bir gözü yaşlı meğr ebr-i giryân
 Padişahım bilirim encüm-i eflâk gibi
 Girçe nâ-yâb ise de vafına hadd u pâyan
 Böyle mi eylerdim medhini amma tahrir
 Ah olsaydı eğer bende safâ-yı vicdân
 Hiç kâbil midir ol dilde safâ kim her dem
 Ola muğber şûde-i jenk-i gumûm-ı hırmân
 O kadar ezdi beni darbe-i kahır feleğîn
 Eyledi sûretimi sanki heyûlâda nihân
 Elli yıl sâye-i şâhânede hizmet ederek
 Pederim veys kulun olmuştu ed'îye hân
 Mutasarrıfken üç yıl oluyor Kayseri'de
 Üstüne ev yıkılıp oldu yolunda kurban

Şimdi ben rûh-ı mücerred gibi tenhâ kaldım
 Oldu eczâ-yı ten-i baht u ümidim rîzan
 Bî-karar eyleyerek gerdiş-i nâ-hem-vârî
 Vatanımda beni seyyâha çevirdi devrân
 Dest-gîri-i inâyetle bütün eylediler
 Hâktan pâye-i ikbâle terakkî akran
 Yüreğim gayret-i akran ile kan ağlamada
 Ne kadar halk yanında yüzüm olsa handân
 Kalırım çâh-ı melâlette zarûrî çıkamam
 Resen-i âtıfetin olmazsa çâre-resân
 İltifât ile bana lütfederek sultanım
 Olayım ben dâhi sayende senin bir hasân
 Kurumuş mezra'a-ı mârifetim âlemde
 Cû-yı dil-cû-yı inâyetin ile et reyyân
 Feyezân-ı kerem ü âtıfetinden tâ kim
 Yeni baştan bulayım ben dahi feyz-i rey'ân
 Beni dembeste eden renc ü inâddır yoksa
 Hüsn-i tâbirime dembeste olur ehl-i beyân
 Benim ol bülbül-i şirin dem-i gülzâr-ı kemâl
 Ki safîrimden olur ehl-i fesâhat raksân
 Ab-ı rû-yı şuarâ dense bana lâyıktır
 Ki zeminimden eder âb-ı belâgat feverân
 Bence isbât-ı hüner padişahım bir şey mi
 Her sözüm davâ-yı irfâna olur bir burhân

Ben edersem de eğer terk-i hayat-ı fânî
 Rûh-ı evsâfın ile zinde kalır bir dîvân
 Feyz-i câvid-i kemâlat iledir âlemde
 Bence insan olana âridir âb-ı hayvan
 Vardı pâyâna sühan-banın duâ-yı Rûhî
 İle îsâl-ı icâbât-geh-i rabb-ı mennân
 Kâr-ı fermâ olarak cümbüş-i ecrâm-ı felek
 İntizâm üzere bulundukça sipihr-i gerdân
 Necm-i ikbâli olup burc-ı şerefte lâmi'
 Eyleye zâtını hak kutb-ı medâr-ı devrân

Ali RÛHÎ

2.72 Gazel

“Mu’allim Nâcî’ye Nazîre”

(325)

Gaşı olur gönlüm bana baktıkça gâhî gözlerin
 Görene cezbeder o lâhûtî-i nigâhî gözlerin
 Süzme ey nûr-ı mücessem! Çeşm-i cezâ bana ki
 Cezbeder zîrâ dil sevdâ-penâhı gözlerin
 Nûr-ı dîdem! Nûr-ı haksın müstenirin kâinât
 Dembedem tenvîr eder hurşîd u sâhî gözlerin
 Nazare-i çeşmin İlâhiyyûnu eyler hak-şinâs
 Neşreder feyz-i ezel-i nûr-ı İlâhî gözlerin
 Sorma, kendin yorma rûhum! Gönlümün emniyesin

Gönlümün emniyesin anlar kemâhî gözlerin

Hicri

2.73 Gazel

“Şeyh Vassî’ye Nazîre”

(326)

İbtılâmı, aşkımı ah u figânım söylüyor!

Kıssa-ı hüsn ü cemâlim kalp u canım söylüyor!

Mâcera-yı aşkı ben ketm eylesem de dembedem!

Mâcera-yı aşkı çeşm-i hûn-feşânım söylüyor!

Ben şehid-i tîğ-i sevdâyım ne lazım kıyl u kal?

Müdde’âmı meşhedim, bütün revânım söylüyor!

Ekmel-i ‘uşşâk-ı devrânım kemâl-i aşkımı;

Dinleyin bak hâme-i mûciz-i beyânım söylüyor!

İktidâr-ı şiirimi, mâhiyyet-i ısrarımı;

Yaptığım iş’âr-ı hikmet-i iktirânım söylüyor!

Mûcizat-ı tab’ımı inkâra imkân var mıdır!

Mûcizat-ı tab’ımı her dem zebânım söylüyor!

Hicri

2.74 Gazel

(326)

Olur çeşmimde andıkça rûhun bir gülistân peydâ

Ederse çok mu eşkim sû-be-sû cev-i revân peydâ

Gönül ay kaşı ya âmâc-ı tîr-i gamzen olmuştur

Keman u tîrden âlemde olmazdın nişân peydâ

Ser-i mûy koymamış tâkat işittim kimsede olmuş

Miyân-ı dil-i bürrân-ı şehirde bir mûmiyân peydâ

O rütbe-i sînemi pür-şerha kıldım nâhun-ı gamla

Olur şimdi cihâna dildeki râz-ı nihân peydâ

Nedim zârda bu tab'-ı nazın var iken ey bet

Eder böyle gazel-i yâd-ı ruhunla an be an peydâ

Üsküdarlı Nedim

2.75 Tahmis-i Gazel Şeyh Sadi

(326)

Gel bakma ta'n-ı halka kes cümleden selamı

Meftûn-ı la'l-i yâr evvel çek sâgar-ı müdâmı

Derlerse de desinler ey dil sana melâmî

“Sahip-nazar nâ-bâşed-i derbend-i nîk-nâmı “

“Hâsân haber ne-dâred ez-güft ü gûy-ı ‘âmî”

Bâlâsı serve vechî mihre salıp belâyı

Hüsnî zemîni tutmuş evsâfı ta semâyı

Gördüm dedim o kaddî evvel rûy-ı pür-ziyâyı

“Hûr ez behişt birûn n’âyed tû ez kûcâyî”

“Meh ber zemin ne-bâşed tû mah-ı ruh-ı kûdâmî”

Bülbül mi görse rûyun söyler hezâr destân

Gül mi yüzünden ancak çâk eylesin girîbân

Bir gonca mi olur yâ dil-teng la’lin ey cân

“Diğer keseş ne-bined der-büstân hırâmân”

“Ger serv-i büstânet bîned ki mî-hırâmî”

Râh-ı cinâne kılma ey hâce âzeri sed

Nâr-ı cahîmden bak gönlümde aşk müştêd

Sanma iki cihânda aşk yanar müebbed

“Ferdâ be-dâğ-ı dûzah nâ-puhte’i be-sûzed”

“K’imrûz âteş-i ‘aşk ez-vey ne-bürd hâmî”

Olmaz ferâgat-ı dil kılsan da mey-perestî

Ve’l-hâsılı bilâder sâfi bu dâm-ı hesti

Gûş et nedir bu fennün üstâd-ı çîre-desti

“Sadî çü terk-i hestî güftî zi-halk rüstî”

“Ez-seng gam ne-bâşed ba‘d ez-şikeste-câmî”

Üsküdarlı Safi

2.76 Gazel

(353)

Şu geçen o dil-şiken olmasın yine gönlümün halecânı var

Deme bir nekh bile etmiyor gönül gel onun da zemânı var

Müteessirim mütehayyirim nasıl açtı dildeki yarayı

Bilir ehl-i fen ki o gamzenin ne hadengi var ne kemânı var

O yegâne âlem-i iřretin doyulur mu zevk-i baharına

Nazarımda gülşen-i koynun bu kadar safâlı hazânı var

Bunu duysa hazânı cennetin alamazdı ağzına kevseri

Bakınız rahik-i beyânımın ne safâ-fezâ cereyânı var

Mütenâsip eyledi feyz-i hak kılmada kudret ü şöhreti

Ne kadar talâkatı var ise o kadar celâlet-i şânı var

Bakılır mı ta’ne-i düşmana yaşasın alev-i tabi’atım

Değışir mi sözle hakikatim bana ta’nenin ne ziyânı var

Mu’allim Nâcî

2.77 Nazîre

“Şeyh Vasfî Efendi’nin Gazeline Nazîre”

(353)

Râz-ı aşkı hâme-i mûciz-i beyânım söylüyor

Mûcizat-ı tab’ımı bak tercümânım söylüyor

Tâ’ir-i kudsim gelir mi fikr-i pesti hatıra

Fikrimin Ulvîyyetin ulvî mekânım söylüyor

Ben sükût etsem de âsârım sükût etmez benim

Fikrimi dünyaya fikr-i câvidânım söylüyor

Bir şehîd-i aşk-ı cânânım kemâl-i aşkıımı

Meşhûdumdan çağlayan dehşetli kanım söylüyor

Tîşe-i aşkın bana ettiklerini söylemem

Ta esâsında yıkılmış hânümanım söylüyor

2.78 Nazîre

(362)

İştikâkım artar eksilmez sana ey nâzenin
 Hemdemimdir inzivâgâhımdır ah ateşin
 Lutf ile ağyâr-ı bed-girdâra eylersin nigâh
 Gösterirsin âşık-ı gam-hâreye çin-i cebin
 Her belâya bî-muhâbâ olmada sinem siper
 Sevdiğim var mı cihânda ben gibi mihnet-güzin
 İstemem hembezm-i ülfet olmayı hûban ile
 Genç firkatte hayâlindir benimle hem-nişin
 Sözlerim mahsûl-ı âsâr-ı tabî'attır bütün
 Kim görürse nazm-ı pâ-kem şüphesizdir aferin

2.79 Sayyâd

(363)

1

Kuşlar! Geliyor mehib sayyâd
 Ammâ da elinde bak tûfengi
 Gitmez boşa dâne-i hadengi
 Bir lokmaya göz değer o cellâd

Aldanmayınız şu hilekâra
Yaklaşmayınız bu cân-şikâra

2

Düşman müterâkib, el tetikte
Seslenmeyiniz aman kuşlar
Âmâde ölüm ecel tetikte
Hiç durmayın ey revân kuşlar!
Aldanmayınız şu hilekâra
Yaklaşmayınız bu cân-şikâra

3

Elvânınıza değil mi o meftûn
Sayyâd bakar mı levn ü renge
Davranmada dembedem tûfenge
Etmek sizi kasdi Hâkk'a makrûn
Aldanmayınız şu hilekâra
Yaklaşmayınız bu cân-şikâra

4

Hoşken nagamât-ı cânfezânız
Gûş eylemiyor o bî-mürüvvet
Eşkâl-i latif u dil-rûbânız
Hunrîze verir mi his-i rikkat?
Aldanmayınız şu hilekâra
Yaklaşmayınız bu cân-şikâra

5

Âhenginiz eder perişân
 Candoz tûfenginin sedâsı
 Bir saçmanın en küçük bahâsı
 Hemcinsinizin sükûtu bî-can
 Aldanmayınız şu hilekâra
 Yaklaşmayınız bu can-şikâra

6

Yaklaşmayın avcı pek vefâsız
 İ' dâmda mâhir, eyler ifnâ
 Kalsın mı o yavrular nevâsız
 Sayyâd bunu düşünmez ama
 Aldanmayınız şu hilekâra
 Yaklaşmayınız cân-şikâra

7

Meşgûl hâlâ genizle dâim
 Gûyâ size münhasır kebabı
 Peşinde pesende var kilâbı
 Meş'um bir ârzûya hâdim
 Aldanmayınız şu hilekâra
 Yaklaşmayınız bu cân-şikâra

8

Dağlar ovalar denizler ölmüş
 Zâlim beşerin şikârgâhı
 Menhûs merakı rehber olmuş

Bir mûrgu uçurmuyor nigâhı

Aldanmayınız şu hilekâra

Yaklaşmayınız bu cân-şikâra

9

Yüksekten uçun çıkın semâya

Ama yine lâneniz bu yerde

Heyhât ki dâneniz bu yerde

Makrûnsunuz hemân belâya

Aldanmayınız şu hilekâra

Yaklaşmayınız bu cân-şikâra

10

İnsanlık imiş medâr, fahre

Vicdânı imiş rahîm, heyhât!

Vicdân ne diyor acep bu kahra?

Şefkâtli beşer! Nedir bu hâlât?

Aldanmayınız şu hilekâra

Yaklaşmayınız bu cân-şikâra

Abdülkerim Sabit²¹

²¹ Trabzon naiibi Şerif Mahmut Bey'in oğludur. 1865'te İstanbul' doğmuştur. Özel öğrenim gördükten sonra Galatasaray Sultanî'sine girse de bitiremeden ayrılmıştır. Hariciye Tercüme Odası'nda kâtip olarak memuriyet başlayıp çeşitli konsolosluklarda çalışmıştır. Hariciye Nezareti İstişare Odası muavinliği görevinden emekli olmuştur. Evinin iki kez yanması sonucu şairin bütün evrakı mahvolmuştur.

2.80 Nazîre

Mu'allimin (Ey Şehsüvar!... Dur!) ser-levhalı Manzûmesine nazîre:

“Ey şîvekâr!... Dur!”

(364)

Sirâyette rûy-ı zerdimi ey şîvekâr!... Gül!

Vechinde nûr-ı Hakkı kılıp âşikâr, gül!

Zevk-i cihândan et beni de bahredâr, gül!

Ben âşık-ı zebûnunu kıl bahtiyâr, gül!

Güldür garîbin ey gül-i revnak-disâr!... Gül!

Deymûmet safâ-ı dilindir merâm-ı dil;

Müşted olur melâlin ile inğimâm-ı dil,

Revnak bulur safân ile dârü's-selam-ı dil;

Güldür garibin ey gül-i revnak-disâr!... Gül!

Güldükçe, verd-i ârızın ey feyz-i bahş-ı can!

Hakkâ ki nûr-ı feyz-i seherden verir nişân.

Tab'ımca bir cihâna döner evvel zemân cihân

Başlar tebessüm eylemeğe tıfl-ı dil o an:

Güldür garibin ey gül-i revnak-disâr!... Gül!

Dünya zalâm içinde ölürken gider nümâ,

Sen parlatınca şevk ile bir hande-i safâ,

Eyler önümde tur-ı safâ evvel dem-i incilâ';

Handenle taze rûh gelir hâsılı bana:

Güldür garibin ey gül-i revnak-disâr!... Gül!

Mehmed Tefvik

2.81 Seher

“Dağ Başı”

(365)

Ey dağ başı ey makâm-ı Mes’ûd

Ey merkez-i üns ü vahşet-âlûd

Her manzara-ı nazar-firibin

Bir cennetidir dil-i garibin

Sensin bugün ey meşrefü’l-ferş

Cennetlerin ortasında bir arş

Mes’ûd ise çok mudur mekinin

Sultan-ı cibâlisin zemînin

Gelmekte ferah dil-i hazine

Bulmuş gibi sende bir hazine

Yok yok olamaz o genç irfân

Hem mertebe-i hazine-cûyân

Gevher mi arar değil midir ayıp

Dil kendi iken hazinetü’l-kayıp

Gencine bulan gönül değildir

Sen buldun ânı hazine dildir

Lâkin yine ey latif-i kûhsar

Lütfunladır inbisât-ı efkâr

Ey cûşîş-i tab’ımın medârı

Senden mi yarattı Hak bahârı”

Bir mâyi iken teheyyüc etmiş

Bin böyle cebel temevvüc etmiş

Mümtâzıdır onların bu mevce
 Pek müşerrim üzere çıkmış evce
 Ey dalmış olan umûr-ı dehre
 Bir gün ederek vedâ'-ı şehre
 Gel bul da bu mürtefi' mekânı
 Seyreyle şu müttesi' cihânı
 Dâmân-ı makâm tal'-i menzûd
 Üftâde-i pâyı zıll-ı memdûd
 Mevc urmada bir beşûş-ı vahşet
 Bir vahşet içinde bin beşâşet
 Vahşi o kadar ki kalb âgâh
 Nefrin nazarında -Levhaşallah-
 Dil sâye-i şahısa etmez ikbâl
 Baş üstüne zıll-ı ebr-i cevval
 Düşün served ü şem üzere her bâr
 Bî-minnet olan zılâl-ı eşcâr
 Vermez kazanan bu yolda bahara
 Bir dağ başını hezâr-şehre"
 Bülbüller edince fasla âğâz
 Vâdide eder teselsül âvâz
 Olmakta nevâ-yi cevvi-i bârân
 Memzûc-ı terâne-i hezâran
 Bir silsiledir ki savt-ı murgân
 Hâr olsa dahi esiridir can

Yok misl-i hezâr bî-fütûrun
 Fahrü's-suarâsıdır tuyûrun
 Gördük nice muntazam gülîstân
 Yok böyle safâlı bülbülistân
 Elhân arasında olsa mesmû
 Gam lafzı olur sürûr-ı mevzû
 Zevk alsa dahi sürûdumuzdan
 Mihnet geçemez hudûdumuzdan”
 Elvân hafife tâk bir tâk
 Bir mevceli nûr içinde âfâk
 Sathice bakanlar aldanırlar
 Dağ parçaların bulut sanırlar
 Ölmüş kavuşunca rüzgâre
 Ebr-i seher-i hezâr-pâre
 Etmekte sipihr-i mu'ciz-i âsâr
 Her pârede şekl-i diğeri izhâr
 Her şekil zarîf nev-zemini
 Dembeste eder mühendisini
 Her pâreyi eyliyor safâyâb
 Âgûş-ı nevâzişinde muhâtap
 Zannetse revâdır ehl-i bîş
 Envâr-ı kamer tekâsûf etmiş
 Her kıt'a-ı ebr-i hoş-nihâde
 Şâyeste denilse mâh-zâde

Etfâli eder nesim-i tertîp
 Yekdiğeri etmek üzere tâkip
 Oldukça muvâfakat sabâda
 İcrâ olunur yarış fezâda
 Her lahza görür bilen cihâna
 Bir mekteb-i hikmet âsûmanı
 Şâkird-i fûnûnîdir berâya
 Bir şûbesidir onun bu dünya
 Ol şûbede bir mu'allimim ben
 Fikrimle olur sühan-ı müzeyyen"
 Oldumsa onunla ben ser-efrâz
 Mevki'de benimle oldu mümtâz
 Eyler yalnız mesâha âlî
 Bensiz şen olur mu bağ-ı imkân
 Âdem arıyor behište rıdvânî
 Döndükçe bu mihrin üzere dünya
 Her âlemi âdem eyler ihyâ
 Bir yerde ki eylerim tecellî
 Her şeyde ayân olur te'âlî
 Kim indirecekti Tûr'a nûru
 Gark etti kelim nûra Tûr'u
 Hikmet görünür durur cebelde
 Şâ'ir gezinirse Çamlıbel'de

2.82 Gazel

(385)

Mütehayyizân üdebâ-ı Osmaniye'den Urfa sancağı mutasarrıfı Celal Beyefendi'nin matbaamıza ihdâ buyurulan yeni bir gazel-i bî-bedelidir:

Rehn-i verd-i vuslat olsam ah rehzendir bana

Ah kim ehem dâhi bu yolda düşmandır bana

Çeşm-i îmânımda hep nûr-ı enellah berk urur

Âlemin her zerresi vâdî-i eyمندir bana

Şerha-ı dil şerh-i derd ü mihnet-i Eyüb'dür

Âşığım dâğ-ı belâ ârâyiş-i tendir bana

Merhamet kıl zaafıma zincir-i zülfün aşkına

Perde-i dâr-ı anakîb-bend ahındır bana

Bülbül-i ateştim berd ü selâm oldum celâl

Şimdi gülzâr-ı Halilüllah meskendir bana

2.83 İbn-i Yemen'in Bir Kıtası

(389)

Feylesofu ki men der esrâriş

Bed ve nik bûdumu mahrem

Güft-i pendî se çar fermû dest

Şâh kesri ser mülûk acem

Evvelin an ki hür ki mâliş nîst
 Nîst karış bekâmdır âlem
 Devvumin ân kesi ki cüfteş nîst
 Bâ-hoşu nîst yek zemân hemdem
 Sevvumin ân ki nîst ferzendeş
 Nist nesleş be-hiç rev muhkem
 Çarrumin ân ki her ki in herse
 Nîsteş nîsteş be-kebeti ğam
 Ey hiredmend eğer tû mî-hâhî
 Ki dili yâbı az cihân haram
 Pend-i çarrum güzin ki ân herfi est
 Kân derv hest hurremi müdğam

2.84 Gazel

(417)

Fahrü'l-üdebâ saadetlü Faik Memduh Bey Efendi Hazretlerinin bir tarafından elimize geçmiş olan iki gazel-i âlî-i belîğâneleridir:

Gönlümün ateşi var dîde-i giryân taşıyor
 Allah Allah tenevvür üzere şu tûfân taşıyor
 O kadar yâre kanım kaynadı kim derd-i derûn
 Hûn-ı pâk ser Yahyâ gibi her ân taşıyor
 Âşığa cevrlar ettin acımaz mı canın
 Merhamet eyle e zâlim o dahî can taşıyor

Güzelim sen de yürü sâğar-ı sahbâ taşsın
 ‘Ar’ara su yürüdü cûy-yı gülistân taşıyor
 Bana Memduh karanlıktır o vâdî ama
 Lebine karşı neden çeşme-i hayvan taşıyor

Faik Memduh Bey

2.85 Diğer

(417)

Göründü hâlî bize burka’-ı cemâl açtık
 Açıldı tâlî’imiz nokta ile fâl açtık
 Tamam oldu metâ’-ı niyâz-ı pây-endâz
 O şâh-ı kişver-i nâza yolunca şal açtık
 Sifâl-i sâğar ile jâle-rîz bâde olsun
 Henüz gonca iken yâri gül misâl açtık
 Hikâye eyledik ahvâli pîr-i meygedeyi
 Hüdâya minnet o hâl-i âşinâya hâl açtık
 Hevâ-yi kâmet-i târâc sabredip Memduh
 Humâ-yi Kudüs ile tûbâya doğru bâl açtık

Faik Memduh Bey

2.86 Gazel

(417)

O ruhsâre müyesser olmadı nezzâre bir yüzden
 Bana göstermedi gün tali’-i âvâre bir yüzden
 Gehî rûy-ı vefâ geh rûy-ı istiğnâ görür senden
 Güler bir yüzden ağlar âşık-ı bîçâre bir yüzden
 Açıp nısf-ı nikâbın nîm-vechin eyledi izhâr
 Yine dil nâ’il oldu iltifât-ı yâre bir yüzden
 Gâhî pür-gerd ü gâh zerd eyleyip revîn tasannu ile
 İki yüzlü rakip elbet çatar dildâre bir yüzden
 Rûhun vasfında inşâd eyleyip bir nev-gazel Sâfi
 Yine sûz-i derûnun başladı izhâre bir yüzden

Üsküdarlı Safi

2.87 Gazel

(418)

Gelmesin bir gün futûr endişe-i fa’âlîme
 Bâ’is olsun sa’y-yı rûz-efzûnum izmihlâlîme
 Berk urur karşımda envâr-ı kemâlât-ı cihân
 Nazîre-i im’ân ile baktıkça istikbâlîme
 Mâlikim bir feyz-i isti’dâda kim bî-iştibâh
 Ben tefevvuk eylerim her vech ile emsâlîme
 Bir zemân dönmem çalışmaktan cihân-ı feyzde
 Etmesem de i’tilâ’ küsmem yine ikbâlîme

Himmetimdir ilticâgâhım benim vasfı hemân

Reşk ederse çok mudur erbâb-ı himmet hâlîme

Şeyh Vasfî

2.88 Gazel

(449)

Esir-i ukde-i sevdâ-yı zülf-i yâr olalım

Aman o dâm-ı belâya gönül şikâr olalım

Derûn-ı sineyi ser-i butûna merkez edip

Muhît-i aşka medâr-ı kahr-nisâr olalım

Ne halkı incitelim biz ne halktan incinelim

Ne dil-efgârımız olsun ne dil-efgâr olalım

Vesîle eylemedinse riyâyı ecre müdâm

Şarap içip de efendi-i günahkâr olalım

Penâh iken bize Sâlim hemîşe bâb-ı ilâhî

Düşer mi rûy-ı bî-hakk der kibâr olalım

Üsküdarlı Salim

2.89 Gazel

(449)

Şîve-i reftârına serv-i hırâmân imrenir

Rûy-ı pür-envârına mihr-i dirahşân imrenir

Lâl olur güftârını duysa hezâr-ı bî-nevâ

Handânı gülşende görse vird-i handân imrenir
 Gösterir sîb-i rahn bir bûse-i ihsân eyler
 Hiç bilmez kim ona bîmâr-ı hicrân imrenir
 Teşneyim şevkinle ol rütbe yolunda olmaya
 Dilistânım şimdi âb-ı tığına can imrenir
 Ben o tûtî-yi şekker hayy-yı me'ânîyim Nedîm
 Nağme-i rengînime mûrg-i hoş elhân imrenir

Üsküdarlı Nedim

2.90 Tahmis-i Gazel Fuzûlî-Yi Bağdâdî

(449)

1

Terk ettirip firâk-ı kadı hâb-ı rahatı
 Giydirdi ta boyumca kabâ-yı melâmeti
 Dünyada râzıyım çekeyim her sefâleti
 Mahşer günü gördüm derim ol ser-i vekâhati
 Hem anda ger görünmese gel gör kıyâmeti

2

Sâkî elinde bir gün olur câm-ı mel' gelir
 Hoş mey etmeğe yine bir şevk-i gül gelir
 Sonra şikest-i tevbe sana hayli dil gelir
 Terk mi ettin ey gönül yâm-ı gül gelir
 Elbette bu işin çıkar nedâmeti

3

Deşt-i belâda kâh-ı perişân u lertzân
 Gâhî esir-i keşmekeş-i zülf ü kân
 Mecnûn-ı bî-nevâ gibi her vakit u her zemân
 Sahra-neverd iken bana tasvir-i kûh-ken
 Öğretti şehr-i aşkta resm-i ikâmeti

4

Göstermez oldu râhların ol mihr-i tâbdar
 Sez-bârı güzelin beni ey ehl-i neng ü ‘âr
 Ben ağladıkça hasret ile böyle zâr zâr
 Senk-i melâmet ile çekin çevreme hisâr
 Eşkim fenâyâ vermesün ehl-i selâmeti

5

Hicriyle tal’at eyleyip efgân u şîveni
 Bin dağ âteşin ile zeyn eyledim teni
 Bezmimde gayri neyleyim şem'-i rûşeni
 Gam-ı zulmetinde bulmaya derd ü belâ beni
 Besdir fuzûlî ateş-i âhım alâmeti

Üsküdarlı Talât

2.91 Tahmis-i Gazel Mu'allim Nâci

(452)

1

Mâh-ı evc-i kemâlim saçtığım envâr âlîdir
 Me'âlî âşinâyım yaptığım âsâr âlîdir

Bana hembezm olan ehl-i vefâ her bâr âlîdir

“Muhibbânımda hem güftâr hem kerdâr âlîdir”

“Te’âlî-perverim neşrettiğim efkâr âlîdir”

2

Hemîşe behre-yâb-ı feyz iken hükm-i mürüvvetten

Nasıl memnun olur hembezmi-i ashâb-ı şirretten

Çekilmez bir dakika bezm-i feyz-â-feyz-i hikmetten

“Teberrâ eylemiştir ülfet-i erbâb-ı gafletten”

“Enîs-i sâfilîn olmaz dîl-i bîdâr âlîdir”

3

Sebât-ı vüs’i ile âsân olur dünyada her düşvâr

Değil bigâne-i âlem bu mazmûn-ı hakikat-bâr

Tekâpû eylemekle işte merd-i mukaddem olmaz hâr

“Uzaktan seyredip de ehl-i sa’yı etme istisgâr”

“Küçüktür sanma zîrâ necm-i gîsû-dâr âlîdir”

4

Enîs-i cehil eder insanı câhillerle ünsiyyet

Yakar pervâneyi misbâh ile bak kerem-i ülfet

Der erbâb-ı feyzâ intisâba etmeli gayret

“Bulur hembezmi-i ehl-i hezrdan bî-hezr-i rif’at”

“Gel hoşbû ile oldukça hemdem hâr âlîdir”

5

Tecelli eylemez her tâlibe tavr-ı ma’lâsı

Olur hayret-efzâ-ı nazara nüzhet-gâh-ı zîbâsı

Müyesserde deme her câhda keşif-i hafâyâsı

“Anın mes’ûd-ı çeşm-i râz-bin ister temâşâsı”

“Görünmez her sühan-perdâza ma’nî-zâr âlîdir”

Mehmed Tevfik

2.92 Nazîre

(453)

Şu gördüğüm neresi kerbelâ mezarı mıdır

İşittiğim bu ses erbâb-ı aşk-zârı mıdır

Güzellerin ne kadar çok behâ-yı vuslatı var

Bu rütbe-i rence tahammül fakir kârı mıdır

Düşürmesen ne olur ibtidâdan ümide

Sonunda terk edivermek kerem şî’ârı mıdır

Benim de aşk ile ahım şer-efşân oluyor

Dil-i pür-ateşimin ah bir buhârı mıdır

Nedir o nûr-ı mücessim ki parlayıp duruyor

Kemâlin âdeme minhâc-ı feyz-bârı mıdır

Mehmed Fahri

2.93 Gazel

(453)

Bu rütbe dillere düştün gönül terâne misin

Ağızdan ağıza gezersin acep fesâne misin

Bu dil-nüvâzlığın ey hadeng-i naz nedir
 Hazîn hazîn çekilen âh-ı âşıkâne misin
 Nedir bu vecd-i hazinin aman aman ey aşk
 Seher enini misin girye-i şebâne misin
 Ne meşrebinde sadâkat ne mesleğinde sebât
 Duyan sözünden olur meşrebince neşve-pezîr
 Bu feyz-i has ile Rûhi şaraphâne misin

Ali Rûhî

2.94 Gazel

(454)

Can yandı nâr-ı aşkına yansın beden dâhî
 Ateş-perest-i aşka gerekmez kefen dâhî
 Dökmekte dîde ağlayarak mâcerâsını
 Ey âh yâre derdi ki yan durma sen dâhî
 Yoktur bilen cihâna gelenlerde mebdei
 Bilmez me'âdı bezm-i fenâdan giden dâhî
 Bir keşfeden hakâyık-ı ekvânı var mıdır
 Zannım budur ki zandadır erbâb-ı fen dâhî
 Rûhî riyâz-ı Kudüse çekildi ilâhiyyân
 Durmam bu çilehâne-i dünyada ben dâhî

Ali Rûhî

2.95 Tahmis-i Gazel²²

(497)

1

Biz ne devrândan ne tâli'den mürüvvet bekleriz

Fariğiz süfûle-i vahdette nöbet bekleriz

Sanma her temkin-i cihânda feyz ü himmet bekleriz

“Vech-i âhından fütûhât-ı hidâyet bekleriz”

“Hak perestâr-ı hak yüzünden hayr u rahmet bekleriz”

2

Hiç gün göstermesin varsın sipihr-i nâ'tıbâk

Eylesin her dem bizi pâ-beste-i derd-i firâk

Ârifiz ehl-i diliz biz böyle ettik ittifâk

“Ölüyüz zulmet görüp nevmîd-i feyz-i infilâk”

“Her şeb-i mihnette ras’-ı saadet bekleriz”

3

Nâzırız her lahza ey hurşid-had-ı dîdârına

Âşığız cân u gönülden la'l-i güher-bârına

Etme bühtân olmadı hâlâ deyû meyyârına

“Hazırız can vermeye ol gamze-i hunhârına”

“Çeşm-i mestinden fakat bir nîm işaret bekleriz”

4

Çekmeden ol râh-ı hicrinde bin türlü te'âb

²² Humâ-yı -Nev-baharım- sahibi Mehmed Emin Bey Merhumdur.

Olmayız ol mâh ile zânû-be-zânû leb-be-leb
 Fi'l-mesel bir câma hâb içre bulunsak rûz u şeb
 “Fırkatin görmezden ol kılmayız vaslın talep”
 “Gâfiliz her bir talepte vakit u saat bekleriz”

5

Kadrimiz me'muldür ol pîr-i rûşen-i dil bile
 Feyz-i rûhâniyyeti dilden sûy-ı nakşın sille
 Ey Nedîm-i hoş-nevâ gel sen dahî bir şey dile
 “Pîr ü pîr olduk ey aşk-ı kemâl-i naks ile”
 “Rûh-ı pâkından ânın mu'annîde himmet bekleriz”

Üsküdarlı Nedim

2.96 Nazîre-i Gazel Süleyman Selim

(498)

Rûh değil Mushaf pâkize-i Osman'dır bu
 Hat değil nükte-i serbeste-i Kur'ân'dır bu
 La'l-i çan-bahşını ol rûh-ı revânın gönlüm
 Arzu eylerse yok mu biri candır bu
 Merdüm-i çeşmim eğer gayra bakarsa affet
 Sehv eder ey gözümün merdümü insandır bu
 Din ü îmânımı almazdı Müslüman olsa
 Kim diyor ol bet tersâya Müslümandır bu
 Pîr oldumsa nola bâd-ı hevâmı Talat
 Gazel-i bî-bedel-i esir-i Süleyman'dır bu

2.97 Gazel

(499)

Ne melek hûy u peri rûy felek-i şândır bu
 Fihimiz bakmaya âdem nasıl insandır bu
 Bir gönül kalmadı âlemde karîb etmediği
 Ne acep hüsn ü bahâdır Ne acep andır bu
 Yeter ey şûh-ı sitemkâr yeter insâf et
 Sedr-i cesûra tahammül edemez candır bu
 Tutar elbet göğe çıksan da seni bir gün olur
 Yerde kalmaz mülküm âh garîbandır bu
 Böyle dîlcü gazele hiç söz olmaz Salim
 Şûhi-yi tab'-ı sühandânına burhândır bu

Üsküdarlı Salim

2.98 Gazel

(500)

Dağ u sahralar dolaştım vahşi hayvanlarla ben
 Ki buluştum meclis-i zindânda fettânlarla ben
 Sohbet-i mestânede ahvâlimi arz eyledim
 Giryelerle nâlelerle âhû efgânlarla ben
 Kûşe-i meyhâneyi bir kere teşrif etse yâr

Baş açıp takbîl ederdim çeşm-i giryânlarla ben
 Dest-i pâkiriyle ger ihsân ederse bir kadeh
 Kevser-i firdevsi içmem gayri gılmânlarla ben
 Bir vefâkar dilbere rast gelmedim âlemde hiç
 Çok taharrî eyledim gezdim küheylânlarla ben

2.99 Gazel

(502)

Müptelâ oldum devâ-yı vuslat-ı dildâr yok
 Gamdan oldum câm-ı can-ı bahşay-ı la'l-i yâr yok
 Nâr-ı gamla yanmada canım hazîn kalbim hazîn
 Ateş-efrûzum çok ama hiçbir gam-ı hâr yok
 Bülbül-i şeydâ gibi hicrân-ı zemistânında ben
 Ol kadar oldum zebûn kim tâkat-ı güftârı yok
 Arzu etmekte ruhsâr-ı meserret-bahşını
 Hüzn ile hûn oldu dilber çâre-i dîdâr yok
 Düşmüşüm gamhâne-i hicrâna zâr u derd-nâk
 Tende tâb-ı vehm dîlzârımda istikrâr yok
 Rüzgârım tîre bahtım nâmüsâit hem felek
 Bunca kim devretti maksûdumca bir reftâr yok
 Çarh-ı gec-i reftâra nazm-ı dil kim olmuştur hedef
 Melce-yi tîr-i mihendir lâ-cürm inkâr yok

3 HİKÂYELER

3.1 İlim-i Nahvın Keyfiyyet Vaz'î ve Ebüssuûd

Müşârün-ileyh Ebüssuûd bir gece hânesi halkıyla oturmuş musâhabet ediyordu. Latif latif vezân olan hava-yı nesîmî bir mervaha-ı ferah-efzâ gibi Kûfe şehrinin gündüzden bakiyye olan harâretini izâle ile sukkân-ı belde yüzüne müferrih serinlik serpiyordu. Günyüzü kudûret-ı sehâbdan hâli dil-i rindân gibi sahî ve sâfiydi. İrili ufaklı yıldızlarını dest-i musaykaldan çıkmış rîk-i zeheb gibi parıl parıl parlıyorlar ve gûyâ âlem-i köhensâle de bir ihtirâ'-ı cedîde sebebiyet vereceklerini anlamışlar gibi emâre-i fahr ve beşâret gösteriyorlardı. Ufuk garba takrib etmiş olan beş altı günlük kamerin ziyâ-yı mahmûru tezyînat-ı semâya başka bir revnak veriyordu. Kudret-i fâtıranın şu kubbe-i bî-amûda bahş eylediği ziynet-i muhayyerü'l-ukûlû Ebüssuûd'un yanında oturmakta olan kızı hayran hayran temâşâ etmekte iken kim bilir ne gibi bir hiss-i mütehayyirâneye tâbî' oldu da babasına ref' ton ile (Mâ'ihsanü'l-'semâ') dedi. Babası da (El'nücûm) diye cevap verdi ise de kız bu cevabı beğenmeyerek "Babacığım sen ibnü'l Arab fesâhat-ı lisân u talâkat-ı beyân ile müştahir olduğun hâlde niçin benim sözümü anlayamadın ve nâ-mecel olarak (El'nücûm) dedin? Zîra ben sana ismini tezyin eden şeyden suâl etmedim. Ancak semânın şu ârâyîş-i nazar rabbasına te'accubumu izhâr eyledim" deyince Ebüssuûd cahızlara cerirlere rahmet okuta- [137] cak kadar çirkin olan ve fakat büyüklük 'alâmetlerini irâ'e eden vech-i abûsuna 'alâ'im-i hiddetle bir kat daha ekşiterek "E kızım mademki muradın izhâr-ı te'accubdu niçin fetih ton ile (Mâ'ihsanü'l-'semâ') demedin de şîve-i lisânı terk edip me'âyibden ma'dûd olan lahnı ihtiyâr eyledin? Bu misillü lahnlar yalnız sende değil bütün Arap'ta şâyi' olmaya başladı. Ben artık yakinen anladım ki bize i'câm ile ihtilât ede ede lügatımızın kavâ'id asliyyesini bozup ve belki mürur-ı zaman ile bütün bütün unutup kelimât-ı Arabiye-i aslı bilinmez bir hâle getireceğiz." Dedi ve kalkıp halîfe-i vakit olan Hazret-i Ali'nin (Keremüllah veche) huzûr-ı saâdetlerine gidip vukû'-ı hâli ve bu bâbda te'sirât-ı kalbiyesine arz ile hıfz-ı usûl-ı lügat için kavâ'id vaz' etmek efkârında olduğunu beyân eyledi. İmâm müşârün-ileyh hazretleri dâhî Ebüssuûd'un bu 'Ulvî fikrini bittasvib birkaç da kâ'ide ta'lim buyurdu. Ebüssuûd mahline 'avdet ve teşmîr-i sâ'id-i himmetle elyevm (Nahv) diye şöhret-i şî'âr olup 'ulûm-ı Arabiyye ve şer'iyyenin vâsıta-ı ta'lîm ve ta'allumu olan ve on üç asırdan beri 'ulemâ'-ı İslamiye'nin eyâdi-i i'tibârında yevmen feyyumen hürmet olan fen-i celili vazî' ü tesis edip (Vazî'-i ilim-i nahv) 'unvân-ı mefharet nişânını bilâharaz âlem-i insaniyetle ve âlî'l-husûs ulemâ-ı İslam'a

hakîkaten büyük bir hizmet etmekle eâzım-ı millet-i İslamiye a'dâdına dâhil olmuştur. Bazılar (Vazi') olmak hakkını imam müşârün-ileyh hazretlerine vermek istiyorlarsa da hazret-i imam vazi'-i ilim-i nahv Ebüssuûd'un mu'allîm me'âlî menkâbeti olmak üzere kabul olduğu hâlde her iki tarafın hakkı güzelce muhafaza edilmiş olur zannındayım. İşte Ebüssuûd bihakk meşâhîr-i İslam'dan olduğu hâlde şimdiye kadar ulemâ-ı Osmaniye tarafından müşârün-ileyhin tercüme-i hâline vazi' hâme-i himmet olunmamasının sebebi anlaşılamamıştır. Bununla beraber mütalaa edebildiğim kitap-ı Arabiye'de dâhî bir muntazam tercüme-i hâlîni görememiş isem de bazı kitaplardan istinbât olunduğuna göre müşârün-ileyh Arabî'l-asıl olarak Basra'da tevellütte mu'ahharen Kûfe'de tavattun etmiş ve çok zaman mu'ammer olduktan sonra vefât eylemiştir. Emsâline mûcib-i tesliye olacak derece zıst-i likâ olduğu pek meşhûr olup câiz ki Ebüssuûd'la tekniyesine bu sebep olmuştur. Müşârün-ileyh iki oğulları (Ata) ve (Ebü'l-Hâris) 'e ve (Atabetü'l-Feyyil) ve (Memyune'l-akran) ve (Bahiy Bin Yamerü'l-Advan) nâm-ı zevâta ilim-i mezkûre ta'lîm eylemiştir. Bunlar da (Abdullah [138] Bin İshakü'l-hazremi) ve (İsa Bin Ömürü's-sağfi) ve (Ebu Ömür Ala) bu icâzet verip alanlardan (Celil Bin Ahmetü'l-garamidi) ve (Sibeveyh) ve (Kisâi) ahz-ı ilim etmiştir. Bunlardan sonra eimme-i nahv memleketleri i'tibârıyla (Kûfî) ve (Basrî) olarak iki fırkaya münkasım oldu. Ecile-i eimme-i nahvdan (Sibeveyh) (Ebu'l-Hasan el-ahfeş el-evsat Sa'îd Bin Mes'ûd) 'u ve (Kisâi) de (Fera) 'yı istihlâf eyledi. Esâsen din-i mübeyyin İslam'a hizmet eden ilim-i mezkûrun tahsiline ehl-i İslam ziyâde itinâ ve ihtimâm ederek bu fende pek çok eâzım yetişmiş ve 'umdetü'l-nuhâten İbn-i Hâcib zevât-ı mezkûreden pek çok sonra ilim-i mezkûre hizmet etmiştir.

Naib-i Çarşamba Ali Enver

3.2 Zukûret Tesellisi

Ufacık ve sermâyesiz dükkânımdan işte bugün de sa'âdethâneme mes'ûden avdet ediyorum.

Ciğerpârelerim sabahtan beri kemâl-i tahassürle kudûmuma muntazır.

Kapıdan girdiğimde yekdiğerini musâbakatla istikbâlime koşacaklar. Ne me'sûdane mülâkât!

Bense onların melekâne ve mâsûmâne tehalluklarına karşı âgûş-ı muhabbetimi açarım. Elimde bir zenbil bir mendil yoktur ki evlatlarımı iki elimle göğsüme bastırmaya mânî olsun.

İşte bugünkü semere-i sa'yım olarak cebimde beş kuruş!

Havâyic-i zarûriyye-i meziyy kapıya kadar getirmek için bakkalı mecbûr edebilecek bir servettir.

Koşmalıyım mümkün olsa uçmalıyım ki sevgili çocuklarım her an ve saniye bana intizâr ediyorlar.

Beyaz sakalım onlara bir demet çiçekten daha ziyâde muhabbetlidir. Yüzümü öpmek için gösterdikleri tehalluk ve isti'câl arasında çok kere birbirinin yanaklarını öperler de kendilerince bu yanlışlığa meydan vermemek üzere yüzümde her biri kendine mahsûs bir bûse mahallî ta'yin etmek ister. Ne tıflâne taksim!

Evde bulunduğum müddetçe şu nizâma riâyet ederler. Hiçbiri diğetine hak geçirmez. Fakat her gün beş altı saat tahassürü takip eden mulâkâtta ne nizâm kalır ne intizâm. Yüzüm gözlerim mini mini dudakların her birine binlerce bûse vermek saâdetine mazhar olurlar.

Şu levha-ı behiştinin manzara-ı dil-küşâsını temâşâ ile mütelezziz münbesit olmak bahtiyârlığı da vâlidelerine aittir.

Ey arabalarının tekerleklerinden atlarının ayaklarından ebnâ-yı cinsi üzerine çamurlar çirkâblar saçarak koşup giden zenginler.

Ey zenginlere taklit-i hareket yolunda maişet-i mes'ûdânesini ihlâl eden sahte vakar zükûretler! Acele etmeyiniz. Acele etmeyiniz ki sizi hânelerinizde benim saâdetime bedel bin türlü gürenin ihtiyaçları gözetmektedir. Siz zengin misiniz? Nedir o ihtiyaçlar? Zengin benim bahtiyâr benimki ciğerpârelerimi öpüp koklamak için bir dakika zamandan başka hiçbir şeye ihtiyacım yoktur. Hamd olsun yarab!

Fikri

3.3 Arslandaki Zekâyâ Dehhâş Bir Misâl

yahud

Arslanın Bir Kaza Te'aşşuku

Mösyö Bulyo hayvânât ve vahşiye ta'lîm ve terbiyesini kendisine meşgûliyet ittihâz edip Paris'in Dante sokağında vâki' hânesinin bahçesinde yaptırdığı mahallerde maymun, şebek, ayı ve yaban keçisi envâ'ından birçok hayvanlar bulundururdu. Bunlar meyânında Cezayir'den henüz bir aylıkken getirilmiş bir de arslan vardı. Bu hayvanların cümlesi Mösyö Bulyo'ya alışmış olduğu hâlde arslanı Mösyö Bulyo'nun on üç on dört yaşında bulunan kızı Jan Bulyo pek ziyâde sevmiş ve yalnız kendisine alıştırmıştı.

Arslan kıza o kadar alışmıştı ki Jan ne zaman yanına gitse Fino köpeği gibi ayakları altında yuvarlanır ve omuzuna atlayarak şakalaşp ilân-ı şâdi ve meserret ederdi.

Jan'ın arslanı hakkında olan muhabbeti günden güne artarak ta'âmını dâhî birlikte eder ve yanından uyku vakitlerinden mâadâ bir saniye ayrılmazdı. [149]

Jan arslan hakkındaki muhabbetini artırdıkça hayvan dâhî kendisine daha ziyâde meyil ve muhabbet gösterdi. Jan yere oturduğunda arslan da kucağına yatar ve bir âşıkın mâşûkasının yüzüne bakışı gibi meftûnâne bir nazarla Jan'ın yüzüne bakardı.

Arslan koca bir arslan olmuş, Jan'da on sekiz on dokuz yaşına gelmişti.

Jan arslanını ne kadar sevse ömrünün bundan sonrasını kendisiyle geçirmek yed-i iktidârında değildir. Çünkü Jan'ın bir familya vâlidesi olmak için dest-i izdivâcını ve familyasının bir mes'ûd familya olabilmesi için gönlünü, muhabbetini bir delikanlıya vermek vakti gelmişti.

Mösyö Hanru Dûde Mösyö Bulyo'dan matmazel Jan'ı zevceliğe talep etmiş ve kendisi ashâb-ı servet ve haysiyyetten olduğu için Mösyö Bulyo'da kızının inzimâm re'yiyle muvaffakat göstermişti.

Matmazel Jan Bulyo artık Hanru Dûde'nin nişanlısıydı.

Mösyö Hanru nişanlısıyla görüşmek için Mösyö Bulyo'nun hânesine sık sık gelirdi. Bir gün yine gelmişti ki artık resm-i izdivâçlarının icrâ'sı gününe üç gün kalmıştır. Jan kolunu Mösyö Hanru'ya vererek arslanını göstermek için bahçeye götürdü. Arslan sahibesinin kolunda bir yabancı erkek görünce ancak bir âşığın rakibine bakmasında görülen

nazar-ı teneffür ve hiddetle dişlerini gıcırdatarak garip garip Mösyö Hanru'ya bakmaya başladı. Jan iki sevgilisi arasında bulunmasından mütevellit memnûniyet helecânından arslandaki şu hâlin farkında olamamıştı. Nişanlısına:

-Mösyö Hanru Sizi tanımadan evvel dünyada en ziyâde sevdiğim bu hayvancağızdı, dedi.

Hanru -Arslan sevilecek bir hayvandır.

Jan -Hem de pek ziyâde değil mi? Buyurunuz yanına gidelim!

Hanru -Lakin! Buna cesaret edilir mi matmazel?

Jan -Korkmayınız bana alışıktır. Ben varken size de bir şey yapmaz.

Hanru -Bu bâbda emrinize itaat edemeyeceğinden dolayı affınızı temennî ederim. Siz de gitmeyecek olsanız o zamanda azîm-i teşekkür ederim.

Jan -Korkmayınız! Beni sizin kadar da arslanım sever.

Jan “Dostum! Nasılsın?” diyerek [150] parmaklığı açtı ve içeriye girdi. Arslan dışarı çıkmak için davrandı ise de Jan mümâne’at etti.

-Dostum! Mösyö yabancı değil nişanlımdır! Diyerek parmaklığı kapadı ve içeriden sürmeledi. Arslan gûyâ “Nişanlımdır!” sözünü anlamış da his-i rekâbeti tahrik olunmuş gibi homurdanmasını artırdı. Her zaman Jan’ın ayakları altında yuvarlanan, bin türlü maskaralıklar eden ve yaltaklanan arslan bu defa bambaşka bir tavır ve harekette bulunurdu.

Jan, iki ayak üzere kalkıp ön ayaklarını omuzuna koyan ve vahşiyâne bir nazarla bir Mösyö Hanru'ya ve bir Jan'a bakan arslanına sarıldı. Ve peder ve mâderinin cebriyle birine nişanlanmış olan bir kızın başka birine zevce olmayacağına dair söz vermiş olduğu âşıkâne beyân-ı hâl etmesinde görülen tavır-ı mahcûbiyete müşâbih bir tavır ve titrek bir sesle:

-Benim sevgili dostum! Senden hemen ebedî gibi bir sûrette ayrılacağım. (Fakat muhabbetle Mösyö Hanru'ya bakıp ve bir eliyle de göstererek) Beni Mösyö'ye nişanladılar. Üç güne kadar da resm-i izdivâcımızın icrâ'sı mükerrerdir. Seni terk edip gideceğim. Dedi.

Arslan silkilip Jan'ın kucağından ayrıldı ve etrafında bir iki defa dolaştı birdenbire durdu. Ağzı köpürmüş ve gözleri dönmüştü. Ağır ağır gerildi dehhâş bir sûrette parmaklığa doğru hücum etti ve parmaklığın yakınında bulunan Mösyö Hanru'ya parmaklığın arasından

bir pençe salladı. Mösyö Hanru arslanın bu hareketini evvelden görmüş olduğundan geriye atlamıştı. Arslanın pençesi boşa geldi. Mösyö Hanru:

-Jan hayvan hiddetlendi durmayınız çıkınız! Cibillet-i hayvaniyesini icrâ' edecektir. Rica ederim çıkınız dedi.

Jan -Bana bir şey yapmaz. Mademki çıkmaklığımı istiyorsunuz peki çıkayım.

Hanru -Evet! Çıkınız kalbime fenâ bir helecân geldi.

İki nişanlı şu sözleri söyleşirken arslan parmaklığın demirini kanırmakla uğraşıyordu. Jan arslanın yelesinden tutup “Yaramaz dostum şöyle geri çekil de çıkayım!” diyerek geri çekmek istese de şimdiye kadar emrine itaat eden arslan bu defa itaat şöyle dursun kemâl-i tehevvrle biraz geriledi ve kuyruğu sırtına doğru kıvrılmış ve yelesi dimdik olmuş olduğu hâlde Jan'ın üzerine hücum etti. [451] Ve bir pençe atarak elbisesini ve vücudunun bazı mahallerinin etleriyle beraber omuzundan ayaklarına kadar yırtmış yine biraz gerileyip tekrar bir hücum etti bu ikinci hücumda Jan yere serilmiş ve al kanları içinde olarak arslanın ayakları altında kalmıştır.

Arslan Jan'ın acı acı bağırmasını müte'âkip kuvvetsiz iniltisini işitip sonra da hareket etmediğini görünce üzerine kapandı ve ağlar gibi homurdanarak bir müddet vücudunu tahrik etti. Zavallı kızda artık hayattan eser kalmamış olduğunu anlayınca gözlerinden katarât-ı eşk-i nedâmet sel gibi akmaya başladı.

Mösyö Hanru bîcâresi ise Jan'cağının na'sı üzerine kapanarak ağlamak için içeri girmek istedi. Lakin kendisinin de aynı hâle ducar olacağını bildiğinden girmeye cesaret edemezdi. Hanru parmaklığın haricinde şaşkın şaşkın bir müddet durduktan sonra birdenbire aklına bir şey gelmiş gibi hareket etti ve bir sür'at-i fevkalâde ile revolverini çıkarıp arslanın üzerine boşalttı. Birbirini müte'âkip dört kurşun yiyen arslanda can acısından bir haykırış ve çabalayış görülmedi. İki üç dakika sonra vahşi aşkta kanı mâşûkasının kanıyla karışmış olduğu hâlde teslim-i rûh etti.

Mösyö Bulyo familyası halkı bahçeden işittikleri revolver sesleri üzerine bahçeye koşuştuklarında matmazel Jan yere serilmiş kalmış ve arslan üzerine kapanmış ikisi de yanı başlarında bayılmış kalmış buldular.

Üç gün sonraya Jan'ın resm-i izdivacı için davet edilen Bulyo familyası dostları ondan iki gün evvel Jan'ın cenazesi için davet olunarak geldiler!

3.4 Bir Hırsızın Kıymet-i Telifi

Gazetelere beher satırı şu kadara yazı yazan muharrirlerden bir fakir adam iki üç saat çalışarak birkaç sütûn yazı yazdıktan sonra saatin nısf-ı leyli işaret eylediğini görerek vakarının gayet acıktığını hissederek civarda kâin lokantalardan en ucuzu olan bir lokantaya “Sopa” yânî gece ta’âmı etmeye gider.

Meğer muharririn oturduğu oda yanındaki diğer odada ikâmet eyleyen bir hırsız iki üç günden beri dama düşürecek bir [152] kimse bulamamış olduğundan nazar-ı ta’âmını biçâre muharrire dönüp her gece alafranga saat on ikide ta’âma gitmek mu’tâdı olduğunu bildiği cihetle bu gece dâhî odasına girip çıkmasına intizâr eylermiş.

Muharrirciğiniz odasından çıkar çıkmaz hırsız komşu elinde bir maymuncuk olduğu hâlde gelip kapıyı açar kibriti çakıp muharririn mumunu yakarak oda içini taharrî edeceği sırada en evvel gözüne muharririn evvelce yazmış olduğu yazı iliştiriyor.

Merak bu ya? “Acaba komşum bu gece ne yazmış?” diye eğilip kâğıda bakar. Bir de “İnsanların en alçağı kimdir?” serlevhasını görünce hırsızın merakı artıp satırlar üzerinden göz gezdirmeye müsâra’at eyler.

Koca muharrir dolandırıcıları insanların en alçağı addetmiyor. Bir adamı dolandırmak için zekâ ve fetânet lazım olduğundan dolandırıcıyı alçak diye ta’yîbden ise ona aldananı ahmak diye ta’yîb etmek daha doğru olacağını hüküm eyliyor.

Hettâk arz olanları da ta’yîb etmiyor. Vâkıâ zendostluk sanatını cemiyet-i medeniyye için pek müthiş bir şey olmak üzere telakkî ediyor ise de bunda da kabâhati en hüd’a-ger zendostlara aldanan kadınlara buluyor.

Kumarbazı ithâm etmiyor. Yankesiciyi ithâm etmiyor. Kattâ’-i tariki ithâm etmiyor. Kanlıyı ithâm etmiyor. Kalpazanı ithâm etmiyor. Bunların her birini alçaklıkla mahkûmiyetten kurtarmak için birer te’vîl bulup yazıyor.

Hırsızda ise okudukça merak artıyor. Cemiyet-i medeniyyeden mahv ve cevdleri elzem olan bu eşhâs-ı muzırrayı ithâm etmeyen muharririn encâm-kâr kimi ithâm edeceğini merakın son derecesiyle bekliyor.

Nihâyet hırsız bu merakını da halleder. Meğer muharririn en büyük alçaklıkla ithâm ettiği hırsızlarmış. Yazmış ki:

“Düşününüz! Ey kârîlerim düşününüz ki bir fakir adam günde on dört saat çalışarak on kuruş kazanmış bunun bir miktarını dışinden artırıp işsizlik kârsızlık hastalık günleri için ayırmış çalışkanlığın düşmanı olan bir alçak hırsız ne hamiiyetsiz bir mel’ûn olmalıdır ki gelip de o biçârenin şu hazineciğini soymaya cesaret olsun.

Meğer bizim koca hırsızda epeyce hamiiyet varmış. Hamiiyetten fazla biraz da hissiyat-ı [153] dünya varmış. Okuduğu fıkradan müteessir olduğu gibi onun altındaki şu fıkrayı daha büyük bir tesirle okumuş:

“Cenab-ı Hak pek çok günahları affeder. Fakat kul hakkını affetmez. Tâhak sahibi hakkını helal etmeyince kul hakkını yiyene muktezâ-yı adaletini gösterir. Meğerki hak yiyenler nedâmet-i kat’iye ile tövbe ve istiğfâr etmiş olalar!...”

Hırsız bu fıkrayı da okuyunca hiddetlenmiş bir adam gibi burnunu şişirip kafasını sallamaya başlar. Fakat ne kadar burun şişirse ne kadar kafa sallasa okuduğu şeylerden hâsıl olan tesirini bir türlü mânâ-ı muktedir olamadığından eline kalemi alır. Kâğıdın altına şu kelimeleri yazar:

“Allah’tan bul ey muharrir! Birtakım safsatalarla benim gibi fakir bir adamı on senelik san’atımdan nedâmetle istiğfâr ettirdiğin için Allah’tan bul! Bundan sonra benim için gidip dilenmekten başka san’at kalmayacaktır.”

Biçâre muharrir o güne kadar gazetehâneye verdiği yazıların beher satırına yarım frank alıyorduyse hırsızın yazdığı şu sözlerin her satırı için gazete muharriri kendisine birer lira verir. Muharrir hem sevinerek hem de kendi kendisine der ki:

-Dünyada Aleksandre Dumas’lara Emile Dujor Arden’lere Victor Hugo’lara müyesser olmayan bir şeref alçak bir hırsıza müyesser olsun! Habisin yazdığı şeylerin satırı bir altın etsin! Hey kudret sahibi Allah nelere muktedir değilsin!...

Ahmet Midhat

3.5 Bî-Vefâhın Mah Kaça Oluyor

Matmazel Fortsuku İngiliz aktrisleri meyânında pek mümtâz bir kızdır bu misillü tazelerin asıl kendi familyalarının ismini teşhir etmemek için tiyatroya mahsûs birer isim takındıkları da mâlûmdur. İmdi evvel-be-evvel haber verelim ki Fortsuku bu kızın tiyatro ismi olur fakat gayet garip bir davadan dolayı familya ismi dâhî meydana çıkmıştır ki “Fiannay” imiş.

Geçen 1886 senesinde genç güzel zarif ve latif Fiannay bir mahfilde musâhabet ederken meşhûr Lord Kern’in oğlu Lord Garmoyl orada hazır bulunmuş. Mâlûmdur ki tiyatro müşâhîrinin böyle mahâfilde bulunması mahzen bâis-i şöhreti olan hüner ve ma’rifetinden husûsî bir sûrette istifâde içindir. Binaen aleyh erbâb-ı müsâmere genç matmazole bir şarkı çağırmasını rica etmiştir.

Matmazel Fiannay hüsn ü endâmca ne kadar mümtâz ise sedâ-yı latif dâhî sâir emsâline fâ’ik olduğundan tatlı bir tebessüm dudaklarında ve mahsûnâne ve âşıkâne bakışlar gözlerinde olarak gayet ihtizâzlı ve muharrik sedâsıyla şarkıya başlayınca genç Garmoyl gaşy olmak mertebelerini bulmuş.

Genç lord o zamanlar henüz “Sandursal” mektep-i harbiyesinde şâkirddi. Matmazel Fionnay ise “Savva Teatr” denilen tiyatronun oyuncularından olup bâdema genç lordun teneffüs vakitleri hep bu tiyatroda geçmeye başladı.

Lord Garmoyl bir sene kadar güzel Fionnay’a mülâzamet etmişse de sâir tiyatrocü kızlar gibi kolayca nâil-i ni’met visâli gibi olamayacağını anlayınca kendince kendisiyle meşrûen izdivâcî teklif eyledi.

Bir tiyatrocü kız için bir lord karısı olmak ne saâdet! Binaen aleyh genç kontun teklifi kız tarafından mâü’l-memnûniye kabul olunduğu gibi lordun familyası dâhî bu izdivâca itiraz etmediler.

Matmazel Fionnay o kadar sevimli bir kızdır ki âşığının pederi Lord Keren ile zevcesi dâhî bu kıza muhabbetten gönüllerini mânî edemediler. Kızı âdeta gelinleri addederek iltifâtı

mektuplar yazarlardı. Şu kadar ki tiyatroculuk san'atında devamı kendilerine hakîkaten gelin olmasına mânî sayılabilecek mevâddan olduğunu da işrâbdan geri durmazlardı.

Günün birinde matmazel Fionnay Kont Keren'in konağına gelip: **[188]**

-Gelininiz olmak şerefine dünyada hiçbir şeref mukâyese olamaz. Mademki san'atım bu şerefle teşrife mânî sayılır. Yalnız kendim değil küçük hemşirem dâhî tiyatroculuğu terk eyledi.

Demesin mi? Artık kâin peder ve kâin vâlidesindeki memnûniyet nihâyet mi olur?

1884 senesi yânî bu seneye ve yakın vakitlere kadar Miss Fionnay Lord Garmoyl'un nişanlısı olmak üzere kendi hânesinde ve âdab-ı iffeti dairesinde zaman geçirdi.

Halbûki henüz sen rüşdâne tamamıyla vâsıl olmamış bulunan bir gencin gönî bir muhabbet üzerinde sebât mı edebilir? Vâkıâ bir âşıka için genç güzel nâzik kibar zengin bir aşk edinmek bu sıfatların ma'kusunu hâiz olanlara nispetle daha müreccah olacağı derkâr ise de böyle genç güzel nâzik kibar zengin adamların kaç kadın meftûn ve hayrânı olur? İşte burası nazar-ı dikkate alınırsa öyle câmi'ü'l-hasenât bir delikanlıya büsbütün gönül bağlamak akıllı ihtiyâtlı bir kadın nezdinde âdetâ sâf-derûnluğa hâmil olunacak ahvâldendir.

Matmazel Fionnay bu kadar sâf-derûn kızlardan değildi. Pek ihtiyâtlı bir kadın olduğu için delikanlı aşkının çılgıncasına hevesâtına karşı hiçbir semâ'hat göstermeyip tezevvüç için verilen va'din incâzını bekliyordu. Binaen aleyh bir gün genç konttan aldığı mektupta vaadin nişanın falanın hükmü kalmadığı ihbâr olunduğunu görünce öyle aldanmış bir zavallı kızcağız gibi ağlayıp haykırmak bayılıp ayılmak sûretindeki zaaflar matmazel Fionnay'da asla görülmez.

Kız şapkasını paltosunu giyerek tanıdığı bir avukata müracaatla ihkâk-ı hak için mahkemeye vardı. Böyle bir işte mahkemeye müracaat bizce belki istiğrâb olunabilirse de İngiliz 'âdât ve ahlâkınca hukuk mahkemesi bu davayı hiç de nazar-ı istiğrâb ile telakkî etmedi. Müddeî söyledi. Müddeî-aleyh dinledi. Matmazel evvelce tiyatroda kazanmakta bulunduğu paranın miktarı tahkik olundu. Nihâyet gerek kendisi ve gerek hemşiresi Lord Garmoyl'un verdiği izdivâç vaadiyle anasının babasının terk-i san'at için gösterdiği ârzûya mânî tiyatroyu terk etmiş oldukları tahkik edince mahkeme iki kızın zarar ve ziyânını te'diye için bir hüküm verdi.

Zarar ve ziyân ne kadar? **[189]**

İki yüz elli bin frank!

Demek oluyor ki bazı kere bir bivefalığın malı iki yüz elli bin franga oluyormuş.

Ahmet Midhat

3.6 Bulabildiklerim

3.6.1 Mini Mini

Şu masuma bakın, ne güzel uyuyor! Bütün a'zâ-yı vücudu nasıl gelişigüzel istirâhate varmış!

Göğsü hafif hafif kabartıp indirmekte olan lâtif nefesine, yüzünde dalgalanır gibi görünen masumâne tebessümüne, henüz yere değmemiş olan mini mini tombul ayaklarına baktığınız vakit bir melek gökte uça uça artık yorularak inmişte şu başının içine yatıvermiş diyeceğiniz gelmez mi?

Bahtiyâr ma'sûm, uyu! Senin daima âsûdelik hâlinde bulunmanı arzu eden şefkatli vâlidinin gözü önünde rahat rahat uyu! [201]

Büyük adam da uyur. Lakin bîçâre uyku hâlinde dâhî rahat edemez. İstirap ile teneffüs eder. Rüyâsında birtakım müthiş hayâlât görür. Onlarla uğraşır yatır. Muztarip oldukça olur.

Zavallı kaba döşeğe yatmış bulunsa bile nasıl rahat edebilsin? Rûhu âsûde değildir. Birçok infîâlat elbette cismini de istirâhatten mahrûm eder.

Mesut çocuk! Sen uyandığın zaman bizim gibi birtakım gâileli işlerle uğraşmaya mecbûr değilsin. Uyanır uyanmaz başlıca işin vâlidinin yüzüne bakıp gülmektir.

Ne latif gülümersin! İşte bu tebessüm vâlidinin ne kadar yorgunluğu varsa hepsini alır. Senin güler yüzünü iki gördükçe onun da yüzü güler yüreğinde tarif kabul etmez bir sevinç, bir safâ' hisseder. Hemen seni kucağına alıp bağrına basar. Sana birkaç kelime ile de âşinâlık gösterir. Sen de ona cevap verir gibi latif latif seslenirsin. Derken tatlı tatlı meme emmeye başlarsın. Süte kanıncaya kadar emersin. Bu hâlde vâlidinin kucağı gibi en tabii bir yataktır gelecek bir uykuyu kemâl-i safa ile beklemekten başka işin kalmaz ne bahtiyârlık!

3.6.2 Akşam

Bir yaz gününün şiddetli sıcağı geçip de güneşin ziyâsı artık yüksek ağaçlarla dağların tepelerinden başka bir yere de görünmemeye başladığı zaman akarsu kenarlarında oturmuş ne hoş olur!

Yavaş yavaş karanlık basmaya başlar. Karanlık bastıkça her şeyin rengi kararmaya yüz tutar.

Sabahın aydınlığında her yeri kendine mahsûs renk-i latif ile gözlerimizi parlatan o türlü türlü güzel çiçekleri siyahlara bürünmüş görmeye başlarız.

Gün rengine gördüğümüz sular kararır. Her şeyin levni değişir. Âleme bir donukluk çöker. Sabahki parlaklıktan eser kalmaz.

Gündüz işitip durduğumuz gürültülere bir durgunluk gelir. Gürültünün yerine sükût geçer. İşitilse işitilse artık sürü sürü ağıllarına dönüp kalmakta olan hayvânâtın boyunlarında asılı bulunan çingirakların sesleri işitilir. Akarsuların çağıltıları duyulur. Bir de su değirmenlerinde bir düzüye dönmekte olan çarhların [202] verdiği sedâ-yı sâmi'aları işgâl edebilir.

İşte o zaman insanın hâli başkalaşır. Gönlüne bir sâfilik gelir. Dağınık fikri toplanır. Yükselir. Âlemi şimdi şu hâl-i sükûna getirip rahatlandıran, sabah olunca yine uyandırıp meşgûl edecek olan Cenab-ı Hakkın büyüklüğünü düşünmeye başlar.

Safâ-yı kalp ile bir kere düşünen, o ne güzel güzel düşünüştür! O ne güzel safâdır!

3.7 Yamyamın Cezası

Geçenlerde Manyonat isminde bir İngiliz gemisi cerr-i muhitte gark olarak birinci ve ikinci kaptanlarıyla bir de miçosu bir sandala rakîban tahlis-i cana müsâra'at etmişlerse de garktan helâk olmayan bu bîçârelerin aklıktan helâk olacakları tahakkuk edince ikinci kaptan miçoyu boğazlayıp arkadaşıyla beraber kanını içmiş ve miçonun dem ü lahmi ile bil'tagaddî sâhil-i selâmet vâsıl olmak imkânını temin eylemişti.

Bu mecbûrî katillik üzerine kaptanların ceza görmeleri lazım gelip gelmeyeceği bütün İngiltere ve hatta bütün Avrupa kânun-şinâsının efkârını itti'âb etmekteydi. Mâlûmdur ki kânunlar cinayet-i muhtemele üzerine verilmesi lazım gelen ahkâm-ı hâvi olup hâlbuki böyle kendi nefsinin helâktan kurtarmak için arkadaşını zebh etmek hiçbir yerde emsâli görülmüş şey olmadığından buna dair hiçbir milletin kânununda hiçbir hüküm görülememesi erbâb-ı kânunu hakîkaten hayrette bırakacak bir hâldir.

Bîçâre kaptanların son muhâkemesi İngiltere'nin en âli mahkeme-i adliyesinde ahyâren rivâyet olundukta müdafaalarına me'mûr olan avukatlar bîçâreleri kurtarmak için eğerce olanca talâkatlarını sarf etmişler ise de İngiliz kânununda bir katilin mu'âf olması için behemehâl nefsinin meşrûen [254] müdafaa için fa'âl-i katilin vukû'a gelmesi lazım olduğundan ve vâkıâ kaptanlar dâhî nefislerini bir helâk-ı muhakkaktan müdafaa yolunda bu katili irtikâb etmişlerse de onları mehleke-i mevte uğratan miço olduğundan avukatların arz eyledikleri mazeretler müdde'â-ı 'umûmînin ittihâmâtı önünde kemâlen hükmünden sâkıt olmuştur.

Müdde'â-yı 'umûmî sormuş ki: "İkinci kaptan" elde bıçak olarak miçonun üzerine yürüdüğü zaman miçoda bir tabanca bulunup da ateş ederek kaptanı öldürseydi müdafaa-ı nefis yolunda katil sayılarak af olunur muydu? Yoksa olunmaz mıydı?"

Şüphesiz miçonun af olunacağı hakimler tarafından îtiraf edilince müdde'â-yı 'umûmî "Öyleyse kaptanlar müdafaa-ı nefis yolunda ihtiyâr katletmiş sayılamayıp 'âdeta bir adama kastetmiş sayılacaklarından cezaları lazım gelir." Diye iddiasında ısrar etmiş ve bu ısrar üzerinde kaptanlar i'dâmla mahkûm olmuşlardır.

Şu kadar ki bunların katli irtikâbları hakîkaten büyük bir mecbûriyet-i hayatiye üzerine vukû bulduğundan haşmetli kraliçe hazretlerinin kendilerini ceza-yı i'dâmdan affedecekleri ümit olunur.

Eğer bundan sonra böyle bir hâl olursa işbu mâneviyat sefinesi kaptanlarının mahkûmunu emsâl-i ittihâz olunacağı âşikârdır.

Ahmet Midhat

3.8 Bilâihtiyâr Serik Bir Aşk

“Katre-i Âtiye Bir Pars Gazetesinden tercüme olunmuştur.” [375]

Paris’te Chartieletin denilen ve ekser mü’essesât ve ahâlisi mü’essesât-ı maârif ve talebe-i ulûmdan bulunan mahlede mühim bir mektebin beşinci sene mu’allimlerinden Mösyö Raymon Roland mu’tâdından bir saat evvel uykudan uyandı. Buna sebep ise sabahları zırlıtısı ile kendisini uyandıran saatin bir saat ilerlemesi kaziyyesiydi. Uyandığı saat alafranga sabahın altısıydı ki epeyce zamandan beri güneş doğmuşsa da yine pek erkendi. Raymon bu erkenlikten pek de haberdâr olmaya muktedir olamadığından alelacele kitaplarını ve o gece bakmış olduğu dersler için bir kâğıt üzerine ettiği kayıtları yakaladığı gibi sokağa fırlar.

Mevsim henüz mâh-ı mayıs yânî baharın en kutlu zamanı olduğundan ufuktan epeyce yükselmeye başlamış olan güneş gayet parlak olduğu gibi ağaçların yeşil renkleri dâhî inadına yeşil denilecek bir letâfette olup hâlâ üzerlerinde henüz şebnemleri elmas gibi parlayan baharlar gûyâ bir bahar-ı mehcûru teşkil etmek için yaratılmışlar gibi bâd-ı sabânın en hafif temevvüçleri ile ağaçların altına düşmekteydiler.

Birtakım amele gidecekleri fabrikalara geç kalmış olmalarından dolayı seyr-i âcîl ile yürümekte ve ağaçlardaki gûnâ-gûn mini mini kuşlar dâhî sanki kendi meşgûliyet muâşaka-gârilerinden dolayı bunlara hiç ehemmiyet vermiyorlarmış gibi cıvıl cıvıl ötüşerek daldan dala sıçrayıp oynamaktaydılar.

Lüksemburg meydanına doğru yürüyen Raymon dâhî sâir ayakdaşları olan amele gurûhu acele yürüdüğünden ve zihni dâhî dersleri ile meşgûl bulunduğundan mevsim-i baharda tabiatın enzâr-ı hayret letâfet-perestâna arz eylediği bunca mu’cizât-ı hilkate asla nazar-ı ehemmiyet atfedememekteydi. Kendi kendisine derdi ki:

-Acaba saat kaç olmalıdır? Eğer derse geç kalmadımsa iş fenâ!

Fakat tamam Lüksemburg saray karşısına geldiğinde büyük saati gördü ki sabahın yedisini işaret eyliyordu. Mösyö Raymon Doland saatin yedi olduğunu görünce te'accub eyleyerek kendi kendisine dedi ki:

-Tuhaf şey! Ben geç değil bilakis erken kalkmışım. Önümde tamam bir saat daha zaman var.

Saatin kaç olduğundan haberdâr olduğu anda ortalığın letâfetinden de haberdâr oldu. [376] Gördü ki Lüksemburg civarı ve bahçesi cennet misâli latiftir. Bu letâfete kendisi dâhî hayran kaldı. Yine kendi kendisine dedi ki:

-Hemen bu saatte medreseye gitmek olamaz ya! Bir saat ömür hayli ömürdür. Bunu kemâl-i hürriyetle şu güzel yerde gezinerek geçireyim.

Bu âzim ve karar üzerine sağa sola gezinmeye başladı. İngiliz kârı tarh olunmuş bulunan bahçenin maddîce fiskiyesi denilen yeri hakikaten rûh-ı efrattır. Mu'allim efendi yarım saat kadar bu güzel mahallerde gezinerek sabah teneffüsünü bihakkın icrâ' edildikten sonra San Micheal Caddesine doğru yürümeye başladı. Yan taraflarda vâki' bir küçük sokağa girdi.

Dükkânlar henüz açılmakta ve bazılarının camları silinip bazılarının dâhî emti'ası camlar içine yerleştirilmekteydi.

Mösyö Raymon henüz işine giden bir adam gibi acele yürümeyip gezinmek sûretiyle yürüdüğünden hemen her dükkânın önünde durur temâşâ eylerdi. Nihâyet bir modacı mağazası önünde daha ziyâde irkildi kaldı. Güzel modalar mu'allim efendinin nazar-ı istihsânını celb etmekteydiler.

Bir de gayet ağır bir el arka taraftan mu'allimin omuzu üzerine temas edince Mösyö Dalond ürkerek kemâl-i heyecanla döndü. Haykırmak nev'inden bir telaşla dedi ki:

O ne? Ne var?

Arkasından gelip omuzundan tutan herif dev cesâmetinde bir adamdı ki temâşâ eylediği dükkânın sahibi olduğu anlaşılmakta tehir vâki' oldu.

Kârilerimiz hikâyenin serlevhasına bakıp da hırsızlığın bu dakikadan başladığını zannetmesinler sârikimiz bir âşık olacak değil mi ya? Halbuki henüz ortada âşık yok ki sârik de olsun.

İri herif henüz mu'allimin omuzundan sımsıkı tutarak salıvermemekte bulunduğu cihetle Mösyö Raymon kemâl-i telaşla dedi ki:

-Ey! Omuzumu bırakacak mısınız efendi?

Halbuki dev surat herif henüz bırakmıyordu. Yalnız bir tür gazûbane ile genç mu'allimin yüzüne bakıp duruyordu.

Nihayet Mösyö Raymon hiddetlenerek hâlî ve tavrıyla bu hiddet ve gazabını dükkâncıya dâhî anlatınca dükkâncı dedi ki: [377]

-Efendi! Rica ederim bundan sonra dükkânımın önüne gelince uzaktan geçmelisiniz? Hele dükkânımın önünde hiç durmamalısınız.

-Acayip! Neden? Bu emrin sebep ve hikmetini anlayamadım.

-Anlayamıyorsunuz ha? Üç aydan beri kızımın muâşaka eden siz olduğunuz hâlde anlayamamak nasıl kâbil olur?

-Canım aklınızı mı bozdunuz?

-Aklını bozan ben değilim. Beni ahmak zannediyorsunuz öyle mi? Fakat Baba Lhruson'un kızıyla muâşaka olunamaz. Dünyada biricik olan kızcağızım. Yüz bin frank dâhî çeyizi olduğu hâlde onunla muâşakayı herkes ârzû eder ama ben etmem. Binaen aleyh bu tarzda devam edecek olursanız bir yumrukta böbreklerinizi kırabileceğime emin olmalısınız.

Mösyö Lhruson bu sözleri pek ziyâde hiddetle hızlı söylediğinden komşu dükkânlarından herkes çıkıp dinlemeye başladılar. Yalnız dinleseler neyse ne! Onlar dâhî birer söz ile gürültüyü büyötmeye gayret ve muâvenet eylediler ki bîçâre Mösyö Raymon neye uğradığını bilemeyip hemen Sopholu Sokağına doğru yola revân oldu gitti.

O gün akşama kadar genç mu'allim hep sabahki sergüzeşti düşünmekteydi. Kendi kendisine diyordu ki

-Şu Baba Lhruson ne kadar tuhaf adammış! Kızıyla muâşaka eylediğimi neden hüküm eyledi ki ben dünyada bir Baba Lhruson bulunduğunu nasıl bilmezdiysem onun bir de kızı olduğunu hiç bilmem ne gördüm ne hülyâsını ettim. Mâ-hezâ babasının kızına verdiği ehemmiyete nazaran bu kızı mutlaka görmek tanımak lazım gelir. Hele yüz bin frank çeyiz işte asıl insanı bu düşündürüyor. Hele babasının ettiği mu'âmele üzerine benim bu matmazel jertirad... yahut rourota... veya ağat... veyahut anjolik... hâsılı henüz küçük ismi ne olduğu

bile bilmediğim matmazel Lhruson ile matla’-yı maârifeye peydâ etmekliğim nâmusamüte’allak bir mesele hükmünü alır.

Güzel ama mu’allim efendi peder efendiye pek çabuk unuttu. O yumruklar unutulacak şeyler midir?

Mâ-hezâ Mösyö Doland olanca cesaretini topladı. Başına güzel bir şapka koydu. En yeni Pazar günlük rubasını giyindi. Gömlek temiz. Eldivenler yolunda! Doğruca Baba Lhruson efendinin dükkânına vardı.

Mösyö Lhruson kızıyla beraber bir tarafa oturmuş teneffüs eyliyordu. Kızı görünce matmazel Lhruson’un bu kız olacağını mu’allim [378] hükmederek hatta kızın feyü’l-vâki şâyân-ı hayret olacak kadar güzel bulunduğunu da beraberce hüküm eyledi.

Kız uzun boylu kara saçlı kara ve parlak gözlü bir şey olup genç mu’allimin daima hayâlinden geçirdiği en güzel kadın dâhî bu hâlde olan kadındı. Binaen aleyh matmazel Lhruson derhâl Raymon’un kalbinde bir yer peydâ eyledi.

Şimdi âşıkımızın nasıl bir âşık olduğunu tanıdınız ya! Öyleyse muâşakada devamını görelim!

O günden bedâ ile mu’allim efendi bu dükkâna devama başladı. Hatta çok zaman geçmeksizin anladı ki Baba Lhruson’un mâliye nezâretinde dâhî bir kalem-i mümeyyiz olmasıyla her gün saat-i mu’ayyenede memuriyetine gitmesi mecburdu.

Mösyö Raymon’un bu devam-ı âşıkânesi matmazel Lhrusonun da nazar-ı dikkatini celb etti. O da delikanlıyı gözüne kestirdi. Dükkân önüne geldikçe her ne kadar yüz yüze dikkatli bakamıyordusa de gideceği zaman kız mu’allimin arkasından bakakalıp da gözden gâip oluncaya kadar gözlerini arkasından ayıramıyordu.

Nihayet bir sabah Mösyö Raymon geceden kemâl-i belâgatla hazırlamış olduğu mektubu kızın ayakları altına düşürdü. Kız mektubu alıp kendi odasına çekilerek okudu.

Böyle bir mektupta ne yolda idâre-i lisân edileceğini burada tafsile hâcet var mıdır? Bu mektupların bin türlü herkesin ezberindedir. Erkekler bunları yazmış ve daha doğrusu yazdırmış olmak sûretiyle ezberlemişler ve kadınlar dâhî bunları almış bulunmak hasebiyle okuyup bellemişlerdir.

Yine o günün akşam üstü Raymon kızdan bir cevap aldı. Hem de ârzûsuna muvaffak bir cevap aldı.

Aldığı cevaptan öğrendi ki ismi Matildmiş. On sekizinci yaşına basıyormuş. Arada bir izdivâca karar verilecek olursa kendisi de pek memnun olurmuş ise de babası!... Ah o zalim babası!...

Birkaç gün zarfında birkaç mektup ta'ati edilmesi üzerine Raymon kızın kâffe-i ahvâlini hatta bütün ısrarını da öğrendi. Kız her gece anası babası uykuya vardığı zaman aşkına mektup yazar ve sabahleyin babasının mektuplarıyla beraber bunları şehir postası kutusuna atardı. [379]

Raymon mutlaka babasına ahabâr-ı keyfiyetle düğüne karar verilmesini kızdan musırrâne rica etmekle kız bir sabah babasına tezevvüç ârzûlarını açtı. Babası Lhruson kemâl-i beşâsetle dedi ki:

Te'ehhül etmek istiyorsun ha? Hakkın var kızım! Ben de bu efkârdayım. Hatta bir de münâsebet koca buldum sana haber vermek üzereydim. Sean Jack sokağındaki eczacı Mösyö Boraşun seni benden istemişti. İşte tamam sana münâsip bir koca! Kırk yaşında! Gayet ciddi bir adam! Çalışkan! Zengin!

Vâkıâ evsâfin hepsi yolunda ama kızın on sekiz yaşına mukâbil kırk yaş! Bu fark göze çarpacak bir farktır.

Hele Matild'in gönlü mu'allim Doland'da olunca eczacının seni yirmi beş bile olsa yine kızın bu teklifi reddedeceği aşikârdır.

Zavallı kız eczacıdan başka kendisince dâhî müntahap bir adam olduğunu dermeyân edince Baba Lhruson kız şaka ediyor zannıyla bir kahkaha koparmıştı. Biraz sonra kızın sözü latîfe olmadığını pek ciddi bulunduğunu anlayınca dedi ki:

-Pekâlâ! Pekâlâ! Ben de eczacıyı mutlaka kabul et diye seni icbâr etmedim. Bakalım elbette bir daha münâsibi de zuhûr eder. Acelesi ne? Sen müsterih ol kızım! Yüz bin frank çeyiz ve bu kadar da gençlik ve güzellik olduktan sonra sana koca mı bulunmaz.

Vâkıâ bu müdâhene kızı hoşlandırabilirse de ârzûsuna nâil edemediğinden kızcağız bittabi somurtmuştu.

İşin üzerinden iki ay daha geçti. Matildle Raymon hemen her akşam Lüksemburg bahçesinde yekdiğerini görürlerdi. Kız vâlidesiyle bahçeye gelip vâkıâ vâlidesinin hiçbir şeyden haberi yoktuysa da mu'allim efendi gayet âkil bir âşık olduğundan âşık ve âşığa kimseye hâllerini belli etmeksizin yalnız âşıkâne bakışlarla muhabbeti kaynatırlardı.

Kız nereye gitse Raymon arkasında! Kız nereye otursa Raymon yanında! Bunlar hakîkaten yekdiğerini çıldırasıya sevmeye başlamışlardı.

İşte âşıkımız böyle bir âşık olup artık bu kadar âkil âlem-i fâzıl bir mu'allimin sirkat gibi bî-fa'ala şenî' ümit edilebilir mi?

Bakınız şu bela dâhî nasıl vâki oldu. Ama ne tatlı bela!

Temmuz ayının bir akşamında Matild bu aşkını [380] gördü. Kendisine verilmek için cebinde bir de mektup hazırды. Bir tesâdüf fevkalâde olmak üzere o gün vâlidesinin yanından bir saniye bile ayrılamadığı cihetle mektubu vermeye asla fırsat bulamadı. Vâkiâ kız dâhî vâlidesini ta bahçesinin kapıları kapanıncaya kadar işgâl ve te'hir eylediyse de yine bulamadı. Nihâyet hânelerine dönmeye karar verdiler.

Tamam Sopholu Sokağına girerlerken arkalarından ayrılmayan ve o zaman tamam yanlarına sokulan Raymon'a Matild mektubunu teslim edecekken vâlidesi birdenbire kendisine dönünce yine teslim edemeyerek acilen mektubu paltosunun cebine soktu. Yine yollarına devam eylediler.

Raymon hâlâ arkalarında! Bahusûs ki mektubun bir ucu cebinden dışarıya çıkmış olduğundan âşığın gözü de bu uçta!

Epeyce daha yürüdüler. Raymon olanca cür'etini toplayıp kızın yanına daha ziyâde yaklaştı. Eli tir tir titrediği hâlde uzatıp mektubun dışarı kalan ucundan tuttuğu gibi yavaşça çekti aldı.

Nasıl? Hırsızlığı beğendiniz mi?

Şimdi siz dersiniz ki bunun hırsızlık neresinde? Âşıkâne mâhirane bir mektup alıştan ibâret!

Halbuki iş sizin anladığınız ve dediğiniz gibi değildir. Bakınız hırsızlık nerede olduğunu şimdi anlarsınız.

Tamam âşık-ı bîzâr mektubu aldığından dolayı hem şermsâr hem de memnunken arkasına bir ağır el daha dokundu. Zâbitane ve mütehakkimâne bir sedâ dedi ki:

-Kânun nâmına seni tevkîf ediyorum. Dur!

Avrupa'da bu sözü söyleyen yalnız polis olduğunu bilerseniz mu'allim efendinin bu sözü işittiği zaman ne hâle gelmiş olacağını da anlarsınız.

Bahusûs ki polis hafîyesinin sözünü kadınlar dâhî işiterek kemâl-i telaşla dönüp arkalarına bakmışlardı.

Hafîye efendi kadınlara dâhî dedi ki:

-Hanımlar! Kemâl-i teessüfle size dâhî ihtâr ederim ki merkeze kadar benimle beraber geleceksiniz.

Matild'nın vâlidesi ömründe böyle bir bela görmediğinden korkup ne diyeceğini de şaşırdı. Fakat şu sözleri söyleyebilmişti:

-Niçin Efendi? Ne yaptık?

Hafîye -Siz bir şey yapmadınız. Belki size yaptılar. Cebinizden eşyanızı çaldılar.

[381]

Madam -Eşyamızı mı çaldılar? Hayır efendim!

Hafîye -Evet madam! Şu yankesici eşyanızı çaldı.

Yankesici! Duydunuz mu? Bu söz mu'allimin namusuna dokundu! Kemâl-i hiddetle hafîyeye dedi ki:

-Affedersiniz polis efendi! Adamınızı tanıyınız da lakırdıyı ona göre söyleyiniz! Ben sizin dediğiniz adamlardan...

Hafîye -Çok telaş lazım değil yankesici efendi! Sizi cürm-i meşhûd üzerinde tuttum. Polise itaat eder misiniz? Yoksa...

Yoksa?... Ey! Yoksa ne olacak?

Ne olacak? Tahtu'l-hafz ve iktizâ ederse kelepçe ile merkeze gideceksiniz!

Bu emre karşı ne yapılabilir? İtaatten başka ne edilir?

İki dakika sonra Matild ve vâlidesiyle beraber Raymon dâhî polis merkezine vardılar. Hafîye derhal vukûatı haber verdi.

Polis komiseri gayet ekşi bir surat ile dedi ki:

-Diyeceğiniz bir şey var mı?

Mu'allim -Bu mâadâ bir hatadan ibâret olduğunu anlatmaktan başka diyecek hiçbir şeyim yok.

-Nâfile inkâra çalışmayınız. İsminiz nedir?

-Raymon Doland. Mu'allim...

-Yankesiciliği mu'allimi öyle mi?

-Efendi! Hata ediyorsunuz. Aklınızı başınıza alınız beni tahkir eyliyorsunuz.

-Biz bu sözü yankesicilerin kâffesinden işitiriz.

Gayret Matild'e kaldı. Dedi ki:

-Komiser Efendi! Bu efendi hırsız değildir. Zîrâ ne benden ne vâlidemden hiçbir şey çalınmamıştır.

Komiser efendi adamlarına şu emri verdi:

-Şu adamın üzerini arayınız!

Ya mektup ortaya çıkarsa?

Bu mütalaa Matild'i mosmor etti:

Aradılar. Ne garip tesâdüf ki o akşam mâşûkasının arkasından koşarken asıl yankesiciler bîçâre mu'allimi soymuşlar soğana çevirmişler. Ne saat kalmış ne para cüzdanı ne bir şey! Yalnız en sonra cebine koyduğu mektup çıktı.

Komiser dedi ki:

-Kurt kurdu paralamaz derler ama hırsız hırsızı soyarmış fakat o- [382] rası bize ait değildir.- Cürm-i meşhûda işaret işte şu mektuptur. Hırsızı polis nezâretine göndereceğim.

-Aman Efendi!

-Amanı zamanı yok! Vazîfem budur.

İşte başka hiçbir çaresi kalmayınca Matild artık sonu nereye varacağını asla düşünmeksizin dedi ki:

-Komiser Efendi! İşin en doğrusunu size ben söyleyeyim. Ben Mösyö Doland'ı severim. O mektupta kendisine yazılmıştır. İnanmazsanız açınızda bakınız. Benim teslim edemediğim bu mektubu Mösyö Doland kendisi aldı.

Kızın muâşakasından ilk defa olmak üzere haberdar olan vâlidesi bu hâlden dâhî ölüm derecesinde havf ederek dedi ki:

-Ah! Şimdi kocam bunu haber alınca ne diyecek?

Matild -Diyecek ki ben Raymon'a nikâh olacağım. Raymon! Kabul edersin ya!

Mu'allim -Zaten dünyada en büyük bahtiyârlık bildiğim bu değil midir?

Vâlidesi biraz düşündükten sonra dedi ki:

-Evet artık öyle olacak. Tabî ve mecbûrî öyle olacak.

Matild -Komiser Efendi dâhî düğünümüzde hazır bulunacak.

Fa'al-i sirkatin neticesi daima fenâ olduğu hâlde bu netice az mes'ûdâne midir?

Ahmet Midhat

3.9 Kömürcü “Katre-i Sahihe”

Fransa'da letâfet ve terâvet mahsûsasıyla kesb-i iştihâr eden ormanlardan biri de Boberte nâmıyla mâruf olan ormandır ki bir sonbahar güneşi bu ormanın âğûş-ı tezyîninde büyüttüğü meşe çınar gürgen ve çam gibi yüz binlerce latif ağaçların orak ve ağısânı aralarında hutût-ı neyyiresini salmış ve ormanın kumlu arazisi üzerinde câbecâ neb'an ve yağmur suları ile birleşip bir vadiye doğru cereyân eden küçük küçük ırmakların mecrâları epeyce aksederek zevk ve temâşâ duyulamayacak 'azametli manzaralar vücuda getirmiş olduğu hâlde ormanın bir cehdinde ağır ağır cevî-yi havaya doğru yükseldiği görülen bir bahar keşif-i istivâ'nesi bizim kömürcü genç Carlo'nun kömür imâl ettiği mevki' tâyin ederdi.

Ormanda Baba Carlo Yeğen Carlo ve Topçu Carlo gibi kendisinden başka bu nâmda birtakım kömür yakıcılar daha varsa da genç Carlo beraberinde dört sıra ağaç istif ederek dâirenmâdar yirmi sekiz hatve vüs'atında bir kömür ocağı teşkil etmek ve bunu güzelce çamur ile setredip mütemâdiyen dört gün dört gece yakarak ocağı söndürmemek gibi san'atına müte'allak birçok hasletlerden mâ'adâ etvâr ve ahlakça dâhî san'at arkadaşlarına galebe çalmış yirmi dokuz otuz yaşında mütenasibü'l-a'zâ bir delikanlıydı.

Genç Carlo orman civârındaki Şandyüz karyesinde doğup büyüdüğü hâlde her ne sebebe mebnî ise bir seneden beri karyenin semtine uğramıyor ve ormandaki işiyle meşgûl bulunuyordu.

Bu hâl kendisinin muhâzasarından mahrum kalan genç kızları dil-gîr etmiş olmalı ki Carlo hakkında ara sıra şu yolda muhâvereler iştiliyordu. [408]

-Evet! Ben onun niçin buralara gelmediğini biliyorum.

-Sahih mi söylüyorsun! Ay niçin gelmiyor bakalım!

-Niçin olacak sanki sen bilmiyor musun? Benim iki güzel tavuğumu hiç şüphe etmemeye o çalmıştır da onun için semtimize uğramaz oldu öyle değil mi?

-İyi ama o tavuklar bakalım senin miydi?

-Ya kimin olacak?

-Evvelce benim çaldırdığım iki tavuğa benzeyişlerine bakılırsa...!

-Sen de meseleyi başka tarafa çevirdin! Ben o tavukları Carlo'nun çalmasına kızmıyorum. Onları getirip de ormanda başka bir kıza yedirmiş olduğu zannında bulunuyorum da onun için güce gidiyor.

Yumurta tavuktan mı tavuk yumurtadan mı çıkmıştır meselesinin hâlî meçhûl kaldığı gibi kızların bu muhâveresinde mebhûs-anh olan tavukların anasıl kimin oldukları ve ne sebebe mebnî delikanlının bir seneden beri ormanda ihtiyâr-ı uzlet ettiği meçhûl kalmıştı.

*

Carlo bir kere kömür ocağını tehiyye ederek ateş verdikten sonra âlî'l-devam iş başından ayrılmayıp elindeki kürek ile açılan delikleri çamurlar ve semere-i mesâîsini akîm bırakmak için kulübesine gidip karnını doyurmak lüzûmunu bile pek az hissedirdi.

Delikanlının ormanda sakin olduğu kulübenin sûret inşası hemen bir kömür ocağının sûret teşkili gibi bir yolda olup birkaç ağacın yekdiğerine irtibâtından husûle gelen bu meskenin harici ağaç yaprakları ve saz ile örtülmüş ve çamur ile soyunmuştur. Kulübenin haricine açılan kapısı gece soğuktan muhafaza etmek ve gündüz dâhî kulübe dâhiline ziyâ vermek için yapılmış olup yatak yerine sathının her tarafına yumuşak ot ve saz düşünmüş olan bu izbede Sinyor Carlo yatak yapmak külfetinden vâresteydi.

Kulübenin bir cihetinden uzun gecelerde yakmak için bir miktar çıra ile âdî bir sandıktan ve üç ayaklı bir de iskemleden başka bir şeyi bulunmuyordu. Şehir ve kasaba ahâlisinden daha ahrârâne bir sûrette te'ayyüş ederek lezâ'iz-i hayat-ı tâbiyeden istifâde için tabiat ile hemen baş başa vermiş zannolunan bu delikanlı kulübenin kapısı önüne bir miktar kömür yakıp civârdaki bir küçük dereye sayd ettiği [409] balığı kızartmak üzere üç ayaklı iskemlesinin üzerine oturmuştu.

Sinyor Carlo balığını pişirmek ile meşgûl olduğu sırada uzaktan uzağa gözüne ilişen bir hayâlin tesiriyle derhal levni mutegayyir olmuş ve zihninden geçen tasavvurât müteheyyiceyi başka bir cihetle imâle etmek için yiğidin küreceği kömür ocağının mevki'ni zannında kararlaştırmaya başlamıştı.

-Sabahlar hayır olsun Carlo!

*

Carlo vaziyetini hiç bozmaksızın sedânın geldiği tarafa doğru “Sabahlar hayır olsun Lâ Fransuvaz!” cevabıyla mukâbilde bulundu.

Kulübenin kapısı önüne kadar gelip durmuş olan latif sîmâlî genç bir kızcağız bir tur me'yusane ve savt-ı muhterizâne ile Carlo'ya bu âşinâlığı etmekte ve daha ziyâde delikanlıya takarrüp edememekle beraber oradan geçip gitmek niyetinde bulunmadığını dâhî her haliyle anlatmaktaydı. Delikanlı kızın gösterdiği tavır te'enni ve ıztırârî biraz ta'dil etmek maksadıyla sordu ki:

-Lâ Fransuvaz! Böyle böyle nereye gidiyorsun? Caddeden gitmiş olsak daha iyi etmez miydik?

-Hiç geçmediğim bir yol değil ya! Bugün de kestirme dar diye bu keçi yolunu ihtiyâr ettim. Bahuşûs evde bir bekleyenim mi var ki acele edeyim? Vakit ise daha erken.

-Öyleyse bir diyeceğim yok!

-Sana tütün getirdim Carlo.

-Teşekkür ederim kızım. Fakat bunun için zahmet almamalıydın.

-Aldığım zahmetten dolayı sana şikâyet ettiğim var mı ki...?

Kızcağız kolundaki sepetin içinde eski gazete parçalarına sarılı bir paket tütünü çıkardığı sırada delikanlı dâhî yılki cebinden birkaç para çıkarıp tütünü almak üzere ilerlemişti. Dedi ki:

-İşte görüyorsun ya! Paranı peşin veriyorum çünkü sen de benim gibi fakirsin öyle değil mi?

-Vâkıâ öyle.

-Lâ Fransuvaz nerede yatıp kalkıyorsun. Kendi evinde mi?

-Tahf-ı sev'al! Ya nerede kalabilirim ki? İnsan felâket ve meskenete de sabrede ede yalnız da kalmaya alışıyor.

-Paraya lazım varsa sana bir beş franklık daha verebilirim yevmiye mi istersin yoksa sabahlık bir tavşan avlayıp versem mi **[410]** hoşlanırsın?

-Ne parayı isterim ne tavşanı sen artık köylü kızlarını sevmez olmuşsun ki çoktan beri gûyâ geldiğin bile yok!

-Gûyâ gidip de ne yapayım? Zaten ormana çekilmekliğim de senin için değil mi?

- (Mahcûbâne bir tavırla ayakları ucundaki yaprakları ezerek) mademki sen hâlâ bu fikirde bulunuyorsun artık bu bahsi tekrar etmeye lüzûm yok. Zaten senin ne taş yürekli olduğun da çoktan anlaşıldı.

Bu söz üzerine delikanlı lüzumundan ziyâde ateşte tuttuğu balığı elinden fırlatıp atarak surat ve gazapla tutunca kızcağıza doğru birkaç adım attı ve dedi ki:

-Lâ Fransuvaz inkâr etme. Ben senin hakkında sa'irenden ziyâde dostluk göstermedim mi ki böyle söylüyorsun? Senin için arkadaşlarımı feda ederek hepsiyle bozuşmadım mı? Benim safâ-yı kalbim ancak seninle beraber bulunduğum zaman hâsıl olmuyor muydu?

-Evet biliyorum. Cenap-ı Hak şahidimdir ki ben seni hâlâ sevdiğim için ve hiçbir vakit seni terk etmek fikrinde bulunmadım.

-Demek oluyor ki senin hatırında hiçbir şey kalmamış!

-Ah Carlo! Senin benden istediğin şeye ben nasıl muvâfakat gösterebilirdim. İhtimâl ki sen bir câni olur giderdin.

-Öyleyse benim seni terk edip de burada ikâmete tercih edişim pek hayırlıymış. Seninle izdivâç mümkün olmadıktan sonra köyde işim ne?

-Carlo ben de vicdân sahibiyim. Benim de yüreğim var. İşte seninle birlikte geçirdiğim zamanları yad etmek için ara sıra buraya gelip seni görmekten lezzet alıyorum. Muhakkak bil ki gönlüm sana bent olduğu zamandan beri hiçbir erkek benimle akşamdan sonra mülâkat etmemişler.

- (Gazap ve hiddetle biraz daha takarrüp ederek) ben de sana aksini söylemiyorum. Fakat benimle görüşmezden evvel ne yaptığını der hatırlıyor musun?

- (İki büyük yaş tanesi gözlerinden güzel yanaklarına doğru dökülerek) hayır sen iyi bir adam değilsin sende Carlo! Zerre kadar merhamet yok! Ben seni o zaman tanımış ve dostluğumu vaat etmiş miydi? Benim o zaman kendimi müdafaaya ve fenâlığı iyilikten tefriğe iktidârım var mıydı? Allah adildir ki ben sana asla hıyanet etmedim. Evvelce ettiğim hatanın mecâzetini de mâ'ziyâdet çektim. **[411]**

- (Hiddetle kızın bileğini sıkarak) işte bunun için ben de seni affetmeyi beş yüz defa tasavvur ettim. Çünkü vazgeçemeyecek kadar seni seviyorum. Ne çare ki aşkın refîki daima kıskançlıktır. Bir diğerinin seni televvüse cür'et ettiği hatırası kanımı kurutuyor. Bir gün gelip de senin bana o alçak ile birleşmeyeceğin ne malûm?

-Gözlerime bakma sözüme inan! Ben yalan söylemiyorum Carlo! Vaktiyle dûcâr-ı ta'rîz olmuşum. Fakat şimdi yalnız seni seviyorum. (Kızcağız daha ziyâde ayakta durmaya tâkat getiremeyip ağlaya ağlaya olduğu yere düştü.)

Her neyse işte sana bir defa daha teklif ediyorum söyle çocuğun babasının ismini söyle seni affedeyim.

-Bunu söylemek ne işe yarar? Çocuk öldü. Babasının ismi de ölmüş gibidir. Bunu asla haber veremem!

-Vay alçak! Sen o hâinin ismini hâlâ söylemiyorsun öyle mi? İsmi haber aldığım zaman ikinizi de boğazlarım korkusuyla haber vermiyorsun değil mi? Hakkın var. O hâlde git benden başkasını iknâya çalış. Ben senin zannettiğin ahmaklardan değilim. Nasıl tahammül edebilirim ki seninle birlikte gûyâ gideyim hâin herifle görüşüp konuşayım da o benim yüzüme gülüp dursun! Ben bu iş için hangi erkek tanıdımsa cümlesinden şüphe ettim. Kimi görsem seninle birleşen alçak olduğuna hükmediyorum. Bunları tasavvur ede ede her gün

kalbim yaralanıyor. Seninle birleşen bâdî-i felâket olmaktan başka neye yarar? Şu kalbe de gam ve âlâm ile kafamı patlatmaya seninle izdivâca elbette tercih ederim.

-Carlo! Haksızlık etme!

-Bırak beni! Defol! Şimdiden sonra istediğim ismi versen bile sana emniyet edemem. Şimdiye kadar bana ne gibi âsâr-ı meveddet edebildin. Haydi cehennem ol!

- (Hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak) aman Yarabbi ben ne kadar bedbahtım! Carlo beni her vakit böyle tard ediyorsun bense dünyada senden başkasını... Sevmiyorum ve sevemem. Sebep-i mahvım olan o çocuk gibi Yarabbi benim de canımı al!

Kızcağz yerdeki tütün sepetini eline alıp sevgilisine doğru me'yusane bir nigâh daha atfettikten sonra ağır ağır geldiği yoldan avdet etti.

Biraz sonra kömürcü yere düşmüş olan şapkasını hiddetle başına koyup kulübesi [412] önünde gezinmeye ve kendi kendisine mırıldanmaya başladı.

-Artık kendisini bir daha görmek istemem. Buna tahammül edeceğim sabrım kalmadı. Ormanda kazandığı çocuğun kimden olduğunu söylemiyor! Kimden olduğunu bilsem ah o herifi ele geçirsem şüphesiz boğazlardım. Bunu o da biliyor da onun için ismini bana haber vermiyor. Kendisini alıp nâmussuzluğu kabul edeceğime me'yusatımdan olmayı tercih ederim.

Bu vecihle mırıldanarak ıstırap-ı derûnunu defetmek üzere ormanın manzarası latif bir cihetine doğru yürümekte ve nereye bastığını bilmeksizin düşe kalka keçi yolundan giden kızcağz arkasından bilâ-ihitiyâr seyretmekteydi.

Lâ Fransuvaz gözü önünde gaip olduğu zaman delikanlının yüreğini yeniden ateş-i aşk ve muhabbet istîlâ etmiş ve ma'sûkası hakkında pek ziyâde şiddet gösterdiğine nedâmet eylemişti.

Lâ Fransuvaz henüz on altı yaşında iken bir delikanlının tesvîlâtına kapılmış ve fakat kendisini bu felâkete uğratan meçhûl kalmıştı. Köyde dest-i izdivâcını kabul edecek pek çok delikanlı vardıysa da Lâ Fransuvaz bunlardan hiçbirine yüz vermez ve hiçbir cemiyete hiçbir eğlenceye gitmezdi. Bu hâl kendisinin pek ziyâde perhizkâr bir kız olduğuna dair halkta vaz' hamlederek mahsûl-i cinayeti olan çocuk üç ay zarfında bîçâre vâlidenin sıtmalılı sevâdıyla mesmûmen vefat etti. Çocuğunun vefatını müte'âkıben Lâ Fransuvaz'ın eski tarâvet ve

melâhat sîmâsı avdet etmeye başladıysa da manevî ıstıraplardan henüz tahlis-i kerîmân edememekte ve kendisinde halk meyânına girip eğlenebilmek salâhiyetini bulamamaktaydı.

Carlo buralarını birer birer mütalaa ve mülâhaza ederek diyordu ki:

-Bu kız yaptığı hataya çoktan nedâmet etmiş kendisi burada bana bir güzel refika olabilir. Vücutça işe güce yarar. Ahlakça kuzu gibi. İhtimâl ki beni cidden seviyordu. Zavallının akşamları bir kaşık çorba bulabildiğine şüphem var. Benimse kulübede fazla param bulunuyor. Ah ne kadarda tâlihsiz bir bîçâreymiş.

Carlo böyle söylene söylene kömür ocağının yanına gelerek meşgûl olmaya başladı. Saat ikiye gelmişti. Carlo için şems ve kamerin hareket-i yevmiye ve leyliyesi bir muntazam [413] kronometre saatinden daha mükemmel bir saat makâmında olduğu için vaktini asla şaşırmazdı. Bu meşgûliyet arasında kulağına bir köpek sedâsı gelmekte ve orman içinde fevkalâde bir hâl olduğunu işrâb etmekteydi. Kömürcü bir küçük tepe üzerine çıkıp sedânın geldiği tarafa doğru inzâr-ı tecessüsünü gezdirmeye başladı.

Hayvan Boberte ormanında en sık bir mahlinde durup lâyenkatı havlamaktaydı. Carlo dedi ki:

-Hay yaramaz hay! Bizim Baba Jourj'un küçüğü. Bu zeki hayvan boşuna bağırmas. Mutlaka bir av görmüş olmalı ki bu kadar yırtılıp duruyor. Gidip bakmalı. Belki Lâ Fransuvaz için bir tavşan veya bir karaca elde edebiliriz zavallı kızcağızın at alıp binmeye iktidârı yok. Bahusûs kendisine böyle bir muâvenette bulunursam ne zararı var? Bir eser-i nezâketten ibâret!

Carlo çarçabuk bulunduğu mahalden inerek hızlı hızlı ormanın sedâ gelen cihetine doğru yürüdü. Ormanlarda ihtiyâr ikâmet eden insanların kafası sayd ve şikâr için tehâllük gösterirler. Delikanlıdaki tehâllük ise sairlerinden birkaç kat ziyâdeydi. Lâ Fransuvaz için bugün behemehâl bir av ile geçirmek için canını vermek kendisi için işten bile değildi. İçerisi oyulmuş bir ihtiyâr meşe ağacının önünde durdu ve ağacın kovuğunu setretmek üzere gelişigüzel dayanmış olan iki dal parçası kaldırıp içinden bir tüfek çıkardı. Tüfeğin kontağı pastan muhâfaza edilmek için bir mendil ile sarılmıştı. Carlo'nun tüfeği kulübesinde saklamak üzere gösterdiği ihtiyâta te'accub etmemelidir. Tüfek kulübedeyken orman civârında zuhûr edebilecek herhangi bir vak'a üzerine kendisi taht-ı zanna alınabilir muhâzasını hatırdan çıkarmadığına mebnî bu ihtiyâta lüzûm göstermiştir.

Carlo tüfeğin kapsüllerini çıkarıp memelerdeki barutu muâyene eyledikten sonra ağzındaki piponun tütününü zâyî etmemek üzere içine tükürdü ve köpeğin bulunduğu çalılığa koşup gitti.

Uzaktan uzağa köpeğin bir kaya önünde dönüp dolaşıp havlamakta ve gözünü bir çalılığa dikip ayırmamakta olduğunu Carlo gördü. Carlo henüz köpeğin ne cins av izine işaret verdiğini kestirememiş ve köpeğin sedâsı kendince kendi tarafına doğru yaklaşmakta [414] olmasıyla daha ziyâde ileri gitmeye lüzûm görmeyip vücuduyla tüfeği bir büyük meşe ağacı arkasına saklamak mecbûriyetindeydi.

Carlo etrafta başka bir avcı veya orman bekçisi bulunup bulunmadığına epeyce kanaat hâsıl etmek için bir kere daha etrafa göz gezdirdikten sonra tüfeğinin kapsüllerini bir daha muâyene ederek “Sedâ yaklaşıyor mutlaka o da beraberdir. Behemehâl buradan geçecekler zannındayım” mütalaasındayken Carlo dalların kırılmasından hâsıl olan hafif bir çıtırtının kulağına aksettiği tarafa doğru nazar-ı dikkatini ihâle etti. Vücudu henüz pek körpe kafası gayet küçük ve ufak ve bacakları ince bir hayvancağızın büyük bir demet teşkil etmiş olan çalılar içinde kendisini dışarı atıp sür’at-ı fevkalade ile takarrüp etmekte olduğunu görünce Carlo vücudunu ağacın burkasına gizleyerek tüfeğiyle başını ve kollarını hedefe doğru nişan alacak bir vaziyete koydu.

*

Carlo şikârının bir senelik körpe bir geyik olduğunu ve kendisi gibi güzel o reyci sayyâdın tane-i tüfeğinden kopup kurtulabilmek tarikini kestirecek kadar çabukluk edemeyip o köpeğinin önünden ma’sûmane reftârıyla sekip gitmekte bulduğu gergi gibi tâyin eyledikten sonra tüfeğin nişangâhıyla med-i nazarını hedefe doğru atf ve imâle etti.

Ma’badı var

N.M

3.10 Zekâ-yı Kelb

Amerika gazeteleri telefonun isti’mâline dair birçok garip vukû’âtlar sahifelerini doldurmaktadırlar. Hatta bu alet vâsıtasıyla Amerikalı bir tabip birkaç fersah uzağında bir

hastasını konsülte ederek hastayı “Bir mikrofon- Kurdeşen” derûnuna öksürtülüp hatta hastalığına dûcâr olduğunu keşif ile reçetesini yazmıştır.

Buna bizimle beraber telefon hakkında az çok mâlûmatı olanlar dâhî inanabilirler.

Lakin yine bu acayip memleketin o acayip vukû’âtını mu’lîn gazetelerde bir vak’a daha okumakta biz ki fevkü’l-tabîî bir şey olduğundan bizim te’accub ettiğimiz gibi sizin de mute’accib kalacağınıza şüphemiz yoktur. “Jak” adlı bir köpek nasılsa yolu şaşırmış ve sokakta serseri gezmekteymiş. Köpek sahibinin ahıbbâsından biri köpeği tanımış ve sahibiyle muhâbere için bir “Telefonhâne” ye [Bu tâbirimize îtiraz edenler telgrafhâneye de bir başka isim bulsunlar] götürmüş.

Köpek sahibinin dostu köpek sahibine:

-Köpeğinizi gâip ettiniz mi?

-Evet gâip ettim; nerededir?

-Bir köpek buldum zannederim sizin olmalıdır. Bir kere telefonla ismini çağırın.

-Jak! Jak! Neredesiniz?

Sahibinin sözlerini kulakları (Raspotur)’un yanında bulunan köpeğin kulağına vâsıl oldukça efendisinin sesini tanıyarak sevinçle av avaya başlamış ve efendisini alet derûnundan çıkacak zannıyla aleti yalamış ve biraz sonra sahibi de gelerek mülâkatları müyesser olmuş. Vâkıâ hikâye pek güzel. Lakin inanmak husûsunda biz mütereddidiz ey kâriler ya siz?

Necip

3.11 Kömürcü

“Fıkra-i Sahihe”

24. Cüzden Ma’bad

Tecrübesiz hayvancık canına kastetmek üzere yolunu kesen düşmanın bir iken iki olduğunu birdenbire tebdil-i istikâmet etmek istediye de havf ki on beş adım mesafede bulunan sayyâd o anda tüfeğini ateş etmiş ve zavallının cangâhını delmişti. [429]

Carlo bir tür muzafferâne ile bulunduğu mahalden sıçrayıp şikârını itmâm etmek üzereyken nîm mürdegin dâhî can acısıyla pâ'der-hava çabalayıp durmakta ve hazin hazin inlemektedir.

Kâbus ve beladan kaçıp kurtulmak için bister-i ıstırapta çabalayan bir ma'sûm-ı mahmûm gibi bu yavrucak dâhî çâr cihette çırpınıp dururken Carlo başucuna takarrüple “Evet! Bahtiyârim. Hâlis bir şikâr. Bunu kimse inkâr edemez.” Diyerek ibtidâ-ı hayvanın nerelerden saçma yediğini muâyene etti.

Üç saçma gerdanına ve ötekisi omuzlarına girmişti. Derhal piposunun üzerindeki ıslak tütününü atarak tabakasını ateşledikten sonra saydını bir ağaç dibine isâl etti. Carlo belindeki eski ve fakat gayet keskin bıçağıyla hayvanı boğazlayıp murdar kanını akıttı son defa olarak bîçâre hayvanın vücudunda bir ra'se daha görülmekte ve sayyâd dâhî kemâl-i mesâretle bu hâlî temâşâ etmekteydi.

O sırada Carlo ormanın bir cihetinde gayet ihtiyâtlı adımlarla bir adamın gezinmekte olduğunu görmesiyle ne gibi bir tehlike içinde bulunduğunu derhâl anladı.

Uzun boylu sivri sakallı tepeden tırnağa kadar müselleh bir orman bekçisi her tarafa göz gezdirerek ve kulak kabartarak yürümekte ve orman içinde patlayan silahın neticesini taharrî etmekteydi.

Carlo saydını bulunduğu mahalde bırakarak bir büyük ağacın arkasına saklanmak üzere yavaş yavaş ve karnı üzerine sürüklenip gitmekte ve orman muhâfaza dâhî etrafı tecessüs etmekteyken Baba Jourj'un mini mini av köpeği de ağır ağır solumakta devam ediyordu.

Bir aralık bekçi bulunduğu mahalde durup

-Köpeğin havlamakta devam etmesine bakılırsa henüz şikâr olmamış demektir. O hâlde sayyâd behemehâl onu tertîp ederek ikinci bir tüfek daha atacaktır. O zaman kendisiyle işim var.

Gibi bir mütalaa ile taharriyatında te'enni ile hareketi münâsebet görmekte ve kömürcüye yirmi adım mesafeye kadar takarrüp etmekteydi.

Bekçi birkaç dakika sonra şikârın vurulduğu noktada bulunuyordu. Eğilip yerden aldığı bir şeyi muâyene ederek geyik vurmuşlar ha! Evet ta kendisi. Geyik tüyü. Ah haydut!” diyerek son derecede gazap ve hiddetle tetkikat ve taharriyâtına ehemmiyet verdiğini [430] ve yakasındaki bekçiliğe mahsûs düğme markaları parlamakta bulunduğunu Carlo tamamıyla gördü.

Bekçi derhâl omuzundaki kara benâyı eline alıp oralardaki ayak izlerini muâyeneye başladı.

-Artık şüphem kalmadı. Yavru geyiklerimden birisini vurmuşlar. Elbette ben zâlim haydûdu ele geçirirsem. Yerde bir nâlçalı galoş izi var. Fakat ne tarafa gitmiş. Belli değil hâin herif! Elimden acaba kaçabilirim mi sanıyorsun?

Diye mırıldanırken Carlo da yakasını bu dehşet bekçinin eline vermemek çarelerini düşünüyordu. Artık kendisi için izini tâyin edememiş ve yüzünü görememiş olan bir düşmanın takibinden kaçıp kurtulmaktan eslem tarik kalmamıştı.

Avcısının elinden kaçan şikâr gibi Carlo dâhî bulunduğu kemingâhtan kendisini fırlatıp alabildiğine kaçmaya ve âvâze-i payını işiten orman muhâfızı ise uzaktan uzağa takibe başladı.

Kömürcü ormanın her cihetini ve keçi yollarını bekçiden daha güzel ve karış karış bildiği cihetle bir hayli mesafe kat ederek canını kurtarmaya çalışırken bekçi kömürcünün bıraktığı şikârı taksim ile uğraşan canavarların pek yakından geçmekte ve güz kızgınlığıyla önündeki firârîden başka bir şeyi görememekteydi.

Carlo yakayı ele vermeyecek derecede bir mesafe kat eden ve elindeki tüfeği bir boş ağacın içine ihfâ eyledikten sonra bekçinin nazar-ı dikkatini sahrada bulunanlardan birinin üzerine davet ettirmek üzere vadiye doğru incek bir tariki önüne katmış ve kendisinin firârını görüp şehâdet edecek olana şu bir ihtiyât olmak üzere başından şapkasını ve sırtından mai gömleğini çıkarmıştı. Bir aralık yüzündeki kömür tozlarını bir su başında oturup güzelce temizlemeyi dâhî en ihtiyâtkârane bir tedbir ad eyledi. Bu sûretle yolunda devam ede ede birkaç fersah safa kat ederek vadiye çıkılacak bir noktanın hâkimi olan büyük bir çınar ağacının altından geçerken on adım açıktaki Lâ Fransuvaz’a tesâdüf etmesin mi?

Meğer kızcağız sevgilisinden gördüğü hakâretin te’sîratını izâle edebilmek ve akşam ta’âm için biraz mantar toplamak üzere oraya gelmiş ve mini mini elleriyle düşürdüğü mantarları sepetine birleştirdikten sonra ayaklarını semt-i gurûba doğru uzatıp o günkü [431]

ahvâl üzerine mütalaat mahzûnesini yürütmeye başlamıştı. Carlo kızı görünce yanına yaklaşarak dedi ki:

-Lâ Fransuvaz orada ne yapıyorsun?

-Biraz yorgunluk alıyorum. Sabahleyin senden gördüğüm mu'âmeleye bakılırsa arkamdan koşmadığın mâlûm. Yalnız sende bu telaşın sebebini anlayabilir miyim?

-Sakin kimseye beni burada gördüğünü söyleme. Hatta kafanı kesseler bile bir şey söylemeyeceksin! Anlıyor musun? Tüfeğimin önünden bir küçük geyik geçmekteydi. Sana bir şikâr ikrâm etmek maksadıyla vurdum. Orman bekçisi şimdi beni takip ediyor.

-Hiç ben seni ele verebilir miyim Carlo! Allah göstermesin!

-Sakin! Sakin ha!

-Demek ki Carlo sen beni hatırlıdan çıkarmamıştın değil mi? Öyleyse şimdi düşündüğüm kadar tâli'siz değilmişim hiç korkma kaç. Fransuvaz seni kimseye haber vermez.

-İşte orman bekçisi beni görmeksizin buraya kadar geldi şimdi şu yoldan kulübeye avdet edebilirim değil mi?

-Hayır bilakis şu çalıların içinden geçip bizim evde gizlenmelisin. Gurûbdan sonra kulübeyi avdet kolay. Anahtar kapının önündeki taş yalağın altındadır. Komşu da köye gitti biraz orada gizlendikten sonra koltuğuna bir ekmek alır ve ekmekçiden geliyormuşsun gibi bekçinin yanından serbestçe geçip gidersin olmaz mı?

-Hayır mutlaka kömür ocağına avdet etmek bence daha hayırlı görünüyor.

Bunlar şu muhâveredeyken bekçinin alabildiğinden koşup ormandan çıkmak üzere olduğunu Carlo gördü. Derhal Fransuvaz'ın yanından ayrılıp köy yolunu tuttu.

Bekçi Carlo'yu görmüş ve takibinden biraz daha gayret edeyim derken ayağı kayıp yüzükoyun düşmüştü. Herif kendisini toparlayıncaya kadar Carlo bir hayli mesafe daha kat etmekte ve bekçi de arkasından "Dur! Dur! Nafile kaçma kim olduğunu gördüm haydut!" diye bağırırmaktaydı.

Carlo ise bu sözlere asla ehemmiyet vermeyip "Ne olursa olsun şu kızcağızın iyi yürekli olduğuna şüphem kalmadı. Hâlâ dostluğuna diyecek yok. Ah ne olurdu zavallının başına o felâket gelmeseydi!" mütalaasıyla Lâ Fransuvaz hakkındaki hissiyât-ı âşıkânesini

tefsir ve te'vil ede ede bir küçük kavs teşkil eyleyen dere kenarından [432] geçerek kendisini bekçinin inzâr-ı takibinden kurtarabildi.

Carlo bu sür'atle bir çâr-yek kadar daha koştuktan sonra Lâ Fransuvaz'ın kapısı önünde bulunurdu. Yalağın altından anahtarı çıkarıp kapıyı açtı ve anahtarı tekrar aldığı yere bırakıp içeri girdiği zaman geniş birkaç nefes ile yüreğindeki çarpıntıları defettikten sonra kapının arkasında koca bir destek vurup kızcağızın odasına girdi. Carlo orada biraz kendisine çeki düzen verip koltuğu altındaki gömleği ve şapkayı giydi. Ba'dehu odanın bir cihetinde Fransuvaz'ın pamuk bükme mahsûs almaya ve çırkık gibi edevâtıyla pazar günleri başına giydiği sade güzel bir şapkayı ve bir küçük dikiş kutusunu görmekle sevgilisinin sûret-i meşgûliyetini ve bir sene evvel kendisiyle baş başa verip geçirdiği güzel saâdetleri hatırına getirip sebep-i iftirâkı olan mel'unun aleyhinde bir kat daha kin ve adâveti artmaktaydı. Odanın bir cihetinde daha kendisinin bir sene evvel yadigâr olarak kızcağıza verdiği lavanta şişesinin hâkâ açılmamış olduğu hâlde muhâfaza edilmesi ve oda içinde Lâ Fransuvaz'ın başka bir erkek ile münâsebetine dalâlet edecek hiçbir emâre bulamaması zavallı çocuğun vaktiyle cevher afeti cebren pâymal edildiğinden ve kızcağızın hâlâ kendisini sevdiğine kanaat etmekle beraber hâini ele geçirip intikam almadıkça dünyada rahat edemeyeceği ve ma'sûkasıyla birleşmek mümkün olamayacağı mütalaasını ber vecihle zihninden silip çıkaramamaktaydı.

Filhakika Fransuvaz bu felâkete uğradığı günden beri gündüzleri hiçbir kimseye arz-ı ihtiyâç ve iştikâ etmeyerek akvât-ı yevmiyesini tedârik ile ve geceleri dâhî âlem-i nazarında kendisini bed-nâm etmek cinâyetine irtikâb eden bir hâinin yüzünden dûçar olduğu felâkete tâb-ı sabah ağlamak ile vakit geçirip akran ve emsâlleriyle gülüp oynamak şöyle dursun onlara yüzünü göstermeye bile nefesine cürüm etmiş bir mazlûm çocuk olmakla Carlo buralarını nazar-ı insâfa aldıkça diyordu ki:

-Hayır! Haksızlık insâfsızlık biraz da bende var. Bu kız benim o kadar tahkir ve tevbihime neden müstahak olsun? Bîçâre ceber görmüş. Bir kazaya uğramış. Benden başkası sevmediği ise gün gibi âşikârdır. Daha demincek beni bir tehlikeden kurtarmadı mı? Beni orman muhâfızına haber verseydi. Ormandan [433] tard olunduktan başka bir de hapis cezası çekerdim. Ah ne olurdu şu hâinin ismini haber alsaydım! Kendisinin yüzünü bir daha görmeyecek miyim bir mahle Fransuvaz'ı alıp götürürdüm.

Carlo hariçte bir ayak sesi işitmekteydi. Derhâl Fransuvaz'ın yatak kereveti altına kendisini ihfâ eyledi.

Lâ Fransuvaz şarkı çağırarak hânesine doğru gelmekte ve Carlo'nun ayak izlerine basarak avcının ayak izini belli etmemek gibi bir hareket-i âkılâne ile kapısının önüne yaklaşmaktayken bekçi dâhî kendisine yaklaşmıştı kızı çağırıp sordu ki:

-Fransuvaz! Bir avcıya rast geldin mi?

-Hayır hiçbir kimseyi görmedim! Vâkıâ bir saat evvel tüfek sedâsı benim de kulağıma çalındıysa da...

Ama tuhaf şey! Ormanın hâricine kadar ben herifi takip edeyim de sen rast gelmeyesin!

-Görmüş olsaydım elbette söyledim. Saklamakta ne mecbûriyet var?

-Haydi kızım haydi! Doğrusunu söyle de ben de işime bakayım.

-Doğrusunu söyledim ya! Görmedim ve el selam!

-Hem senin öyle şarkı çağırmak da 'âdetin değildi.

Fransuvaz daha az kurnaz olmadığı sûret-i istintâkından anlaşılan bekçi aleyhindeki hileyi biraz istişmâm etti.

Fransuvaz hemen kapının üzerine baktı bereket versin anahtar üzerinde değildi. Soyunarak anahtarı olduğu mahalden çıkarıp kapıyı açarken bekçi dâhî birlikte bulunuyordu.

Bekçi Fransuvaz ile beraber içeri girip Carlo'nun bulunduğu odanın dâhilini nazar-ı tetkikten geçirmekteyken Fransuvaz hiçbir ehemmiyet vermiyormuş gibi sokak kapısının eşiğine bir iskemle çekip oturmuştu.

Bekçi oda içinde zey-rûh olarak birkaç düzine sinekten başka hiçbir şey bulamayınca kapıdan çıkmıştı.

O aralık ormandaki köpeğin sahibi kasap Baba Jourj'a tesâdüf etmekle merkûmu istintâk etmek üzere yanına çağırıp dedi ki:

-Ey bana bak! Baba Jourj! Zannederim ormanda bugün avcılara dalâlet eden senin köpeğindi.

-Haydi haydi! Sen de adamı yolundan [434] alıkoyup durma! Ben sabahleyin evden çıkarken köpeği bağlı bırakmıştım. Her ormana giren benim köpeğim midir? Fakat hayvan bu! Kaçıp kurtulmuşsa bana ne?

-Evet anlıyorum ama bu hâl devam edecek olursa o geveze hayvanın gittiği gündür. Hem sen o ağızları kime satıyorsun? Bir orman bekçisinin istediği izâhatı vermeye mecbûr olduğunu unutuyor musun? Söyle bakalım yolda bir avcıya rast geldin mi?

-Tamam! Çattık be? Avcı mı dedin? Hayır görmedim. Ne büyük ne küçük ne şişman ne zayıf hiçbir avcıya tesâdüf etmedim. Bekçi Senyör Bereboyun bu isticvâbda bulunurken bir taraftan da Baba Jourj'un kunduralarından hâsıl olan izi ormanda bulduğu nalçalı izler ile mukâyese etmekteydi. Nihâyet geyiği vuran bu adam olmadığına zihninde hüküm verdikten sonra dedi ki:

Baba Jourj! Benim ormandaki yavrularımdan biri daha gitti. Anlıyor musun? Bir yavru geyiğimi vurmuşlar. Ya bu küstahlığı eden çapkın ele geçecek veyahut seni maznûnen hükûmete haber vereceğim. Doğrusunu söyle. Geyiği kim vurdu!

-Mösyö Bereboyun! Latîfe mi ediyorsun? Yoksa bu sözlerin ciddi mi?

-Latîfesi falanı var mı! Ciddi olduğunu hâlâ anlamıyor musun? Hem sen öyle telaşlı nereye gidiyordun bakalım?

-Düğüne baloya değil bir cenaze için akrabamı toplamaya gidiyorum. Hani şu topçu Carlo yok mu? İşte o bîçâre bu sabah vefat etmiş!

-Vah bîçâre vah! Acıdım herif epeyce iyi olmuş deniyordu hem de olacak gibi değildi ama!...

-Galiba kendisindeki hummânın şiddetini ehemmiyet vermeyip mastıkayı ziyâdece içmiş bol bol da koşun yemiş de hazmedememiş diyorlar. Bir adamda hummâ var mı iyi olmak için kırmızı şarap ile güzel dana etinden başka bir şeyi yememeli! Öyle değil mi Mösyö Bereboyun?

Lâ Fransuvaz topçu Carlo'nun vefatı havadisine müteessir olarak Baba Jourj ile bekçinin muhâveresine kendisi de karıştı.

-Baba Jourj bu zavallı köylü ne zaman ölmüş?

-Bu sabah kızım! Ya kendisi ne iyi bir adamdı! Ne fâide? Tohumun iyisini kurtlar yer demezler mi?

Bu muhâvere üzerine orman bekçisi Baba [435] Jourj ile beraber kızın kapısı önünde ayrılmış ve Boberte Ormanına doğru yol almaya başlamıştı. Lâ Fransuvaz'a dönüp dedi ki:

-Fransuvaz! Sana adiyo demeyeceğim. Anlıyorsun ya! Avcıyı görüp de bana kim olduğunu haber vermemek husûsunda ısrar ettin. Elbette senin de bana bir hizmetin düşer!

Fransuvaz iki adım bir hayli mesafe kat edip gözden gâip oluncaya kadar kapının önünde pamuk bükmele meşgûl kalmıştı. Eldeki işi bırakarak evin etrafını bir kere ihtiyâten dolaştıktan sonra Carlo'nun bulunduğu odaya girdi. Zavallı çocuk göz yaşlarını silmekteydi.

Carlo bataklık altından sürünerek çıktı ve kızcağızın elinden tutup makâm-ı teşekkürde sıktıktan sonra kıza sordu ki:

-Fransuvaz! Sen ağlamış görünüyorsun. Ne oldun?

Hiçbir şeyim yok! Sen tehlikeden kurtuldukta onun için seviniyorum bile.

-Artık ondan bahsetmeyelim. Zavallı dostum! Sen olmasaydın hâlim pek fenâyâ varacak ve azrail gibi herif yakama çökecek eyledi. Teşekkür ederim Fransuvaz teşekkür ederim!

-Ne teşekkürü ve ne de bahse şâyan bir hizmet görmedim ki

- (Carlo kızın beline kolunu dolayıp) Fransuvaz! Beni dinle! Senin için pek çok şeyler tasavvur ettim. Fakat hakkındaki zehâbım hâlâ bir türlü tebdil etmedi. Benimle mülâkat ettiğin zamandan beri senin ismetine hâlel gelmediğine şüphem yok. Fakat söyle... söyle Fransuvaz!... Sözlerime cevap ver ki buna tamamıyla kanaat gelsin!

Ne söyleyeyim Carlo?

-Bak demince ben senin yatağının altına girmiştım. Değil mi?

-Evet! Sonra?

-Sonrası eğer sen istemiş olsan sözlerime doğru cevap versen beni yatağın içine...

-Sus Carlo! Sus! Bu sözler bize yakışır mı?

-Pek iyi sevgilim susayım. Anlıyorum. Ah Fransuvaz! Sana hakaret etmeye gönlüm asla râzı değildir. Sen sahiden bir ma'sûm bir meleksin. Bak şimdi bu sözlerimle de hakaret etmiş oldum. Değil mi? Zararı yok. Benim söyleyemediğimi anlatabilirler. Çocuk çoktan ölmüş onun bize bir zararı olamaz... değil mi Fransuvaz? [436] Fakat babası ah o herif!... Fransuvaz görüyorsun ya! İşte Carlo hâlâ bildiğin Carlo'dur. Ölmeyi namussuz yaşamaya tercih eder. Son defa olarak sana rica ediyorum. Su mel'ûnun ismini söyle de hiç olmazsa onun gelemeyeceği bir cihete seni alıp götürüyim!

-Carlo! Cenap-ı Hakka kasem eder ve doğrusunu söylerim ki beni dâm-ı ceberinde tazyîk eden hâin çoktan cezasını buldu. Kendisini asla sevmemiş olduğum hâlde ettiği hıyâneti cezasız bırakır mıyım zannediyorsun? Bu bir kişidir onu ikimizden olan muhabbet-i hâlisânem üzerine yemin ederim ben senden başkasını sevmedim ve sevmiyorum.

-Fransuvaz! Sen bunu niçin vaktiyle bana haber vermedin?

-O zaman sana haber vermek ihtimâline benim için başka türlü bir felâket mûcip olabilirdi. Fakat inan. Yemin ederim Cenap-ı Hakka ki mel'un ceza-ı faâlini çoktan çekti.

-Sevgili Fransuvaz! Yemin etme! İnandım. Bugünden îtibâren mâdem Carlo nâmını taşıyabilirsin. Ormanda bıraktığım şikâre acıma. Düşün için daha sana birçok geyik bulabilirim sevgilim.

M.N

3.12 Gülünç Bir Nikâh

“Fıkra-i Sahihe”

Vâkıa-ı âtiye cemâhir-i müttefike postasıyla ihbâr olunur: [457]

(Pennsylvania) eyâletine tâbi' (Sharvil) karyesi civârında kâin birkaç mil vüs'atli bir çiftlikte sahibesi bulunan dul (Madam Baros) ile (Levsin Bond) ismindeki çiftlik uşağına gizlice akd-ı reşte muhabbet eden güzel kızı (Lizi) bulunmaktadır. (Levsin) (Lizi) nin dest-i izdivâcını almaya râğbet ve bu husûsta talep olmasından cidden kızmış olan dul hatun Levsin'i damatlığa kabûlü hakkında edilen ısrara mukâbil böyle âdi bir çiftlik uşağına kız vermekte mahâfet-i kıtaya göstermekteydi.

Ayın on üçüncü perşembe günü (Lizi Perus) dostu olan komşu çiftçinin kızını göreceğini vâlidesine ahbâr ile çıkıp akşamın saat yedisinde henüz avdet etmemiş olduğundan çiftlik uşağıyla (Lizi) arasında bir hile ve desîse îfâ edildiğine şüphelenen Madam (Baros) (Baroşunu) -Bir nevi araba- koşturtup refâkatine bir çiftçi kadın alarak (Sharvil)'in büyük caddesini tuttu. (Filhakika madamın hissiyyât-ı kalbiyesi kendisini aldatmamıştı.)

Bu hânümânlar bir çeyrek mil ilerisinden köye doğru şitâb eden (Lizi) 'ye yetiştiler. Ve cebren (Baroş'a) alıp vâlideyiyle çiftçi kadın arasına birleştirilerek mecâlsiz beygire bir sağdan geri hareketi icrâ'sıyla çiftlik yolunu tuttukları esnada genç bir adam tarafından idare olunan bir (Buji)'ye -Bir nevi araba- tesâdüf ettiler.

Arabalar çatıştığı zaman genç adamın (Levsin) olduğunu tanıyan (Kız) derhal (Baroş'tan) aşağı fırlayıp "Lev! (Levsin'den muhaffef) beni geri getiriyorlar." Diye bağırarak (Buji) 'nin arkasından koştu.

(Levsin) genç kızın sedâsıyla (Buji) 'yi bil'tevkif yere atlayarak (Lizi) 'nin önüne doğru şitâb etti. Gizlik hanımlar (Yarış) durdurup merkumeye doğru koşmuşlarsa da (Levsin) ibtidâ varıp (Lizi) 'yi kolları arasına alarak (Buji) 'ye îsâl ve çevik olan hayvana bir sür'at-ı kâmile i'tâsıyla gûyâ vusûlü azîmetinde isticâl etti.

İhtiyârlar bir sür'at-ı mümkün ile tekrar Baroş'a binip beygire ikinci bir yarım çarh hareketini icrâ'sıyla (Buji) 'yi takibe başladılar. (Buji) gûyâ ibtidâ vâsıl olup takdis-i ayin-i nigâha me'mur olan rahibe (Dav) 'ın hânesi önünde tevkif etti. [458]

İki gencin salona itilerek bir dakika bile kuvvet etmeksizin kendilerini tezvîc eylemesi talebinde bulunmaları üzerine kibar ve terbiyeli olan ihtiyârın mırıldanmak lev'inden bir şeyler okuyarak acelelen îfâ ettiği (Sakramental) resminin hitâmı akabinde gürültü ile tekrar açılarak dul (Baros) ve arkadaşı içeriye girdi.

Yeni gelenler pek geç vâsıl olmuş bulundukları derhâl anlamış ve kin ve gazabı hazım için ceber-i nefese mevki' hâl ve zaman elhasıyla lüzum-ı ciddi hissetmişlerdi.

(Baros) Heves-i tâbiyesine ittibâen bir tür mümâşat gösterip biraz sonra men'ine muktedir olamadığı bu felâketin netâyic-i faaliyesine serfûrû etmekle şerik-i hüzn ve kederi mübeddel işin sürûr olduğu gibi göstermiş ve kızıyla damadının kolları arasına atılıp umûm-ı cemiyet mesrûren çiftliğe avdet ettiler.

H.H

3.13 Semere-i Nezâket

Paris'in "Gülini" müzehânesi önünde bulunan tramvay mevkifindeki arabaya binmek için birçok yolcular isticâl eylemekteydiler.

-Efendi önünüze bakın ayağıma basıyorsunuz!

-Hanım sepetini gözet!

-Yâhu şemsiyenizle gözümü çıkaracaksınız!

İşte bu tarzda her yolcu bir lakırdı söylemekte oldukları hâlde "Kondüktör" dâhî kemâl-i ehemmiyetle:

-Yedi mevki' içeride on iki mevki' emparyalda!... Haydi itişip kakışmayalım!... Bir... iki... üç!... Üç yok mu?... Dört... beş...

Derken genç ve güzel bir kızcağız erkeklerin arasından çıkarak:

-Affedersiniz efendim işte üç! Diyene dek tramvaya girmek için dışarıda ahzı lazım gelen numarayı kondüktöre uzattı.

Numara-yı selimden sonra tramvayın ta içerisinde bulunan ve vaktin akşam olması hasebiyle henüz eş'al edilen mün'akis fenerin altına oturdu.

Numara ta'dâdı hatm bulduktan sonra araba harekete başlayarak Sevmeşin bulvarını ve Badesaray bulvarını geçti.

Fenerin altında oturduğunu haber ver- [459] diğimiz genç "Jüliet Dorval" mai gözlü kumral saçlı ve nazik derisi altında müteharrik kanları kendisinin bir asil familyaya mensup olduğunu îlân eden bir kızcağızdı. Boynunu setreden kürk kaplı yakası üzerine mâil simyâsına bakıldığı hâlde ressam-ı şöhret şi'ârı "Lorans" ın bir levhası temâşâ olunur zanneyliyordu. Mumi aleyhe fenerin ziyâsından bilistifâde "Lavo Liberal" nâm-ı mecmû'a-ı mevkûtunda "İbn-i Sıraçlar Memâliğinde Bir Nâliş Aşk" serlevhalı bendini mütalaa ediyordu. Araba "Chatelet" meydanını biraz geçtikten sonra kondüktör:

-Bilet alınız efendim bilet!

Demeye başladı.

Jüliet Dorval gözünü gazeteden ayırmaksızın elini cebine saldırdıysa da para cüzdanını bulamadı. Beyhûde zahmet-i acele ile kesesini almayı unutmuştu.

Şimdi ne yapmalı? Bîçâre bu hâlde ne yapacağını bilmiyordu! İşi kondüktöre anlatmak ve kart dövizitini bırakmaktan başka bir çaresi var mı? Acaba kart dövizitini almış mı? Heyhât onu da almamış!... Şimdi kondüktöre nasıl merâm anlatmalı? Ya bu adam başına bir dert açarsa... banker Mösyö Dorval'ın kerimesi Jüliet Dorval'a bir vak'a çıkarırsa?... Bu gibi hatıralara bîçâreyi ne hâllere koydu?... Acaba matmazel deli miydi ki yanına kesesini almadan böyle sokağa fırlayıverdi.

Kondüktör arabanın içerisine doğru yaklaşarak:

-Biletleriniz efendim!

Sözünü tekrar ettikçe Jüliet başını elindeki mecmû'anın yaprakları arasına sokarak ibn-i saraçlar memâliğinin letâfet-i fevkalâdesin içine dalmış gibi görünüyordu.

Bir soğuk ter kil renkli yanaklarına akıyordu. Kulaklarına bilincinin şıkırdattığı bakır paraların sesi kondüktörün kendisine takrîbini ihbâr eyliyordu. Kondüktör yaklaştı. Bîçâre de bir para yok!.

Kim bilir? Belki bilinci farkına varmaz geçer! Bu kadar adam içinde kimin para vermediğini nasıl tefrik eder! ... Jüliet yerinden kımıldanmadı. Bu vaz'inden belki parasını vermiş zannederler! Akşam hânesine vardıkta bilet parası olan altmış para ile birlikte bu iğfâline mukâbil kayıtlıca bir bahşiş dâhî irsâl edeceğini ve'lhâsıl bu hareketi bir sirkat!... Olmadığını mülâhaza ederdi. Lakin kondüktörün ismini nasıl anlamalı!... [460] Arabanın numarası gözü önünde bulunduğu gibi vakit hareketi de mâlûm olduğundan kolayca bulunur derdi. Bir de bu aralık kondüktör sedâsını tebdil ile:

-Mevki' parasını vermeyen kimdir...? Demesin mi?

Jüliet yüreği atmaya başladı. Halbûki herif bir kadına

-Sen misin kadın?

-O nasıl şey? Şimdi iki büyük ve iki küçük su (Bir nevi on santim mukadderinde bakır para) vermedim mi! Vallâhi tuhaf!

-Darılma Hanım birisi para vermedi. Onu aramaya mecburum. Elbette bulmalıyım. Jüliet Dorval her ne kadar gözlerini mütalaadan ayırmıyorduysa da kendisinde sağ denecek

bir hâl kalmamıştı. Kondüktör matmazelin bu hâlimden kendisini tanıyacak! Bu kadar halka karşı kendisine sârik mu'âmesi edecek!... Aman Yarabbi! Ne müthiş hâl? İhtiyâr kezb etmekten başka bir çare kalmadı! Buna da karar verdi!... Ya herif kendisini tevkif ettirirse? Her gün sirkat töhmetiyle birçok kadınlar tevkif olunuyorlar! O hâlde bir gazetenin mütenevvi veya fıkra kısmına kendisini sermâye olmayacak mı?...

Mevsûkaten polise gidecek! Kondüktör!

-Matmazel!... Matmazel!... İşitmiyor musunuz? Mevki' parasını verdiniz mi?

Matmazel başını kaldırıp: Evet. Diyecekken bu cevap dudaklarının arasından çıkamayıp:

-Hayır efendim...! İşte...

Diyerek elini para arıyormuş gibi cebine daldırdıysa da bilinci:

-Vallâhi tuhaf! Beni iki saat bağırıttınız? Haydi çabuk ol!... O ne vakte kadar bekleyelim yarına kadar mı?

-Efendi... Bulamıyorum... Para çantamı almamışım! Diye mırıldandı.

-Böyle olmaz hanım! Niçin cevap vermiyorsunuz? Çabuk olunuz benim altmış parayı veriniz!

Yolcular bu hâle bakarak hayvanca gülüyorlardı.

-Evet evet! Anlaşıldı. Böyle bâd havadan tramvaya binenleri çok gördük. Bu benim vazîfem değildir. Onu da siz bilirsiniz! Polis işinizi görür.

Tesâdüfi olarak güzelce giyinmiş bir zât Jüliet'in yanında oturuyordu. Kondüktörün böyle kabaca idâre-i kelâm etmesi üzerine başını kaldırarak davanın ne olduğunu anladı. Hemen kondüktörü tuttuğu gibi [461] bir tarafa iterek öte tarafa mırıldanan yolculara:

-Efendiler siz bu hâlinizle pek bayağı adamlar olduğunuzu böyle bir genç kıza o herifin ettiği hakarete tahammülünüzden anladım! Matmazel icrâ'âtınız tâdiye etmek isterim. Yüzünüzde lemeân eden âsâr-ı asâlet sizin artık burada bir dakika daha bulunmanızı tecvîz ettirmez. Kavlimi kabul buyurmanızı temenni eylerim!

-Beni hakîkaten mahcûb-ı lütufgiz ettiniz efendim!...

Ben vazîfemden başka bir şeyi yapmıyorum matmazel!... Al kondüktör işte kemâl-i rezâletle talep ettiğin para! Eğer sizin veyâhut yolcu efendilerin kendilerine karşı söylediğim söze bir diyecekleri varsa hazırım! Buyurunuz!

Kimse bir şey söylemedi. Bu âlîcenap zâtın hareket-i civanmerdânesi herkesi mahcûb etmişti.

Genç adam arkasında Jüliet Dorval olduğu hâlde ağırca çıkararak Şusa'ya varıldıkta matmazele henüz kim olduğu mâlum olmayan genç adam bir arabacı çağırarak beş frank i'tâ ettikten sonra:

-Matmazeli istediği mahle îsal etti.

Jüliet kendisine teşekkür etmek istedi.

-Matmazel bana hiçbir teşekkür buyuracaksanız yoktur. Hüsn-i terbiye görmüş herhangi bir zât benim yerimde olsaydı benim hareketimi îfâ eylerdi!

-Hiç olmazsa nâminızı bendenize haber verin ki pederimde vecîbe-i zimmetini îfâ etsin efendim ben banker Mösyö Dorval'ın kerimesi Jüliet Droval'ım.

-Ben de matmazel "Carl Dumesnil" im.

-Ressam Dumesnil mi?

-Genç adam hürmetle arabanın kapısını kapayarak çekildi.

Ertesi gün Carl Dumesnil Jüliet'in pederini ziyarete kabul eyledi. Mösyö Dorval ressamı teklifsiz bir ta'âma davet ediyordu. Ressam evvel emirde kabul etmediyse de birçok îbrâmdan sonra kabule mecbûr oldu.

Jüliet misafirini dünyada en terbiyeli adamlar derecesinde bulduğu gibi ressam dâhî meleksîmâ da Dumesnil matmazel Jüliet'in dest-i izdivâcını talep etmekle kabulünde tereddüt gösterilmediğinden nev'i meyânında hüsn ve cemâl [462] bî-misâli ile ser-firâz u servet ve yesâr ü bişmâr ile mümtâz olan bu kadar mücerret semere-i nezâketi olarak mâlik oldu.

Necip

3.14 Ağâz-ı Pervâz

Bakınız şu yavru kuşcağızı tayerâna alıştırmaya annesi babası ne kadar ciddi bir gayret-i şefkatperverâne ile çalışıyorlar.

Vakit akşam, tabiat sükût hâlinde, hava latif ve hoşbû, ortalık yeşillik.

Tâ'ir-i nevresîde-i letâfet içinde bulunan etrafa baka baka kendinde bir şevk-pervâz hissederek mini mini kanatlarını açıp o zamana kadar mahbes terbiyesi olmuş olan yuvadan bir kere havalanır çıkar. Civârda bulunan bir ağacın ince dalı üzerine konup dal ile beraber sallanmaya başlar.

Uçabileceğinde tereddüt üzere bulunur. Bir aralık, titremekte olan kanatçıklarıyla bir tecrübe-i tayerân icrâ'sına daha cesaret edeceği anlaşılır. Yine durur, yine uçmaya yetişir.

Bu yeltenişler esnasında telaş içinde bulunan vâldesini nevheves yavrucaklarının etrafında ötüşe ötüşe uçuşarak his-i ihtirâzını ta'dil ile kendisine cür'et-i cedîde vermeye sa'y ederler. Bu kere dâhî kemâl-i ihtirâz ile pervâz eder. Biraz gider, uçabilmekte olduğunu görünce artık ecniha-ı nevrestesine gereği gibi i'timâm ederek, inbisât vererek yol almaya başlar.

Hava bu bâr-ı latifi kucağında biraz götürdükten sonra oradaki çemenistân üzerine hafifçe bırakıverir. Peder ve medâr kemâl-i iftihâr ile nağme-i meserretlerini tekrar ederler.

Nev-pervâz yavrucak bu defa daha cesurâne bir tavır ile kalkıp tayerâne ağaz eyler. Yine düşer, yine kalkar.

Böyle düşe kalka 'âkıbet kanatlarına cidden güvenebilecek bir hâle gelip bî-pervâ pervâz eder gider.

İşte o zaman vâldesiyle kendi beyrinde [504] ta'ati olunan dil-i garip âvâzeler icrâ'yı veda-yı hizmetine îfâ eylemiş olur.

Mu'allim Nâcî

4 LETÂ'İFLER

4.1 Letâ'if

4.1.1 Havadis Muhtera'-ı Latîfe

Bir kıraathanede iki ayyaş

-Ah, arkadaş! Sanki kahveyi ne yapacaktın? İki kahve kırk para!

-Ah, burada bu bulundu. Bunu içtik. Fakat ikisi değil birisi kırk para!

-İkisi iki kuruş ha! Tam bir adama kayık düzü ile kafayı tutturabilecek bir para!

-Evet öyledir. Fakat daha şimdiden bu paranın çare-i tasviyesini düşünmeli.

-Kafayı tutmak için mi?

-Heyhat! Kahve paralarını vermek için.

-Vay, sende para yok mu?

-Ben sende var diye geldim.

-Bende mi? Para ha? Hiç görüşmediğimiz şey!

*

4.1.2 Kıraathane Haricinde

Son sözü söyleyende hiçbir vakit para bulunmadığı refikin malûmu olduğundan diğeri kıraathaneci nezdindeki karaditüsünü bil istimal kıraathaneden çıkınca arkadaşına der ki:

-Mükemmel bir kafayı tütsülendirmek ister misin?

-Sorar mısın?

-Haydi öyle ise seni davet ediyorum.

-Nereye?

-Dedin ya işte! Kafaları tütsülendirmeye!

-Latîfe mi ediyorsun? Merhamet et kardeşim! Şu aralık böyle latîfelere imkân var mıdır? Ağzımı sulandırma burnumu şişirme!

-Canım senin nene lazım! Sen bana bir hasırlı bulur isen rakı benden.

-Hasırlı mı? Ha dur; fakat yok yok!

-Ne demek istiyorsun?

-Bende bir hasırlı var ama (lı) sı ziyade!

-O ne demek? Yalnız (Hasır) mı?

-Onun gibi bir şey. Zira içinde şişesi kırıktır. Sağlam olsaydı çoktan meyhâneciye götürölüp rakı ile mübadele edilmişti. Zira bizim Apostul iki binliğe bir okka veriyor. Hâlâ bir hasırlıya.....

-Kırık olsun. Zararı yok sen onu bana bul!

*

4.1.3 Limon İskelesinde

O! Kalisper Akpu'dan Dimitriki! [32]

-Kalisperesas efendim!

-Nasıl kayık düzü var mı? Fakat hâlis cebreden çekilmişini isterim. (Arkadaşına) sen hasırlının kırık olduğunu anlatma.

-Âlâsı var efendim. Mostrasına bakar mısınız?

-Ne hacet? Senin sözüne itimadımız vardır.

-Yok efendim yok! Bu defa kayık düzünün birkaç türlüünü getirdim bakınız kış üstünde muçuda hamsi ızgara ediyor.

-Fakat kayıkta pek sallantı var. (Arkadaşına) karnımda pek aç olduğundan soframa dokunur diye korkuyorum ama... Hele dur sen aldırma.

-Rica ederim efendim! Sasparu kalü!

4.1.4 Kayık İçinde

-Aman Kapudan Dimitriki! Bu düz pek ispirotolu.

-Aman efendim! Hiç rakı ispirotosuz olur mu? O ki sarhoş bipar ispirotodur.

-Şu hamsi ızgarası pek âlâ olmuş ama birkaç lokma da ekmek ister.

-Baş üstüne efendim (Muçuya) birası komatı pusumu!

-A çocuk bu kadar ekmeği bu kadar hamsiyi ne yapalım? Buraya karnımızı doyurmaya mı geldik? (Arkadaşına yavaşça) sanki ne yapmaya geldik?

-Aman Kapudan Dimitriki! Şu elli dirhemlik kadehleri ne kadar da çok dolduruyorsunuz! (Arkadaşına) isabet ediyorlar değil mi?

-Buyurunuz efendim buyurunuz! Afiyetler olsun!

-Bunun biraz daha hafifçesi yok mu?

-Vardır efendim!

.....

-Daha hafifçesi?

-Getirsinler efendim!

.....

-Daha sertçesi?

-Doldursunlar efendim!

.....

-Şunun ikisinin ortası?

-O da var efendim (Muçuya) oğlan şunun her cinsinden getir.

.....

*

4.1.5 Avdette

-Nasıl arkadaş kafayı tuttuk mu?

-Yaşasın Kayıkdüzü!

-Sertini mi beğendin hafifini mi?

-Serti de yaşasın hafifi de yaşasın ikisi ortası da yaşasın!

-Hangi kayıktan daha çok ikram gördün?

-Kardaş sekiz kayığın sekizinden ikram gördük ama yaşasın ilk gözümün ağrısı
Kapudan Dimitriki!

4.2 Letâ'if

Hanım -A kız! Josefin! Sana bin defa dedim ki şu hazır lob yumurtalar böyle taş gibi olmasınlar. Matbaha bir de saat astım ki bakasın da iki dakikadan ziyâde kaynar su içinde yumurtaları bırakmayasın. Yoksa saate baktığın yok mu?

Hizmetçi -Baktım madam! Baktım ama ne kadar baktım ise yelkovanın yerinden kımıldadığını görmedim.

Hanım -Demek oluyor ki saat kurulu değilmiş.

Küçük Çocuk -Ben saatin toplarını çıkarıp havzın umkunu ölçmek için iskandil yaptığımdan saat işlemiyordu ama matmazel Jozefin saate bakmıyordu ki...

Hizmetçi -(Hiddetle) Saate bakmıyordum de nereye bakıyordum?

Çocuk -Biçare önüne gelen topçu çavuşunun yüzüne!

Josefin'de suret!

*

Bir sarhoş sokakta arka üstü yatarak sayıklar dururmuş. Yanından geçmekte olan iki zâtın “Vah zavallı sarhoş vah besbelli başı pek fenâ dönmüş olmalı ki buraya düşüp kalmış!” demelerine sarhoş şu cevabı vermiş:

-Yaşasın dünyanın döndüğünü iddia eden filozof! Birtakım cahiller hâlâ Galile’nin bu iddiasını kabul etmezler de dünya devran eder mi derler. İşte ezcümle şu [64] iki cahil herif dünyanın devrini görmüyorlar da benim başım dönüyor zannediyorlar.

*

Bir mecliste küre-i kamerin kabul-ı iskân olup olmadığı faraziyyâtından bahsedilirmiş, hazır cevaptan birisi İngilizlerin kıtaat-ı hamse-i kürede zabt-ı memâlik için gösterdikleri hırs ve tehâluktan kinâye olarak şu zarifane cevabı i’tâ eylemiş.

-Aman küre-i kamerin kabl-i iskân olduğunu İngilizler duymasın! Derhal orada daha bir müstemlekât te’sisine kalkışsınlar!

*

Fransa harbiye nâzırı Donkinden Fransa’ya nakledilen mecrûhînin bulunduğu hastaneyi ziyaret ettiği sırada içlerinden birine hitâben “Kahramanlar! İbrâz ettiğiniz hizmet-i cansiperâne’yi hiçbir vakit hükümet unutmayacaktır. Zirâ bugün sizin sayenizde Fransa’nın bir ayağı Çin’de bulunuyor.” Demesiyle ayağını gülleye kaptırmış ve yerine tahta bir ayak geçirmiş olan mecrûhînden birisi nâzıra hitâben şöyle demiş:

-Aman nâzır efendi! O bırakılân ayak benimdir lütfen iade ettiriniz.

*

Paris ülfetgânından birisini nasılsa bir İngiliz’e tezviç etmişler. İkâmet ettikleri otluk etrafında hemen her gece âlüftenin yangınları dolaşarak münâsebetsizlik ettiklerine bîçâre İngiliz vâkıf olmuş ise de henüz zevcesinin câzibeli gözlerine ateşin ruhsârına doymadığından mezbûreyi terk etmeye dahi bir türlü karar verememiş.

Bir gün İngiliz sokakta telaş ile gitmekteyken dostlarından biri kendisini yakalayıp şu mehârede bulunmuşlar.

-Dostum böyle telaş ile nereye?

-Herif sigorta kumpanyasına.

-Niçin?

-Haremimi sigortaya koymak niçin! Müşta'ileden olduğunu şimdi işitiyoruz!

-Canım kendisi mehelü'l-işti'âl değil ama etrafında dolaşanlar pek ateşli de etıbbâsından korkuyorum.

4.3 Letâ'if

Şehrimiz etıbbâsından biri âbile muhibbeninden bir zât beyânında.

-Doktor Efendi bugün yine hiddetli gibi görünüyorsunuz.

-Nasıl hiddet etmeyeyim birader. Şurada bir hastaya bakmaktaydım bugün vefat etmiş.

-Ne yapalım Allah bakîlere ömür versin buna hiddet edecek ne var?

-Ne mi var? Daha ne olacak hanesinin kapısı önüne kadar gelip vizite icraatını hak edeyim de sonra boşuna döneyim.

4.4 Letâ'if

Efendi ile uşâğı arasında:

-Mehmet! Şu duvardaki barometreyi ver bakalım hava bugün ne kadar soğuk!

-Aman efendim şişe içindeki cıva ne kadar aşağı imiş! Eğer bu tenzilde devam edecek olursam kim bilir gelecek ağustosta havalar ne kadar soğuk olacak!

-Oğlum yine ne saçmalıyorsun?

-Ya efendim geçen gün soğuk nektar aşağı inerse hava o kadar soğuk olur dememiş miydiniz?

-Ey sonra?

-İşte cıva iki günden beri inmeye başladı.

*

Bir meyhânede üç dört zât beyninde:

-Arkadaşlar burası pek açık şöyle içeriye doğru çekilelim.

-Adam sen de kim göreceksin? Burası meyhâne kim kime!

-Canım öyle ama “İbadet de mahfî kabahat de mahfî” derler malum a

-Doğrudur doğru! Beyefendi geceleri küfe içinde mahfice gitmesi de bu maksada mebnî değil mi!

*

Tavîl-i ilkâme bir zât nezleden kurtulamadığından dolayı doktora şikâyet ederken tehaffülleden bir zât-ı müştekinin yanına sokulup kulağına şöyle demiş:

-Birader bunun için nafile doktorlara para yedirip durma. Sen bu illetten kurtulamazsın.

-Niçin?

-Niçin olacak. Daima başın bulutlara karışıp ziyâde rutûbet aldığın için!

*

Bir herif bankerin haremi birkaç defa vazi’ haml esnâsında dûçar-ı müşkülât olarak pek çok paralar sarfıyla ceninin tabipler tarafından meyyitten ihrâcına mecburiyet hasıl olurmuş.

Yine böyle bir hâlde tabip efendi bankerin [128] nezdine sokularak “Efendim ikisinin birden tahlisi mâ’el’teessüf bu sefer dâhi mümkün olamayacak fakat ikisinden birinin tahlisi mümkün hangisini isterseniz çocuğu mu yoksa validesini mi kurtarayım?” suâline banker dahi “Aman doktor efendim be yaparsan yap da hâlâ her şeyden evvel şu bizim kasayı kurtarmanın çaresine bak!” cevabını vermiş.

*

Bektaşî'nin birisi odasında oturup kendi kendine “Bu günlerde hiç de menğir tutmuyor mu ki biraz et alsam da güzelce bir tas kebabı ile suyuna bir de çorba yapsam” diye hilyâ ederken kapı çalınıp elinde bir tas ile komşu çocuğun içeri girdiğini ve ilaç için biraz et suyu istediğini görmekle çocuğa cevap vermezden evvel bir la havle çekip kendi kendisine şöyle demiş:

-Vay canına yandığının herifleri vay meğer bizim komşular hilyânın kokusunu bile alıverirlermiş.

*

Bir geveze uşak ile bir misafir arasında:

Misafir -Efendi hazretleri burada mıdır?

Uşak -Evet efendimiz buradadırlar. Eğer efendimiz efendimi görmek arzusunda ise efendime gidip efendimizin teşriflerini haber vereyim. Fakat köleniz gidip gelinceye kadar efendimiz kapı önünde bekleyiniz efendim haber alırsa efendimize gücenir zannederim. Efendimiz içeriye buyurmazlar mı?

*

İki zat arasında evliliğin bazı münâsebetsiz hâlleri üzerine hasbîhâl edildiği sırada biri diğerine sormuş ki:

-Evlendiğiniz zaman kaç yaşındaydınız?

-Pek iyi bilemiyorsam de sen vukûfa henüz o zaman vâsıl olmadığım te'ehhüle razı göstermiş olmak gibi bir karar-ı tıflânem ile sabittir.

Cevabını vermiş.

*

Sarhoşun biri elindeki sigarayı yakacak bir adamın vürûduna intizâren gece sokakta dolaşır dururken hava gazlarından birisi sigaralı adam zannıyla orsa boca yanına sokulup demiş ki:

-Hemşeri biraz eğil de şu sigaramı yakayım.

4.5 Letâ'if

İki şair arasında:

-Birader! (Kalmadı) redifli gazelinizden sonra başka âsâr-ı âlînizi göremiyoruz. Ne için şiir söylemiyorsunuz?

-Meşgûliyet-i âcizânemin çokluğu tetebbu' mâni oluyor da onun için!

-Ne gibi?

(Şairlerin şu muhâveresini dinlemekte bulunan diğer bir arkadaşları tarafından)

-Ne gibi demek var mı ya! Beyefendi ne kadar divanlar varsa hapsini gözden geçirdi. Alacağını aldı. Bir şey kalmadı. Hatta (Kalmadı) redifindeki son şiirini sö- [160] ylemesi tabiat-ı şiiriyесinin tükendiğini îlân etmek için değil midir ya!

(Şiirde hezimet!)

*

Pederiyle oğlu arasında!

-Oğlum evlenmeli evlenmeli başka türlü olmaz.

-Ben bekârlıktan memnunum bunun için beni tazyîk etme babacığım.

-Oğlum ben de onun için söylüyorum ya! Bekâr yaşamak için mutlaka bir adam evli bulunmalıdır ki bekârlığın zevkini o zaman çıkarsın.

*

Galata Bursa'sının hâlini birinci defa olarak seyreden bir Osmanlı'nın "Suphanallah burası ne belalı yer! 'Âdeta içeride adam boğuyorlar gibi bir hâl hüküm sürüyor." Diye kendi kendisine mırıldandığını yanında bulunan hazırcevap bir Musevî işitip "Evet efendim doğrudur. Yalnız bu bağırıp çağırınları boğulan zannetmeyiniz. Bunlar boğan ve boğazlayanlardır." Cevabını vermiş.

*

Fert-i zekâyâ ve sür'at-ı intikâle mâlik bir küçük çocuk pederi tarafından verilen şekerlemeyi azımsayıp almadığı ve daha isterim diye bağırıp çağırdığı sırada peder beyle şöyle bir muhâverede bulunmuşlardır:

-Oğlum senin hissene ne kadar isabet etti. Bunu al da sonra yine alırım.

-Ben daha isterim.....

-Artık arsızlığı artırıyorsun! Ben senin kadarken az çok ne yerler ise alıp asla ses çıkarmazdım.

-Aferin! Aferin! Böyle olmalı. Şimdi sen de benden intikam alıyorsun öyle değil mi?

4.6 Letâ'if

İki şık bey arasında:

-Beyefendi! Üstünüz başınız toz toprak içinde. Şuradaki fırçayı alıp süpürseniz.

-Süpürmek mi? Allah göstermesin ben uşşak mıyım ki kendi elbisemi süpüreyim?

*

Sade dil bir adam gözlükçü dükkanına gider. Dükkancı bir dürbünü methettiği sırada der ki:

-Şu dürbün uzak olan bir şeyi yarı mesafeye kadar yaklaştırır.

Meğer sade dil gayet av meraklısı imiş fakat iyi nişancı olmadığından ava gittikçe mahcûben avdet eylermiş.

Mesafeyi yarıya indiren dürbünü bil-mübâyaa hanesine giderek zevcesine demiş ki:

-Yarın ava gideyim de sana neler vuracağım görürsün! Şu dürbünü gördükçe şu dürbünü! Bu bende oldukça başka avcılar için seksen adım mesafede bulunan tavşan benim için kırk adım mesafede demektir.

4.7 Letâ'if

Bazı milletlerin müzikaya olan münâsebetini zarifin birisi bir vecâheti tarif etmiş:

Fransız müzikayı işitir.

Alman dinler ve anlar.

İtalyan müzikanın te'sîrâtıyla mütehassıs olur.

İngiliz ise müzika çalınan yerde mevcut bulunmuş sayılır.

Şu fıkrayı bizim müteber asterin Ekspres Gazetesi'nin müdürü hürmetli Mösyö Donagir dünkü monitör oryantalde görmüşse kim bilir ne kadar kızmışlar zira kendisi müzikacıdır. Müzikaya intisâbından mâ'adâ Şark'ta İngiliz musikiperestânının encümen-i mahsûsî reisidir.

Evet Mösyö Donagir bu fikireye nasıl sıkılmaz ki eğer İngilizler mûsiki meclisine yalnız orada hazır bulunmak için gelip de icrâ olunan müzikayı kaval dağlarcasına olsun dağılmazlar ise Mösyö Donagir tıngırtıları zımbırtıları neye yarar?

*

Me'yûsun birisi kendisini nehre atmış. Tuhaflardan birisi dâhi arkası sıra atılarak kurtarmaya çalışırken me'yûs demiş ki:

-Bırak beni bırak kendime yapacağım. Bana hayat lazım değildir. Zira ben o günden beri açım.

Diğeri demiş ki:

-İyi ya işte! Ben de seni âlâ bir kuşluk ta'âmına davete geldim.

*

4.7.1 Köprü Başında Çare-i Halâs

Köprü başında dilenciler çoğaldıkça çoğalıyor hem de çingene karılarından Kürt çocuklarına varıncaya kadar envâi bulunur.

Zarifin birisi bunlardan halâsın pek güzel çaresini bulmuş şöyle ki:

Köprüden geçerken eline bir mecidiye alır ve önüne çıkan dilenciye “Şunu bozarsan yirmi parası senin” dermiş. Dilenci yirmi kuruş ufaklık biriktirdiği zaman sarrafa götürüp mecidiye üzerinden lâ’akıl kırk para kadar altın kazanmaya alışmış olacağından bu ahz ve îtâ’yı kabul etmeyeceği derkârdır.

Şayet dilencinin birisi “On dokuza bozarım” diyecek olursa ona dâhi cevaben dermiş ki:

E habis on dokuz kuruşun olduğu hâlde neye dileniyorsun? [224]

Şu fikireyi haber verdikleri zaman zarâfetin dâhi ashâbı için mûcib külfet olduğunu düşünerek şaştık. Bu suret-i zarîfânede silleden halâs için olan bir mecidiyeye mâlik olmaya ve sâniyen dilenci ile uzun uzadıya caka yarıştırmaya ihtiyaç görülecektir.

Halbuki şu bilyeden kurtulmak için bir “Înâyet ola kifâyet etmezse bir baston gösteriş kifâyet ediyor ya!

*

Hava kış! Fırtına! Yağış! Arkasında dal setrili bir genç zavallı gayet mühim ve müsta’cel bir iş için Vefa tarafına gidecek.

Köprü başında bir kere beygiri tutar. Verir bastonu! Verir ökçeyi! Hayvancağız can acısıyla Süleymaniye’ye kadar tırsalar ise de cami havlusuna girilip de Karadeniz boğazından doğru toparlanıp kalan rüzgâra tamam göğüs vererek iktizâ eden bir noktayı bulunca “Gitmem” diye ayak diremez mi!

Yağmur biçâre genç adamı ensesinden kamçulamakta bulunduğu gibi daha biçâre olan hayvanın dahi sağrısını kamçılar ise de kamçulamak değil yıldırımlasa hayvanda kımıldamak ihtimâli yok.

Bu defa evvelkinden ziyâde sopa ve tepme muâmelesine başlanır. Zavallı beygir de ilerlemek ihtimâli olmadığından kış atmaya başlar.

Şu kımıldanıştan rakibe epeyce ümit gelirse de bu ümidin sonu çıkmaz. Çünkü hareket semt-i matlûba doğru olmayıp bir akstır.

Nihâyet biçâre rakip kemâl-i ye’is ile der ki:

-A mübarek! Geriye doğru kış atacağına ileriye doğru ön atsan olmaz mı?

Şu fıkra bize nakil olunduğu zaman Serverî merhumun:

“Hacı Bektaş yurtmuş ise taş duvarı”

“Himmet etsin şu bizim ata ki bir an yurtsun”

Beyit-i inâsı hatıra gelmemek kâil midir!

*

Hayatını sigortaya koymuş bir adamın sakın olduğu hane alt kattan tutuştuğu hâlde merkum asla telaş etmeyerek yukarı katın biçâresi önünde seyre bakar imiş.

Sokaktaki halk merkumun böyle bîkaydâne bir tavır ile biçâre önünde durmasına taaccüple beraber kendisini kurtarmak için telaş ettikleri sırada merkum şöyle demiş:

-Ayol nafile yere telaş edip durmayın ben sigortalıyım. Yanarsam kumpanya düşünsün. Size ne?

*

4.8 Letâ'if

Esnâ-yı musâhabette:

-İnanır mısınız ki şu fikir ve mütalaa tamam altı aydır zihnimde dönüp dolaşıyordu?

-İnanırım! Hem de zavallı fikir ve mütalaaya pek de acı-maktayım.

-O nasıl lakırdı?

-Zihninizde yapayalnız dolaşa dolaşa pek canı sıkılmıştır da...

*

Efendi ile uşak arasında: [256]

-Mehmet! Musluğa sıcak su koy!

Biraz sonra:

-Mehmet musluğa sıcak su koy demiştim. Hazır mı?

-Daha evvelki akşam sıcak su doldurmuştum efendim. Elbette hazırdır!

*

Askerde sakat olanlar için Paris'te bir kışla vardır ki burunsuz kolsuz bacaksız birçok sakatat orada bakılırlar.

Serin bir havada kolsuz bir sakat ayaklarını güneşe karşı istemeye çalışarak ağzıyla dahi hohlar imiş. Bir ayağı ağaçtan olan diğer bir arkadaşı oradan geçerken demiş ki:

-Sen bahtiyârsın bahtiyâr! Bir ayağın üşüyecek olsa diğerini yakıp ısıtabilirsin!

*

Paris'te birtakım umumî hafiyeleler vardır ki her kim ücretini verirse onlara casusluk ederler. Mesela bir kıza âşık olduğunuzda onun nerelerde gezip yürüdüğünü öğrenmek istiyorsunuz. Bu hafiyelelere müracaatla maksadınızı hizmet ettirebilirsiniz. Hatta Terikoş ve Kakule isminde iki kumpanya vardır ki mâiyetlerinde bulunan birçok memurlar ile hizmet-i tecessüste meşhûrdurlar.

Kontes Viks kocasını pek ziyâde sevdiğinden ve muhabbeti nispetinden kıskançlığı da tabîi bulunduğundan bu iki kumpanyaya müracaatla günde yirmi franka kocasının arkasına casus koymaya pazarlık eder.

Arada yirmi gün mürûrunda kumpanya tarafından kendisine bir hesap pusulası gelir ki yekûni 525 frank olmak üzere kaydolunmuştur.

Kontes hesabı görünce hiddetlenir. Der ki:

-Canım! Yirmi gün yirmişer franktan dört yüz frank etmez mi?

-Hakkınız var kontes! Fakat geçenlerde kocanız kont hazretleri âşık oldukları bir tiyatrocü kızın arkasına casuslar tayin etmiştiler de görülen hesapta yüz yirmi beş frank borçlu kalmışlardı. Zevce ile zevcenin bu misilli hesaplarda teklifleri olamayacağından onun hesabını da sizin hesaba idhâl eyledik.

4.9 Letâ'if

Bir sarhoş varmış ki ahabından birisi kendisini bir gün düello şehâdetine davet ederek mübarezedden sonra verilen ziyâfette istediği gibi sarhoş olmuş ve bu da pek hoşuna gitmişmiş.

Bir gün diğer bir dostunu yine kendisini bir düelloda şehâdete davet eder.

Vay sarhoştaki sevinç! [350]

Ancak ertesi gün gelip düşmanına tarziye verdiğini ve mübarezenin vukû' gelmeyeceği haberi verince sarhoşun şevki yeise mübeddel olur da der ki:

-Yapamayacağın şeyi yaparım deyip de âlemin ağzını sulandırmak revâ mıdır?

*

Fransa'da talâka ruhsat verilenden beri mahkemede karı koca muhâkemesinden geçilmiyor.

Ahîren kocasından ayrılmak için mahkemeye müracaat barıştırmaya kurar. Kocasını da hazır olduğu hâlde kadına der ki:

-Fakat insaf ediniz madam! Elbette kocanız sizinle tezvic eylediği zaman sizi pek seviyordu. Öyle değil mi?

-Ona ne şüphe efendim? Kalbin darâbatına haml olunmuyordu.

-Ya şimdi?

-Şimdi de bastonun darâbatına tahammül olunmuyor!

*

4.9.1 Kedi ile Sarhoş

Şu tahf-ı fıkrayı İndependence Baj gazetesinde okuyoruz:

Geçen perşembe günü Monbalyar civârında sen ve Alber'le Herikor nâm-ı mahalde birkaç dost köy meyhânesinde toplanmışlar çakıştııyorlardı. Kafalar kızışmış gözleri duman

bürünmüş olduğu bir zamanda esbak çoban sâbık-ı bankiye lâ'hak-ı müflis olan P isminde birisi diğer arkadaşlarından ziyâde mestâne gürültülerle meyhâneyi alt üst etmekteymiş.

Bu aralık meyhâne içine bir kedi girdi.

Sarhoşlar da kediye karşı bir yuha çağırış var.

Kedi bunlara ne yaptı?

Hiç! Zaten bir masum hayvancık kime ne yapar ki bu kedi dâhi sarhoşlara bir şey yapabilsin! Ne yapılacaksa sarhoşların yapacakları derkârdır.

Pişdâr-ı mestân olan P arkadaşlarına dedi ki:

-Nah size bir eğlence! Şu kediye dişlerinizin arasında boğabilir misiniz?

-Bah! Hiç diş arasında kedi boğulur mu?

-Neden boğulmasın? Kafasını ağzının içine sokup ısırığın gibi bo- [351] guldu gitti. İsterseniz ben boğarım.

-Amma yaptın ha?

-Bir şişe rakıya bahse girişelim.

-Gerçek mi söylüyorsun ya?

-Dediğim dediktir.

-Haydi öyleyse bir şişe rakı benden!

-Kediye boğmak da benden!

Bu kavl ve karar üzerine kediye yakaladılar ki köpek kadar iri ve kim bilir nerelere girmiş çıkmış olduğu cihetle pîş-i murdâr bir şeydi.

Sarhoş P ağzını açtı. Diğer bir sarhoş kediye bacaklarından kafasından yakalayarak başını P'nin ağzına sokmaya gayret eyledi. Baş büyük ağız küçük olduğundan P ağzını açmaya o kadar gayret etti ki az kaldı çene kemikleri çıkacaktı.

Nihâyet kedinin kafasını herifin ağzına sokabildiler. Zalim sarhoş dişleriyle hayvanın boynunu sıkmaya başladı. Fakat kedi dâhi kendisini kolay kolay helâka terk eder mi?

Kedi ile sarhoş arasında bir muharebedir başladı. Sarhoş kedinin boğazına diş sallar. Kedi sarhoşun suratına pençe sallar. Sarhoşun canı yandıkça kedinin boğazını daha ziyâde sıkarak kedinin canı yandıkça sarhoşun yüzünü daha derin tırmalar.

Yadigâr sarhoşların kahkahası!

-Ha Mösyö P ha göreyim seni gayret!

-Ha koca kedi! P'nin dilini de koparıp yiyebilirsek sayarım seni!

-Yemek istese bile nasıl yutacak boğazı sıkılıyor.

Nihâyet kedi herifin sakalındaki son kılları dâhi derisiyle beraber koparıp attıktan sonra son gayreti de tükenerek helâk oldu. Fakat kedi biraz daha helâk olmasaydı esbak çobanın helâkına diyecek kalmamıştı.

İş bittikten sonra gebermiş kedinin kafasını sarhoşun ağzından çıkarmak daha güç bir iş oldu. Mösyö P vâkıâ bir şişe rakıyı kazandı ama suratında açılan yırtıklardan da bir şişe miktarı kan gaip eyledi. [352]

*

Tercümân-ı Hakikat

Sarhoştan deli bile korkar derler meğer sahihmiş!

*

Mantık dersinde şakird ile mu'allim arasında:

Mu'allim -Hanım gözünüze batıp duruyor da hâlâ görmüyor musunuz?

Şakird -İşte gözüme batıp durduğu için görmüyorum ya?

*

İki ay evvel Doşuna isminde bir zevç ve zevce arasında talâk vâkıa olmuştu. Zevce ve zevce talâkı hükmettirmek için gelecek salı günü mahkemeye gideceklerdir. Dük Madam Doşuna bir meşhûr mağazaya giderek kendisine bir fistan ısmarlar.

Tezgâhtar sorar ki:

-İsminiz madam?

-Hak mı salı gününe kadar bâkî olmak üzere Madam Doşuna!

4.10 Letâ'if

Bir mektep-i ibtidâî imtihanında:

S -Elma ne zaman koparılır.

C -Bahçenin köpeği zincirde olduğu zaman.

*

Meşhûr Bovalı kâin validesini defnettikten sonra nutuk ederek demiş ki:

-Efendiler! Kâin validem beni son dereceye kadar sever ve rahatımı iltizaâ ederdi. İşte bu maksada mebnî terk-i hayat ederek beni kerimesiyle rahat bıraktı.

4.11 Letâ'if

Kütübeden iki zât, kütübe bir afet-i devrâna âşık olduklarından ekseriya birbirlerini buldukça macera-ı aşkı dermeyân ve elem-i iştiyâkın te'sirat-ı mütevaliyesini yekdiğere beyân ederek böyle bir müşâfehe-i mahremâne ile olsun teselli bulmaya çalışırlarmış.

Bu iki dert ortağı bir gün yine birleşmişler. Alelâde konuşmaya, dertleşmeye başlamışlar. Şu sevdâ belasından kurtulmanın çaresini düşünmüşler.

Biri demiş ki: “Birader! Böyle için [475] için yanıp durmakla hiçbir netice-i hasteye vâsıl olamayız. Gel, seninle şu merhametsize müşterek bir arıza yazıp takdim edelim. Belki hâlimize acır da biraz insafa gelir.”

Diğeri bu re'yi tamamıyla kabul etmiş. Hemen arızayı yazmaya kalkışmışlar. Fakat bu mahbûbe-i kitâbet-i âşinâyâ söz beğendirmek ne kadar güç!

Düşün bre düşün! Hiçbirisinin hatırına öyle mahbûbe gönlü celb edebilecek tâbirât-ı müessire-i âşıkâne gelmiyor ki! ...

Bir müddet böyle uğraştıktan ve o yegâne cihânın his ve zerâfetine münasip kelime-i vâhide bulunamayacağını birlikte îtiraf ettikten sonra herçi yâd diye bir mektup yazmışlar.

Yazmışlar ama şimdi de işte bir başka türlü güçlük peydâ olmuş.

Mektup yazılmış duruyor. Fakat buna sernâme olmak için elkâb-ı münâsibe bulunamıyor.

Âşıklar bu kere daha derin düşünmeye başlamışlar.

Bu tefekkürle de saatler geçmiş. Efendiler hâlâ “Ser-be-ceyb merâkıbe fer ve bu da budend” denilecek bir hâlde!

Birdenbire birisi başını kaldırıp demiş ki:

“Buldum birader buldum! Hem de ne güzel elkâb! Şöyle yazalım: “Rûhsar mâşûkası olduğum elmasım efendim!”

Diğeri ömründe böyle bir sernâme duymamış olmakla beraber arkadaşın da bu kadar fesâhat ve belâgat ummadığı cihetle elkâbın güzelliğine hayret kalıp mektubu bunun yazılmasını derhâl tasvip eylemiş.

Hemen îcâbını icrâ’ edip arızayı cenap-ı mâşûkaya göndermiştir.

Bu kadar ehemmiyet ve külfetle yazılân bir tazarrunâmenin ne netice ettiğini sorarsanız işte:

Kâtip efendilerin “Rûhsar-ı mâşûkası” oldukları fettane-i rüzgârda mektubu okumaya başlar başlamaz gayet parlak bir kahkaha!

*

Bir ihtiyâr yanağına mendil tutmuş bir genç kadının mustarip bir hâlde olduğunu görerek bir tür zen-perestâne ile:

-Rahatsız mısınız madam?

-Evet efendim dişim ağrıyor.

-Belki dişinizde bir oyukluk var?

-Evet efendim. [476]

-Öyleyse biraz pamuk tıkayınız.

-Kâidesi olduğunu bilirim ama yanımda pamuk yok.

İhtiyâr efendi kulağından biraz pamuk çıkararak:

-Şunu kabul buyurur musunuz madam?

*

4.11.1 Mahkeme-i Cinayette

Hanenizin kapıcısının üzerine altı defa revolver boşatmışsınız acaba sebebi nedir?

-Reis Efendi hazretleri müdâfa'a nüksetmeye mecburiyet alıveren bir hâlde bulunmaktaydım. Zira merkum kapıcı benden bahşiş talep ediyordu.

*

4.11.2 On birinci Mecliste

Reis -Hâl-i şânın nedir?

Maznun –Me'yus

Reis -Be canım ne iş ile meşgulsün?

Maznun -Familyamı mukadder etmek ile.

*

4.11.3 Champavaro Düğünde

Gelin hanım ile görüşmektedir:

-Mösyö Champavaro zevcem ne oluyor! Zannederim bir te'siri vardır.

Champavaro ısrar cûyân bir tavır ile dedi ki:

-Ehemmiyet vermeyiniz, işin ne olduğunu ben bilirim... belkide on defa beraberce sarhoş olmuşuz...

*

Baba Galipa Riyal hastalanmış. Tabip davet olundukta beher defası birer çeyrek devam etmek üzere altı defa banyo edilmesini tavsiye eylemiş.

Baba Galipa Riyal demiş ki:

-Affedersiniz doktor! Eğer bir defa banyoda birçok saat kalsam altı defanın yerini tutma mı?

*

Ticaret Mektebinde:

-Hazret-i Yusuf'un kardeşleri kendisini satmakla neden dolayı mes'uldürler?

Sınıfta bulunan şakirdanın kâffesi bir ağızdan:

Pek ucuz sattıkları için!

*

-Koyun etini daima sür'atle taze tutmak için ne yapılmalıdır?

-Koyunu hiç kesmemelidir!

*

İki diplomat arasında:

-Alet-i siyasiye nedir? [477]

-Devl-i muazzamanın Avrupa konserinde çaldıkları bir alettir.

-Bu alet ile ne çalarlar?

-Küçük hükümetleri.

Yine kadınlar:

Tabîîyûndan biri "Kadınlar otuzundan sonra geri kalır bir asma saattir" demiş?

*

Bir kör herif fehm olunmaz bir hissin icbârıyla mütehassıs olarak postaneye girip memura der ki:

-İzmir'deki bir tacire beş yüz kuruşluk bir çekin göndermek için ne kadar ücret istersiniz?

-Beş yüz kuruş.

-İşte beş kuruş beş yüz gündür.

-Hani çekin?

-Bu pazarlığın üstüne bir de beş yüz kuruş mu vermeli! ...

Diyerek beşliğini alıp sıvışmıştır.

*

Hâkim-i mutteHEME:

-Müdâfa'anız için daha bir diyeceğiniz var mı?

-Hâkim efendi bendeniz cezai i'dâmın ilgâsı taraflısım.

*

Bir misyonerin yanında vahşi Comdan bahs olunurken misyoner bunlar sahih yamyam mıdır! suâlne şu cevabı vermiş:

Onlar mı? Pazar gününe bile hürmet etmeyip insan eti yerler.

*

Paris ahalisinden biri ahibbâsından birini akşam ta'âmına alıkoymak ister de der ki:

-Âlâ mantarlarımız da var.

Dostu kabul etmeyerek veda eder çıkar lakin çıkmazdan evvel matbahı ziyaretle işçiye.

-Bu mantarların hepsini ortalarından ayır. Bu gece yalnız sofraya sağ tarafına tefrik ettiklerini ve yarın sabaha da sol tarafa koyduklarını ver. Ertesi günü sabahı yemeği vaktinde gelerek dostane:

-Nasılsınız dostum sıhhatte misiniz?

-Pek iyiyim hamdolsun!

-Madam ve çocuklar?

-Pek âlâdırlar.

-Dün methini ettiğiniz mantarlar?

-Pek güzel olmuştu. Afıyetle yedik.

-Üç! Öyleyse sizinle tehlikesiz bir sabah ta'âmı edeceğim! [378]

*

4.11.4 Yamyamların Bir Yemek Listesi

Şikemperveran zamandan bulunan kar'ilerimiz ihtimaline bir sehve bulunmuşlardır. Müretteplerin günahına gireceklerdir.

Serlevhamız bir lokanta îlânına benzerse de îlânat sırasına konacak mevâddan değildir.

Kaba'il-i vahşiyeden birisinin nezdinde bulunan bir Avrupalı Muhbir Gazetesi nezdinde bulunduğu kabile reisinin verdiği ziyafetine müdâvine ikram ettiği at'imenin listesini yazmıştır. Onu haber vereceğiz.

Sofraya konulan yemekler:

Çorba

Mini mini çocuk kemiklerinden terbiyeli çorba

At'ime-i adıye

Terbiyeli genç kadın paçası. Salçalı İngiliz burnu.

Kızartmalar

Kız budundan şiş kebabı. Düşman karalı baldırından elmalı kızartma.

Çerez

Kaymakla memzuc kadın gözü. Şekerli bade dudağı

Meşrubat

Eski ve taze insan kanı.

Fıkranın mütalaası kar'inden bazılarının işmi'zâzını mûcib olabilirse de bazı şikemperveran kadın meme dolması pek ta'âmlı olumuş i'tikâdında bulundukları hâlde böyle fevkalâde bir ziyafette öyle bir ta'âm bulunmasına taaccüp ederler ümidindeyiz.

*

Amerika'da iki büyük zabıt bir sebepten dolayı düelloya karar verirler. Muhâsımından birisi karşısındakinin kafasını yek hamlede yere düşürdükten sonra hazır bulunan şahitlere hitâben şöyle demiş.

-Efendiler işin daha ilerisine varmaya alicenâbıma sığdıramam. Ne kadar alicenâb olduğumu artık bununla da hasmım tasdik etmezse ne diyebilirim!

*

Fransız tiyatrolarının birisinde bir facia oynuyormuş. Oyunun son perdesinde kadın âşığı tarafından harlanarak öle gelmiş. Birden hayata yaklaştığı sırada âşığı vazîfesini oynayan aktör mustarip görünür, mâşûkasına yavaşça der ki:

-Şimdi nasıl yapacağım. Zehir şişesini almayı unutmuşum.

-Öyleyse hançerle öldür. İstersen tabanca ile...

-Üzerimde silah yok... [379]

-Bana ne? Haydi ne yapacaksan çabuk yap... seyirciler hayırsızlık göstermeye başladılar bunun üzerine herif aciz kalır, derken hatırına bir şey gelir. Çabucak mâşûkasının arka tarafına geçip mükemmel bir tekme akseder... aktris

-Ah' zehirlenmiş olduğum hâlde terk-i hayat ediyorum! ... diyerek yere düşer.....

*

4.11.5 Mikroplar

Mâlûmdur ki koleranın sirâyetine sebep olmak üzere “Mikrop” denilir bir nev' havanın vücuduna kanaat edilmiştir. Karantinahânelerde kireçli badanalar tütsüler falanlar dâhi işbu mikroplar telef için lazım addolunur.

“Mikrop” kelimesinin kısm-ı evveli Yunanca “Mikrop” lafzından me'huz olup “Küçük” mânâsınadır. Şu tafsilât mütekaddimeden sonra latîfelerimize dikkat buyurulsun:

Paris şimendifer istasyonundan sıhhiye gardiyanlarından birisi vagondan çıkan bir köylüye der ki:

-Haydi muâyenehâneye! Muâyenehâneye! İhtimal ki üzerinde mikrop vardır!

Köylü mikrop ne olduğunu bilmediğinden der ki:

-Dostum! Üzerimde gümrüğe ait ne bir mektup ne bir hâl yoktur. İsterseniz koynumu koltuğumu arayınız!

*

Yunan vülâtin lisânına vukufu olmak iddiasında bulunan yarı cahilin birisi şimendiferden çıkar. Gardiyana der ki:

-Muâyenehâneye! Muâyenehâneye! Mikroplular kimseye dokunmasın.

Bizim yarı cahil “Mikrop” lafzını olsa olsa kehle demek olacağını anlayıp hiddetlenerek der ki:

-Efendi! Ağzınızı toplayınız! Benim gibi evli barklı temiz pak adamda öyle mürdar ve müzâ haşerat bulunamaz! **[480]**

*

Encümen-i edebiyat îzâ-yı benâmından Mösyö “Palbayaron” şehâdet maksadıyla bir komiser nezdine azîmet eylemiş.

Komiser -Sanatınız efendim?

-Edebiyat!

-Medâr-ı mâ’îşetiniz?

-Kalem.

-Pekâlâ!...

Diyerek tahkîkat-ı iptidâîye verkâsına şöylece yazmış:

“Paris’te kalem tüccarı Mösyö Palbayaron”

*

Birbirleriyle hoş geçinmeyerek yekdiğerine kelimat barda irâd eden iki biraderler bu hâllerden memnun oldukları cihetle tâati edecekleri kelâmın “Aziz biraderim” cümlesiyle mutlaka ibtidâ ve imtihâ etmesine bu vecihle i’tiyâd-ı menhûslarından vazgeçmeye karar verirler.

-Aziz birader, sen ahmak ve pek budalasın!

Sen de yaramaz ve edepsizsin aziz karındaşım güzel tedbir değil mi?

*

-İşte yeni bir unvan daha!

Dediğinde diğeri biri:

-Bu kitaba bundan iyi bir unvanımı bulmak ister misin? Kitabın müellifi tabiyundan olmak hasebiyle neşreylediği eser belki âsâr-ı tatbileri olan “Kurd -Haşerat” mecma’ydır?

*

Bir güzel kontes vasisinin harekât-ı şedîdesinden bîzâr kalarak fedai hayatı gözüne aldır.

-Ah! Kendimi balkondan atmak derecesine geldiydim!

-Ey seni kim tuttu!

-Balkonun irtifâsı!

4.12 Letâ’if

İlk defa olarak Amerika’da küşâd edilen çocuk sergisi gibi bir de Paris’te açılmaya karar verilmişken muahharan mâni edildiği gazetelere yazılmıştır. Bu sergiye gelen çocuklara yapıştırılan markalardan bazıları pek tuhaftır mesela:

Lavis -Pederi meçhul validesi pek mehure.

Şarl -Validesinin vefatından üç gün sonra tevelllûd etmiştir.

Advar -Kimin nesi olduğu bilinmemiştir. [512]

*

Her sene bir mektepten şehâdetnâme alan zevat bir mahalde akd-ı içtimâ’i ederlermiş. İçlerinden birisinin vefatına mebnî ismi defterden silinmediğinden hamiyetten kendisine irsâl edilen mektubun arkasına posta müvezzi’ şu ibâreyi yazmış:

Unvanını terk etmeden giden!

*

“Killbar” bir gün refikiyle dolaşırken dostunun burnu kanamaya başladığından:

-Aman haydi koş bir icrahâneye gidelim! Seyelân-ı dem muhataralı bir şeydir. Hatta amcalarımdan biri de bundan “Solferino” da vefat eyledi.

-Nasıl? ... burun kanamasından mı öldü?

-Şüphesiz... yüzüne rastgelen bir gülle parçasının te’siriyle burnundan gelen kandan vefat eyledi! ...

*

Hindistan’dan avdet eden bir Marsilyalı ahibbâsıyla bulunduğu bir ziyafette demiş ki:

-Beni en ziyâde o memlekette iz’ac eden şey hizmetçilerimin çokluğuydu... çubuğuma bakmak için dört hizmetçim vardı. Bu uşaklardan biri bana getirir ikincisi doldurur üçüncüsü de bakardı...

-Ya dördüncü? ...

-O da içerdi... ben bir türlü tütünün kokusuna dayanamazdım.

*

Birisi cüzdanına şu mütalaayı kaydetmiş:

“İyi servetlere mâlik olmaya en âlâ vasıta güzel bir servete mâlik olmaktır.”

*

Beş altı yaşında bir kız çocuğu validesiyle sokakta giderken gayet ince kar yağdığını görerek:

-Anne bak! ... gökteki meleklerden pudra dökülüyor! ...

Demiş.

*

İki arkadaştan biri diğesine:

-Harmanize bedâ'amlâ etmenizın sebebini anlayamıyorum... kendisini tanıyanlar hep merhamet ediyorlar. Kimse bir kusurunu görmekten mâadâ mükemmeliyetini tasdik eyliyorlar.

-İnsanın bir mükemmel karıya mâlik olması bir yayga mâlik olmak gibidir... daima dönmelidir ki yağı çıksın! ...

5 ANI, BİYOGRAFİ, GEZİ YAZISI ve MEKTUP

5.1 Londra’da İki Gün

İngilizlerin âdât ve ahlâkına yakından kesb-i ıtıla’ etmek ve mecmu’-ı acâyip mesnû’ât olan Londra şehir-i azîmini görmek üzere şehir-i mezkûre gidip kırk sekiz saat müddet-i ikâmetle Paris’e avdet eden bir Fransız’ın şu serlevha ile “Müzedde fâmi” nâm risâle-i mevkûteye derc ettirdiği mektupta müşâhedât vâkıası ber vech-i âtî tasvir olunuyor:

İngilizleri ve İngiltere’yi severim. Suğr sinnimde bir İngiliz mürebbiyeden İngiliz lisânının sûret-i telaffuzundaki tavr-ı mahsûsı tâlim ettiğim zamandan beri İngiliz Edebiyatıyla iştigâl ederek onunla kesb-i muvâneset ettim. Manş Denizi’nin öte tarafında bulunan komşularımızın ‘âdât ve ahlâkını benim kadar mükemmel tanımış bir Fransız bulunamayacağını iddia etsem sezâdır. Paris’te en meşhûr İngiliz tarzilerinin yâd-ı mahâretlerinden çıkan elbise ile telebbüs etmek meşhûr İngiliz kunduracısı Oldangland’ın yaptığı kundura fotin ile ayaklarımı setr eylemek öteden beri mutâdımdır. Ve’l-hâsıl bütün dostlarımın malûmları olduğu üzere her hâl ü kârında İngilizleri taklîden geri durmam bununla berâber kırk yaşına geldiğim hâlde Britanya toprağına henüz ayak atmamıştım.

Payitahtın en birinci kitapçılar için İngiliz romanlarını tercüme ve taklide ve İngiliz meşâhir müellifiniyle İngilizce muhabereye muvaffak olduğumu size söylemiş miydim? Evet! Bu muvaffakiyeti de kazanmıştım. Hatta İngiliz müelliflerinden birçoğu kendilerinin âsârına gösterdiğim meftûniyyete te’accub ederek “Niçin siz gelmezsiniz görmeye bizi İngiltere’de?” gibi Fransızca zannettikleri bir şive-i garibe ile beni Londra’ya davet ederlerdi.

Britanya’ya azîmetime mâni’ olan bir hayli sebepler vardı. Bunlardan başlıcası ve en ziyâde korktuğum Manş Denizi! Biz Fransızlar öyle İngiltere gibi bârid bir arzın şâyân-ı îtimad olmayan anâsırına alışmamışız! Bizim güzel memleketimizde mahsûlat-ı arziyemiz mevsim-i mahsûsunda kemâle gelip sararır. Mu’tedil havamız bağlarda üzümlerimizi yetiştirir. Bu mülâhazalardan başka vukû’ bulan davetleri pek îhâmlı olması da mâni’-i hareketim oluyordu.

Nihâyet bir gün te’lîf-gerdesi olan âsâr-ı nefiseyi pek ziyâde takdir etmediğim bir muharrir bana bir musarrah davetname göndermiş ve Esfas kontluğunda bulunan seyfiyesinde kendisiyle birkaç gün vakit geçirmekliğimi temenni ederek [5]

“Vâkıa hava pek güzel değildir (Teşrin-i sâni) fakat şimdi tambûrî ve bahrî sayd-ı şikâr mevsimiydi” sözlerini de davetnamesine ilâve eylemişti.

Sayd u şikâr! Yarış! Edebiyat! Bunlardan başka benim İngiltere’nin nesine merakım var?

Derhâl İngiliz kârı bir mükemmel av elbisesi diktirip bütün tüfeklerimi av takımlarımı yanıma aldım. Ve en evvel hareket eden seyr-i serî kıtârına rakiben yola çıktım.

Manş Denizini geçmek üzere Kale Limanından vapura bindiğimiz zaman hava pek kapalıydı. Birdenbire denizi dehşetli bir zulmet ve onu müteâkiben bir şiddetli fırtına isti’lâ etti. Bir zaman vapur arkadaşlarımın dūcâr oldukları havf ve haşyeti görüp işitmekteydim. Sonra ben de kendimi kaybettim. Beni Londra’ya gidecek olan şimendifer trenine kadar götürmüşler. “Charan Cruise” nâm-ı mahalle muvâsalat ederek bir büyük botla indim. Fakat henüz kendi kendime mâlik değildim. Ne müthiş fırtına ne büyük tehlike geçirilmiş ki a’zâi bedenimden her biri histen kalmış ve yekdiğerinden ayrılmış gibi bir hâldeydi. Taâm zamanıymış. Otelde bana da taâm teklif olundu. “Hayır! Hayır! Bana istirahat lazım. Uyku lazım çingırağı çalmadıkça semtime uğramayınız.” Cevabıyla garsonu defederek yatağa düşmüştüm.

Eğer uç bâlâ-yı semâdan ka’r-ı nâyab-ı deryâyâ inip çıkmaya çar-cihete çalkanıp durmaya uyku nâmı verilebilirse birçok zaman uyumuşum. Seyahat-i bahriyem esnasında çektiğim meşâkk ve mezâhimi beyne’l-nevm ve’l-akzâ tasavvur ettikçe “İngiltere’de yaşamak mümkün oldukça Fransa’ya avdet etmek için ne mecburiyet var? Tebdîl-i tâbiyyeti ihtiyâr ederim de yine o korkunç boğazdan geçmek tehlikesine kendimi atmam!” Sözlerini sayıklar dururmuşum.

Birdenbire uyandım başımdaki sıklet gergi gibi zâil olmuş ve oldukça zihn ü fikrime istirahat ve sükûnet gelmişti. Saati görmeyecek kadar ortalıkta bir zulmet hüküm sürmekteyse de Saint Etienne kilisesinin çanı saat dokuzu vurmaktaydı.

Hesapça tam yirmi dört saat uyumuşum!

Beni davet eden zâtı gidip bulmazdan evvel Londra’da sekiz gün kalarak bu şehir-i azîmin câmi’ olduğu acayip masnû’ât-ı beşeriyeyi görmek ve Thames Nehri altındaki tavanlı ve meşhur şehir-i emaneti sarayını seyr- [6] etmek ve’lhâsıl İngilizlerin lezzetine doyamadıkları köftelerinden bir lokantaya oturup doya doya yemek seyaHâtime ait en birinci kararlardandı. Evvelce de arz ettiğim üzere İngiltere’yi İngiliz ‘âdât ve ahlâkını simâ’en

benim kadar tanıyan yoksa da henüz mesmûatımı meşhûdâtımla takviye edecek bir teşebbüste bulunmamıştım. Paris'te bir İngiliz gibi terbiye görmüş ve İngilizlerin hâl ve şânına herkesten ziyâde kesb-i vukûf etmiş olduğum cihetle bunların memleketlerinde icrâ' edeceğim tedkîkât ve taharriyât elbette sâ'ir ecnebilerin tedkîkât ve tettebbu'âtlarına mukayyes olmayacak ve İngiltere'de bulunduğum müddetçe pek çok cemiyetlere girip çıkmak ve her sınıf ahali ile görüşmek sûretiyle bu tuhaf milletin her hâline aynı bir İngiliz gibi ve atıf olunabilecek zannıyla “Dük The York Kulesinin üzerine çıktığım zaman tekmi-i Londra şehrinin manzarasını görüp resmedebilirim. Fransa'ya avdetimde cahil vatandaşlarıma meşhûdât-ı vâkıamı parmak ucuyla tarife muktedir olabileceğim. Ne büyük muvaffakiyet! Ne emsalsiz tedkîkât” diyerek sevinmekteydim.

Yatakta biraz müddet düşündüm. Pek münâsebetsiz bir zamanda uyandığımı anlamaktaydım akşamın saat dokuzunda uyanmak ne kadar münâsebetsiz ise on bir saat daha yatıp uyumak da mahaydı. Madem büsbütün boş. Bu açıklıkla uyumak nasıl mümkün olabilir?

Gazi Yakup elbisemi giymeye başladığım zaman vâsi' divanhânedeki menba'da alt kata müşterileri indirip çıkarmaya mahsus olan makineli bir vagonun zaman hareketini tâyin ve ihtâr etmekteydi. Herkesle beraber ben de vagona girdim. Sâkin olduğum otel gibi sekiz on kattan ibâret binalarda insanı rahat ile indirip çıkaran bu mükellef vagona keşke binseydim! Vagonun makinesi harekete başlar başlamaz henüz sademâtından başımı kurtaramadığım dâ'ül-cer bütün a'zâ-yı bâtinîyyemi beynimi tekrar sarsmaya başlamasın mı? İki bin ayak merdiveni birkaç defa inip çıkmak zahmetine katlanmak yine bundan hayırlıydı. Artık benim için bahren Fransa'ya avdet etmek imkânı bütün bütün mahvoldu. Her fedakârlığı göze aldırarak tebdîl-i vatan etmeye sûret-i kıtaya da karar veriyordum.

Otelin zemin katına indiğimde derhal bir hizmetçinin kolları arasına kendimi attım. Adamcağız kemâl-i te'accüble beni bir koltuğa oturtmuştu. Birazistirâhattan sonra yemek salonunu [7] sordum. Beni oraya götürdüler.

Mükellef takımlarımızın mefrûşâtı duvar ve tavanda asılı müte'addid gazlarla parıl parıl parlamakta olan bir müdevver salon dahilinde kar gibi beyaz ordular ve gûnegûn bardaklarla donatılmış elli kadar masanın etrafına İngiliz kibar familyaları takım takım dizilip oturmuşlardı. İngilizlerin yemek yemeye bu kadar ehemmiyet vermeleri mûcib-i hayretim oldu.

Ben de gayet fasîh bir İngiliz gibi yüksek sedâ ile “Rozbif” ve “Bortar” ve “Palumbo deng” gibi İngilizlerin en meşhur at'imesinden istedim. Otelci bir tavır-ı müteaccibâne ile

beni bir iki saniye süzdükten sonra istediğim yemekleri getirdi. Hepsi birbirinden i'lâydı. Güzelce ta'âm ettikten sonra medâr-ı hazım olacak bazı bir küçük eğlenceyle meşgul olmaksızın ben yatmayı münasip görmüyordum.

Otelci önümdeki takımları toplarken ta'âm vaktinin tam saat birde olduğunu ihtâr etti. Meğer İngilizler benim salona girdiğim zaman yalnız çay içiyorlarmış! Benim ta'âm talep etmekliğim üzerine herifin gösterdiği tavır-ı te'accübün sebebini o zaman anladım.

Fakat sabahın saat birinde ta'âm etmek 'âdeti nedir? Tevekkeli İngilizler bu kadar büyümüyorlar. Ne iştiâengiz ta'âm! Ne sağlam mide! Doğrusu kesret-i âkil ile şöhret bulan elemanları da ta'âm ederken görmüştüm. Elemanlar hem işleriyle meşgul olur hem ta'âm ederler. Ta'âmları da külfetli değildir. İngilizlerse meğer kazandıklarını hep ta'âma sarf ediyorlarmış.

Bu mülâhazalar ile otelin avlusuna indim. Zulmet-i leyle bir keşif-i buhar-ı manzum olarak semâyı kaplamış ise de câbecâ yanmakta olan gazlar sokakların kaldırımlarını gündüz gibi tenvir eylemesi ve vakit geç olmakla beraber dükkânların kâffesi açık bulunarak halkın ahz u itâlarında devam etmesi ve katar katar arabaların ve fevc fevc ahalinin her cihete gidip gelmesi velev hayretimi müzdâd ederek "İngilizlerin öyküye ihtiyaçları pek az olmalı! Besbelli uzun uzadıya ettikleri ta'âm öyküye hâcet bırakmıyor. Sanayi ve ticarete bunların milel-i sâireye fâik olmalarına da sebep böyle az uyuyup çok çalışmalarıdır." gibi mülâhazalarda bulundum.

Saat nısf-ı elliye hayli geçmiş olduğu hâlde sokaklarda halkın kalabalığı arabaların iyâb ve zehâbı devâir-i 'umûmiye ve husûsiyenin meşguliyetinin devamı asla tahlîf etmeyip kiliselerden başka her yerde âsâr-ı sa'y ve iştigâl [8] rûnümâ olmaktaydı. Bu kevn-i fa'âlin mâfevkü'l-tabîiye ibrâz etmekte olduğu mesâ'inin derecesini zihnimde büyüttükçe bütün bütün derya-yı hayret ve istiğrâba dalmış gitmiştim. Kendi kendime dedim ki:

"Hayır! Gecenin bu saatinde Londra ahalisinin kâffesi ayakta bulunsun! Bu mümkün değil! Elbette hâb-ı nûşin istirâhata dalmış vekâr ve kesbini ferdâya bırakmış birçok kimseler de vardır. Vakitlerini nakitten ziyâde kıymettar addeden erbâb-ı hâref ve sanayi vâkıâ geceyi gündüze katabilirler. Fakat bizim Fransa'da olduğu gibi mutlaka erbâb-ı şiir ve inşâ ve sanayi'-i nefise müntesibinin olan ashâb-ı zekâ elbette şu zamanda muhtaç-ı nevmidirler. Ezcümle beni davet eden hikâyenüvis dostum "Conte De Sakis" çiftliğinde olmayıp da Londra'da bulunsaydı şüphesiz şimdi kendisini yatakta bulurdum.

Mütalaamın şu son mukassimi ressam-ı meşhur “Loughran” ile görüşmek üzere Paris’ten getirdiğim bir dosyanâmeyi ihtâr eyledim. Bu dosyanâmeyi her senenin bir iki ayını Londra’da geçirmek mu’tâd olan beygir ressamı dostum Mösyö Löküf’tan talep ederek demiştim ki:

-İngiliz ‘âdât ve ahlâkı üzerine tetkikat-ı mühimmede bulunmak üzere Londra’ya gidiyorum. Orada tavsiyesiz kimseyle görüşülmez. Ressam dostlarınızdan birine beni tavsiye etseniz olmaz mı?

-Bu mevsimde Londra’ya gidilir mi? Orada kimi bulacaksın?

-Sizin kadar ben de İngiltere’yi tanırım. Vâkıâ Londra’ya gidilecek mevsim mayıs ve haziran ayları ise de bazı husûsî sebeplerden dolayı şimdi gitmek istiyorum. Orada tanıdığım sanatkârlar var demiştiniz de!

-Pek bilemiyorum ama zannedersem Loughran orada olmalı. Galiba (Chessington) müzesinin bir büyük resmini tersim ve ikmâlle meşguldür. Öyle öyle! Ümit ederim ki kendisini bulursun.

Diyerek bana bir güzel tavsiyenâme yazmıştı. İşte şimdi bu mektup sayesinde tuhaf bir mesele haline muvaffak olacağım. Öyle ya! Bakalım İngiliz artistleri vatan-ı azizimin âğûş-ı terbiyesinde perverişyâb olan nazik artistleri gibi midirler? Yoksa şu Londra ahalisinde gördüğüm ‘âdât ve ahlâkın icabetine onlarda mı tatbik-i hareket ediyorlar?

Bir polisin delâletiyle (Fevla merved) cadde- [9] sinden geçerek bir karanlık sokağın önüne kadar geldim. Orada bir ihtiyârdan satın aldığım kâğıt feneri yakarak bir çeyrek müddet taharrîden sonra kapısının üstündeki marka sayesinde ressamın hânesini bulmuşsam da kapıyı çalmaya bir türlü cesaret edemiyordum. Doğrusu ya! Paris’te böyle geç vakit bana bir misafir gelecek olsa pek fenâ kabul ederim.

Son cür’etimi toplayıp çırağı çağırdım. Giyimli kuşamlı ağır başlı bir hizmetkâr kapıyı açıp misafir odasına kadar beni aldı. İngilizlerin hâlini bildiğim için acele cebimdeki tavsiyenameyi çıkarıp teslim ettim. Uşak çıktı ve iki dakika sonra tekrar yanıma gelip beni efendisinin odasına götürdü. Oda kapısı açılır açılmaz birdenbire çarpan şiddetli bir ziyâ gözlerimi kamaştırdığından içeriye girmek için pîşgâhımı görebilmek kâbil değildi. İçeriden bir sedâ bana hitaben dedi ki:

-Efendi gazlara bakınız.

İçeriye girdiğimde on iki kadar hava gazının bir yere içtimâ'ından teşkil eden bir şems-i sagir ile müstenir cisim bir resim levhası gördüm. Teessüf ederim ki şiddet-i ziyâya alışmamış olan gözlerim resmin lâyıkıyla temâşâsına mâni oldu.

Hâlâ merakımı tahrik edip duran mesele-yi hâle muvaffak oldum. İngiliz sanatkarları da böyle geceleyin gaz aydınlığında işlerlermiş.

Suphanallah bu milletin meşgûliyet-i zihniye ve şiiryeleri bile hilâf-ı adde bir sûrette vukû' bulunur.

Mösyö Loughran oldukça güzel Fransızca tekellüm etmekteydi. Buna pek ziyâde memnun oldum. Her ne kadar Fransızca tâbirat-ı fenniyeye kemâliyle vâkıf isem de bir sanatkarla mebâhisatta bulunacak kadar İngilizce tabirat-ı fenniyeye âşina değildim. Mahir ressamın hissiyat-ı milliyesini inbisâta getirecek bazı ifâdât-ı medâyihkârane ile İngilizler hanındaki teveccühât-ı mahsûsamı ifhâm etmekliğim üzerine pek ziyâde memnun olarak dedi ki:

-O! Fransızlar pek mültefittirler.

-Hayır dostum ifâdâtımı müdâhene veya iltifâta hamletmeyiniz temin ederim ki İngilizler dünyada en zeki en çalışkan bir kavimdirler.

Ezcümle sair vatandaşlarınız gibi böyle gece gündüz çalışmakta olmanız da buna delildir. Doğrusu bu kadar mesai hayretimi mûcib olunur: **[10]**

-O! Fransızlar mülâtafeyi pek severler.

Mösyö Loughran iltifât ve müdâheneden cidden memnun olan sair İngilizler gibi izhâr-ı rûy-yı beşâsetle beraber şu cevabı pek ziyâde teennî ve tereddütle vermişti. Çünkü sanatkar sınıfı ne kadar çok çalışsalar yine belli etmek istemezler.

Biraz sonra hizmetkârın odaya girmesi muhâveremizin bâdî-yi inkıtâ'ı oldu. Bir tepsi üzerinde iki kadeh ve bir şişe İngiliz şarabıyla beraber biraz da kuru pasta getirmişti. Sıhhatine idare-i akdâh etmek şerefiyle pek ziyâde bahtiyâr olduğumu beyândan sonra hâne sahibinin müsaadesini alarak sokağa çıktım. Sokakların izdihâmı evvelkinden ziyâde olmakla beraber ellerinde meşgul bir sürü İngiliz çocuklarının bu kalabalığa munzam olarak öteye beriye koşup oynamakta olduklarını gördüm. Bunlardan birinin delâletiyle Thames nehrinin manzara-ı şebânesini temâşâ etmek niyetindeydim.

Nehrin manzarası hakîkaten pek şairâne olup hâlâ rıhtımlarla köprüler üzerinde yanan gazların nehre aks-endâz olmalarından mütehassıl envâr-ı mutemevvicenin temâşasına bir türlü tavbilememekteydi.

Büyük ticaret vapurları kesret-i meşy ve hareketle yorgun düşmüş insanlar gibi ağır ağır nehrin akıntısını yarıp çıkmakta ve merâkib-i hafife ise akıntıya kendilerini salıverip sür'at-ı fevkalade ile inmekteydiler. Ve'lhâsıl parlamento dairesinin kebir pencerelerinden nehre akseden ziyâların letâfeti 'umûmî ve husûsî arabalarla ve minibüslerle şimendifer istasyonlarına halkın fevc fevc dahil ve harici hayli müddet nazar-ı dikkatimi davet ederek temâşâ eyledim.

Doğrusu yirmi dört saatin on sekiz saatini böyle ayakta geçirdiği hâlde ihtiyaç-ı rahat-ı nevmden kendisini vâreste etmeye alıştırmış bir milletin hâline asla gıpta etmedim. Refâkatimde bulunan çocuğa sordum ki:

-Oğlum bu şehir-i azîmin istirâhat zamanı yok mudur? Bu kalabalık ne zaman çekilir? Bu âlî binaların bu dükkânların kapıları hiç kapanmaz mı?

-Dükkânlar mı? Onlar cumartesi akşamı ve pazar günüyle yortu günlerinden başka hiç kapanmaz.

Artık hayretimden kendi kendimi zapt edemiyordum. Otele doğru çekilip gittim.

Saat tamâm bire gelmiş ve yemek salonu evvelkinden [11] ziyâde kalabalıklaşmıştı.

Efendim yorulmak dinlenmek bilmeyen o çalışkan ahali güvercin kebabı soğuk ve sıcak et ve ısıda kurutulmuş janbon gibi gûnâgûn ta'âmlara gark olmuş ve emsâli bir millette meşhûd olmayan bir iştihâ ile şikemperverlikte dâhi her millete meydân okumakta bulunmuştu. Böyle yekdiğerini bel' edecek bir vaziyet-i garibe ile boğaz boğaza gelenler meyânına girip de ta'âm etmek tehlikesinden ben derhâl istidâ ederek otelin onuncu katını boyladım.

Tuhaftır ki gördüğüm ahvâl içinde bana bir cesaretsizlik bir şaşkınlık arz oldu acaba lazım görünseydi kanun-ı tabiat haricinde kendilerini öyküden muaf tutan İngilizlere karşı Fransızlar meydân-ı rekabete çıkabilirler miydi? Ne mümkün?

Yirmi dört saat yatakta istirâhatten sonra ben hâlâ istirahat lüzum görüyordum. Yatağa girdim fakat havsalama sığdıramadığım mütâlaât ve mülâhazat-ı garibe ile uyku gözlerime girmiyordu.

Sokaktan geçen arabaların civar fabrikalarda işleyen makinelerin kiliselerde çalınan çanların sedâsı ise öykümü bütün bütün ihlâl ettiğinden birçok defalar odamın penceresine koşarak tulû-ı şemse çar-çeşme ile müterakkıbdım. Halbûki semâ hâlâ karanlık! Gazlar hâlâ yanmakta! Artık bende de uykusuzluğa tâkat kalmadı. Yatağa girip yatmaya mecbur oldum.

Bir yevm-i kâmil daha uyumuşum. Saat dokuza gelmiş ve ortalığa gecenin zulmeti çökmüştü. Londra’da ikâmetime tahsis ettiğim zamanın bir sülûsî geçti de ben hâlâ gündüz göremedim. ‘Âdât ve etvârıma arz olan tebdîlât vücutça dâhi rahatsızlığımı mûcib olmaya başladı.

Kalkıp bir iki saat aşağıda vakit geçirmek mi ve tulû-ı şems ile beraber uyandırılmaklığım emrini verdikten sonra tekrar yatmaya korktum.

Şehrin ufku fabrika bacalarından çıkan buhar-ı keşif ile örtülmezden evvel “Dük The York” kalesinden mutlaka Londra’ya kuş bakışı bir nazarla seyretmek efkârındaydım.

Otele girdiğim zamandan beri hizmetçilerden bâdî-yi şikâyet hiçbir noksan görmemiştim. Ancak otelcinin beni gördükçe belindeki pîş-gîri yüzüne tutarak hande-i istihfâf ve istihzâdan kendisini alamadığının farkına varmakta ve bunun sebebinin ber vechle anlayamayıp merakımdan hiddetlenmekteydim. [12] Herifin âdeta benimle eğlenmekte olduğuna şüphem yoktu.

Seyahatim devam ettiği müddetçe İngilizkârı yemek yemeyi İngiliz şarabı içmeyi vazife-i riâyetperverinden addetmekte olduğum cihetle yemek salonuna ikinci duhûlümde İngiliz köftesi ve peynirli bir nev’ İngiliz ta’âmı istedim. Bunların İngiliz at’imesinden olduğuna hiç şüphem yoktu. Romanlarda bile bunlara ait bahisler vardır. Halbûki herif verdiğim emri hüsn-i telakkî edeceği yerde başını çevirip tebessüm ediyor. Nihâyet derecede canım sıkıldı. Hiddetle otelciye hitap ederek dedim ki:

-Artık münâsebetsizlik ediyorsun. Londra’da akşam ta’âmı için köfte ve peynir istemek ayıp mıdır ki benimle istihzâya kalktın?

-Efendim! Akşam ta’âmı için olsa zararı yok fakat öğle ta’âmı için...

-Hangi öğle ta’âmı? Ne demek istiyorsun? Zaten sizin gibi gece gündüz durmayıp ta’âm eden bir millet için öğle ve akşam ta’âmına öğle yemeği nâminı vermekliğiniz de doğru değil midir?

Mâhâzâ biz bu zaman yazılan yemeğe öğle ta'âmı nâmını verimiz. Eğer zât-ı âlîleri öğle yemeğinden sonra gidip yatmayı mu'tâd eden bazı zevât gibi bu ta'âma akşam yemeği nâmı veriyorsa orası da bizce meçhûl!

-Dostum darılma buraya geldiğim günden beri musdaribim. Hatta şimdi bile başım dönmekte!

-Hayır darılacak ne var! Keyfinize ya! Öğle ta'âmında köfte yemek Border içmek için mûcib-i istiğrâb olsun!

Artık şüphem kalmadı. Herifin şu sözleri içinde “Öğle ta'âmı” kelimelerini kulaklarım bu sefer tamamıyla işitti. Fakat biraz daha muhâvereyi uzatıp da tashih-i hataya lazım görüyordum sual ettim ki:

-Benim garâip ‘âdâtımdan bahsediyorsunuz? İnsaf edelim! Garâbet bende mi yoksa sizde mi? İşte iki gecedir payitahtınızdayım hiçbir ferdin beş altı saat yatıpistirâhat ettiğini görmedim! Geceleri muttasıl yiyip içmekte ve gündüz gibi çalışmaktasınız!

-Efendim aklınızı başınıza alınız. Şimdi gündüzün tam saat dokuz buçuğundayız. Yani gece değil gündüzdeyiz anlayabildiniz mi?

-Ne söylüyorsunuz dostum sabahın dokuz buçuğunda mıyız? Öyleyse bu [13] salondaki lambalar sokaktaki gazlar nedir? Semâ-yı muhit olan bu zulmet-i keşife bî-şems-i müneyyer nasıl izâle edememiş? Aman yarabbi! Siz bu hâle gündüz nâmı veriyorsunuz ha!

-Şüphe mi var efendim hem teşrin-i sâni içinde böyle latif bir güne nadiren tesâdüf olunur beğenmiyor musunuz?

-Sormak ayıp olmasın ama güneş nereye gitmiş? Ne olmuş?

-Kim bilir! Belki kibar familyalarıyla beraber sâhil-i deryâyâ tenezzüh etmeye gitmiştir. Bizim bu mevsimde güneşimiz yoktur.

Artık şu müstehzî herifin sözlerine mukâbele imkânı kalmadı. Bir hafta değil bir dakika bile İngiltere’de kalmayı göze kestiremiyordum. “Kaçayım! Kaçayım” Âvâzesine alenen telaffuz ederek yerimden fırladım. Bu sırada “Askas” kontluğundaki dostumun davetnâmesi hatırıma geldi. Acele bir diksiyoner istedim:

“Askas -Zemini alçak ve yataklıktan ibâret ve daima sis ve pusu içinde bir memleket”

Artık uzun uzadıya mülâhazaya hacet var mı? Milyonlarca hava gazı ve elektrik lambalarıyla bu dehşetli zulmetin payitahttan izâlesi mümkün olamazsa artık o sisli ve rutûbetli Askas kontluğu kim bilir nasıl mahaldir!

“Yoksa bana gönderilen davetnâme bir sani’a mıydı? Öyle ya bu mevsimde orada ne yapılıyor? Hayır hayır artık Londra’da bir dakika bile durmamalı ve çıkılacak meşâkk-ı seferiye ne kadar şedîd olursa olsun göze aldırıp mukaddes vatanıma avdet etmeliyim!” diyerek otelden çıktım.

Geceden hiç farkı olmayan bu rûz-ı muzlimde sokaklarda yanan gazların şuâna iltica ederek şimendifer istasyonuna kendimi dar attım.

Mukaddes vatanımın sevâhili karşıdan gözüme ilişti. Pusudan iri ve berrak semâsı yıldızlarla mâliydi. Yarın sabah kaç gündür müştâk-ı envârı olduğum şems-i müneyyer ile dîdelerimi tenvîr edeceğim! (Tercümân-ı Hakîkat)

Paris gibi merkez-i medeniyet olan bir şehâr-ı şehirden kalkıp Londra’ya giden bir zât meşhûdat-ı vâkıası üzerine şu yolda izhâr-ı hayret ediyor. Ya bizim gibi ahvâl-i âlemden bîhaber olanlar öyle bir şehirde o kadar garâib ve acayip ile maâlî bir yerde bulunsalar acaba ne hâle gelirler?.....!

Nuri

5.2 Hazret-i Mu’allime

HAZRET!

Bir vakitten beri kûşe-i inzivâyı ihtiyâr etmiş olan benim gibi bir melâmet-i dîdeyi söyletmek için bir müşevvek-i yegâne lazımdı.

Sükût-ı sofıyaneyi güft ve gû şairaneye tercih ile andelîb hoş terâneyle bile dinlemek istemeyen bir halvet-i güzîdeyi kim söyletebilir?

Nazarımda gıpta-ı bahşây-yı kerübiyân olan bizim harâbat-ı nüzhetine rindân iken:

Müstağnîmiz terbiyet pir-i mey-fürûş

Mısraını verd-i zebân edindiğim günden beri kalben ihzânımı terk edip o dârü's-sürûra katmamıştım.

Sakın câm-ı sahbâya bedel sece-i riyâyı ele alıp secede-nişîn-i kerâmet bulunduğuma zâhib olmayınız.

Gece gündüz:

Bîcevher-i mî rahşân ki ez zücâce-i pâk

Çerâğ-ı ıf-ı ferûzed-i derin-i serâce-i hâk

Diyerek bâde-hârdım. [15]

Hânemi görenler yeni bir meyhâne sandıklarından:

Gaffâre'l-Allah-ı zenb-i bâniha

Duasıyla beni alkışlardı.

Sâkiye de ihtiyacım yoktu. Hayâlimde her gece istediğim gibi bir gül çehre tebessüm ettirip:

Sâki-i mâ rûh-ı nemûd ey şem'-i bîneşin-i köşe-i

Zan ki ân-ı bizim ez ferûğ sabihâ ki dared-i çerâğ

Beytiyle şem'-i bezme hitap eder ve bu sûretle gönlümü avutarak şarap içerdim.

Benim bu vahdet-i rindâneme hatırlarını kıramayacağım bazı dostlarım gelip kesret verirlerdi. Bunların yegâne nûş-a-nûşuma ağızlarının suyu akıp her vakit gelmek ârzûsunda bulunurlar ise de istiskâl göreceklerini bildiklerinden ayda bir kere teşrifleriyle müşerref olurdum.

Ben ayda bire de razı değilsen de hukuk-ı kadimeye riâyeten ayda biri hoş görürdüm.

Geçen gün bazı yârân yine galebe-i ahzânıma geldiler. Resm-i hoş âmedîyi icrâ'dan sonra ayş u nûşa koyuldular.

Birisi:

Bayramda ber-nizâmına koydum ki hânemi

Yârân görünce bir yeni meyhâne sandılar

“Beytini Mes’ûd-i Harâbâtî acaba senin lisânından mı söylemiş? Bu intizâm-ı cemin ruhunu bile şevke getirir.” dedi.

Ben bu beyti işitir işitmez raksân olarak Mes’ûd-i Harâbâtî’nin kim olduğunu yârenden sordum.

“Zamanımız şuârasının muktedâsı Hazret-i mu’allimin hempâyesidir.” Dediler.

Misafirlerime dedim ki: “Arkadaşlar! İhtiyâr etmiş olduğum gûşe-i inzivâyı şimdi terk edip Harâbâtî’yi arayacağım. Bana refâkat eder misiniz?” Mûmâileyhimden muvaffakiyet cevabını aldıktan cihetle birlikte galebe-i ihzânımdan çıkıp meslek-i harâbâtî’ye revâne olduk.

Girdiğimiz meyhânelerde o rind-i yegâneyi bulamadık. Arkadaşlarım “Cenab-ı Mes’ûd’u fenderde bulabiliriz. Orada da bulunmazsa başka bir yerde bulamayız.” dediler.

Binâenaleyh mahal mezkûre kemâl-i iştiyâk ile şitâbân olduk.

Biz harâbatın kapısından girerken içeriden nevresîde bir rind:

Ol kadar çâ-kadem ki tersâ zâdegânın aşkına

Berka döndüm neşr-i envâr eyledim meyhânede

Beytini okuyarak çıkıyordu.

Nazar-ı mütalaamdan böyle bir beyit-i rindâne geçmediği cihetle “Acaba beyit-i mezkûr hangi [16] aşk ser âzâdenin zâde-i tab’-ı îcazkâranesidir?” dedim.

Arkadaşlarım “Bu beyit sabahtan beri hâk-pây rindânelerinden bir iz bulabilir miyiz diye meyhâne meyhâne dolaştığımız o koca Harâbâtî’nindir.” demesinler mi?

Bu söz beni hayran etti. Harâbata girip bir köşesinde oturduk. Beyt-i mezkûrun gönlüme bıraktığı şevk ile bir iki çaktıktan sonra böyle bir zâtın âsârını şimdiye kadar nazar-ı mütalaamdan geçiremediğime inzivâ-ı ihtiyârım sebep olduğunu düşündükçe kendi kendimi levme başladım.

Arkadaşlarımdan birisi “Bugün nazar-ı mütalaanıza arz etmek üzere Hazret-i mu’allimin ateşpâresini çıkarıp elime tutuşturdu. Aldım kemâl-i şevk ile hem mütalaa ettim hem çaktım.

Evet ateşpâreyi nazar-ı mütalaadan düşürmediğim gibi çaktım da!

Mey-perestim, mukîm meygedeyim

Lâ-mekânîlerin bu der-i vatânı

Ne için muttasılımı içmedeyim

Getirenden sorun cihâna beni

Kıtası şa'sa'a pâş oldu.

Ateşpârede mûnderic-i âsâr şimdiye kadar gördüğüm iş'ara benzemediği cihetle müştâkane mütalaasına koyulmuşum. Arkadaşlarım âlem-i ebede başka bir şey ile meşgûl olmak bâde-nûşenin zevkine helal getireceğini dermeyan eyleyerek beni şu tatlı mütalaadan mâni ettiler.

Ben de bu neşve ile çekiştirmeye başladım.

Feyz-i nûş-â-nûş ile na're-endâz olarak cezbelenmişim. Arkadaşlarım bu hâl ile beni galebe-i ahzânıma getirmişler.

Bu akşamın sabahı galebe-i ahzânımda def-i hammâr için birkaç kadeh parlattıktan sonra ateşpârenizi mütalaaya âğâz ettim.

Mütalaadan mütehassıl-ı feyz ile (Meyhâneden bir söyleniş) tarzında zîrdeki Manzûmeyi "Cezbe" ser levhası altında yazdım.

Tarz-ı kadim üzere şiir söyleyebilirsem de âlem-i edebiyatta gördüğüm teceddüde karşı köhne-fürûşluk edemeyeceğim.

Tercümân-ı Hakikat'inize emsâli misillü bu eserimi derc buyurursanız memnun olurum.

Şeyh Vasfî

5.3 Hazret-i Mu'allime

HAZRET!

Geçen gün göndermiş olduğum “Cezbe” serlevhalı eserim Tercümân-ı Hakikat’te yer bulduğu gibi hüsn-i teveccühünüzü kazanışım benim için büyük bir şereftir.

Acaba Cezbe’mi Mes’ûd-i Harâbâtî’de görmüş müdür görmüşse elbette onun da mazhar-ı takdiri olmuştur? Sizin güzel dediğinize o nasıl çirkin diyebilir?

Ben yine Mes’ûd’u bulacağım diye meyhâne meyhâne dolaşıyorsam da bir iz beni bulamadığım cihetle o koca rinde Harâbâtî değil mescidî diyeceğim geliyor.

Harâbatta bulunmayan elbette mescidde bulunur. Bundan sonra mescid mescid mi dolaşayım?

Ne yapacağımı ben de şaşırdım.

Hem-zebânı zebân lâl-i men eset

Bî-zebânı zebân hâl-i men eset

Dayan benim gibi bir hâmûşîyi Mes’ûd’un muhabbeti harâbata düşürüp de encümen-i rindânda laklaka-perdaz etti.

Harâbat benim bildiğim harâbat değil. Kimse kimsenin sözünü anlamıyor.

Hazret-i Mes’ûd’u bulamayacağımı kat’iyyen bilmiş olsam yine genç inzivâyı ihtiyâr ederdim.

Zîrâ muhabbet nâmına bu gürültü çekilmez.

Kuzum malûm! Mes’ûd’un yerini bana haber ver de şeref-dest bu sıra-ı müşerref olayım.

Birkaç gün evvel şa’şa’a-pâş âlem-i matbuat olan şerârenizi gördüm.

Bu âteşin-i mecmû’anın mütalaası gönlüme öyle bir şevk verdi ki zîrdeki gazeli işte o şevkin hararetiyle söyledim.

GAZEL

Lem’a-ı feyz-i İlâhi sâgarımdan berk urur

Pertev sahîbe-i irfân gözlerimden berk urur [24]

Bakma keç beyyînâne her rind kalender meşrep

Nûr-ı ‘Ulviyyet benim ferk serimden berk urur

Mütalaaü'l-envâdır gönlüm benim ey ehl-i dil

Afitâb-ı aşk her gün hâverimden berk urur

Çeşm-i im'ânıyla bak nûr sevâd-ı mârifet

Feyz-i hakla gelen hikmet-perverimden berk urur

Yanmış olsam fikr-i hürriyetle ey efser dükkân

Ateş gayret yine hâkisterimden berk urur

Nasıl gazelimi beğendiniz mi? Bu gazele Hazret-i Mes'ûd'tan bir nazire isteyeceğim. Zirâ bu günlerde Tercüman'da bir eseri görülmüyor. Yoksa o da sükût-ı sofıyaneyi mi ihtiyâr etti?

Aman o koca Harâbâtî susmasın söylesin. İnzâr-ı evveli ülü'l-elbâb-ı âsâr Mes'ûd'un mütalaaasına ma'tûftur.

Tercümân-ı Hakikat okuyanların Mes'ûd'un âsâr-ı matbûası gibi Feyzi'nin Rûhî'nin Vasfî'nin eserleri müsâdif ebsârı olmazsa şevkleri kırılır.

Hâlbuki bu günlerde müşârünileyhimin de âsâr-ı âlîleri seyrek görülmeye başladı.

Bunların en gayretlisi Şeyh Vasfî'dir.

Âlem âsâr-ı âlîlerinin meftûnu iken acaba niçin söylemiyorlar?

Bu hareketlerini efkâr-ı taâlî-perverânelerine muvaffak göremiyorum yoksa:

“Hemdem derd-i âşinâ yok, şevk-i hamûşi-güdâz”

“Söyle Nâcî kıssa-i dil-sûz aşkı sen sana”

Fehvâsınca müşârünileyhim tanzim buyurdıkları âsârı kendi kendilerine mi okuyorlar.

5.4 Tercümân-i Hakikat

Cenab-ı Mes'ûd'u meyhânelerde arayanlar hiçbir zaman bulamamış oldukları gibi hiçbir zaman dâhî bulamayacaklarından bu ceset-i vücudu sizin dâhî dûçâr-ı fütur olacağınızı temin eyleriz.

Mes'ûd'un:

“Gittiğim her yerde bir meyhâne teşkil eylerim.”

Demesi soru-yı meygedelerin kâffesinde istiğnâsını îmâ eder.

Hoca-ı Şirazî şimdi avdet eylese de onu Kumkapı'da Limon İskeleyi'nde fenerde arasalar erbâb-ı tasavvufun meyhâne-i hafıza-ı mey hafıza-ı mey pereste-i hafıza verdikleri mânâlar nerelerde kalır?

Mes'ûd'un makâlâtını da böyle bir nazar-ı so- [25] fiyane ile tedkik etmeyecek olursak bir sarhoşun fakat parlakça bir sûretteki tefevvuhâtından başka bir meziyetini bulamıyor.

Mes'ûd-i Harâbâtî'yi taharrî edenler Tercümân-ı Hakikat gazethânesinde bulurlar ki onun işrethâne-i edep ve hikmeti orasıdır. Nasıl ki âsârını takdir eylediğiniz Mu'allim Feyziler Şeyh ü Safiler Ali Rûhîler dâhî evvel işrethâne-i hüner ve marifette Mes'ûd ile idare-i akdâh edep ü irfan için Tercümân-ı Hakikat idarehânesine mülâzemet ederler.

Mes'ûd'un erbâbını bir şevk-i mahsûs ile mest eden câmi' “Hakkâ” denilen bir kadehtir ki geveze-i fikir tâb-nâktan dolar. Evvel câmin neşvesi için zevâl-i tasavvur olunamaz. Sizin gezip dolaştığınız meyhânelerin kadehlerindeyse bilâhere müntic-i hammâr olacak serî'z-zevâl bir neşveden başka hiçbir şey bulamaz.

Esâsını saydığınız ve âsârına vâlih ve hayran olduğunuz üdebânın sahâyif-i Tercüman'da bir zamancık âsârı görülememesi onların hâmûşî-i gelirine delâlet edemez. Onlar söylerler. Her zaman söylerler. Tercüman dâhî sırasına göre güftârlarını âzân-ı erbâb-ı rağbete îsâl u esmâ' eyler.

Siz der'uhde etmiş olduğunuz hizmet-i belâgat-küsterde devam ediniz. Her tarafta aradığınız mahcup kalbinizi ummadığınız bir gün âgûş-ı sohbetinizi de bulursunuz.

5.5 Mütenevvîa

Mecmû'a-ı Ebüzziya'nın ahiren neşr olunan otuz yedinci cüzzünde görülmüştür:

Midhat Efendi Hazretlerine:

İskender Yunanî'nin mezarı üzerinde muâsırı bulunan hâkimenin îrâd eylediği nutukları hâvi olan makale-i âlîyelerini Tercümân-ı Hakikat'te okudum.

İsimleri kaydedilen hikemîler sırasında bir de (Solon) nâm-ı muharrirdir. Me'hazınızın nasıl bir eser olduğunu bilemem. Fakat şurasını pek iyi bilirim ki (Solon) İskender'den iki yüz sene evvel dünyaya gelip gitmiş bir hakimdi. (Men 640 eli 099) ve yine bilirim ki (Solon) dan sonra o nâmda hiçbir hüküm gelmemiş ve gelmişse bile tarih bize bildirmemiştir.

Bir de Philotas'ın (İskender'in hâl-i hayatında bize bir ders-i hikmet verememiş olduğuna şaşmayalım! Meğer vefatı bize bir ders-i kâfi olacağını görüp duruyormuş. “Kelimâtından ibâret olan nutku gerçekten riyâkârane bir tarzdadır. Çünkü Philotas Makedonya generallerinden meşhur (Parmenion) un oğludur. Parmenion İskender'in tâyin ettiği katiller tarafından idam olunmuştu.

İskender'den iki bin yüz sene sonra dünyaya gelenlere meçhûl olmayan şu hakikat elbette Philotas'ın dâhî malûmu olmak lazım gelirdi. Bu hâlde bir insan babasını idam ettiren bir sitemkârdan ne türlü ders-i hikmet me'mûl eder! Bahusus vefatının halka bir ders-i kâfi olacağını görüp duran bir adam şunun bunun kanına mı girmek ister?

Mu'allim-i âlîniz der ki İskender'in Asya'da vefatı günü Diyojen dâhî Corinth'de vefat etmişti. Farazâ Diyojen sağ olmuş bulunsaydı da Makedonya generali tarafından o da sair feylesoflar gibi med'uvven veya hod-bela daveten naaş-ı İskender'in pîşinde hazır bulunmuş olsaydı, acaba ne yolda irâd-ı makâl ederdi?

Hâkim müşârün-ileyh, mazbût olan mizacına göre hiç şüphe etmem ki Osmanlıların durûb-ı emsâlinde olan şu: “Yırtıcı kuşun ömrü az olur!” kavline muvaffak.

203-02

Bir sözle [34] Cihangir'in mahiyetini tâyin ederdi.

Ebüzziyâ

5.6 Cevap

Azizim Tevfik!

Mecmû'anın otuz yedinci nüshasında bana şöyle bir mektup yazmış olduğunu gördüm. Evvel-be-evvel haber vereyim ki senin tarafından “Makale-i âliyelerine” gibi tâbirlere ve cem'-i muhâtap sığasıyla hitaplara dûçar-ı evveliyatıma kahırlandım. Senden de senli benli mektuplar almazsam çıldırasıya sevdiğim sâde ve hâlisâne sözlere kimden nâ'il olayım?

İskender kebirin mezarı üzerinden söylenen nutukları hangi mehzadan aldığımı soruyorsun. Mehazımı sana haber vereyim de şayet mecmû'an için istifâde edersen.

Belismon isminde birisi almış eline... makası! Evet! Kalemi değil bir zamanki Kurye Doryan Gazetesine baş muharrir olmaya şâyeste bir makas almış. Nerede bir tuhaf şey görürse kesmiş. Gazetelerde bulmuş kesmiş. Mecmû'alarda bulmuş kesmiş. Âsâr-ı üdebâda bulmuş tarihlerde bulmuş her nerede tuhaf bir şey bulmuşsa kesmiş. Sonra tutup “Tuhafıklar Hazinesi” diye bir kitap çıkarmış.

Ben de İskender'in mezarı üzerinde söylenmiş denilen makaleleri işte bu kitabın zeylinde 39 numaralı sahifede gördüm. Hoşuma gitti. Tercüme ettim.

Sen böyle makaleleri güzel tenkit eyliyorsun. İskender'den iki asır evvel dünyaya gelen Solon İskender'in vefatı esnasında vefat eden Diyojen'in nasıl olup da o cihangirin mezarı üzerinde nutuk söyleyebilmiş olduklarını makâm-ı tenkitte îrâd eyliyorsun.

Güzel tenkit! Fakat düşünmedik mi ki bazı erbâb-ı kalem bir meyyiti değil birtakım hayvanat-ı gayr-i nâtıkayı bile söyletiyorlar? Kudemâdan Ezop yenilerden La Fontaine kurtlara kuşlara bunca hikmetler söyletmişler.

Bâhusus ki bunca hikemînin toplandıkları bir hükümdar cenazesinde elbette yüzlerce serdarlar binlerce dostlar dâhî mevcut olacaklardır. Öyle bir debdebeli günde “Hakîm” lakin cümle-i levâzımından olan belâgat ve fesâhatini halka göstermek için kemâl-i azîmet ve iclâl ile ortaya çıkan Solonlar falanlar yutkunup yutkunup da yedi sekiz kelimedenden ibâret bir söz mü söyler?

Telgraflarda yirmi kelimenin şu kadar kuruşu olması hasebiyle kırk defa kelime sayan muharrirler bile ihtisâra bu kadar ehemmiyet vermezler. Kelâm-ı erbâbda ihtisâr-ı matlûb olduğu [35] hâlde de bir hitâbe bu kadar kısa olamaz. İskender'in hemşerilerinden ihtisâra harf be harf hece be hece riâyet eden kavm dâhî bu kadar kısa söylemez.

Demek oluyor ki sahip-i hayâlin bir şeyi İskender hakkında birtakım mütalaalar serdetmek istemiş. Bunların her birini bir hâkimin ağzına sokup bâde oradan çıkarmak için gelmiş gelecek hükemâyı kendi hayâlhânesinde kazdığı mezar-ı İskender üzerine toplamış. O makaleyi yazmış. Sonra da Belismon'un makası makaleyi keserek nihâyet Ahmet Midhat'ın kalemi onu Türkçe 'ye tercüme eylemiş.

İşte hakikat-i hâl bundan ibârettir. Sen bana mektubunu mecmû'anla göndermiş olduğun gibi ben de sana cevabını işte Tercümân-ı Hakikat'le gönderiyorum. Bâki-i hulûs ve uhuvvet!

Ahmet Midhat

5.7 Hazret-i Mu'allime

HAZRET!

(Mes'ûd-i Harâbâtî'yi arayanlar Tercümân-ı Hakikat matbuasında bulurlar) Cümle-i tebşîriyesi beni o kadar memnun etti ki bu tebşîrden mütehassıl olan memnuniyetin derecesini tâb'ından kalmam acizdir.

Bu cümle-i tebşîriyeyi gazetede okurken Tercümân-ı Hakikat matbuasında o rind-i yegânenin hâk-pâyına cebînsâ olarak arz-ı ubûdiyyet etmekliğimi vicdânım emretti.

Ne çare ki vicdânımın şu emrini mevki'-i icrâyâ koymaya iki şey mâni oluyor.

Birisi Tercümân-ı Hakikat matbuasına gitmek için bir fazilet lazım. Kendimde öyle bir fazilet göremediğim cihetle o nüzhet-gâh-ı üdebâyâ gitmeye çekiniyorum.

Diğeri haydi Tercümân-ı Hakikat hey'et-i tahrîriyesinin mecbûl oldukları şîme-i kerîme-i aciz nevâzîlerine mağruren Hazret-i Mes'ûd'un şeref-yâb sohbeti olmak üzere

matbuaya geleyim ama “el-meşgul lâ-işgâl” kaziyyesini ne yapalım işte bu kaziyye beni matbuaya gitmekten mâni ediyor.

Ey bu iki fikir matbuaya gelmekliğime mâni oluyor diye Hazret-i Mes’ûd’un şeref-i sohbetiyle müşerref olmak ârzûsu hükümsüz mü kalsın. Hayır bervechle bu ârzûm hükümsüz kalmaz.

Rûz u şeb der intizâr mukaddemât

Çeşm bir reh-gûş bir dermânda em

Mantûkça Tercümân-ı Hakikat matbuası civarında bir kahve bulur o kahvede sabah akşam Hazret-i Mes’ûd’un müterâkib kudûmu olurum.

Bu vechle müşârün-ileyhin nigâh-ı iltifâtına mazhar olmak mümkün ise de gönlüm buna da râzı olmuyor.

Zîrâ Mes’ûd’un yolunu kesercesine birdenbire önüne çıkıp (Efendim hüsn-i teveccüh fâzılanelerine muhtaç bir bendeyim. Merhamet edip benim gibi bir nâkâmı nigâh-ı iltifâtınız ile bekâm buyurunuz. Müştâk-ı faziletiniz olan acizi sevindiriniz.) demiş olsam müşârün-ileyhe cennetime [51] haml ile tebâ’üd eder.

Ya ne yapayım.

Yapacak bir şeyi kalmadı yalnız o rind-i yegânenin gazetenizde âsâr-ı âliyelerini mütalaa ile kanaat edeceğim.

Ne buyurursunuz bu fikrime?

Şüphe yok ki bu fikrim efkâr-ı sâbıkamdan hayırlıdır.

Eserlerimi gazetenizin edebiyat bölümünde gördükçe şevkim artıyor.

Her gün bir eser göndermek ârzûsunda bulunuyorum. Karîham istediğim kadar kesb-i vüs’at ettiği için üç beş günde bir şeyi ancak yazabiliyorum.

Şevkim kırılmazsa ara sıra irsâl-i âsârda devam edeceğimi temin ederim.

Hiçbir gayret-i civanmerdâne ile kaleme sarılan kimsenin şevki kırılır mı?

Tefâhur olmasın:

“Bakma kec beyyinene her rind kalender meşrebe”

“Nûr-ı Ulvîyyet benim ferik serimden berk urur”

Beytinin mazhar-ı nâmı olduğumu yâr u ağyâra tasdik ettireceğim.

Pek büyük mü söylüyorum. Çalışkan irâdem için bu söz azdır bile.

Zîrdeki kıt’ayı hüsn-i teveccühünüzün gönlüme bıraktığı şevk ile söyledim. Bilmem beğenir misiniz?

Bu kıt’amda mazhar-ı takdiriniz olursa âlem-i edebiyata karşı iftihâr etmez miyim?

Berkî

5.8 Mektup

Midhat’ım

Yeni bir Berkî zuhûr etmiş. Meyhâne meyhâne dolaşıp beni arıyormuş. Aramalı ya!

“Her Harâbâtî benim tarzımda deryâ dil midir?”

Berkî’nin beni araması mûcib-i şükrân-ı firâvânım olsa çok mudur? Parlakçanız. Yiyor. Meziyet-i edebiyesi görünüyor.

Beni böyle bir değerli şair ararsa memnun olurum. Yoksa şunun bunun arayıp sorması -Elbette karşıma geçip bana bir âlây-ı laf-ı kasvet-efzâ söylemek maksadına mebnî olacağı cihetle- hiç kaydımda olmaz.

Niçin kaydımda olsun? Öyle mümitü’l-evkât lakırdıları oturup dinlemek için vazifeten bir mecbûriyetim var mıdır?

Bazen öyle vahşiliğiniz tutar ki mahfil-i [52] üdebâ dâhî nazarımda bir dar-ül mugâlata kesilir. Âsâyış-cû-yı uzlet olurum. Bir tarafa çekilirim.

“Mer’â bizûz-i kıyamet gâmı ki hest inset”

“Ki rûy u merdim âlem-i dübâre bî’id dîd”

Tevahhuşunu gösterenleri haklı görmekten çekinmen.

Zaten “Beni arıyorlar. Galiba epeyce bir adam olmuşum.” Diye koltuk kabartıp burun şişiren zavallılardan olmak tuhaflığından nefsimi tenzîle etmekle tahdîs-i nîmet yolunda iftihâr eylerim.

Şimdi yine vahşetim tezâyüd halindedir. Cemiyet-i beşeriyye gürültüsünün ziyaret edemeyeceği, sonbaharın vedâ’ etmeye kıyamıyor gibi görüneceği bir mevki-i latifte bulunuyorum. Dinlenecek kimse yok. Gönlümü dinliyorum. Ne kadar meşrepçe söylüyor.

Yine böyle bir âlem-i vahdete dair idare-i kelâm ettiğim sırada:

“Dalkavuk yok ki bîhuzur etsin”

“Gelen olmaz ki zevk-i dîl gitsin”

Demiş olmaklığımdan dâhî istidlâl olunacağı üzere dalkavuk sözünden kat’en haz almadığım hâlde îtiraf ederim ki gönlüm bir dalkavuk olmuş kendisini pek sevecekmişim!

Garip mahluk mütevahhiştir! Kendi kendine feryâd eder durur. Hikmet-i feryâdı istîzâh edilecek olsa vereceği cevap bir diğer feryâd olur.

Burada kâh yazı yazıyorum, kâh kitap okuyorum.

Berkî’mizin müsâdif-i nigâh-ı intibâhı olur ümidiyle yazdığım şeylerden birini arz edeceğim. Bu eserimi teşkil eden ebyâtta her birine ayrıca bir serlevha koyduğum hâlde ‘unvân-ı ‘umûmî olmak üzere dâhî “Biraz söyleneyim” deyiverdim. Dinler misiniz?

“Biraz söylendim”

Kim dinliyor?

Sorma her boyuna insanın ne hunrîz olduğu

Sûbesû kan ağlayan meydân hicâ söylüyor.

Ne duruyorsunuz?

Arzı bilmez lâ-helâdan lâ-melâdan bahseder.

Susturun söyletmeyin sofiyi bîcâ söylüyor.

Dinlenir mi?

Ehl-i dikkat bir hakikat söylemiş susmuş cihân

Bak şu laf-ı endişe bî-idrâka hâlâ söylüyor.

Şaşılmaz mı?

Kul mâkul istiyor herkes nasıl söylenmesin

İş nedir fehmi etmiyor kadı kazârâ söylüyor.

Tuhaf değil mi?

Fıkr-i envâr bâb-ı vâ'iz yâvesin dinler mi hiç [53]

Sanki bir tâbire gelmez eski rüyâ söylesin.

Maske mi kullanacaksın?

Sen nasıl adamsın ister söyle ister söyleme

Herkesin hâlin ölü'l-ebîsâra sîmâ söylüyor.

Beğenmez miyim?

Kaçmıyor hak söylemekten âferîn şakirdime

Ben sükût etsem de hâmem bî-mühâba söylüyor.

Bakmıyor musunuz?

Çok mu dersem feyz-i hak tab'ımla etsin iftihâr

Söyledim bir şiir-i nev baktım ki dünya söylüyor.

Ne saklayalım?

Bizde şiirin şairin bir nevi var... henüz

Millet-i irşâd istiyor şair muammâ söylüyor.

Okuduğum kitaptan -Hâl ve mevkime münasip olmasıyla- tercüme ettiğim parçayı da nakledeyim. Almanya eâzım-ı şiiresinden birinin eseridir.

Âsâr-ı garîbiyeden olduğu, binâenaleyh benim şu parçacık sözlerime kıyas kabul etmeyeceği cihetle erbâb-ı mütalaanın bunu bir şevk-i diğerle okuyacaklarından emin olabilirim:

“Kurtuluşum”

Sevdiğim her nedense hakkımda dâb-ı âşık-ı nevâzîye muhalif muâmelâtı revâ görmeye başladı. Kâinât gözümde bir dârü'l-âlem kesildi. Düşman meserrât oldu.

Bu te'sîr-i ârâm-sûz ile kalktım, bir cüybâr-ı serîü'l-cereyânın bana değil, nevâziş-dide-i cânân bulunanlara pek latif görüneceği bî-rayb olan sahiline koştum. Su gözümün önünde sür'atle geçip gitmeye başladı.”

Orada bir zaman sükût-ı nevmîdâneye dalmış kalmışım. Hâlim bir mest-i serşârı andırırdı. Az kaldı nehre düşüyordum. Başım gibi nazarımda bütün dünya dönüyordu.”

Bir de kulağıma bir ses geldi. Ne ihtizâlî ne latif âvâz! Bu sedâ şu kelimeleri teşkil ediyordu: “Aman, boş bulunma! Nehir derindir.”

Arkama baktım. Gördüm ki bana bu nidâ-yı rahîmaneyi eden genç, dilber bir kızmış!”

Hâlim değişti. İsmi sordum. Dudaklarından bir âhenk-i dilferib ile “Katerin” kelimesi sudûr ediyordu. Bir şevk-i mahsûs ile dedim ki:

“Canım Katerin! Ah, ne güzelsin! Ne merhametlisin! Bana hayat-ı cedîde verdin. Bundan sonra senin sâye-i lütfunda yaşayacağım. Ben seninim. Sen de benim olur musun? Hadi!”

Bu kelimeleri söyleyerek yanına sokuldum. Esbâb-ı ıstırabımı kendisine hikâye etmeye başladım. Şefkât-nümâ bir hâlde gözlerini süze süze sözlerimi dinledi. Derken [54] sevgili Katerin’imi der-âğûş ettim. O da beni kucaklayıverdi.”

Beş dakika evvel hayatından usanmış bulunan aşığa bakınız, şimdi memâtı aklına bile getirmiyor.”

Şair-i garibinin söylenişi hoş âyendedir, değil mi? Vâkıâ sade bir şey. Fakat letâfeti var. Zaten sadelikte bulunan letâfet nede bulunabilir?

Sadelik bulunmayan yerde letâfet bulunsa bile hemen uçup gidecek gibi vahşi vahşi durur.

Alman şairi eserinde hüzn ve surûra nasıl imtizaç vermiş, dikkat olunuyor mu?

Söze mahzûnâne başlayışına bakanlar buna bir netice-i fâcia verecek zannederler. Hâlbuki ona bedel bir netice-i sârâ bulurlar.

İbtidâ-yı mahzûnânedan müteessir oldukları hâlde intihâ-yı mesrûrânedan mübtehic olurlar. Bir iki dakika zarfında hem hüzn hem de sürûr görürler.

Şairin sözü adamın hissiyle işte böyle oynar. Bir şairin kudret-i şiiriyesi taklîb-i keyfiyet-i hisse olan iktidarıyla vezin olunur.

Sen istersen saatte bin beyit söyle, beni ağlarken güldüremedikten sonra!

Şimdi bir müteşâir-i mûteriz çıkarak diyebilir ki:

“Şu Alman şairinin eserine bu kadar pâyeye vermenizi âsâr-ı garibiyeyi iltizâm etmekte bulunduğunuza bir delil addedebilirim. İnsan sevdiği şeyin kusurunu görmez siz de bu eserin sathî parlaklığına kapılıyorsunuz da Almanyasının tarz-ı ifâdede ezcümle bizce muvaffak-ı edep görülemeyecek derecede gösterdiği perde-bîrûnluktan tecâhül ediyorsunuz. Muâşakanın bu kadar açık saçığı da lisân-ı edeple hikâye olunursa hangi türlü söze “âmiyâne” diyeceğiz?”

Bu itiraz-ı mağrûzu bizim erbâb-ı mukâbeleden birine gösterecek olsak mutlaka şu yolda bir cevap verir:

“Bir şairin bir güzel kızla hem âğûş-ı itlâf olduğunu şiirinden dermeyân eylemesi niçin mugâyir-i edep addolunmalıdır? Şair sever. Kız sevilir.

Lisân-ı şairaneyi tahrîk eden esbâbın birincisi olan bu sevişmek âlemini şiirinde bir dereceye kadar yâd eyleyen şair mâyub sayılacağına bir mahcûbe değil bir mahbûb hakkında: “Sıkıştırdım sarıldım öptüm aldım koynuma yattım”

Demek derecesinde lâubâlilik gösteren adam bîhakkın dûçâr-ı ta’ne edilmelidir. Siz öyle demeyiniz. Almanyasının şiirinde en büyük ayıp [55] bir kızıdan bahsetmesi olduğunu söyleyiniz ki tam acem mukallidi bir müteşâir olduğunuzu meydâna koymuş olasınız. “Hınâ kokuyor” yok mu ya?”

“Vakitle “Gabarî” mahlasında bir şair varmış. Bu adam ömründe muhip-i zan olmamış. Hep mahbûb severmiş. Vefatında tesâdüfât-ı garibeden olarak “Cennet kadın” nâmında bir karının mezarına defnolunmuş. Bunun üzerine o vaktin şairlerinden bilmem hangisi de şu beyti söylemiş:

Cennet kadın mezarına kondun Gabarîye

Şimdengirü çek imdi cehennem azâbını

Zavallı herif ne menhûsane ömür geçirmiş! Lisân edemezse mâzur tutmalısınız. Şimdi Osmanlılarda dâhî öyle Gabarî meşrebinden şair bulabileceğinizi pek de aklım kesmez”

Mes'ûd şimdi dediğim gibi bir makâm-ı dil-kûşade huşyârâne oturuyor. Aklına geleni yazıyor. Bu mektup o sûretle teşkil ediyor. Berkî “Aman o koca Harâbâtî susmasın. Söylesin” diyor. İşte biraz söyledim. Memnuniyeti celp edebiliyorsam güzel muvaffakiyet!

“Söyledim” dedim ama “Söylendim” demediğime ne dem oldum. Bu sözler bence âdidir. Buna “Söylemek” denileceğine “Söylenmek” demek elbette daha ziyâde yakışır.

Berkî öyle güzel güzel söylemekte devam ederse ben de söylemeye çalışacağımı va'd eylerim.

Mes'ûd-i Harâbâtî

5.9 Emin Hilmi Efendi

“Şair Mahir Trabzonî Emin Hilmi Efendi”

Malûmdur ki asrımızın serâmedân şiiri ve menşiyeninden Trabzonî meşhur Emin Hilmi Efendi geçen gün ikmâl-i divançe-i ömrü müstear etmişti.

Şair merhumun tercüme-i hâl varakasıyla hâtîme-i eyyâmının bir eser-i hazini olmak üzere söylediği tarih-i sâl-ı cedid ferzend-i fezâ'ilmendi İlyas Sami Beyefendi tarafından matbaamıza ihdâ olmakla ikisi de bervech-i zîr derc ü tezbir kılınmıştır:

“Sabâvetinden beri müptelâ olduğu kalp illetinden rehâyâb olamayıp geçen zeyü'l-hıcceten el-şerifenin on beşinci Pazar günü irtihâl-i dâr-ı bekâ ile mahdûmu bulunduğum için sade beni değil bütün kendisini tanıyan ve câmi' olduğu ahlâk hasenesini bilenleri dağdar-ı teessüf bî-intihâ eden bahriye nezaret-i celilesi mektubî kalemi müdürü ve matbaa-ı bahriye nâzırı pederim Trabzonî Emin Hilmi Efendi âlem-i edebiyat ve maârifeye pek çok hizmet-i sâbık etmiş fuzalâ-yı menşîyeden nev şuarâ-yı nâdireten el-akrandan bulunması cihetle [56] okuyanlardan rahmet talep ve emeliyle bervech-i zîr karaladığım tercüme-i hâlinin merhumun edebiyata ettiği hizmete mükâfaten ceride-i feridelerinin bir köşesine dercini niyâz eylerim.

Merhum bin iki yüz kırk yedi tarihinde Elhâc Hüseyin Alemdarzâde Hacı Arif Efendi'nin sulbundan Trabzon'da kadem-nihâde-i mehd-i vücud olup orada büyümüş ve zamanının meşâhîr-i ulemâsından dayısı müteveffâ hoca Elhâc Pir Efendi'den tahsil-i ilim ve

irfan ve nihâyet ömrüne kadar mütalaa ve telif ile imrâr-ı zaman eylemiş bir zât-ı maarif-i semâ'ttı.

Arabî ve Farsî lisânını Türkçesi kadar belîğ konuşurdu. Te'lifâtından muhâkeme-i yeis ve emel ile mâ-münşeât bir kıt'a divanını tâb' ve neşre muvaffak olmuş ise de şimdi mezkûr divanın hâvi olduğu âsârdan daha ziyâde yadigârı ile "İstiğfarnâme-i Hilmi" ve "Muhakeme-i idbâr u ikbâl" ve "Mevzûn durûb-i emsâl" nâmlarıyla başlanılıp yarı kalmış üç kıtaa risâle-i nefise bırakmıştır ki bunlardan Âsâr-ı Mezkûre'yi Eş'âr-ı Mütebâkîye-i Hilmi nâmıyla hemen tertip ve tâb' ve yarı kalan res'âlimizin burayı dâhî merhumun ruhuna hizmet gayretiyle icâzıma bakmayarak ikmâl ve neşre çalışacağım.

Merhum devlet ve milletine de pek ziyâde hizmet eylemiş asdikâ-yı bendegândandı. En evvel yani bin iki yüz altmış beş tarihinde Trabzon eyaleti valisi Hayrettin Paşa merhumun divan kitâbeti refâkatında bulunmuş ve yetmiş iki tarihinde dâhî eyalet-i mezkûrenin mülgâ meclis-i kebire a'zâlığı inzımâmıyyla sandık emanetine nasip ve tahvil olunarak on sene kadar o memuriyetlerde istihdam olunmuş ve şu on sene zarfında Ordu ve Gümüşhâne sancakları kâim makâmlıklarının ve Gümüşhâne Maden İdaresinin resmen haber verilen ihtilâsatının tahkîkine memur buyurularak ihtilâsat-ı mezkûrenin meydâna çıkarılmasına muvaffak olduğu gibi o zaman Trabzon'a mülhak bulunan Karahisar sancağının pek karışık bir hâlde olan umûr hesâbiyesinin bâb-ı âlîce bâ-emirnâme-i sami tedkîkine memur tayin buyurulması üzerine bunun dâhî matlûb-ı âlî vechle ıslâhına muvaffak olmuştu.

Tahrîr-i arazi ile bir hayli menâfi-i hazine hâsıl olacağına dair yetmiş yedi tarihinde cânib-i celil hükûmete bir lâyiha takdim ettiği gibi verilen mezuniyet üzerine li-ecli'l-tecrübe Trabzon'a tâbi Vakfikebir kazasınca bizzat bazı karyeleri yazıp defterini ver- [57] miş ve şu tecrübe ile birkaç köyden hayli hâsılat göstermişti ki ba'd-ı zaman tahrîr-i arazi ile menâfi-i hâziranın husûle kubûrulmasına merhum sebep olmuş ve yine müddet-i merkûm zarfında tahsil-i bekâya ve ahz-ı eşkıyâ gibi bazı hizmet-i mühimmede dâhî bulunmuştur.

Bu on seneden sonra yani seksen iki senesi kânun-ı evvelinde yeni teşkil olunan Erzurum vilâyet-i celîlesinin defterdar muavinliğine tâyin edilmesinden nâşî-yi mezkûr sandık emanetinden ve âzâlıktan istifâ eylemiş ise de vatanına olan şiddet-i muhabbeti cihetiyle Trabzon'dan ayrılıp da Erzurum'a gidemeyip on beş ay boşta kaldıktan sonra Trabzon eyâletinin daire-i teşkilâta idhâl olunmasıyla seksen dört senesi martında Trabzon

mektebi muavinliğine tâyin ve gazete-i vilayet muharrirliği de ol-vakit uhdesine ilâve kılınmıştır.

Bu memuriyetlerde iken fey 14 sene-i 85 tarihinde def'aten rütbe-i saniye ihrâz eylemiş ve her mısra'-yı tarih olmak üzere seksen altı senesi mahremü'l-haramdan hâk-pây şahâneye takdim eylediği bir kasideye mükâfâten beşinci rütbeden bir kıt'a mecîdî nişanına nâil olduğu gibi mesele-i zâile de celb-i asker gibi bazı hizmette ibrâz-ı sadakat eylemesine mebnî fey 29 zî el'kâde sene-i 94 tarihli berat âlî şan ile tebdîlen dördüncü mecîdî nişan-ı zîşanına muvaffak olmuştur.

Evâil-i mesele-i mezbûrede mektubî mümeyyizliğine bir vekil bırakarak Batum fırka-i askeriyesi baş kitâbetine tâyini husûsuna dair makâm-ı âlî ser askeriyeden emir-i resmî almış ise de doksan üç sene-i hâliyâsında in'ikâd-ı muktezâ irade-i seniyye Hazret-i padişahıdan bulunan Meclis-i Mebusan için ekseriyet-ârâ kazanmış ve keyfiyet-i tasrî isim ile bâ-telgraf Bâb-ı Âliye'de bildirilmiş ayd u künh binaen mebusluk cihetinin tercihiyle memuriyet-i mezkûreden bi'l-istifâ dersaâdete gelmiş ve meclisin ta'd'îlinden sonra dâhî avdet etmeyip taht-ı riyâset seniyye-i hazîrât-ı padişahıda teşkil buyurulmuş olan iâne-i muhacirin encümeni âlîsi kitabeti inzımâmıyla âzâlılığına bâ-irade-i seniyye tâyin buyurularak on ay kadar da meccânen oraya devam eylemiş ve rütbesi de hizmetine mükâfâten seniyye-i sınıf mütemâyizine terfî buyurulduğu gibi bâ-irade-i seniyye-i Batum ve havâlisi muhacirlerinin iskânı memuriyetiyle Trabzon'a götürülmüş ve bu işte dört sene kadar bir çok hizmet ve sadakat gösterdikten sonra memuriyetinin lağvıyla tekrar [58] dersaâdete gelerek doksan sekiz senesi evâilinde idare-i mahsûsa muhasebeciliğine tâyin olunmuştur ve bir müddet orada bulunduktan sonra bahriye nezaret-i celilesi mektubî kalemi müdüriyeti inzımâmıyla matbaa-ı bahriye nezaretine tahvil-i memuriyet eylediği ve bu memuriyetlerde görülen hizmet ve muvaffakiyetine mükâfâten rütbesi evveli sınıf-ı seniyyesine terfî olunduğu ve mezkûr memuriyetlerle meşgûl bulunduğu hâlde hasbe'l-tâli' mezunen Trabzon'da bulunduğum bir sırada zikrolunan zeyü'l-hıcceten el-şerifenin on beşinci Pazar günü alü'l-seher kalkıp sabah namazını idâddan sonra alet-i mezkûrenin avdet eylediği beyân ile yine yatağa girerek istiğfâr ile iştigâlini gören hâne halkının tabip celbini teklif eylemeleri üzerine bu derde tabip ne yapsın dedikten sonra yine istiğfâra muvâzabetle bir buçuk saat zarfında teslim-i ruh-ı âriyet eylemiştir. Merhum tarikat-aleyh-i Nakşibendî'ye mensup ve zikr u fikre müdavim pek kavî itikâdlydı ki bu itikâdına âsâr-ı sairesiyle beraber derdest-i tâb' u neşr bulunan ve irtihâlden bir gün evvel söylediği yüz beyitten ibâret olan kaside-i Kur'aniyesi delil ve diyanet ve itikâdı iktizâsında olarak devletinin pek sadığı bulunduğu vefâtı gecesi eline en

son aldığı kalemle yazdığı her beyti birer tarih-i meş’ar olup bir sûreti zîrâ derc kılınan kaside-i mahremiyesi şahittir.”

5.10 Hüzün İçinde Sürûr

Geçenlerde irtihâlıyla âlem-i edep-i Osmaniye bir hüzün ve azim içinde bırakan şair Arif “Avnî” Beyefendi için yazdığımız bir makale-i müteessirane kalmamız müşârûn-ileyhin gaybûbetinden nâşî îfâî vazife nevhasınca eylediği sırada merhumun henüz tâb’ı ve neşredilmemiş olan âsâr-ı âliye mevcudâsının meydân-ı intişârı vaz’îyle kalıp mütehâsırının ta’dîl-i mahrû niyetine müslim buyurulmasına kadar âşinâlıkları nezdimizde müslim bulunan akraba-ı kirâmenden ‘umûm nâmına rica etmiştik. [60]

Bu kere mâû’l-memnuniye istihbâr eylediğimize göre hazîrât-ı Avnî’nin ekârim akrabasından bahariye mevlevihânesi postnişîni reşâdetlû Şeyh Hüseyin Efendi Hazretleri ihtâr-ı vâkimizi nazar-ı i’tibâra alarak şair müşârûn-ileyhin âsâr-ı mevcudasını cimâ’ ile tab’ ettirmek ve bu hizmeti Tercümân-ı Hakikat idarehânesine havale buyurmak azminde bulunuyorlarmış.

Şeyh müşârûn-ileyh Hazretleri evvel vech ile âsâr-ı Avnî’den intişârına inâyet buyururlar ise hem merhumun rûh-ı Ulvîyyesini, hem de bi’l-cümle erbâb-ı dili şâd etmiş olurlar.

Tasvir-i âlîleri vech ile bu hizmet idaremize ihâle edilirse bir iftihâr-ı fevkalâde ile hüsn-i îfâsına ihtimâm olunur.

Şu mısra-ı berceste Cenab-ı Avnî’nindir:

“Tevfik eyleme Avnî aleyk Avnî’l-lah”

Biz bununla Avnî’nin lisân-ı rûhâniyyetinden olarak sûret-i âtiyeden Hazret-i Şeyhe hitap etmeye cesaret eyleriz:

“Tevkîf eyleme Hazret-i aleyke Avnî’l-lah”

Mu’allim Nâcî

“HUZUR HARÂBATÎ'YE”

5.11 Arz-ı Şükrân

Mes'ûd!

‘Âlem-i matbuatta açmış olduğunuz çığır erbâb-ı maarif için bir şâhrâh-ı edeptir. Bu şâhrâhın sâlikleri reşk-âver-i ervâh-ı eslâf olan iktidâr-ı edebîlerini yâr u ağyâra tasdik ettiriyorlar.

Sâye-i hem-tekizde âsâr-ı civanmerdâneleri lisân-ı edebimiz için birer numûne-nümâyı fesâhat olacaktır. Bu hem-tekize arz-ı şükrân vecîbe-i her peyrev-i civândır.

Efkâr-ı âliyelerinin nâşiri olan “Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakîkat” lisân-ı Osmaninin akademisidir. Bu akademide verilen kararlar ihlâf için birer destûr hükmünü alacaktır.

Müdâvim-i debistân-ı maarif olan gençlere bu kitap bir mu'allim-i edeb-âmûzdur. Hâlâ bu mektepte onacak kânun-ı hakîkat-nümun hazîrât-ı hizmet gibi bir hâkim-i yegânenin âsâr-ı ta'ali perverânesidir.

Müntehabâtı istifâde maksadıyla nazar-ı mütalaaya alanlar müstefiz olmaz mı?

Azizim! İlk işittiğim beyit-i rindâneniz ihtiyâr etmiş olduğum gûşe-i inzivâyı terk etmekliğime sebep oldu.

Destbûs-ı hem-tekiz olmak ârzûsu beni sokaklara düşürdü, meyhâne meyhâne dolaştırdı. Hazret-i mu'allim Tercümân-ı Hakîkat matbaasında idâre-i akdâh-ı efkâr edip peymâne-i sorudan imtinânızı bildirmemiş olmasaydı ömrümün son gününe kadar meyhâne meyhâne dolaşacaktım.

Müşârün-ileyhin bu ihtârı üzerine Tercümân-ı Hakîkat'te yalnız âsâr-ı rindânenizin mütalaasına vâkıf dîde-i intizâra mecbur oldum.

Hâlâ bu intizârım çok geçmeksizin hâk-ı bendegânımda “Yeni bir Berkî zuhûr etmiş. Meyhâne meyhâne beni arıyormuş. Aramalı ya!”

“Her Harâbâtî benim tarzımda deryâ dil midir?”

“Berkî’nin beni araması mûcib-i şükrân-ı firâvânım olsa çok mudur? Parlakçanız. Yiyor. Meziyet-i edebîyesi görünüyor.” İltifatıyla başlayan mektubunuzun mütalaasıyla karirü’l-ayn oldum.

Mâbihi’l-iftihârım olan bu hüsn-i teveccühünüzün **[80]** şükrânı kâil midir?

“Berkî öyle güzel güzel söylemekte devam ederse ben de söylemeye çalışacağımı vaat eylerim.” Buyuruyorsunuz.

Âsâr-ı tanzimini benim söylenmeme tâlikinizi hoş görmedim. Tercümân-ı Hakikat’ın her nüshasında âsâr-ı edibânenizin mütalaası müştâk olan nevresîde-gân vatanı mahzûn mu bırakacaksınız?

Bir varakamda benim karîham o kadar kesb-i vüs’at etmedi demiştim. Yine tekrar ederim ki karîham bir eser tanzimine müsait değildir.

Siz benim söylenmeme bakmayıp her zaman söyleyiniz ki âsâr-ı âlîyenizin meftûnu olan erbâb-ı mütalaa zevk-yâb olsun.

Yoksa bu sözünüz beni teşvik için îrâd olunmuş bir cümle-i iltifâtiye midir?

Şüphe mi var.

Mademki sizin gibi bir rind deryâ-dilin mazhar-ı teşvikâtı oluyorum söylemeye çalışacağım.

İşte yine bir kıta söyledim hem de her beytine sizin gibi birer ‘unvân da verdim mazhar-ı takdiriniz olursa nazmı için bundan büyük bir şeref tasvir olunabilir mi?

Dinlemez miyim

Can u dilden vakf-ı gûş ettim size

Durmayın ey ehl-i irfân söyleyin

Kim dinler

Dinlemem ey vâ’izen mürde dil

Siz varın kürsîde çan çan söyleyin

Berkî

5.12 Nutuk

Trabzon valisi saâdetli Sırrı Paşa Hazretlerinin Trabzon'da inşâ ettirmede oldukları mektep-i îdâdînin vaz'-ı esâsı münâsebetiyle îrâd buyurdıkları nutuk-ı belîğdir ki âsâr-ı âliye-i edebîyeden ma'dûd olmasıyla Trabzon Gazetesi ilâvesiyle bervech-i âtî eyleriz.

Efendiler!

Sizi tebşîr ederim. İstikbâlimiz emindir.

Alev-i himmet hulûs-ı niyete mukârin olursa hangi müşkül var ki iktihâm olunamasın?

Vâkıâ bazen bir bulut parçası da gü- [83] neşe hâil olabilir! Lâkin mümkün değil onun ziyâsını mahvedemez. An olur ki yine pertev-rîz incilâ olur.

Hakîkat de öyledir.

Bulutun güneşe haylûleti kâbilinde olarak bazen rûy-yı hakîkate de muvakkat perde çeken bulunur! Ama mümkün değil onu setredemez. Zaman olur ki yine berde-i ber-endâz ve rû-nümâ olur.

İşte bugün öyle bir hakîkat ve ümit güneşinin parlak ziyâları gözlerimizi kamaştırıp duruyor.

Medeniyet ve mârifet denilen atâyâ kudret-i dâhisiyle hurûşana benzer ki ona hiçbir şey sedr-i ah olamaz. Karşısına geleni -dağ kadar kavî de olsa- his ü hâşâk gibi siler süpürür.

Bugün biz de öyle bir mevc-i tufan-hiz-i terakkî önünde bulunuruz ki tevfik-i ilâhî vesâ'ika-i nüfûz padişahı ile bizi ister istemez ileri sürüp götürecektir.

Onun için yine tekrar ederim ki istikbâlimiz emindir.

Efendiler!

Mâlûmunuzdur ki vatan, evlad-ı vatan için sevilir.

Evlad-ı vatana edilecek en büyük hizmet ise onlara saâdet-i dünyevîye ve uhrevîyeyi kazandıracak bir kazanca delâlet etmekten ibârettir ki o da tahsil-i âlem ve marifettir. Tahsil-i âlem ve marifet dâhî dârü'l-ta'alime muhtaçtır ki bunlar da padişah dil-âgâh efendimiz Hazretlerinin sâye-i şahânelerinde çoğalıyor.

Yine o sâye-i mukaddestedir ki mülkümüzde sair terekkîyat-ı nâfi'a-ı medeniyye dâhî şimendifer hızına müşâbih bir sür'atle ileri gidiyor.

Sözüm doğrudur.

Hâlâ mâzîye bir nazar-ı rec'i atf olunsun.

Asr-ı hâzır Hazret-i padişahının terekkîyatıyla eski hâlimiz muvâzene buyurulsun evvel vakit şu sözümün ayn-ı hakikat olduğu tereddütsüz teslim olunur.

Evet! Muhakkak bilmeliyiz ki devlet-i âlîyenin tarih tesisinden beriki altı yüz bu kadar yıldır Osmanlılar işbu devr-i hazîrât Abdülhamit Han'ı gibi bir devr-i mes'ûd terakkî görmemişlerdir.

Bir delilimizde bugün sâye-i şahânelerinde tesisıyla müftehir olduğumuz şu mektep-i âlîdir.

Bu bir mekteptir ki kapıları -Cins ü millet, din ü mezhep tefrik etmeyerek- 'umûmen evlad-ı vatana açık tutulacaktır. [84]

İnşallah şevket-meâb efendimiz Hazretlerinin sâye-i mülûkânelerinde işbu mekseb-i feyzden nice erbâb-ı kâbiliyet ve istîdâd yetişecektir ki bir zamanda mukaddes ve zannımız onlarla iftihâr edeceklerdir.

Onun için ben dâhî yüzümü mihrap-ı melekûta çevirerek müsebbibü'l-esbâb ve müsehhîhü'l-saab olan Allah zü'l-celâle âzim teşekkürler ederim ki sâye-i sâmi-i veli-ni'mette nefü'l-'umûma şâmil böyle bir tesis-i nefis ilmînin birinci taşını koymaya bu aciz kavlini muvaffak buyurmuştur.

5.13 Cevap

Şeyh Vasfî Efendi Hazretlerinin dördüncü mektubuna cevap:

Şeyhim!

İnsanın mahsûl-i karîhası olan bir sözün diğerleri tarafından takdîren hıfz u tilâvet olunmasından ne derecelerde mesrûr olduğunu -Şairiyetiniz cihetiyle- elbette bilâ-defe'ât nefsinizde tecrübe ederek anlamışsınızdır.

Zannederim ki bu bâbda benim de sizin kadar ilmim vardır. Çünkü tecrübem pek çoktur. Nevheves iken söyleyip rast geldiğime nâ-kâbil tarif bir şevk ile okuduğum gazellerin bir beytini, bir mısramı olsun hiçbir kimsenin lisân-ı istihsân ile okuduğunu işitmeye muvaffak olamadıkça canım öyle sıkılıyordu ki bu ıstırabın azıcık daha tezâyüdü takdirinde mutlaka çatlayacağıma hükmederdim.

Kendi tabiatımın, âsârımın meftûn-ı mütekebbiri olduğum gibi tahsin-i halkın dâhî aşk mütehassiriydim. Lakin bu hâli kime söyleyebilirim? Söylesem de bir hande-i istihfâftan [87] başka ne hâsıl edeceğim? Nihâyet yine hasbîhâlim:

“Feryâdını esmâ’ edemez ol maha çatlar”

“Gûya dil-pâre-i ateş ağustos böceğidir”

Yollu ‘âcizâne şikâyetler olup kalacak değil mi?

Hatırıma geldikçe güleceğim gelir: Münâsebetsiz şuarâmızın mârifetlerinden yahut şuarâmızın münâsebetsiz ‘âdetlerinden olduğu üzere sene başı gelince bin bela ile birkaç tarih nazmeder, tâb’ olunmak için gazetelere gönderirdim. Bunları bir kere gönderdin mi? Artık alırdı beni bir elem-i intizâr! Hâlbuki gazetelerde bunlardan bir kelime olsun eser göremezdim.

Tarihlerimin tab’ından ümidim münkâdı oluncaya kadar meşgûl olduğum hayâller hâlime göre fevkalâdeydi. “Ah! Gazeteler tarihlerimi tab’ ettikleri sırada bana “Maârif-mendân-ı asırdan” yahud “Bülegâ’-ı şuarâdan” deseler. Eserlerimi bütün âlem beğense. Hiç benim gibi tarih söyleyen bulunmasa. Surûr-i zaman kesilsem. “Pâyitaht haricinde böyle bir şair-i mâhir nasıl yetişmiş? Doğrusu fevkalâde!” diye bana bütün İstanbullular hayran kalsalar. Şöyle olsa böyle gitse.” Gibi vehmiyyât-ı hodpesendâne zavallı zihnimi işgâl eder dururdu.

Hiçbir gazeteye hiçbir tarihim tab’ ettirmeye muvaffak olamadım mı sanıyorsunuz? Oldum. Tuna Gazetesi nasılsa tenzil buyurdu da bir tarihim neşretti. O da sanki iyi mi yaptı?

Keşke neşretmeyeydi! Bir kere ettiği işe bakınız: Benim o gözümünden kıskandığım güzel tarihime yazdığı sernâme şundan ibâretti:

“.... Efendinin tab’-ı iltimâsıyla matbaamıza gönderdiği sâl-ı cedîd-i tarihidir.”

Gazetenin, vürûdunu âşıkâne değil, ‘âdeta mecnûnâne beklediğim o nüshası elime geçip de hakkımda yazdığı kelimeler, âlîü’l-husûs “Tab’-ı iltimasıyla” kayd-ı menfûri gözüme ilişince per-gazap kesilerek aleyhinde haylice atıp tutmuştum. Hiç Tuna oralarda mı? Tufanlar görmüş geçirmiş!

Böyle her sene başı oldukça, çeşmeler yapıldıkça, evlad-ı ahibbâ doğdukça tarih yazmakla uğraşa uğraşa o yolda hayli terakkî etmişim. Hoşça tarihlerim de vardır.

Civârimızda bir câmi’ vardı. Mevzûnuna -seher-hiz ve hoş-âvaz olduğu için- “Horoz Baba” derlerdi. Bîçâre kümes gibi bir evde otururdu. Bir gün bu adam [88] vefat etti. Hizmetine müdâvim, halûk bir zât olduğu cihetle gaybûbetinden herkes müteessir oldu. Ben de irtihâline şu tarih-i mu’cemi söyledim:

“Dâr-ı akabeye horoz attı kümeden kendini”

Fenâ mı söylemişim?

Bu tarihim bî’l-bedâhe söylenmemiştir ama tarih-i âtîyi bî’l-bedâhe söylemişim:

“Ettiler bir deliyi dârüşşifâdan teb’îd”

Bu da mu’cemdir. “Deli kim oluyor? Dârüşşifâ neresidir?” diye merak edecekseniz söyleyeyim: Dârüşşifâ bir mektep! Deli de ben! Velhâsıl bu tarih benim mektep hocalığından necât buluşum için söylenmiştir.

Vâkıâ biraz delicesine ise de bu dâhî beğenilebilir zannederim.

Maksadım mektubunuzun fâtihası olan “Geçenlerde bir mahfil-i edebîde bulunmuştum. Ehl-i meclisin pek çok âsâr-ı âlîyeniz levha-ı hatırlarında menkûş olmalıdır ki esnâ-yı mübâhasede sözlerini birer beytiniz ile tenvîr ediyorlardı. Zannederim ki kuvve-i hafızası en az olanın hiç olmazsa yirmi parça eseriniz mahfûzudur.” Fıkrasını hasbe’l-beşeriyye bir his-i müftehirâne ile okuduğumu arz etmekte. Münâsebetle demleri yâd edince sadetten çıkmış gitmişim. Yine geleyim:

Geçenlerde bir gece beynimizde ülfet olmadığı hâlde Fener Gazinosu komşularından olduğunu bildiğim bir zât “şîrgîrane” diye tavsif edebileceğim bir refât ile zakkaktan önüm

sırada gidiyordu. Giderken mırıldandığını işitiyordum. Hânesi kapısının önüne yaklaşınca irkilir gibi olarak nâra-ı mestâne perdesinin az dönende bir sedâ ile şu beytimi okudu:

“Gelişim dil-küşâ değil mi nasıl”

“Açıl ey şâirâne beytim açıl”

Ne ketmedeyim? Bu tesâdüften memnun oldum. Biraz sonra o civarda bulunan hürriyethâne-i mes’ûda girdiğim zaman yüzümde nûr-ı tebessüm renk-i şarap gibi mevcurmaktaydı.

Ne kadar müstağni ne kadar vahşi olursa olsun bir şairin gönlünü ülemânın en kestirme yolu nedir bilir misiniz? Yanında bazı ebyâtını tahsin-i hân olarak okuyuvermek!

Sâir ashâb-ı âsârda dâhî sitâyîşe kapılmak hâli bi’t-tabi mevcut ise de bizim şairlerimizde pek zâhirdir.

Ekser şuarâmız meydâna koydukları âsârın ceyyid olduğuna bir iki kişinin yüzlerine karşı sitâyîş hân olmasıyla kanaat hâsıl edecek derecede gâfildirler. [89]

Nerede bulayım bizim merhum “Avnî” gibi şair Arifî ki âsârı hakkında her ne söylense o bâbdaki itikâd-ı râsihine halel getirmek mümkün olmasın?

Müşârün-ileyh:

“Demiş mansûrâneü’l-hâk-gûy olup bâlâ-yı dar üzere”

“Kişi nâ-hak yere âlemde berdâr olmasın yarab”

Beytini pek beğendiği için henüz tanıdığı şahsını bir kere olsun görmek üzere kendisini tezkire-i mahsûsa irsâliyle bir gece konağına davet eden bir büyük zâta karışacak istiğnâ göstermiş ve ikbâl-i cûyân rüzgâra garip görüneceğinde şüphe olmayan bu tür âlîcenâbanesiyle erbâb-ı hakîkatın bir kat daha hüsn-i teveccühünü kazanmıştı.

Koca Avnî işte böyle büyüklüklerle muttasıf olduğu için:

“Fark-i kâme dest-i reddimdir çelenk-i iftihâr”

“Rezm-i aşkın zor bâzû-yı nerîmanın gören”

Demişti.

Kalem hakkındaki mütalâatınız serâser doğrudur.

“Kimin eline geçerse ona serfûrû eder”

Diyorsunuz. Öyle ya! Ne yapsın bîçâre?

Bazen öyle herze-nüvis ellere düşüyor ki kalem olduğuna pişman oluyor.

Bizim kalemce İsmail Baba’yı tanırırsınız zannederim. Geçende bana gönderdiği bir tezkirede kendisinden bir zâtın sigaralık makâmından istîmal etmek üzere kalın bir kalem istemiş olduğunu müştekiyâne bir sûrette yazıyordu.

Kalem böyle keyif ehlinin eline dâhî geçse serfûrû eder. Değil mi?

“Şeref’ül-mekân bi’l-mekin” derler. Ben bundan iktibâsen “Şeref’ül-mekân bi’l-kâtip” diyeceğim. Bu bâbdaki mütâlaatınıza nazaran ibâre-i mukallidânemi bir hakikat olmak üzere kabul buyuracağımızı ümid eylerim.

“Kalender tahallus eder” dediğiniz zât ile aranızda cereyân eylediğini hikâye buyurduğunuz muhâvereye -Sizin hakkımdaki tevcih-i âlînizi yeniden tebşir etmekle beraber kalender-güzîn buna müteveccih bulunduğunu gösterdiği cihetle- müteşekkiren okudum.

Sizin kalender epeyce bir adam gibi anlaşılıyor. Sözleri yolunda. Bizim mu’allimin ma’ruf “Kalender” iyle hem-âvâz olacak,

“Ben ne mesîhî ne mesîhâ demem”

“Zevki hakîkatte arar adamım”

Diyebilecek sanırım. [90]

Hazîrât-ı pîr-i devâr:

“Çah bendi dil derin âlem-i kalender şu kalender şu”

Tavsiyesinde bulunuyor. Lâkin kalender olmak kolay mı? Dikkat etmeli. Harâbâtî-i şîrâze:

“Kalenderi ne bir yeşset u mûy u ya ebrû”

“Hesab-ı râh kalender bîdân-ı ki mûy-ı bî-müset”

Diye işi gereği gibi inceleştiriyor.

Bâde-perest müşârûn-ileyhin:

“Kalenderân-ı hakikat benim cû nahr-ı ned”

“Kaba-yı atlas ân-ı kes ki ez hüner ‘âr-ı yest”

Îzâhından dâhî münfehim olduğu üzere kalender hakîkatte cihân yansa hasırı yanmayan mudil-ı mübâhî değildir. Kalender o huşyâr-ı fazîlet şa’îre derler ki dekâyık-ı ahvâl-ı âlemi herkesten ziyâde teftiş ve îkan eylemiş olduğu hâlde bazı hakâyık-ı nâşinasen tarafından aleyhinde söylenen sözleri bir his-i ulvî ile kâin lem-yekin addederek elinden geldiği kadar ‘umûm-ı ebnâ-yı nev’inin esbâb-ı saâdetini istihsâle çalışır, kimseye ser-ferv etmeksizin kendi sa’yı sayesinde yaşamak fikrini es’l-harekât-ı ittihâz etmiş olduğundan ziyâde kazanmak için hayli aramaya tenzîl etmeyip rızk-ı maksûmuyla kanaat eyler.

Kalender-i hakîki en büyük adamdır. Onu tarif etmek bizim gibi kemterân-ı ümmiyetin haddi mi?

“Fikirpesti hatırımdan geçmesin sûzan olur”

“Himmet-i ateş, sîne-i himmet-penâhım ateşin”

Beytinin mânası ancak kalenderde tahkik edebilir.

Bundan evvelki mektubunuzda münderiç “Söz merdâne olmalı.....”

Fıkrası üzerine muhâvereniz hayli güzel yürümüş. Tekbir ve temellük erbâbı için mütalaaya şâyân-ı mühim bir ders olur.

Evvelki cevabımda tasdik etmiş olduğum “Herkes bir terâne ile mütelezziz olur” fıkrasına dair muhâverede tarafından beyân olunan efkârın neticesiz kaldığından bahis ile buna müracaata karar verdiğinizi söylüyorsunuz. Bu bâbdaki fikrimi arz ederim:

Bence bir milletin efrâdından herhangiisi her neye teşebbüs ederse etsin o işte muhâfaza-i milliyet noktasını nazar-ı takdis önünden ayırmamalıdır. Efrâd kendilerini bu vazîfe ile mükellef tanıdıkları, hep o yolda hareket ettikleri hâlde milletçe görülecek işlerde o noktanın pîş-i nazardan uzak tutulmayacağı bedâheten kalır. [91]

“Herkes milliyeti dairesinde terakkîyi ârzû eder ve bu ârzû tabîidir” dedikten sonra müddeânızı “Tarih-i mûsikîde bu sözümü teyit ediyor. Mesela dünyanın her tarafında bundan bir iki asır evvel İtalyan müzikası intişâr etmişti. Almanlar bu hâl-i milliyetlerine alıvermeyeceğinden “Ne demek? İtalyan müzikası bize ecnebidir. Ne için kabul edelim?” dediler. Bir Alman müzikası koydular. Fransızlar, İngilizler...da böyle yaptılar.” Cümleleriyle teyit buyuruyorsunuz.

Böyle insancasına harekete ne demeli? Mizaç-ı melisâne muvaffak oldukça insan dinlediği müzikadan o kadar zevk alamazsa -Bir his-i mukaddese mâlik demek olacağı için- sezâvar-ı senâ görülmelidir.

Bazı efrâd-ı milletimizde görüldüğü üzere “Osmanlı müzikası pek nâkıstır” diye onu takbih ile melev-i sâire müzikasına mûnehhimkâne temâyülün mânâsını hiç anlayamam. Müzikamız nâkıs ise onu zem ile iktifâ edip de ikmâlîne çalışmamak noksânın daha büyüğü değil midir?

Ah! Daire-i milliyetimizden kat’en çıkmaksızın sizce mümkün olan her türlü terekkiyat bir kere meydân-ı ârâ zuhûr olsa da görseniz! Dünyada birinci millet olduğumuzu birinci düşmanımız dâhî itirâfa mecbur olurdu.

Bir adam millete mensup olan şeylere -Velez nâkıs olsun- gönlünde meylet hissetmiyorsa mutlaka ya bed tıynettir, yâhud tesir-i taklid ile meyl-i tabiasından zühul etmektedir.

Daima sevilen millî şeylerdir. Mesela Fransız üdebâsının âsârından tiyatrolar tercüme ediyoruz. Mevki-i temâşâyâ konuyor. Halkımız seyreyliyor. Sonra bir tiyatroda kendimiz yazıyoruz. O da icrâ’ ediliyor. Seyir oluyor.

Ahâlimiz hangisinden memnun ve müteessir oluyor? Elbette bizim yazdığımızdan! Çünkü bizim yazdığımız ahvâl ve ahlâk-ı milliyemize muvaffak bulunuyor.

Ama Fransız edibinin eseri bazı rivâyâta göre âlî şeymiş. Bizimki o kadar değilmiş. Varsın şimdilik olmasın. Çalışırsak ileride bizimki de âlî olmayacak mı? Öyle âlî olacak ki onun yanında âsâr-ı ecnebiyye sâfil görünmeye başlayacak.

Edebiyatımızı Fransız edebiyatına yetiştirmek mümkündür ama -Kalb-i milliyet müstehil olduğundan- bizi Fransız hissiyatıyla istilzâza alıştırmak mümkün değildir. [92]

Hissiyât-ı milel beyânında bazen tevâfuk da görülür. Buraları sadetten hariçtir. Mesela Fransızlığı bize yutturmak yok mu? İşte bu olamaz demek istiyorum.

Hâsılı her millet kendi milliyetini muhâfaza ederek terakkî aramalıdır. Husûsuyla millet-i Osmaniye -Ki mevki’en, istidâden gıpta-ı bahş-ı mileldir- bu yoldan kat’en ayrılmamalıdır.

Milel-i sâireden iktibâs etmeyelim mi? Diyecek kadar söz anlamaz bir Osmanlının asrımızda vücudunu tasvir edemem. Zîrâ iktibâssız hiçbir terakkî husûle gelemeyeceği bed hayattandır.

Taklidine özendiğimiz milletlerden hangisi iktibâssız terakkî etmiş.

“Nerede hikmet görürse ehl-i hüda”

“Onu almak vazîfedir ama”

“Farik-i hikmet olmalı evvel”

“Sonra ahzetmeli onu ne güzel”

Şeyhim!

Kalenderinizin neşr-i âsâra olan hevesinden, sizin de onu teşvik ettiğinizden başkaca memnun oldum. İnşallah sözünüzü dinler de yazı yazmaya başlar. Meydana bir muharrir daha çıkarmış olursunuz. Koca mürşit!...

“Elkas lâ-y-habb elkas” demişler ama ben bunu tasdikte tereddüt ediyorum. Zîrâ yeni bir muharrir zuhûr edince onu sevmemek şöyle dursun seviniyorum.

Yine bizim Avnî-i lâhûtî hatırıma geldi. Bir Manzûmesinde şöyle demişti.

“Erbâb-ı kalem terbiyet-i âmûz-ı ümemdir”

“Âdâb-ı ümem mâ-hâsıl-ı feyz-i kalemdir”

Mes’ûd-i Harâbâtî

5.14 Hazret-i Mu’allime

Hazret!

Yazmış olduğum eserleri Tercümân-ı Hakikat’ın edebiyat serlevhası altında gördükçe şevkim artıyor. Şevkim arttıkça yazı yazıyorum.

Hatta Cenab-ı Mes'ûd'a karşı dört beş parça eser yazdığım hâlde müşârün-ileyh bana karşı Tercümân-ı Hakikat'te bir eseri görülebildi.

Demek oluyor ki yazıcılıkta Mes'ûd'u geçtim.

Hazret-i Mes'ûd'un bir eserine karşı böyle beş parça değil bin parça eser yazmış olsanız yine o fâsıl-ı yegâneyi geçmiş olamazsınız deseniz de şevkim kırılmaz. Elime kalemi alıp yazar bozar Hazretin şive-i ifâdesini taklit etmeye çabalarım.

Harâbâtî ile hem-inân olmak şerefine mazhar [93] olamazsam da peyrevi olabilirim ya!

İ'tilâ ârzûsu gönlümde hiçbir zaman çıkmaz.

“İ'tilâ ister vatan evladı nâ-kâbil midir”

Eserlerim Mes'ûd-i Harâbâtî gibi taâlî-perver bir edibin mazhar-ı hüsn-i takdiri oldu.

Bunun için eserimde (Bahtiyârım) (Arz-ı şükrân ederim) gibi lisân kullanmak vecîbeden ise de bu vecîbeyi gazeteye yazı yazmakla ifâ edeceğim.

Bir şarkı yazdım. Bu şarkının bestelenmesini ârzû etmek tabîidir. Mûsikîye intisâbım yoksa da mûsikîşinâsen asrın birincilerinden bazılarına müntesibim.

Bu intisâb benim için bir şereftir. Hâlâ Hacı Faik Beyefendi Hazretlerinin daima mazhar-ı iltifâtı olduğum cihetle bahtiyarlığımın derecesini hakkıyla takdir etmekten acizim.

Müşârün-ileyhin mûsikîde olan mahâret kâmileleri vecd-âver erbâb-ı safâ olan beş altı yüz parçadan ziyâde mükemmel besteleriyle sabittir. Hele bu defa bir mükemmel kâr daha vücuda getirdiklerini işittim.

Mûsikîye intisâbı olanlar Hacı Faik Beyefendinin bu (Kâr) da göstermiş oldukları mahareti teslim ediyorlar.

(Kâr) ı bir vech-zîr yazıyorum:

Kâr- Devgâh²³

Usûl- Düyûn

²³ (Kâr) Mûsikî şinâsa sünûhat olarak tulû' eden makama hatırdâ bir güfte olmazsa zâyî edilmemek için ittihâz olunmuş bir usûldür.

Ten ten der ta der der ten

Döndüre dille der der ten

Ten nâdir nâdir ten ten ta

Belî Yâr Men

“Pek sevdim efendim seni gayetle beğendim”

“Gel gayra kıyas etme beni hanım efendim”

Yar yar ah belî şah men

Dost dost dost belî meyr min

Meyanhâne

“Bin can ile aşk olalı sen gibi mâhir”

“Gönlümde keder kalmadı ey zülfü kemendim”

Ah ah ah belî belî men

Hey hey hey belî dilli men

Bend Sâni

Ten der ten der der ten

Ten dere dilli der der ten

Ten der ten der der ten

Den tere dilli der der ten **[94]**

Yörük Semâ'ı

“Ettim bütüne kârı ahibbâya hediye”

“Kim dinler ise Faik'i yad eylemelidir”

“Erbâb-ı terennüm okuyup daimü'l-evkât”

“Rûh u selefi aşkla şâd eylemelidir”

Bu gark güftesi de Hazret-i Faik'indir

Görüyoruz ki Hacı Faik Beyefendi Hazretleri tanzim-i şiirde de muktedir!

(Şarkı) mın bestesini mîr-i müşârün-ileyhden rica edeceğim. Bilmem bu ricacığımı kabul buyururlar mı?

Şarkı tanzimi pek kolay değildir. Binâ'en aleyh (Şarkı) mın noksanını mîr-i müşârün-ileyhin yapacağı (Beste) ikmâl etmiş olacak

Berkî

5.15 Hazret-i Mu'allime

Üstad!

Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat'in teşkil eden ikinci cildinin fihristini geçen gün Tercüman'da gördüm. Cild-i evvel gibi bunda da edebiyat-ı hakimiyet, fenniyat velhâsıl her nev' âsâr-ı mergûbe var.

Ne kadar güzel!

Her parçası bir edibin mahsûl-i fikir ve kalemi olan öyle mütenevvi' ve rengin eserleri câmi' mecmû'a-ı müntahaba pîş-i fikir ve hayâlimde ne latif bir manzara teşkil ediyor.

Herhangi sahifesi açılrsa envâi ezhâr-ı edep ve hikmetle müzeyyen bir devha-i belâgat nazar-rübâ olur.

Ne güzel temâşâ!

Bir bahçeye girildiği vakit insan her bir çiçeğin seyr ve temâşâsından bir türlü münbesit ve mütelezziz olduğu gibi mütenevvi' fen ve bahse edep ve hikmete dair olan risâlelerden de öylece müstefid ve müstefiz olur!

Müntehabât şu meziyeti câmi' olan âsârın en güzîdelerinden olduğu cihetle kıymet-i sincan-ı ma'ârif nezdinde makbûl ve mûteberdir.

Mündericâtından hangisi sevilmez?

Hepsi de sevilir.

Sevilir ama ne yalan söyleyeyim

“Ben şairim o kâmet mevzûnî doğrusu”

“Sevmem desem de belki yalan söylerim sana”

Mefhûmunca mevzûn âsâr-ı edebîyeyi öbürlerinden daha ziyâde severek okurum binâ’en aleyh lûtfen ihdâ buyurulmakta olan nüshalarını aldığımda en evvel âsâr-ı mergûbe-i mu’allimeleriyle karîrû’l-ayn olurum.

Eş’ar-ı zamansın üstad!

İşbu cild-i sâniye taraf âlî-i edibânelerinden (Nazımü’l-hakem) ‘unvân-ı mefharetine bihakkın sezâvâr görülen şair-i hikmet mezâhir-i izzetli Ahmet Hamdi Beyefendi ile serâmeden şuarâ-yı asırdan Ali Rûhî Şeyh Vasfî Süleyman Sâlim Beyefendilerin birkaç parça eserleri vardır ki her biri bir seher-i hilâl itlâkına şâyândır.

Ezcümle mûmî aleyh Ahmet Hamdi Beyefend- [102] inin manzûmeleri şîve-i ifâdece hüsn-i tâbir ve selâsetçe ne kadar latif ve bî-bedeldir.

Mîr-i mûmî aleyhin geçenlerde mekteb-i irfâniyeden resim küşâdında kera’it olunan münâcata işbu cild-i sâniye görülemedi.

Zaten Tercümanda da tesâdüf olunmamıştı.

O da pek güzel ve dil-nişin bir manzûmedir. Bunu Tarık Gazetesi o sırada derç etmiş ise de Tarık’ın müntahabât gibi bir risâle tertibi zaten Tarık’ı olmadığına ve böyle güzel bir eserin bizim müntahabâtta da hariç kalmasını gönüller tecvîzâtıyeciğine binaen nezdimde bulunan nüshasından bir sûreti müntahabâta hizmet olmak üzere takdim olunuyor.

Elbette rehin kabul olur.

5.16 Mektup

Ey Üstad-ı Fazilet!

Hakîkathâne-i edep-i nişânenden istifâde ümidine düşen bir aciz-i şeref kabulden devretme. Varsın o da müstenir-i nûr-ı Ulvîyyetin olsun. İs'âf ve niyâz için latîfane-i dehâletinden başka ne tasvir olunabilir?

Şu kıtaalar resim için söylenmiştir. Meâl-i hakikat bildiğim ve ihtimâl ki bildiğimde hata ettiğim bir şeyden ibârettir. Kabul olunursa ufak tefek bazı şeyler takdimine gayret edeceğim.

“Kıta”

Gördüğün şu sûret-i mevhûmaya girmiştım
İnkılâbat-ı mudâm âlem içre bir zaman
Cismimin terkîb-i maddîsi girer çok sûrete
Çünkü devrân durmayıp tebdîl-i şekil eyler heman

“Diğer”

Şeklimdi dünyada benim işte şu sûret
Ezmân ile ama yine bin kalbe girdim
Bin şekle sokar adamı bu kardeş eyyâm
Olsam da demem şeklimin encâmına ebredim

*

“Huzûr-ı Mes’ûd-i Harâbâtî’ye”

“Ey şerbet-i şeyh ü şâb der kâse-i mâ”
“Vey çeşme-i âfîtap der kâse-i mâ”
“An cer’a keşânım ki az seyrânî”
“Yâkût şûd habâb der kâse-i mâ”

Azizim!

Canım sıkıldıkça harâbata giderim. O nüzhetinede bulduğum neşveyi bir yerde bulamam.

Harâbat-ı mecmâ' ehl-i irfândır istersem üdebâ-ı Arap ile ülfet ederim.

“Şerbine u ihrâkına ale'l-ard-ı cerâ'atün”

“Felü'l-ard-ı men ke'sü'l-kirâm-i nasibün”

Fehvâsınca âşinâdan derîğ-i himmet etmezler. Muharrem bizim feyz-â-feyzi olan erbâb-ı istîdâd vâkıf-ı maârif-i cihân olur.

İstersem şuarâ-yı acem ile sohbet ederim.

“Bâz a bâz a her an çih hesti bâz a”

“Ger kâfir u rind u put-peresti bâz a”

“În der geh-i mâder geh-i nevmidi nist”

“Sad bâr eger tevbe-i şikestî bâz a”

Mevâdesince ehlinden şarâb-ı marifeti sakınmazlar. Dâhil bizim üns-â-ünsi bulunan ashâb-ı zekâda başka bir fazîlet görülür.

Geçen gün yine canım sıkılmaya başladı. **[104]** Harâbata müracaat ettim.

Bir köşesinde Raşid Müverrih'in:

“Çıkınca nâmımı âşâmlıkla bir rindin”

“Elinde âb görülse şarâbdır derler”

Beyti gözüme ilişti... Beğendim.

İnsanlar sûizan-ı tabiat sâniyesi gibidir. Her şeye bir kulp takarlar. Mesela benim şu mektubumu okuyan kimse birinci satırda (Canım sıkıldıkça harabâta giderim) sözünü görür görmez (Vay sarhoş herif vay... Hareket-i küstâhânesini enzâr-ı âmiyâ koymaktan çekinmiyor. Bu kadar lâubâliyâne bir tavır şeyhe yakışır mı) diyerek teşnîye başlar. Hiç buradaki harâbattan maksadım Ziya Paşa merhumun bu nâm ile mevsûm olan mecmû'ası bulunduğunu hatırlar mı?

Diğer bir köşesinde de Atıf'ın:

“Fehim etmeyen dakâyik nakş-ı sanâyi”

“İbret-sitân âleme a'mâ gelir gider”

Beyti manzûrum oldu.

Atıf'ın bu beytini nazar-ı i'tibâra almayıp da ehl-i ma'nen:

“Verir sabra der nik sâye dursa ser u belâdır”

“Alır çeşm-i kararı gitse cû-yı sîm semmiyyedir”

Matla'ına mûciz demelerine bir mânâ veremedim. Vâkıâ sanâyi-i şiiriyeye dilbeste bulunanlar için bu matla'-ı mûciz olabilir. Hakikat-perest olanlar hiç zâhir-i beyyinene bir mânâsızlığı alkışlarlar mı?

Matla'yı hazîrât Fuzûlî'nin

“Benden fuzûli isteme iş'ar-ı medh ü zem”

“Ben âşığım hemîşe sözüm âşıkânedir”

Makta'yla Yahya'nın

“Söz kim zebânıma gele güyâ zebânedir”

“Ben âşığım sözüm de benim âşıkânedir”

Matla'na kadar getirdiğim sıradaydı ki hücre-i dervişânemin kapısı açılıp içeriye çoktan beri şeref-i mülâkatıyla müşerref olamadığım bir zât girdi.

Harâbatı bırakıp avdet ile musâhabete giriştik. Biraz sonra söz edebiyata intikâl etti. Avdet benim:

“Em dünyana bilir kıymetini merdânın”

“Tâb-ı aşkıma Kenan'ı Zeliha'ya sorun”

Beytini okuyarak (Bazı kimseler (Zeliha) kelimesini Ze'nin zammıyla okuyorlar halbûki Asım Efendi Kâmûs'ta fânî Ze ile zabt etmiş.

Sûdî merhum Cenab-ı Hafız'ın:

Men ez ân-ı hüsn-i rûz u efzûn ki Yusuf-ı dâşet-ı dânistim

Ki aşk-i ez perde-i ismet birûn-ı ard-ı Zeliha râ

Beytinin şerhinde (Zeliha Ze'nin fethi Lâmin **[105]** ek kesriyle güzel demektir Yusuf aleyhisselamın halîlesinin sıfat-ı mâdiyesi olup ismi raildir) demesiyle Asım Efendi merhumun zaptını takviye etmiş olduğundan Ze'nin zammıyla okuyanların katilleri tebeyyün etmez mi?) dedi.

Bendeniz de (Hayır etmez yine o Asım Efendi değil midir ki kelime-i mezkûreyi bürhân-ı kat' tercümesinde (Zeliha zammı Za ile nâm-ı Şevher Yusuf aleyhisselamdır Araplar fetha okurlar) diyor.

Zeliha kelimesi iş'ar-ı Arabiye'de görülürse fetihle okumalı. Bu bâbda asıl galat eden Sûdî merhumdur. Kütüb-i lağviyeyi tettebbu' etmeden fakat Kâmûs'a bakıp fahla olduğuna hükmetmiş.

Deminki okuduğun beyit ki:

“Vâmık'ın aşk-ı ciğer sözünü Azra'ya sorun”

“Cennet erbâbının ahvâlini Leyla'ya sorun”

Matlalı bir gazelimdendir. Zeliha kelimesinde olduğu gibi buradaki Azra'yı da Ayın'ın fethiyle mi okuyacaksınız. Zîrâ Ayın'ın fethi Ra'nın meddiyle ahteri Azra'yı bekâr mânâsındadır diyor. Bürhân-ı kâti'de ise Ayın'ın zammıyla Vâmık-i nâm-ı meşhur bir âşığın ma'sûkasının ismi olmak üzere zapt olunmuş.

Binâ'en aleyh Vâmık'ın bulunduğu yerde Azra'nın bekâr kız mânâsında istîmaline cevâz verilemez.

Sûdî merhum herkesi teşhil ettiği halde kendi böyle hatalarda bulunuyor mesela Gülistan'ın:

“Merg-ı câyı ki çi nebûd”

“Ne bîcâ-yî rûd ki çi nebûd”

Beytindeki (Çi) kelimesinin çiz mânâsına geldiğini düşünmeden (Çe) olarak tahrîr etmiş. Bu hâlde veznin vezinsiz kalacağını her nasılsa düşünmüş olmalıdır ki (Çe zarûret-i vezin için bir miktar med olunmalıdır. Bu sûrette telaffuzda bir Ye tevellüt eder ki mısra-yı evveldeki (Çi nebûd) la tecnîs-i merkeb olur) Sözüyle tenvîr-i müdde'âya kalkışıyor.

Sonra da (Mezkûriyeyi kitabette isbât edip (Çi) yazarlar zara'ir-i şiiriyeden bî-haber imişler) cümle-i müterizesiyle Şem'î ve Kâffî merhumları techîle etmek istiyor.

(Zarûret-i vezin için bir miktar med olunmalıdır.....) sözüne bir şey demeyelim. Şem’î ve Kâffî merhumları teşhiline ne diyelim) kulkulu bir mütalaada bulundum ve bu mütalaamı tenvir etmek için Sûdî’nin her sözü müteber değildir bu sözüme delil isterseniz Şem’î merhum ile (Kirdâr) kelime- **[106]** sine dair ettiği mübâhaseyi gösteririm.

Bûstânım:

“Eğer hışm-ı gird bîkerd-i er zeşt”

“Çü bâz â medi maceradır nevişt”

Beytinin şerhinde (Kirdâr-ı kâf Arap’ın fethiyle aslında vasf-ı terkîbidir reftâr gibi zîra gerd-gerdin masterından müştâk-ı isim mastardır ar arında da merhum olup mecmû’a-ı merkebi amel mânâsında istîmal olundu) dedikten sonra Şem’î merhum ile bu bâbdaki münâzaasına dair yarım sahife kadar yazı yazmış.

Hulâsası kelime-i mezkûrenin kaffını Şem’î meksûr okumuş. Sûdî fetihle kara’iti tarafında bulunmuş ve bu iddiasına Şem’î’den delil istemişse de müstahziri olmayıp kitaplarda bulunduğunu makâm-ı istişhâdda göstermiş.

Ehl-i lisândan Sûdî’nin dediği gibi kirdârı feth-i kâh ile kimse okumamıştır. Kütüp-i lağviyede Şem’î’nin iddiasını tervîc ediyor.

Sûdî’nin şu tevcihi mugâlatadan ibârettir dedikten sonra bu bâbda bir iki söz daha söylemek istedimse de o muhterem misafir silsile-i kelâmı geçenlerde tercüme edip Tercümân-ı Hakikat’a derc ettirmiş olduğum Hâtıf İsfahanî’nin tevhîdine intikâl ettirip dedi ki (Şeyh Nizamî ile İsmet Buharî’nin bu yoldaki eserleri elbette manzûrunuz olmuştur.

Hâtıf İsfahanî’nin tevhîdini tercüme ettiğiniz gibi bunları da tercüme edip dil-i teş’gân maarifin nazar-ı istifâdelerine koysanız olmaz mı?

Âsâr-ı islâfa vâkıf olmayan bazı nevrestgân-ı maarifte başka bir şevk görülmeye başlar.

Evvelleri gencine-i maarif-i garîbiye gibi kütüphâne-i millîmizde âsâr-ı âliye bulunmadığına itikâd edenler az değildir.

Şimdi ise âlem-i matbuatta hikemî, edebî güzel güzel eserler görüleli böyle zehâb-ı bâtıla vücut verecek kimse kalmadı. Sizin bu bâbdaki himmetinizi takdirden acizim. Dedikten

sonra mezkûr gazellerin tercümeleri husûsunda iltimâsını ısrar derecelerine vardırıldığından (Benim takdir olunacak bir himmetim yoktur.

Bu bâbda teşekkür olunmak lazım gelirse o koca Harâbâtî'ye olunmalıdır. Bu çıkışı Mes'ûd açtı onun himmeti takdire şâyândır. Ben de hazretin feyz-i enfâs maarif-i perverânesiyle pîr ü rindân oldum. Mademki Şeyh Nizâmî'nin:

“Dûş reftem be-harâbâd mirâren râh nebûd”

“Mî-zedem na're ve feryâd kes ez men ne-şenevid” [107]

“Ya ne-bûd hiç kes ez bâde-fürûşan bîdâr”

“Ya ne-men hiç kesem hiç kesem der ne-geşûd”

“Pâsi ez şeb çû be-şud bişterin ya kemter”

“Rindi ez gurfe birûn kerd serv reh be-nemûd”

“Güft hayr est der in vakt kerâ mî-hâhî”

“Bî-mahal âmedent ber derimâ be-her çe bûd”

“Gufetmeş der bakşe güft buru herze megû”

“Kândır in vakt kesi be-her kesi der ne-gûşed”

“in ne mescid ki be-her lahza dereş be-guşâyend”

“Ki tû dîr âyî ve ender-saf pîş âyî zûd”

“in harâbat muğanist der verândânend”

“Şâhid ve şem' ve şarab ve şeker ve nâyî ve sürûd”

“Her çe der-cümle-i âfak der anca hazır”

“Mümin ve Ermeni ve kebir ve nasâra ve Yehûd”

“Ger tû hâhî ki dil ez sohbet-i inân be-zeni”

“Hâk-pây heme şu ta ki biyâyî bî-maksûd”

“Serzer hiç nedârend der in buk'e mahal”

“Sûdişân cümle ziyânest ve ziyânişan heme-sûd”

“Sâlha ber der-i dil hemçü ayâzî bâyed”

“Ta müyesser şudeş hizmet-i Sultan Mahmud”

“Tâat an nist ki ber hâk nehi pîşâni”

“Sıdk pîş ar ki iblis besi kerde sücûd”

Şu İsmet’in:

“Sarhoş ez kûy-i harâbat guzer kerdem dûş”

“Batal bi-kâri-i tersâ beççe-i bâde-fürûş”

“Pîşim âmed be-ser-i kûçe peri ruhsârî”

“Ey mah tevahhum ebruyi terâ halke begûyiş”

“Güft tesbîh be-hâk efken ve zünnâr bibined”

“Seng bir şîşe-i takva zen ve peymâne beneviş”

“Ba’d-ı zan pîş-i men ata betü gûyem remzi”

“Rah in est eger ber suhanem dârî gûş”

“zûd divâne ve sermest devîdem pîşeş”

“Bî-makâmı porsîdem ki ne din mâned ve ne hûş”

“Dîdem ez dur gurûhi heme divâne ü mest”

“Bî-def ü saki ü mutrib heme der raks ve semâ”

“Bî-mey ü câm ü sürahi heme der nûşa nûş”

“Çün ser rişte-i namus be-şud ez destem”

“Hâstem tâ suheni porsem ez an güft-i hâmuş” **[108]**

“In ne kâbe est ki bî-pa ü ser âyi be-tavaf”

“In harâbat mağânest der ve mestanend”

“Ez dem subh ezel tâ be-kıyâmet medhûş”

“Ger tera hest der in şîve-i ser yekrengi”

“Dîn ü daniş be-yek cur’a çu ismet be-furûş”

Bu gazellerinin tercümesini rica ediyorsun. Ben de ricanı boşa çıkarmamak için Nizâmî’nin gazelini tercüme edeyim. Fakat İsmet’in gazel-i şevk-âverini tercümeden acizim. Her ne kadar “Hâl-i rumûz” nâmında bir şerhi varsa da istifâde olunur şey değil. Ben de tercüme edebilirim ama parlak olamaz. Böyle âlî bir eserin tercümesi muktedir bir zâtın kaleminden Mes’ûd’tan istirhâm edelim) dememle bu râyımı kabul etti.

Binâ’en aleyh İsmet-i Buhârî’nin o parlak gazelinin tercümesini hakkımda mebzûl buyurageldiğiniz tevcîhat-ı cihân-ı derecât-ı taâlî-pervânenize mağrûren rica ve Şeyh Nizâmî’nin ber-vech-i zîr gazelimiz görüneyazmış olduğum tercümeyi huzur ve feyz-i nüşûr mu’allımanenize takdim ile tashihini istidâ ederim bâkî.....

Şeyh Vasfî

5.17 Cevap Harâbat

“Dün akşam dâhil bizim rindân olmak ârzûsuyla kulûbe-i ahzânımdan çıkıp kûy-i harâbata gitmiştim. Bâb-ı harâbatın mesdûd bulunmasıyla şu ârzûmün çehre-küşâ olmayacağını anladım da ric’at-ı me’yûsâne bir türlü gönlüm razı olmadığından o dâr-ı sürûra duhûlün çaresini düşünmeye başladım.”

“Ya harâbatın kapısı kapalı diye kulûbe-i ahzânıma avdet mi edeyim. Hayır ber vechle azmimden dönmem. Hiç insan olan mevânî’-i tâkat-güdâza karşı azim-i civanmerdânesinden döner mi?

“Elem ile bâb-ı Harâbatı dakkettim. Kapı açılmadı. Meyûs oldum. Şu meyûsiyet-i maksat bir endâzane ile bir nâra-ı canhırâşâne atarak (Ey sakinen bizim harâbat ben ki neşve-i şarap bir mürde-i nisâbım. Dersaâdet medârınıza yüz sürerek bizim feyz-â-feyzinizde bulunmak sevdâ-yı yegânesi beni buraya kadar getirdi.”

“Bir muktezâ-yı tâli-i vârun şimdiye kadar bu dil-i nâşâda hiçbir bâb-ı mes’ûdiyyet küşâde olmadığı gibi âstân-ı devletinizi de mesdûd bulduğum cihetle mahzûn mahzûn bu kapıdan da kulûbe-i ahzânıma ric’at edeyim mi? Buna vicdân-ı hamîyyet bünyânınız hiç kâil

mi olur elbette olmaz. Açınız kapıyı ben de dâhil halka-ı cemiyet **[109]** olayım) kalkıp bir niyâzda bulundumsa da şu niyâz-ı acizânemi kimse işitmedi.”

“Kendi kendime (Acaba bâde-fürûşların mey-nûşların hiçbirisi bîdâr değil mi ki ettiğim istirhâmâta mukâbil bir cevaptır bile alamıyorum. Haydi ettiğim niyâzı işitmesinler. Ya feryâd-ı canhırâşânemden bîdâr olmayacak bir harâbatî tasvir olunabilir mi. Hayır hayır ben insan değilim ki bir kimse kapıyı açmaya bile tenezzül etmiyor) diye söylenirdim hâsılı kâh dâr-ı harâbatın bu bîçâreye de meftûh bulundurulmasını Harâbatîyandan niyaz kâh kendi kendimi levh ile meyûsane feryâda âgaz ederdim.”

“Bu hâl ile gecenin yarısını geçirmişim. Ârzûmun husul-pezîr olmayacağını düşündükçe meyûsiyetim tezâyüd ediyordu.”

“Meyûsiyetim tezâyüd ettikçe ben de olanca cüretimi toplayıp azmimde sebât ediyordum.”

“Binâ’en aleyh yine harâbatın kapısını sarsarak (Burası mahalle-i hamûşânemdir ki ettiğim feryâda sükût ile cevap veriyorsunuz hepinizde mi sızdınız...ey...açınız kapıyı” diye acı acı bir nârâ attığım sırada eydîne harâbatın penceresinden birisi başını çıkarıp “Hayır ola... kimi istiyorsun... bâb-ı harâbata böyle bî-vakit neye geldin) dedi”

“Ben bu sual-i itâb-âmize karşı ne diyeceğimi şaşırdım. Dehşetimden kapıyı açınızdan başka bir söz bulamadım”

“O kimse (Behî-i bîçâre bu vakit kim kime kapı açar ki sana da bâb-ı harâbatı açsınlar sus. Ne dırlanıp duruyorsun yıkıl git şuradan. Burası mescit değildir ki her vakit kapısını açsınlar. Zühhâd riyâ-yı mu’tâd gibi geç kalıp sufûf-ı müsellimini yararak saf-ı evvele dahil olabilesin”

“Burası dâr-ı irfân pîr-i mugândır. Rindân-ı cihân-dîdenin gayri bir kimse duhûl-ı şerefine zuhûr olamaz.”

“Evvela dahil bizim rindân olmak için âdâb-ı harâbatı bilmek lazımdır. Hiç bîgâne mahrem hacelegâh-ı cânâne olabilir mi?”

“Âyîn-i ceme vukûf-ı kâmilî olmayanlara bâb-ı harâbat her vakit mesdûddur”

“Sâniyen vicdânına karşı mahbûb olmamalıdır. Vicdânının mahcûbu olanlara Harâbatîler insan nazarıyla bakmazlar ki hatta bizim ülfetlerine kabul etsinler”

“Sen ise infilâk-ı sabah herkes için bâis-i inşirâh iken zalâm-ı leylin temâdîsine duâhân olan eşerra gibi hareket-i riyâkâraneni vikâyeten geceden istifâde etmek [110] istiyorsun”

“Vicdânının tevcihat-ı mihkânesini hiçe saydığın hâlde nâmını halkın düşmanına siper etmemek için mi gece yarısı tasdî’-i ser ediyorsunuz.”

“Böyle bî-vakit gelmekten maksadın inzâr-ı âmmeye koymakta olduğun câme-i riyâyı leke-dâr etmek için değil mi?”

“Riyâ-perest olma hak-bîn ol ki hembezm rindân olasın”

“Bu bezmin şâhid ü şarabı tu’me-i ağıâr çağâne-i nây u rebâbı gûş-zed riyâkâr olmaya hiçbir vechle sezâvar değildir.”

“Âfâkta bulunan akvâm-ı mütemâdinenin hakikat-binleri mazbata-ârâ bizim harâbattır. İhtilâfû’s-sine kulûb-ı sâfiyelerini bulandıramaz. Lisânlar başka ise de fikirler birdir.”

“Cidden hissedâr-ı hamîyyet-i rindân olmaya ârzû edersek hâk-pây pîr-i mugân evvelki maksûdunu bulasın”

“Bu bak’ada sevda-yı dâd ü sitâd menfaat-ı per-sitâna kimse iltifât etmez. Harâbâtîlerin fâideleri ziyan ziyanları fâidedir.”

“Evet fâideleri ziyandır yekdiğeri uğrunda fedâi nakdîne himmetten çekinmezler.”

“İşte bu ziyan her birerler için câlib-i menâfi’-i bî-kerândır.”

“Ahlâk-ı rindân ile mütehallik olup âdâb-ı harâbatı tahsil edebilirsek mahrum-ı halvet-serây pîr-i mugân olursun”

“Sen de dâhil bizim harâbat olmak için böyle bir istidâd göremiyorum. Ayaz Sultan Mahmud Subuktegin’in nedîm-i mümtâzı olmak için böyle bir istidâd gösterdi. O istidâdını da temyiz bir gönül ile tezyin etti”

“Dergâh-ı pîr-ı mugâna nâsiye-sâ olmakla şart-ı ubûdiyyeti yerine getirmiş olamazsın. Sadâkat-ı ibrâz etmeli.”

“İblîs-i pür-telbis kadar secde etmiş var mı? Sıdkı olmadığı için matrûd dergâh-ı ilâhî oldu) deyip pencereden içeriye çekildi. Ben de cemiyet-i rindâna dehâlet-i şerefine liyâkat-ı kesb etmek üzere kulûbe-i hazânıma avdet eyledim.”

5.18 Fahrettin Razi'nin Bir Mesihi ile Mübâhasesi

Müşârün-ileyh sûreü'l-imrânda vâki “Mübâhele” âyetini tefsir ettiği sırada diyor ki:

“Havarizmdeydim. Şehrâh, tâb’ olduğu mezhepte tahkik ve te’ammuk erbâbından bulunduğunu iddia eder bir Mesihî geldiğini bana haber verdiler. Kalktım yanına gittim. Söyleşmeye başladık. “Hazret-i Muhammed’in nübüvvetine delil nedir?” dedi. Benden şu cevabı aldı:

“Musa’dan, İsa’dan vesâire enbiyâdan “Aleyhim elselam” havârık-ı zuhûru menkûl olduğu gibi Hazret-i Muhammed’in dâhî birtakım hârikalar izhâr eylediği nakil olunur. Bu menkûlât-ı tevâtur derecesindedir. Tevâturun isbât-ı müddeâda derkâr olan hükmü nezdimizde [118] merdûd olsun, makbûl bulunsun, “Mûcize yedinde zâhir olduğu zaten dâva-yı nübûtta sadık olduğuna dalâlet etmez.” Diyecek olursak Hazret-i Muhammed gibi sair peygamber anın dâhî butlân-ı nübüvvetlerine hükmetmemiz lazım gelir. Yok, hükm-i tevâturu îtiraf ile mucizenin sadık-ı dâvaya dalâletini dâhî tasdik eylersek Hazret-i Muhammed’den mûcize-i zuhûru mütevâtir olduğundan nübüvvetine bi’z-zarûre imân ederiz. Başka türlü olamaz. Zîrâ delilin subûtu halinde medlûlün de subûtu çaresizdir.

“Mesihi dedi ki:

“Ben Hazret-i İsa hakkında “Peygamberdir” demiyorum. “İlah’tır” diyorum.”

“Ben şöyle mukâbele ettim:

“Senin gibi nübûtta bahsedecek olanlar evvela İlah’ı bilmelidirler. Bu bâbda söylediğin söz ise bâtıldır. Zîrâ İlah vâcibü'l-vücud bir mevcuttur ki cisim, mütehayyiz ve arz olmaması vâciptir. İsa ise bir şahıs-ı beşerî-i cismânîden ibârettir ki yok iken var oldu ve sizin kavlinize göre katl olundu. Evvel-i âmirde alelâde tıfıldı. Sonra büyüdü bir civân oldu. Yerdî. İçerdi. Söz söylerdi. Yatardı. Kalkardı. Uyurdu. Uyanırdı. Halbûki bedâheten sabit olduğu üzere muhaddis olan bir şey kadim, mümkün olan bir şey vâcib ve mütegayyir olan bir şey daim olamaz.”

“Taht-ı îtirafınızda olduğu üzere İsa firar ve ihtifâya sa’y ettiği halde yahut tarafından tutulup salb olunmuş ve bu esnada te’sirât-ı şedîde izhâr etmiştir. Bilemem ki itikâdınız vech ile İlah olduğu, yâhud İlah veya cez İlah ona hulûl eylemiş bulunduğu hâlde niçin muhâcimlerinden nefsinı vikâye edip onları bi’l-küllîye mahvetmemiş? Niçin esnâ-yı ibtilâda izhâr-ı teellüm eylemiş? Husûsıyla niçin o Yahudilerin ellerinden kaçıp gizlenecek yer aramış durmuş? Böyle bedâheten butlânına hüküm olunacak şeyleri sıhhatine kâil olup da bunu bir ehemmiyetle bahse katanların aklına şaşarım.”

“Üç türlü sözünüz var:

- “İsa’nın şahıs-ı cismânîsi İlahî’dir.” Diyorsunuz. Bu bâtıldır. Eğer İlah-ı âlem o cisminden ibâret olsaydı sizin itikâdınızca katl olunduğu vakit İlah-ı âlem katl olunmuş demek olacağından ondan sonra âlem İlah’sız nasıl yaşayabilirdi? Yahûdiler halkın en zelili oldukları hâlde bunların galebe-i kâmileleriyle maktûl olan İlah’ın şu kemâl-i aciz ve ibtizâlî ise ayrıca şâyân-ı dikkattir.” [119]

- “İlah, İsa’ya bi’l-küllîye hulûl etmiştir.” Diyorsunuz. Bu da bâtıldır. Zîrâ cism ve arz olmayan İlah’ın bir cisme hulûlü mümteni’dir. İlah cisim olduğu takdirde onun cism-i ahîre hulûlü cismin icrâ’sının yekdiğerle ihtilâtından ibâret olur ki bu da icrâ’-ı İlah’ın tefrikini îcâb eder. Öyle müteferrik İlah mı olur? İlah arz olduğu takdirde dâhi mahale ihtiyacı lazım gelir. Gayre muhtaç olan şey ise İlah olamaz.”

- “İlah, İsa’ya bi’l-cüz’ye hulûl etmiştir.” Diyorsunuz. Bu da bâtıldır. Zîrâ eğer hulûl eden cez’, İlâhiyatta müteber ise infisâlî hâlinde İlah’a noksan arz olmak iktizâ eder. Müteber değilse o cez’in eczâ-yı İlah’tan olmaması lazım gelir.”

“Bir de İsa’nın Cenab-ı Hakka ibadetle iştigâle pek ziyâde râğbeti olduğu mütevâtirdir. Eğer İsa İlah olsaydı bu iştigâl müstehil olurdu. Zîrâ İlah nefesine ibadet edemez.”

“İşte bu saydığım bir ahın akvâl-ı nasârânın bâtılasını kemâl-i vuzûh ile isbât eyler.”

“Bu îzâhattan sonra Mesihi’ye dedim ki:

“Sen de söyle bakalım İsa’nın İlah olduğunu neden anladın?”

“Şu cevabı verdi:

“Kendisinde ihyâ mevti, îbrâ-yı ekme ve ebras gibi ancak kudret-i İlah ile husûle gelebilecek acayip zuhûr etmesinden!”

“Ben de şöyle mukâbele ettim:

“Âdem-i delilden Âdem-i medlûl lazım gelmeyeceğini teslim eder misin? Etmez misin? Eğer teslim etmeyecek olursan “Ezelde bu âlem yoktu” der demez yine ezelde sâni’n vücudunu defetmiş olursun. Teslim ettiğin hâlde söyleyeceğimi dinlemelisin: Mademki İlah’ın İsa’ya hulûlunu tecviz ediyorsun buna vesâire hayvanata, hatta nebâtât ve cemâdâta hulûl etmediğini neden biliyorsun?”

“Dedi ki:

“Bundaki fark zâhirdir. İlah’ın İsa’ya hulûlüne hükmedişim kendisinin dediğim vech ile mazhar-ı acayip olmasındandır. Öyle mûcizat sende, bende zuhûr etmiyor. Bundan biliniyor ki İsa’da tahkikini iddia ettiğim hulûl bizde mefkûddur.”

“Dedim ki:

“Âdem-i delilden Âdem-i medlûl lazım gelmez” ne demek olduğunu anlamadığın anlaşılıyor. **[120]** İsa’da bu havârînin zuhûru İlah’ın ona hulûl ettiğine delil ise bizde Âdem-i zuhûru bize hulûl etmediğine neden delâlet etsin? Hulûl-ı İlah mütehakkik olduğu hâlde delilin zuhûr etmemesi niçin câiz değil? Her hulûl ettiği cisimden havârik-i izhârına İlah’ın bir mecburiyeti var mıdır?”

“Âdem-i delilden Âdem-i medlûl lazım gelmeyeceği sabit olunca benden, senden havârik zuhûr etmemesi İlah’ın bana da sana da hulûl eylememiş olmasına delil olamayacağı tebeyyün eder. Bu hâlde köpeğe, kediye ve fareye dâhi İlah’ın hulûlü için hiçbir mâni kalmaz. Bir mezhep ki Cenab-ı Hakkın bu gibi şeylere hulûlünü tecvize medâr olur ondan daha bayağı mezhebi bulunabilir.”

“İsa’yı ejdere tahvil etmek ölüyü diriltmekten akla daha baîddir. Zîrâ meyt ile hay beynindeki müşâkele İsa ile ejder arasındaki müşâkeleden ziyâdedir. Mademki İsa’yı ejdere tahvil-i harikası Hazret-i Musa’nın İlah veya ibn-i İlah olmasını icap etmiyor ihyâ-yı mevti mucizesi Hazret-i İsa’nın İlahiyetine veya şöyle böyle olmasına neden lazım gösteriyor?”

“Ben sözü bu dereceye getirince mübahisim bir diyecek bulamadı. Sükût-ı âcizâne ile mukâbeleye mecbur oldu kaldı.

5.19 Cevap

Matbaada bulunamadığım müddet içinde Tercümân-ı Hakikat'ın kısım-ı edebisine derc edilen âsârdan Ali Rûhî Beyefendinin bir gazelindeki:

“Göz göz ederse sînemi müjgânların yine”

“Kaşım hadeng-i nazdan ey şehsüvâr göz”

Gazelindeki:

“Bahâ-yı hüsnünü takdire kim kâdir olur zîra”

“O genzin gevher şahdâne-i zîşanıdır hasnâ”

Beyti hakkında bazı îtirâzâtı harf olarak “Bir edebiyat meraklısı” imzasıyla neşr olunan varakaya “Mehmed Namık” imzasıyla yazılan cevaba edebiyat meraklısı mukâbele etmiş ve Mehmed Namık tekrar cevap yazmakla meraklı bey yine mukâbelede bulunduğundan mübâhase lüzumundan ziyâde uzayıp gitmiştir.

Meraklı beyin hulâsa-ı îtirâzâtı [130] “Müjgân” lafzının cem’ olmak üzere istîmali lüzumunu imâ ile Rûhî Beyefendinin beytindeki “Müjgânların” tâbirine ilişmek ve Hamdi Beyefendinin beytindeki “Zîrâ” kelimesini zâid addetmek huşûlarından ibâret oluyor.

Mîr-i muteriz beyit Hamdi'deki “Zîrâ” nın lüzumsuz olduğunu iddia ettiği sırada benim vaktiyle bu bâbda yazdığım bir mütalaaya yad eyleyerek müddeâsını teyide çalışmış ve Mehmed Namık'la beyitlerinde cereyân eden mübâhase üzerine dâhî beyân-ı mütalaa etmekliğim için ârzû göstermiştir.

Meraklı bey yazdığı varakalarda bir hayli safsata-perdazlık etmekle beraber eser-i kabiliyet dâhî gösterdiği cihetle rica-ı vâkini bir vech-i âti is'âf ederim:

“Müjgân” lafzının terâkib-i fârisiyyede “Müjgânha” sûretinde cem’ilenmesi - beyefendinin dâhî taht-ı îtirafında bulunduğu üzere bunun müferrid i'tibârıyla istîmali şevâhidle müsbet olmasına mebnî- mugâyir-i fesâhat olmamakla Osmanlı üdebâsı öteden beri “Müjgânlar” demekten çekinmemişlerdir. Şimdi de çekinmeye hiç lazım yoktur. Binâ'en aleyh Rûhî Beyefendinin Müjgânlarına ilişmek Müjgânın beyne'l-fusehâ sûret-i istîmalından göz yummak demek olur.

Meraklı Bey sâibin Mehmed Namık tarafından isbât-ı müddeâ için îrad olunan:

“Nem-i beyni zâ istiğnâ bezir pâ nemi dâni”

“Ki âhir-i mîşud hâr ser-divâr müjgâniha”

Beytine i’tibâr etmemek istediği sırada diyor ki:

“Bi fikr-i nistî herkez nem-i eftend mağruren”

“Eğerçe suret-ı mikraz lâ dârid giribâniha”

Beytindeki “Eğerçe” temdîd olduğu için sâibin bu beyitleri hâvî olan gazeli Nâcî Efendi tarafından yazılan bir mütalaanâme-i mahsûs ile zaten çoktan lekelenmişti. Nakîse-dâr olan bir gazelden getirilecek beyit ile hiçbir vakitte isbât-ı müddeâ olunamayacağı...”

Ben vâkıâ o mütalaada bu “Eğerçe” de ki imâlenin beğenilemeyeceğini söylemiş ve hatta Ziya Paşa’nın Terkib-i Bend’indeki:

“Hatırda durur sohbetinin lezzeti hâlâ”

“Girçe o şereften nice yıldır ki cüdâyız”

Beytinde dâhî bu nakîsenin bulunduğunu göstermiştim. Fakat gazel-i sâibin ebyât-ı sairesine dair hiçbir söz söylememiş olduğum elbette meraklı beyin dâhî hatırındadır. Bu hâlde gazelin bir beytindeki bir imâle hoş görülmediği için sair beyitlerinin dâhî [131] lekelenmiş olması neden lazım gelir anlayamam.

Hamdi Beyefendinin beytindeki “Zîrâ” ya gelince: Bunun zâid olduğuna hükmetmeye de benim re’yime göre meraklı bey haklıdır. Zîrâ beyin teyit-i müddeâ için îrad eylediği mütalaamda demiş olduğum vech ile cümel-i istifhâmiyyeyi müteâkiben edat-ı ta’lîl îradı şive-i lisâna muvaffak değildir.

Mesela “Niçin inat etmeli? Hak meydândadır.” Deriz.” Niçin inat etmeli? Zîrâ hak meydândadır.” Demeyiz. Diyecek olursak şiveyi bozmuş oluruz.

“İnat etmemeli. Zîrâ hak meydândadır.” Denir ise “Zîrâ” mevkiinde îrad edilmiş olur. Çünkü takip ettiği cümle istifhâmiyye değildir.

Mu’allim Nâcî

5.20 Saib

“Her hâreyn-i gülistân miftâh-ı dilkişâ yist”

“Her şebnemi derin bağ-ı câm-ı cihân-nümâ yist”

Tercüme

Bu gülşen-i âlemde her dikenini bir miftâh-ı dilkişâdır. Her şebnem bu bağda bir câm-ı cihân-nümâdır.

Tezekkür

Cidden mantûk celilince hiçbir gam yoktur ki âkıbeti surûra müncer olmasın.

İnsan dûçâr olduğu nevâibe tahammül ile mesleğinde terakkîye çalışmalı. Dert azmayan cihân zevk-i dâimîye bu sûretle bulmuşlardır. Şebnemin câm-ı cihân-nüma olduğunu mübâlağa-ı şairaneye hamletmemeli. Bu bir hakîkattir ki erbâb-ı fen bu hakîkati hurdebin ile keşfetmişlerdir.

Bir katre suya hurdebin ile baktığımız vakit mahir-i ukûl ne kadar huveynât görüyoruz!

Dakika beynân immet bir şebnemde cihânı görürlerse çok mudur?

İlâhi! Bir katre suda garka-i hayret olan ukûl-ı beşer kudret-i fâtıranın hakkıyla nasıl iz'an edebilir?

“Sübhâne men tehayyer fî sun'au'l-ukûl”

*

“Her gonca-i hamûşu mektup ser bî-mihr-i yest”

“Her bânın andelî bâvâz-ı âşinâ-yı yist”

Tercüme

Gülzâr-ı âlemde hamûş olan neş' güfte goncalar mühürlü mektuplar gibidir. Her bülbül nağme-sâzın terânesi bir âşina-yı âvâzesidir.

Tezekkür

Cihânda hiçbir şeyin hakîkati tamamıyla anlaşılamaz.

Gonca-i neş'güfteden es'ışmâm bûy-yı hakîkat [132] olunursa da îman-ı nazar idâme olundukça bunda daha keşif olunacak pek çok hakîkatler bulunduğunu kimse inkâr edemez.

Evrak-ı gül bir kitap-ı hikmettir. Çeşm-i ibretle bakarsan dest-i kudretin nakşetmiş olduğu hutût-ı hikmeti görürsün.

“Berk der hitân-ı sibz der nazar-ı hoş yâr”

“Her varaki defter mârifet ger dekar”

Gülbank-ı hezâr-ı aşk ser-i âzâdenin gûş-ı canına bigâne gelir mi?

Feryâd-ı andelibin vicdânlara olan tesiri şu sözüme delil olamaz mı?

Mahlûkatın yekdiğere olan irtibâtlarını kim inkâr edebilir?

“Âyîne hâne-i dil ez jeng eger ber ayd”

“Her berk-i sebz in bağ tûtî-i hoş nevâ yist”

Tercüme

Gönül âyinehânesini jeng-i elemden tathîr edersek her berk-i sebz in bir tûtî-i hoş nevâ olduğunu anlarsın.

Tezekkür

Her yeşil yaprak mıntika-ârâ-i hikmettir. Tûtî-i hoş nevâ gibi râz-nâme hakîkatten demsâz olur.

“Âvâre-i taleb-i râh-ı hâdara set her siyâhı”

“Keşti şikestegân-ı râher-i mevc nâhadâ yist”

Tercüme

Her siyahlık âvâre-i râh-ı talebe hazırdır. Kimisi kırılmış olanlara her mevc bir kapudandır.

Tezekkür

Me'yûs olan seylâbe-i havadis zamana kapılmış hâşak gibidir. Bir istinadgâh bulamaz.

Ye's bir girdap-ı hayrettir. Bu girdaba düşenler emvâc-ı derya hayretten istimdâd ederler.

Derya nazarlarında sefine-i selamet kesilir. Her mevcden meded-hâh olurlar.

*

“Tâ nûr-ı hüsn-i mutlak gevher-i ferûz hâkest”

“Her çağd-ı bî-pîru bâldır çeşm-i hüd-i hü mâ yist”

Tercüme

Nûr-ı hüsn-i mutlak gevher-hâne işâ-pâş oldukça perv-i bâlı dökülmüş her baykuş hü mâ-ı ıtlâ'-hâh gibi âleme arz-ı mübâhat etse sezâdır.

Tezekkür

“Mûr der hâne-i hod-hükm Süleyman dâred”

Fehvâsınca herkes kendi hayâlhânesinde ferman-fermâdır.

“Herkesin gönlünde bir irsâlen yatur” Mısra'ı bu hikmete mebnî söylenmiştir.

İnsan odur ki kalbinden hiçbir zaman [133] fikr-i taâlîyi çıkarmaz.

Terakkîyi kendine bir mâşûka-ı ta'ali-hâh-ı itti haz ederek gönlünü pîş-i nazarından ayırmaz.

Fikri bir hümay bâlâ-pervâzdır ki zemin-i sefâlete inmez. Daima itla' ister. Ulvîyyetine istiğnâsı bürhândır.

*

“Her çend-ı kalzem-i aşk bir yek hevâ set daim”

“Der her ser-i habâbı ez şevk-i ev hevâ yist”

Tercüme

Her ne kadar kalzem-i aşk bir ârzû üzerine cereyân ederse de her bir habâbın başında kalzem-i aşkın şevkinden bir hevâ vardır.

Tezekkür

Tecelliyât-ı İlâhîye muhtelifdir. Cenab-ı Hak herkese bir gûnâ tecelli eyler. Her ana mahsûs bir tecellîsi vardır.

Şeyh Vassî

5.21 Mektup

“Mu’allim Nâcî Efendi Hazretlerine”

Efendiler!

Serâmedan Şuarâ-yı Osmaniye’den iken geçenlerde hatm-ı kitap-ı hayat eden dayımız Avnî Bey hakkında muhterem Tercümân-ı Hakikat gazetesiyle imza-ı vâlâları tahtında olarak neşredilen iki parça makale-i âliyyeyi kemâl-i tâzim ile okudum.

İşbu makalelerde merhum müşârün-ileyhin, neşri takdirinde hakîkaten istifâde-i ‘umûmîyeyi câlib olarak olan âsâr-ı metrûke kalemiyesinin tâbi-i husûsî -Müracaat olunduğu hâlde- Tercümân-ı Hakikat idarehâne-i âlisi ca’ibinden maü’l-memnuniye der’uhde olunacağı vaat u âtiyen ve bu sırada merhum hakkında bir hiss-i Ulvîyyet-perverâne ilcâsıyla birtakım âlî sözler dermeyen buyrulur.

Âlîü’l-’umûm handânımızı minnet altında bırakacak kadar azîm olan bu lütuf-ı celil-i edîbânelerinden dolayı hisse-i kemterâneme terettüp eden teşekkürü bir dereceye kadar îfâ etmiş olmak için işbu şükrânnâme-i çakırânemi hürmet-i lâyika ile huzur-ı feyz-i nüşûr-ı maarifet-küsterilerine takdime cera’at-yâb oldum.

Merhumun âsâr-ı kalemiyesi hîn-i vefatında kütüp-i sairesiyle beraber damadı Şevki Efendiye intikâl etmiş ve anladığımıza göre mümî aleyhden de Bahariye Mevlevihâne’si postnişîni Şeyh Hüseyin Efendi Hazretlerine geçmiştir.

Sâlifü’z-zikr makaleler neşr olunalı bir hayli zaman olduğu hâlde vâki olan ihtâr-ı âlîlerinin kabulüne dair şeyh-i müşârün-ileyh tarafından el hâlet-i hâzihi bir eser zuhûr etmemesi yalnız [134] bendelerini değil zannederim ki bütün erbâb-ı edebi dûçar-ı telehhûf eylemiştir.

Ne hâl ise işbu âsâr bir güzîdenin yalnız birkaç zâtın mütalaasına münhasır kalmasına Şeyh Hüseyin Efendi Hazretlerinin zamîr-i pâk-vâlâları râzı olmayacağı meczûmdur.

Binâ'en aleyh hem merhumun ceride-i âlemde nâmını ibkâ etmek ve hem de istifâde-i 'umûmiyyeye cidden hizmet eylemek üzere müşârün-ileyhin mevzû bahis olan âsârını tab' ve neşre himmet ve bu bâbda karîben Tercümân-ı Hakikat idarehâne-i âlîsine müracaat buyuracaklarını kavîyen ümit eylerim efendim.

Merhumun Hemşirezadesi Yenişehirli Mâlik

5.22 Tercümân-ı Hakikat

Avnî'nin neşr-i âsârı hakkında gösterdiğimiz ârzû-yı halisâne edebiyat-ı Osmaniye âlemince bir ârzû-yı 'umûmî hükmünü aldığı ve bu bâbda yazdığımız ihtârlar birçok vâye-dârân-ı edep tarafından takdir ve tebriğe sezâ görüldüğü hâlde münhasıran Avnî'ye olan muhabbetimizden neş'et eden şu hizmetimize dair müşârün-ileyhin kadrini cümleden ziyâde bilmeleri lazım gelen akrabasının kelime-i vâhide söylediklerini işitmeye olsun muvaffak olamayışımız bizi hayret içinde bırakmıştı.

Bu iltifât-nâmeniz bi'l-nisbe kıymet-şinâs olduğunuzu göstermekle beraber mütezâdden hâsıl olmakta bulunan te'sîratımızı bir dereceye kadar tâdil dâhi eylediğinden mâlik bulunduğumuz hiss-i rakîk-i insaniye arz-ı tâzim ve size, Avnî'den mektup almışçasına bir memnûniyetle teşekkürler takdim eyleriz.

İfadenizden anladığımıza göre âsâr-ı Avnî sizin elinizde olmadığından bize tezkire irsâlinde maksadınız bu husûstaki mâzûriyet-i makbûlenizi îmâ ile Şeyh Efendi Hazretlerinin cihât-ı hayriyeye masrûf olmak lazım gelen himmet-i âliyelerini tahrike çalışmaktır. İnşallah sa'yınızın tesiri görülür.

Şeyhin himmeti yerinde dursa bile:

“Sitem yayılmamış mıdır âzân-ı âleme”

“Kim duymamış sır-ı bir sefâdâr hâmemi”

“Nâmım yazılmamış mıdır ezhân-ı âleme”

“İsterseniz yakın bütün âsâr-ı hâmemi”

Demekte bizimle himmet-bân olan Avnî müstağni için ne zarar tertip edebilir?

Avnî öyle adamlardan mıdır ki evrak üzerindeki eserleri mahvedilivermekle adları anılmaz olur?

Avnî dünyada kendisi için bir hayat-ı bâkîyeyi ihtiyâra tenzil etmemiş insanlardandır.
[135]

Avnî için hakîkatte bizim matbaalardan çıkacak mecmû'a-ı âsâr ne lazım! Onun âsârı için kulûb-ı urefâ-ı immet matbaaü'l-hayâdan çıkmış kudsî mecmû'alardır.

Avnî:

“Ba’de ez vefât-ı türbet-i mâder zemin-i mecûy”

“Der sînehâ-yı merdüm ârif-i mezar-ı mâst”

Deyip gidenlerin en âlî himmet-peyrevlerindendir.

“Dünyada öyle mahv-ı vücûd ile kim gönül”

“Mahşer gününde nâm u nişânın görünmesin”

Demiş olan Avnî intişâr-ı âsârından memnun olmayacak bir hâldeydi.

Biz o hâlde değiliz. Her kimde ise bu âsârın bir sûret-i matbaada neşr olunduğunu görmek isteriz. Garâib-i karâbetten olarak bazı akrabası istemiyorlarsa biz ‘umûm ile beraber yine isteriz.

Bundan daha garip olmak üzere işittiğimize göre Tercümân-ı Hakîkat’in neşr-i âsâr-ı Avnî hakkında göstermekte olduğu ısrar bir fikri istifâdekâraneden neş’et edebileceğini hatıra getirenler de varmış. Asıl cây-ı hayret burası değil mi?

Tercümân-ı Hakîkat ifâde ve istifâdece tutmuş olduğu meslek-i mustekîmin hiçbir vakitte hâricine çıkmayacak kadar metin fikirlerle idâre olunmakta bulunduğundan -Velev ‘umûma nâfî bir hizmet halisânede daha bulunmak istediği için olsun- böyle evhâm-ı reddiye erbâbının kendi mâhiyetlerini meydâna koymaktan başka bir şeye yaramayan tefevvuhât-ı bîhârdânesine tesâdüf etse dâhi gücenmeye tenezzül etmez.

Bizim maksat-ı mücerredimiz akrabasından daha ziyâde sevdiğimizi iddiaya nefsimizde hak gördüğümüz Avnî’nin intişâr-ı âsârıdır. Bunları, şimdi mâlikî bulunan zât-ı matbaamıza bir nüshasını dâhi ihdâ etmemek şartıyla isterse Paris’te tab’ ettirsin de burada neşr eylesin. Kendisine kemâl-i memnuniyetle arz-ı şükran etmeye âmâdeyiz.

5.23 Tercümân-ı Hakîkat

Rahmi Efendi Hazretlerinin medâyh-i edîbânelerini pek çok lisân-ı sadâkatü'l-beyândan işitmiş ve bazıları hâlâ zîver-i sahife-i hafızamız bulunan hayli âsâr-ı ceyyidelerini dâhî görerek cidden istifâde etmişti.

Asr-ı terakkîmizin medâr-ı iftihârı addolunmaya lâayık böyle bir edip-i muktedirin şimdilerde neşr-i âsâr ile erbâb-ı istifâdeyi daha ziyâde memnun etmeye râğbet buyurmakta oldukları hatırmıza geldikçe teessüfte kendilerini tanıyanlarla iştirâk eylerdik.

Bu iltifatnâmeleri -Ki bizim için bir şerefname-i âlîdir- bundan böyle âlem-i edebiyatımıza âsâr-ı ihdâsına râğbet daima göstereceklerini mübeşşir bulunmakla çoktan biri intizârını çektiğimiz şu tenezzül-i kerîmânelerine nâiliyetten hissettiğimiz mesrûriyeti hakkıyla tarif husûsundaki âczimizi îtiraf ile beraber iltifatnâmelerinde beyân eyledikleri üzere birinci defa olarak irsâl buyurdıkları âsâr-ı nâdireyi [139] pey bir vecaati zîb-i sahife-i mübâhat eyleriz:

*

Bir kıta-ı bedîası Tercümân-ı Hakîkat'te münderiç görülen Ahmet Bin Yusuf El-Manazi'nin destres olunan daha iki beytidir:

Ve lî ğulâmun tâle fî dikkatin

Ke-hattî İklîdis lâ arza leh

Ve kad tenâha akluhû hiffeten

Fe-sâra ke nuktâtın lâ cüz'e leh

Nazım müşârün-ileyh şu iki beyitte kölesinin kemâl-i zaaf ve hüçâl ile beraber upuzun olup akıl ve kıyâsattan da bî-bahre olduğunu hâkimiyâne beyân etmiştir.

(Hülâsa-i mâlî) Benim incelikte uzayıp gitmiş bir kölem var ki onun elham u şahımdan ârî olduğuna bakılınca "İklîdus" hâkimin çıktığı meşhur hat gibi arzı yok

denilebilir. Lâkin hiffet-i akılda dâhî vâsıl hiddet-i tenâhî olmak îtibarıyla kabul-ı tecezzî olmayan noktaya eşbehtir, demek olur.

*

350 tarihinde sahâyif-i ârâ-i ekvân olan meşâhir-i üdebâdan “Ebu’l Hasan Ali Bahzeri” nin bir dilber-i yetim hakkında söylediği kıta-i garadır:

Ve innî le eşkû les‘a esdâğiki’lletî

Akâribuha fi vecneteyki tehûmû

Ve ebkî li-dürri’s-seğri minki ve lî ebun

Fe keyfe yudîmu’d-dahike ve hüve yetîmu

“Tercümesi”

“Ey cânân! Basit ruhsâr-ı ateş-bâr ki dâiren mâdar ihâta edip cu’udeti hasebiyle ekârib şeklini alan zülf-i perîşanının a’mâk-ı derûna çengel atarcasına îkâ’ eylediği te’sîrattan müteessir olduğum cihetle şedîden şekpuy eder ve yetim olduğum hâlde senin safvet ve bir akdda nümûne-nümâ-yı der-kerân-ı kıymet olan dendânını gözüm önüne alarak kerih ve begâ eylerim. Sen yetim bî-peder iken o dar dendânın nasıl mütemâdiyen beşâset-efzâ-ı tebessüm oluyor, burası cây-ı te’accubdur. “Der yetim rahme kes müşteri bûd”

*

450 tarihinde (Tavs) da mehd-i ârâ-yı vücud olan hıcceten aleyhisselam İmam Gazalî Hazretlerinin bir kıta-ı rengin adasıdır:

Hellet akâribu sudğihî fi haddihî

Kameren fe celle biha ani’t-teşbîhi

Ve leked ahidnâhu yehullu bi-burciha

Ve mine’l-acâibi keyfe hellet fihî

Tercümesi

“Evvel Mahpeyker’in kulûb-ı uşşâkta tesirât-ı [140] vicdâniyye ebras etmekte akrebe şebâheti akrep olan zülf-i cihân-ı âşubu, mah-ı münevver gibi lem’a-fîşân-ı envâr ve mücellâ-sâz aktâr-ı inzâr olan rûhsar-ı tâbdarına dökülmüş ve binâberin başka bir hüsn ve sabâhat

peydâ etmiş olduğundan onun bu hayatını ıstırap-ı tahayyülde teşbiye edebilecek bir şey bulamadım. Biz kamerin burç-ı akrebe hulûl edegeldiğini bilip dururken bilakis onun akrep-i zülf-i pîç-â-pîçi kamer-i enver-i rûhsarına ne vecihle rehyâb-ı hulûl olduğuna te'accub etmemek mümkün değildir.

Müşârün-ileyhin zikrolunan kıtasını Hazret-i hafızın da “Değdirmeyen zülf-i bedidem rah-ı nigâr. Bir hayatı ki aber muhit kamer şûd” güftüm ki ibtidânınım ez bûse güft ney. Benzer ta ki mâh-ı akrep beder şûd” ebyanı vâdî-i diğr de şerh eder gibidir.

Efâzıl-ı şûâra-yı Arap’tan daha bir zât-ı kıta-ı âtiye ile bu mazmunda durur bâr-ı nekat olmuştur:

Ve ehdî bi’l-akârîbi hîne teştû
Tuheffifu ledğaha ve tekillu durra
Fe mâ bâlu’ş-şitâ-i etâ ve hâzihi
Akârîbu sudğihî tezdâdu şerra

Tercümesi

“Mevsim şitâ hulûl ettikte akreplerin reh-ger ay-ı sûrâh-ı ihtifâ u insan sokmak gibi ızrâattan destkeş-i ictirâ olduğunu biliyorum. Hâl böyleyken acîbânedən neş’et ediyor ki şitâ gülüp çatmış ve insan bunların şerrinden kurtulduğunu zihninde yerleştirmiş olduğu hâlde o mâşûkanın ekârîb-i zülf cankezası evvelkinden ziyâde te’sîratını artırmış ve uşağını bî-huzûr etmiştir.

5.24 Tercümân-ı Hakîkat

Bu zukûret tesellisi değil, bu ‘âdeta bir “Tefâhur-ı bahtiyarane” dir.

Cihânda bahtiyâr kimdir? [142]

Zengin olan mı?

Heyhat!

Bahtiyâr o adamdır ki kendi bahtiyârlığından cidden emin ve hakîkaten mutmain ola!

İşte o emniyeti o itmînânı da şu teselli sahibi olan ve kendisine “Zukûret” diye iftihâr eden zâtta görüyoruz.

5.25 Mektup

Borsa mahkeme-i bedâyet reisi şair-i mârifet müyesser Arif Hikmet Beyefendi Hazretlerinin İstanbul’da bir büyük zâta gönderdikleri cevapnâmenin bazı ihvân-ı kirâm tarafından matbaamıza tebliğ olunan sûretidir:

Hurûf-ı âliyenin sutûr-ı sefâlete tenezzülü kâbilinden olarak bu kere müşâl-ı nûr-ı şuhûd şa’şa’a-pîrâ-yı vusûl ve vürûd olan ihsânnâme-i kudsiyet allâme-i fahîmânelerinin mütalaa-ı mezâyâ kerîmânesiyle bir mertebe-i mütelâkî feyz-i nâmütenâhî oldum ki her kelime-i kerâmet-penâhı enzâr-ı ihlâs-âvarâne-i ahkâranemde ısrâr-ı envâr kemâl-i İlâhî izhâr için birer mir’ât-ı tecelli görünerek sevâd-ı safahâtında bârika-gîra-yı iltifât olan bunca lemeât-ı mekârim-i âyat müşâhede ettikçe kâh alâim-i sürûrun galebât-ı cezbetiyle gaşy u mahv u kâh nesâyim-i huzurun nefhat-ı reşhanıyla safâ-pezir-i sahı olurum. Kalbimce şu letâif-ı hâlâtı görüp kendimi ba’dü’l-fenâ-ı makâm-ı bekâ billâhî su’ûd eylemiş bir sâlik-i hayret mesâllına benzetirdim ve öyle sevinirdim ki Bilâ-ihitiyâr eczâ-yı vücudumun “.....” vadilerinden manevî bir lisân-ı hakikat-i beyân ile Mehmed Tekzar mesâr olduğunu hissederdim. Âlîü’l-husûs o nâme-i saâdetin fâtiha-ı fütûh-ı iştîmâli olan (Gayri felekte dîdesi rûşen-i velâyetin) zeminindeki sâniha-ı aliyy-ül-a’la ne derece neş’e-i bahş-ı dil-i pür-melâl olduğunu tarife muktedir olabilsem ifâze-i rûhâniyetle kâşâne-i derûnumu humhâne-i el-site döndürdü demeye uzanıverdim. El’hâsıl sâye-i füyûzat mâye-i feyyâzânelerinde tab’-ı bî-mecalim tevârüd-ı tulûat ile ol kadar mâlâmâl oldu ki derhal âli tarikü’l-irticâl bu kıta:

Ey dâver güzide-i devrân-güzâr feyz

Allah mest dem ede ikbâl u devletin

Himmet seninle eylesin âlemde iftihâr

Sensin medâr-ı mefhareti ehl-i himmetin

Nakş-ı efken hayâl olur olmaz şu beyit:

Ey hâme kes uzatma zebân-ı talâkatı

Zîrâ kesildi nâtıkamın tâb u tâkatı

Mürtecilen ve müte’akiben zamîmeren makâl olup tasdîden ihtirâzen onu hüsn-i hâtime-i hasbîhâl-ı ittihâz eyledim. Yoksa nef’imiz havmın:

“Bu da tesir-i şevk iltifâtır ki tek tavrımız”

“Eder seher ile hâmem-i hamle ejderha Musa’ya”

Dediği gibi bâis-i tâciz olmayacağını bilse bende-i naçizinizin dâhi şa’bede-i sühanda ne san’atlar gösterebileceğini bilirsiniz.....

5.26 Mektup

“Huzûr-ı Mes’ûd-i Harâbâtî’ye”

Faziletli Efendim!

Şeyh Vasfî Efendi bir idaremizle beyânımızda cereyân eden bir muhâvere istediğimiz gibi neticelendiğinden zât-ı irfânânenize müracaat olunmasına karar verilmekle efendi-i mûmâileyh muhâvere-i [167] mezkûreyi bir tafsîl-i huzur fâzılânenize arz etmiştir.

Bu bâbda taraf-ı edîbânenizden verilen cevapnâmenin her fıkrası birer destûr-ı hikmet olmakla hafızaları tezyîn edecek âsârdan olduğunu kim inkâr edebilir?

“Dürer-i sevm şer’ u hikmet bâ-hezârân ihtilâf”

“Nükte-i herkiz neşd-i fevt ez dil dâna-i tev”

Hak dâ’îyanemde “Sizin kalender epeyce bir adam gibi anlaşılıyor. Sözleri yolunda. Bizim mu’allimin mâruf “Kalender” yle hem-âvâz olacak.

“Ben ne Mesîhî ne Mesîhâ demem”

“Zevki hakîkatte arar adamım”

Diyebilecek sanırım” buyuruyorsunuz. Ne âlî hüsn-i teveccüh!

İnsan-ı kâmil beni nev'nin mesleğinde daima taâlisini ârzû ettiğinden böyle teşvikat-ı hâkimanede bulunur.

Nâcî gibi bir edip-i mümtâzın kalenderiyle hem-âvâz olabileceğimi dermeyen buyuruşunuzdan maksudınız şiirde müşârün-ileyhi taklit etmekliğimi tavsiye değil midir?

Ben neşirde nazımda size peyrev olmaya çalışacağım. Bilmem peyrevliğimi kabul buyurur musunuz?

Kalenderin ne demek olduğunu birinci defa olarak sizden işitiyorum. Benim kalenderliğim kuru bir nâmdan ibârettir.

Binâ'en aleyh sizin tarif buyurduğunuz kalenderlerden değilim ve olamam da.

Şeyhe “Kalenderinizin neşr-i âsâra olan hevesinden, sizin de onu teşvik edişinizden başkaca memnun oldum. İnşallah sözünüzü dinler de yazı yazmaya başlar...” Buyuruyorsunuz.

Hiç şeyhin sözünü dinlemez miyim? Bu yolda mürşidim oldu. Bahusus “Elkas lahib elkas” demişler ama ben bunu tasdikte tardîd ederim. Zîrâ yeni bir muharrir zuhûr edince onu sevmemek şöyle dursun seviniyorum” gibi teşvikatta bulunuyorsunuz. Yazı yazarsam hem beni sevecek hem sevinecekmişsiniz. Artık bunun üzerine ben de durur muyum ya?

Tercüman'a yazı yazacağım. Bu bâbdaki hatt-ı hareketim de yalnız âsâr-ı eslâftan güzel güzel parçalar intihâb edip tercümesiyle bazı kerede tanzim-i iş'ara mahsur kalacaktır.

Şimdilik (“Şeyh Sadi” “Şeyh Arif” “Feyzi-i Hindi” “Arifi Şirazi” “Molla Câmi” “Hüsrev-i Dehlevî” “Baba Kemal-i Hucendî” “İsmet-i Buharî” “Bîdil” gibi zevât-ı kirâmın divanlarından birer gazel intihâb edip Şeyhin geçen gün sâibden tercüme ettiği gazel [168] tarzında tercüme edeceğim. Bu bâbda re'y-i rezin hikemiyeniz nedir?

Bu hatt-ı hareketimi tahsin buyurursanız müşârün-ileyhim hazerâtının eserlerinden tercümeyle ibtidâr edeyim.

5.27 Mektup

Efendimiz!

Bir memnûniyet-i fevkalâde ile telakki ve kabul eylediğim şu:

“İnsan daima bahtiyar olmak için daima çalışmalıdır.”

Nasîhat-ı hikemiyânenizin kalbime bahşettiği şevk-i ulvî sâikasıyla “Söylemiş bulundum” nâm-ı ‘umûmîsi altında birkaç parça şey yazarak takdim eyledim. İnşallah “Var” redifli nazîrem gibi yok olmayarak mûteber gazetenizde neşredelim şerefiyle müşerref olur!

Ali Ulvî

5.28 Amerika’da Hâne Çalan Hırsızlar Da Bulunmuş!

Bu serlevha mûcib-i istiğrâb olmasın! Amerika mehd-i zuhûr-ı garâib addolunacak bir yerdir. Hırsızlığın bu sûret-i garîbesi de orada zuhûra gelecek olursa te’accub olunmalı mıdır?

Hatta efkâr-ı âcizânemize göre bir hâneyi çalacak derecede eser-i cür’et gösteren hırsızlar polis tarafından derdest olunup hâneyi çaldıklarını ikrâr ve îtiraf eyledikleri hâlde koca bir hânedan eser bulunamamış olması bile bâdî-i hayret olmamalıdır. Zîrâ “Minareyi çalan kılıfını evvelden hazırlar” hükmeden ilâvemi hükmüne Amerika hırsızları kemâlen tevfiğ-i hareket edebilecek erbâb-ı zekâvet ve mahârettendir.

Şimdi siz zihninizde bir hânenin çalınmasını müstebidd addedebilirsiniz. Fakat Amerika gibi garâib-i san’atkâranenin cilvegâhı olan **[190]** bir memleketi düşününüz ki orada her şeyi mükemmel olmak şartıyla dört beş katlı bir hâneyi makine vâsıtasıyla sekiz on saatten ziyâde olmayan bir gün tarafta vücuda getirebilirler. Birkaç bin hânedan, dükkândan vesâireden ibâret olan bir köyün bir iki gün sonra Heyet-i Mecmû’asıyla bulunduğu mahalin elli mil ve belki daha ziyâde ilerisine götürüldüğü ve evvelki intizâmına zerrece hâlel-dârı olmadığı nadiren görülmüş şeylerden değildir. İmdi bir şeyin yapılması bozulmasından daha müşkülâtlı veyahut bozulması yapılmasından pek ziyâde sühûletli olduğuna nazaran Amerika’da sekiz on saatte yapılan bir hâne bir iki saat zarfında kemâlen bozulamaz mı?

Hâneleri bozmaya mahsûs olan makinelerden birisini edinmiş bulunan bir hırsız kumpanyası boş bulduğu bir hâneyi böyle bir iki saat zarfında çalıp götüremez mi? Vukûât götürebileceğini isbât etmiştir.

Amerika şehirlerinden birisinde makine ile inşa edilmiş olup li-ecl-il-tamir boş bulundurulmakta olan bir hânenin yerinde yeller estiği bir gecenin sabahı meşhûd olmasın

mi? Hânenin mutasarrıfı derhâl polise müracaat eylediğinden bu garip hırsızlığın fâillerini taharrî etmek üzere polis dâhî olanca gayretini sarf edip nihâyet bunları ele geçirir. Fakat çalınan hâne nerede? Bunun sırrına polis dâhî eremez. Nihâyet hırsızların icrâ' olunan istintâkat-ı müşikâfânesinden hânenin zaten parça parça ayrılabilen enkâzının dâhî çalındığı gecenin ertesi günü yine öyle parça parça satılmış ve paralarının dâhî taksim edilip afiyetle yenilmiş olduğu zâhire çıkar.

Bereket versin ki hâne sahibi için bir gün zarfında diğer bir hâne daha inşa etmek ihtimâli mefkûd değildir!.....

Selanikli Tevfik²⁴

5.29 Telsiz Muhaberat-ı Telgrafya'da Kabul Olacak Gibi Görünüyor

Amerika'da (Terakkiyât-ı fenniye) cemiyetinin en son defa inâkad eden kongresinde telefonu icâd ve ihtirâ ederek bîhakkın ihrâz-ı şan ve şöhret eylemiş olan (Graham Bell) nâm-ı mütefenninizde bulunan sefâin arasında tel olmayarak muhâberat-ı telgrafya icrâ'sı imkânı hakkında mezkûr kongreye bazı mâlumat i'tâ etmiştir.

Mösyö Graham bu bâbdaki ilk tecrübesini birtakım alet ve edevât-ı cedîde vâ- [191] sıtasıyla Amerika'da (Potomac) nehrinde iki sefine arasında icrâ' ederek yekdiğeri arasında iki kilometre ba'd-ı mesafe bulunan iki sefinden birisinde söylenilen sözlere diğerinden kemâlen kesb-i vukûf edilmiştir.

²⁴ 1861'de İstanbul'da doğmuştur. Mabeyn katiplerinden Zorluzade Hacı Aziz Hüsnü Bey'in oğlu aynı zamanda ittihatçılarla mücadele eden Fedakaran-ı Millet Cemiyetinin kurucusu Avnullah Kaâzımı'nın abisidir. Öğreniminin yanı sıra Arapça Farsça İtalyanca ve Fransızca öğrendi. Genç Osmanlılarla ilişkisi olan babasıyla Sultan Abdüllaziz'in hallinde ve Ali Suavi olayunda parmağı olma suçlamasıyla tutuklandı. Yargılamalar sonunda 10 sene boyunca sürecektir olan Halep sürgünü yaşadı. Burada Fırat gazetesinde muharrirlik yaptı. İstanbul'a dönünce öncelikle saadet daha sonra Tercüman-ı Hakikat ve Tarik gazetesinde bulundu. Daha sonra Ziya Bey'le Mürüvvet gazetesini çıkardı. Çeşitli memurluklardan sonra Kevkeb-i Osmanî adında bir gazete çıkardı. Gazeteden zarar edince Sultan Abdülhamidin yardımıyla başkatiplik yaptı. Daha sonra Tarik gazetesinde başmuharrirlik görevini sürdürdü. Sultan Abdülhamid'in hafiyeliğini yaptı. Cumhuriyetin ilanı ile çeşitli gazete ve dergi yönetimlerinde bulundu. Yazılarında Süleyman Tefik, Selanikli Tefik ve Süleyman Tefik El Hüseyin müstearlarını kullandı. Din, edebiyat, folklor, tarih, yemek, dil, veterinerlik, ziraat, sözlük, tefsir, ilmi, meâl ve ziraat konularında yüzlerce çeviri ve telif eser yayımladı. Matbuat hayatı boyunca toplumda eksik gördüğü konularda yazılar kaleme almıştır. Özellikle halk hikayesi, folklor, masal ve çeviri eserleriyle öne çıkmaktadır.

Bu bâbda vâsita-ı nakl-i muhâberat olacak başlıca şey cereyân-ı elektriği olup şu kadar ki cereyânın sefinden alıp nakledeceği sedâyı diğer sefindede istimâ' için bir de telefon aleti istîmal olunacak imiş!

Mösyö Graham Bell nehirde icrâ' etmiş olduğu bir tecrübeyi denizde dâhî mevkii-i tatbik ve icrâ'ya koymak istemiş ise de nehirde hâsıl olan muvaffakiyet denizde husûle gelememiştir.

Bu sûret-i ihtirâ hakkında ilk defa icrâ' olunmuş olan bu tecrübeler netice-pezir olmayacak olsa dâhî bir bâis görülemez zîrâ işin bu derecesi keşfedilmişken bunun üzerine imâl-i fikir ve nazar edecek olan erbâb-ı zekâ elbette en sonra hedef-i matlûbe-i musallatla âlem-i insaniyyete büyük bir hizmet ifâsına dâhî muvaffak olurlar. Telgraflar, telefonlar dâhî ilk icâd olundukları zaman bu hâl-i mükemmeliyette değildiler.

Selanikli Tevfik

5.30 Amerika'da Kemalen Gazla Tenvir ve Teshin Olunan Bir Şehir

Amerika'da her işletilen maden civârında bir şehir tesis etmek âdet hükmünü almıştır. Hatta bir müddet işletilen gaz madenleri kuruyup temin-i istifâde edemediği zaman evvelde mezkûr madenlerin civârına yapılmış olan şehirler sonradan gaz madeni bulunan diğer bir mahle nakil olunur. Bu sûretle Amerika'da bugün bir noktada mevcut olan bir şehrin yarın o noktadan mesela elli kilometre ba'de mesafede kâin bir noktaya nakil olunmuş olması nevâdirden değildir. İşte Amerika'da Crafton şehri bu gibi şehirlerdendir. Şehr-i mezkûrun vâki olduğu (İlgani) vadisinde bundan üç sene evvel bazı sermâyedâran tarafından tesis olunan eşya-yı zücâciyye fabrikasını gazla işletmek üzere civarda bir gaz madeni tahrişine kalkışılır. Bunun üzerine derin bir maden kuyusu açtırıldığı sırada kesretli bir kömür madeni dâhî bulunursa da sermâyedâranın asıl maksadı gaz madeni bulmaya münhasır olduğu cihetle kömür madenine atf-ı nazar-ı ehemmiyet edilmeyip derin zeminde kuyunun üç yüz altmış metre umkan kadar hafırında devam edilir.

İşbu umkanda tesâdüf olunan gaz madeni işbu zücâciyye fabrikasını idareye kifâyet [192] eyledikten başka ameli vesâire meskenlerini tenvîr ve teshin ederek hatta hârice-i

fürûhta da el verecek derecede zengin bir maden zuhûr ettiğinden fabrika civârında peydâ olan şehrin bi'l-cümle mesâkinini gazla tenvîr ve teshin etmek üzere îcâb eden tedâbir-i ittihâz olunmuş ve şimdiki hâlde şehir-i mezkûredeki mesâkin-i 'umûmen bu sûretle tenvîr ve teshin edilmekte bulunmuştur. Şehrin hânelerinden hiçbirisinde odun kömür nâmına bir gûne mahrûkat yoktur. Hânelerdeki sobalar gazla teshin edilmekte olduğu gibi matbahlarda dâhî yemekler hep gazla pişirilmektedir.

Bu havâdisi iktibâs ettiğimiz gazete bu sûret-i tenvîr ve teshin ile mahrûkat-ı âdiye istîmalinden hangisinin daha tasarrufkârane olduğuna dair bir gûne malûmat vermiyorsa da her vakit odun, kömür tedarik etmek, tenvîr-i mesken için gaz istihzâr eylemek gibi kuyûda düşmeye nazaran mesela bir hâneye su borusu gibi bir iki boru ve za'yla hem tenvîr ve hem de teshin maddelerinin birden kabul olması herhalde insanın tehvin-i iştigâlâtına da yardım ederek ve belki de masrafça tasarruf eylemesine bais olarak daha fâideli görülür.

İşte envâr-ı mârifetle şâşaa-ı nessâr olan memleketlerde fikr-i terakkî insanları böyle fâideden fâideye sevk ediyor zamanca, meşgûliyetçe paraca tasarruf vukûnu hazırlayan bu gibi ihtirâata gıpta etmemek kâbil olamaz.

Selanikli Tevfik

5.31 Firkatzâdeler

Bu makale Madam Dö Velmor'un âsârındandır. Edirne'de Fransa konsolosu Mösyö Kostav Lafon tarafından Rumca'ya tercüme edilerek "Kozmos" nâmındaki Rum mecmû'a-ı edebiyesinde görülmüştür."

Dilberim! Yazma, evet yazma! Ruhum unutkanlığı iltizâm ediyor. Sensiz güzâr eden eyyâm-ı hayatım, mah-ı nûr-efşândan mahrum vech-i semâ gibi mazlûmdur. Sana doğru kollarımı uzatıyorum. Fakat temas etmek şerefine nâil olamıyorum. İkâmet ettiğim mahlin, bir soğuk mezardan farkı yok gibidir. Zîrâ sînemden yekdiğerini müteâkib çıkan ahlar mevtime kâfi esbâbdır.

Yazma! Evet biz yekdiğerimize mükâbil emvât mesâbesinde kalmaya mecburuz.

Sevgilim! Sana olan aşk ve garâmımın derecesini hakkıyla bilmek ve öğrenmek istersen keşif-i hafâyâ olan hâlikinden, meret-i tecelliyât olan vîcdânından sor, öğren! Geçirdiğimiz şetâretli demleri gözlerinden eşk-nisâr olarak tahattur eyle!

Yazma! Zîrâ sadâ-yı sâmia-nevâzının ihtizâzını kulaklarımda muhâfaza eyleyen kuvve-i hafızam için dûçar-ı endişe ve hirâs olurum. Mademki müştâkı olduğum vecdâver sözlerinden, rûh-efzâ çehrenden mahrum bir zavallıyım, evhâm-ı sırfeden ibâret olan [196] tavsîfat-ı iğfâlkâranen neme yarar?

Aradaki mesafenin mâhiyetine bir nakîsa-ı ir'âs etmediğini ve beni hâlâ sevmeye olduğunu da yazma. Bir leb-i tefsîdeye selsebil hayat sunma! Bir şecer-i salhurdenin kadit olmuş dalları seher-i rûh-perverin şebnem-i latîfinden nasıl kesb-i feyz edebilir?... Bir cehennemîye semâ'ı ûlvi-i şa'ş'a-zâyı gösterme!

Yazma, güzelim yazma! Çünkü bir vakit beni deryâ-yı baht ve hayretin ta ka'rine batıran o aşıkâne ifâdâtı, o perestîşkârâne hissiyâtı, kâğıt üzerinde görecektir olursam hâkisterle mestur olan ateş-i can-sûzum yeniden şu'le-i efrûz olacaktır.

Yazma! Kalemin, itfâ-yı ateş etmesi, murg-ı ümid-i bîtabımın terk-i tahrik per ü bâl eylemesi, için beni kendi hâlîme bırak! Eğer mecrâ-yı ömrümüz bir gün bizi yine bir noktada birleştirirse sahbâ-yı vassâlin lezzet mutehassılâsında sermest ve bî-hoş olarak bu âlem-i fâniye veda eder gideriz!

Selanikli Ahmet Rasim

5.32 Mektup

Efendim!

Kırk seneyi mütecâviz müddetten beri hizmet-i hükûmette ibrâz-ı ehliyet ve sadakat-ı ahîren “Ceride-i Havadis” gazetesini edebiyat mümeyyezliğinden izhâr-ı fetânet ve dirâyet eden kademe-i fuzalâdan İsmet Efendinin vefatı haber-i kedûret eserini muhibb-i ilim ve edep

gazetenizde derç-i sahife teessüf kılınmış görünce hâsıl ettiğim tesir fevkalâde ile söylediğim bir kıta-ı takdim pîşgâh-ı edîbâneleri kıldım.

İşbu mersiyeçigimi Ceride-i Feride'nizde neşr ile birçok iyiliklerini gördüğüm mütevâfi müşârün-ileyhin rûhunu şâd buyurmanız kemâl-i latif ve keriminizden müstercâdır.

Ali Ulvî

5.33 Ayna

Münekkid Efendi!

Dünkü “Sürme-i kudret çekilmiş...” Matlalı gazelime yazdığınız tenkîdat-ı müzeyyifâneyi gördüm. Bu gazeli size göndermekten gazezim arz-ı iktidâr veya izhâr-ı iftihâr değildir. Belki bir iki mülâhazat-ı edîbânenizle müstefîd olurum. Hülyâsına mübtenîydim. Binâ'en aleyh tenkîdat-ı ik'anızdan kıta-yı müteessir olmadım. Şu kadar ki bir münekkidin ashâb-ı âsâra karşı vazîfe-i ciddiyesi yazdığı şeyleri şahsiyetten tecrid ve âsâr-ı mütevârîdeyi kavâid-i âdâb ve itidâla riâyeten tenkid demek olduğu hâlde sâlifü'z-zikr gazelim hakkındaki mütalâatınızda cüz'ice olsun bir eser-i i'tidâl görülemeyişini beni lüzumundan ziyâde müteessif etti. Hatta eğlençenizi yalnız bana hasr ile de iktifâ etmeyip de “Maraş ıstılâhât edebiyesindendir” yollu tâbirat-ı tezyîfkârane ile hemşerilerim olan ‘umûm-ı Maraşlılara dâhî dokunduruşunuza ne kadar teessüf olursa azdır. Maraş beldesi bunca ezgiye ve ulemânın bir menşe-yi feyz intimâ'sı olduğuna nazaran bunların ‘umûmuyla da eğlenmeye mübâderet-i mâzur tutulursa haylice cürettir. Bâri ettiğiniz tenkîdat-ı vukû'a getirdiğiniz teşnîatı diyeydi yanmazdım. Ezcümle “Bir kaya bakışla...” mısırânda kaya lafzının hiç mesmûnuz olmamışçasına ne mânâ-yı müfîd bulunduğunu idrâkta tahayyür gösterişiniz şaşılacak şeylerdendir. Çünkü henüz bir kâide-i mazbûta ve matrede tahtına alınmayan lisânımızda kaya ile kayak ekseriya bir makâmda istîmal olunur. Taşralıların kısm-ı ağılebi beyinde şu iki lafzın birbirinden farkı hemen yok gibidir. Mâmafih her kavmin bir ıstılâhı var. Hiçbir kimse yoktur ki mensûb olduğu kavmin ıstılâhı mahsûsasını kullanmaktan nâşî hedef-i ta'yîb olsun. “Siro'ya” gelince sırf Türkçe olmak üzere o da hasta manâsınadır. Birçok kütüb-i atîka-i terakkîye vardır ki onlara imâle-i nazar olunursa hakikat meydâna çıkar. Bu hâlde varsın bizim kabâhatimiz bir iki lugât-ı garibe istîmalinde kalsın. “Ebru” nun “Kehkeşân” a

teşbihine nakl-i kelâm olununca kudemâ-yı şiireden hâlâ da müteceddidin üdebâdan kısm-ı gelişinin şimdiye kadar kâh kal'i kâh mihrâb ve kezâ kezâ gelişi güzel her bir şeye benzetmekten hâli kalmadıkları ebrûyu ben de alev makâmı cihetiyle kehkeşâna teşyîye edecek olursam kubbe-i felek zîr u zeber olmaz a. [198]

Kad-ı yâre kimi ar'ar dedi kimisi elif

Cümlelerin maksûdu bir ama rivâyet muhtelif.

Maraşlı Kâmil

5.34 Cevap

Tercümân-ı Hakikat

İntikâdatımız müzikâne miydi yoksa size mi öyle gelmiş burasını güzelce anlamak şerefine nâil olmak isterseniz o sözlerimizin hiddetsizce dikkatlice bir daha mütalaasına tenzil buyurunuz. İnsafınız varsa elbette bize hak verirsiniz. Mâmâfih siz hak vermeseniz de o sözler hak olmak şerefini muhâfazada hiçbir vakit güçlük çekmez.

Sizi îkâz etmeye çalışmışız da hata mı etmişiz? Yoksa bize bî-gayr-i hak tezyif-i isnâdıyla siz mi hata ediyorsunuz?

Üstâdân edep “Velâ tebâ der âliü'l-tahtien fîma henâlık la'lü'l-hıttâ-i ibn-i aht-ı hâlik” derler. Şâyân-ı dikkat bir nasîhattir. Bu ders-i hikmeti hiçbir vakitte nazar-ı mütalaadan uzak tutmamanızı hâlisâne tavsiye ederiz.

“Bu gazeli size göndermekten garezim arz-ı iktidâr veya izhâr değildir.” Diyorsunuz. Bunu söylemeye hâcet mi var? Şimdiki edebiyat-ı Osmaniye ilminde öyle bir gazel ile arz-ı iktidâr yahud izhâr-ı iftihâr edecek adam mı tasvir olunur?

Tashîhâtımızdan istifâde ettiğinizi nasıl inkâr edeceksiniz? Ezcümle “Sırma-i kudret...” mısraınızdaki “Sırma” lafzını gönderdiğiniz gazel-i mes'ûdâsında Vav ile “Sürme” yazmamış mıydınız? Sonra bizim “Sürme” yi “Sırma” ya tahvil ettiğimizi görünce bu varakanızda doğrusunu yazmamış mısınız? Size hiç olmazsa bir imlâ da mı öğretmedik?

Gazelinizde münderiç “Bir kaya bakışla” tâbiri hakkında “Maraş ısılahat-ı edebiyesinden midir?” dediğimiz için ‘umûm-ı Maraşlılara dâhî (Dokundurmuş!)

oluyormuşuz. Maraş beldesi bunca ezgiye ve ulemâya menşî olduğu hâlde bunların ‘umûmuyla eğlenmeye mübâderet haylice cüret etmiş.

Biz Maraşlılarla eğlenmiyoruz. Bir Maraşlının sözünü tashih etmeye çalışıyoruz yahud kullandığı bazı tâbiratın ne demek olduğunu bilmediğimizi söylüyoruz.

Biz ne Maraş biliriz ne Maraşlı tanırız! Bizim vazîfemiz -Kimin olursa olsun- edebiyatta olmak üzere matbaamıza gönderilen âsâra bakıp lüzûmuna göre bazı ihtâratta bulunmaktır.

“Lisânımızda kaya ile kıyak ekseriye bir makâmda istîmal olunur” buyuruyorsunuz. Affedersiniz. Pek kıyak gidiyorsunuz. [199]

“Lisânımız” dediğiniz Maraş lisânı ise oranın ezgiyesi, ilimesi ne kadar çok olursa olsun bu lisân-ı koca bir immet-i Osmaniye’nin lisân-ı edebi olamaz. Bu bedîhiyettendir.

“Lisânımız” dan maksudınız -Pek ba’îd ise de- şimdiki Osmanlı lisân-ı edebi olduğu hâlde dâhî bu sözünüz bütün bütün hükümden düşer. Zîrâ edip denilecek kadar lisânını bilir bir Osmanlı yoktur ki bugün “Kıyak” yerine “Kaya” istimâl etsin. Hâb-ı vatan saifesiyle Maraş lisânının lisân-ı edeb-i Osmani olmasını ârzû buyuruyorsanız bazı âmâl-ı müştehiyle ashâbı nezdinde belki ukalâdan sayılabilirsiniz. Mahalli temini de câiz ya!

“Sayru” hasta mânasına imiş. Kütüp-i atîka-i terakkîyeyi imâle-i nazar olunursa meydâna çıkarmış.

Ne mânasına olursa olsun. Hakîkat ister meydâna çıksın ister çıkmasın. Biz lisân-ı edebîmizde hasta makâmında sayru istîmal edecek kadar serâsime değiliz ki nezdimizde böyle şeylerin ehemmiyeti olabilsin.

Maraş avâmında birisiyle konuşacaksak o başka! O zaman vâkıâ sayrunun ne demek olduğunu bilmeye lüzûm görebiliriz. Yoksa edebiyat-ı Osmaniye nokta-i nazarından ne kayaya ne de sayruya iltifât edemeyiz. Anlatabildik mi? Siz ise istediğiniz elfâzı kullanmakta muhtarsınız. Ama herkes gülecek olursa tahammül etmelisiniz.

Ebrunun kehkeşâna teşbihini beğendiğimiz için ne darılıyorsunuz? Her neye isterseniz benzetebileceğinizi îmâ eylediğiniz ebruyu -Ârzû buyurursanız- yerin altındaki ma’ûd öküzün boynuzuna bile teşbih edebilirsiniz. Kimin vazîfesinde?

5.35 Hazret-İ Mu'allime

Hazret!

Va'dim vechle gazeteye hayli vakitten beri bir eser gönderemedim. Bunun için bir özr-i mâkul arz etmek lazım gelmez mi?

Benim irsâl edemeyişim bir özre müstenid ise de mâkul olduğunu iddia edemem.

Özürüm âlem-i ebede bir şevk-i rindâne ile kazandığım derd-i humârdır.

Hükemâ-yı rindânın “Derd-i humâra yegâne ilaç, âb-ı ateşin mizâçtır” kelâmı harâbâtıyan nezdinde bir reçete hükmünü almıştır.

Binâ'en aleyh derd-i humâra müptelâ olmuş bir rind yoktur ki bu reçete ile eczâne-i rindân olan harâbata müracaat etmesin.

Hâlâ rindliğe uzanan bir kimse derd-i humâra mey-nâbdan başka bir çare düşünüyor mu?

Harâbatı berdâr-ı hikmet diye tanıyanlar pîr-i mugannî bir hakîm-i mizaç-ı âşinâ diye kabul edecekleri tabîdir.

Hakîm-i mezkûr-ı sâki gibi müste'id bir tilmîziyle bu derde mübtelâ olanları konsulto eder ise de bazı kere hatası da görülür.

Pîr-i mugâna hata isnâdı büyücek bir cera'et ise de sevap olarak hatasını telakkî etmek mesleğime muvaffak değildir.

Her ne kadar Hazret-i hafız: [203]

“Bîmî seccâde renginken kert pîr-i megân-ı kuyd”

“Ki sâlik bîhaber nebûd-i zerâh u resm-i menzil hâ”

Beytiyle pîr-i mugânın münhatı olmadığını işrâb edecek ise de ben kabul etmem.

İnsan hata etmekten hâlî değildir. pîr-i mugân olmakla hata etmemesi lazım gelmez? pîr-i mugânın hatası nedir?

Ne olacak müracaat eden dil-hastegânın gösterdikleri hâhişe dayanamayıp lüzumundan fazla şarap vererek mizaçlarını ihlâl eder.

Daha bundan büyük hata mı olur? pîr-i mugânın bu hatası hiçbir vechle affolunamaz.

Böyle bir zâtın her sözüne îtimad olunamayacağı gibi Harâbâtîyenin alkışlarına da kulak verilmez.

Ashâb-ı tecrübenin “Âlem-i âbın zevki humârına değmez” sözünü nazar-ı i’tibâra alarak harâbat denilen mahall-i mâhuda ayak atmamalıdır.

“Bâde pâ kest ü kâdeh pâk u harifân heme-i pâk”

“Ömr-i eger dürere pâ-kân şu dem sarf-ı çeh pâk”

Beyti gibi sözler değil midir ki herkesi o berzaha düşürüyor.

Meyhâne nedir? Berdâr-ı idbâr!

Rind kimdir? Şuûru kalmamış bir sarhoş.

Bunu kime anlatıyorsun. Herkes muhabbet nâmına o dâr-ı idbâra koşar.

Hatta ben bu hakîkati bilip dururken harâbata devamım garip değil mi?

Bu günlerde eser gönderemeyişime sebep sarhoşluk âleminden çıkıp da aklımı başıma alamayışımdır.

Sarhoşluğumu bir azr-ı mâkul olarak kabul buyurur musunuz?

Bu hareketim izâr-ı makûleden değilse de affınıza mazhariyetim me’mûldür.

Elde sermâye olarak:

“Gönlüm elden gitti sevdanın ne galip çengi var”

“Sevdiğim imdâda gel gönlümle aşkın cengi var”

Matlalı gazel-i âlînize bir nazirem var. Mazhar-ı takdiriniz olacağını bildiğim için bir vech-i zîr takdim ediyorum.

5.36 Nasihat

Müsâmerat Mahyaddin'den Alınmıştır:

İbn-i Ma'lâ-yı Mahdûmi-i Karişi Hazretlerinin Oğluna Nasihati

Ey mahsûl-i ömür-i giran-kadrim! Sana pederâne nasihatimin akdemi zehd ü takavvî ile ittisâf u cenâb-ı vâcibü'l-vücudun evâmîr-i celîlesine itaat ile mehâriminde içtinâb u sünen-i seniyyeyi itbâ u eser-i celil-i hidâyet bahşây-ı cenab risâlet-penahîye tevfik-i muâmeledir. Ahvâl-i meşrûhe daire-i maîşeti tevsî ü metâlib ü âmâl-ı zâtîyyeye nîlî teshîl eder. Hiçbir şey yoktur ki and-ı rabbânîde mestûr ve mahfî olsun. İfadetim ancak beyân-ı hakîkattir. Mukteziyatıyla amel olunursa fevz ü necât mukarrerdir. Pederine itaat etmek ve nasâyih u ik'asını hüsn-i telakkî ile sûd-mend olarak mukteziyâtına tevfik-i muâmele eylemek 'uhde-i ferzendânene müterettib olan vezâifdendir. İşte zihnini eşya-yı saireden tecrit ederek nasâyihine hüsn-i istimâ ile bahredâr feyz u rif'at olmaya şitâban evvel!

İsrâf-ı kalemden, kesret-i dıhkdan ve mizâhtan ve mûmâret-i ihvândan tevakkî eylemelisin. Zîrâ bu hâller ba'z u adâvet ihdâs u tevellüd [204] ü revnak u vakar-ı zâtîyi izâl-i imhâ eder. Daima rezânet ü vakar ile bulunmak cihetini iltizâm ile. Fakat bu hâlin kibir ile tavsîfe lâıyk görölmesin. Dosten ve düşmanen ile hüsn-i itlâf u muvaneset ederek zillet-i zâtîyeyi ihtiyâr u muhabbet-i şahsiyeyi müzeyyil olan hâleti kıta-yı irtikâb etme.

Cem'i muâmelâtta evsât-ı umûr-ı tercih ile. Zîrâ umûrun evsâtı hayırlıdır. Taklil-i kelâmı ifşâ-yı selamı hasâil zâtîyâne ilhâk u mekânet u vakar ile meşy ü hareket ile. Etrafa nazar ve iltifât-ı mükesser olmak pek de tahsin olunur hâletten değildir. İctimâ' etmiş bir hulk yanında tevakkuf u müstahsen olmadığı gibi esvâkta meclis akdiyle meşverette tahsin olunamaz. Süfehâ ile münâza'adan mücânebet ile. Otururken sakal ile yüz ile oynamak ve dişlerin ve yüzünü karıştırmak gibi istihfâf-ı zâtîyi levh ü teşnî-i dâî olan hâlât-i sînenen begâyet mütevakkî ol.

Mecâliste tarîk-i hidâyeti aramaya ve ifâde ü beyânda vuzûh-ı fasâhatı ve elfâz-ı müstahsene serdini sanat-ı ittihâz ile mevzû'-ı mevki'-i müzakere olan icâs üzerine rüfekâ-yı kerâmet taraflarından dermeyân olunacak efkâr-ı mütalaatı hüsn-i istimâa ve dıhk-ı istihzâ gibi ahvâlden tevkî-i mücânebete sarf-ı mesâ'î ile.

Âlem-i menâmdaki müşâhedâtını öyle her yerde izhâr ve ifşâ eyleme. Zîrâ müşâhedatında mûris-i ferah olan ahvâli best ü hikâye eylemiş olsan istihzâ u akıl ve fikrini

tezyîf ile müteferrih olurlar. Evlad u ıyâlına mâl ve servetinin miktar-ı hakîkisini bildirme. Çünkü servet-i mevcûdeyi az görürlerse sana ihânet, çok görürlerse matlablarını tamamıyla is'âf etmediğinden dolayı muâheze ve serzeniş ederler. Mekâsid-ı zâtîyeni istihsâl-ı emrinde zillet-i nefsi kabul derecesinde irtikâb-ı zel u hevân eyleme. Bu hâl-i matlûb-ı ehem olan vakar-ı zâtîyyeyi münâfi olan ahlâk-ı zamîmedendir.

Esnâ-yı kelâmda izhâr-ı savt bülend-kabih olduğu gibi müstemi'nin istimâ edemeyeceği derecede hafif savt da tahsin olunamaz. İfâdât u akvâlin makbûl u müstehsin olmak hevesindeysen asla mekârihi verd-i zebân etme. Bir şey işittiğin ve nakl-i hikâye eylediğin zaman muâhizini teyin etmek if'âl-i memdûhadandır. Zihn-i sâmi'-i tahaddüş edecek ve tab'-ı selim ashâbı tarafından red ve inkâr olunacak sözleri tefevvuh etme. Bir de öyle teksir-i kelâmı icâb eden elfâz-ı [205] tasdikîyye ve reddîyyeyi çokça ityân eyleme.

Mâideyi sebze ve fevâkih ile tecemmül ve tezyin ahvâl-i müstehsinedendir. Öyle bâdî-i takbih olacak derecede imsâkta bulunmak makdûh olduğu gibi sefihâne tebzir de iyi şeylerden değildir.

Vecâib-i insaniyeden olduğu üzere bezl ve ihsânda bulunma demem. Bunu da iyi bilmelisin ki tama' insanı mahrûm ve perişan eder. Herkesi kader-i zâtîsine mütenâsiben tevkir ve tebcil-i muktezî olduğu gibi kader-i zâtîsinin fevkinde ibcâl de iyi değildir. Muâdat-ı hâlim musâdakât-ı hakkâdan hayırlıdır. Hâl ve şânı müstahsen olmayan zevce ise insana müstevli olmuş bir dâ-i udâl gibidir. İhtiyar karı ile tezevvüc-i revnak ve cehi-i izâle eder.

Ahvâl ve muâmelâtını erbâb-ı fazl ve kemâlin ahvâl ve muâmelâtına tevfiik ve tatbîke bezl-i ihtimâm ve o zümre-i cemileden olmaya ikdâm-ı tam ile.

Müntec-i fevâid ü muhassenât olan ef'âlde bulunmuş olursan elbette müstefid olursun. İnsanların muhabbetini tâyin ve irâ'e eden şey âsâr u ef'âldir. Akvâle riâyet olunmaz. Görülmez mi ki hüsn ü revnâğı zâhir ve bedîdâr olan seyf bir yâd-ı mahâretkâraneden çıkmıştır? İnsanlar mukârin oldukları zevâtın ahvâliyle pek güzel anlaşılabilir. Ef'âl-i makdûha ile mutasallif olan kimselerden tevkî ve mücânebet ehem ve elzemdir. Zîrâ bu makûle-i kabâiyih-i hâlât ile perverde olanlar insanın izâle-i kader ve rif'atına bâis olmakla beraber muâmelât-ı sadâkatkâraneden mutebâid olurlar. Bunlara mukârenet-i ifsâd-ı ahlâkı müstelzim ve müntec olacağı cihetle pek vahimdir. Bunlara değil mukârenet def' ü tebîd etmek istikmâl-i edepten madûddur.

İnsan mücâvir ve mülâsıkına azâ ve cefâda bulunur ise levh ve ta'abibe sezâdır.

Kâffe-i muâmelâtta isti'câl meşûmdur. İnsanlar ikiye taksim olunabilir. Bir kısmı insana maazallah belaya ve mesâ'ibin aruzunda defa sâî olan ve diğer kısmı da vüs'at-ı ma'îşeti ve refâhiyet-i hâlî hengâmında mukârin bulunandır. Kısım-ı evveli ihtiyâr ve tercih ederek kısım-ı seniyyeden mütevakkî ol.

İnsan hevesât-ı nefsanîyesine ittibâ' eder ise mutlaka nedâmet ve hüsrâna müptela olur. İnsan her neye nâil ve dûçâr olur ise alet-i cismânîyenin en küçüğü bulunan kalp ve lisân sâikatıyladır.

Bilâd-ı 'âdâda ihdâs-ı fitne ve fesattan [206] begâyet müteveffî ol. Birtakım edânîye mahrum olan şeyleri keşif ve izhâr eyleme. Celîs ve hembezm ülfet olduğun zevât ile gayet beşûş ve mütebessim bir hâlde bulunmak mahâsin-i insaniyedendir. İntihâz-ı ferâset eser-i akıl ve fetânettir. Nihâyet emirde bittab'-ı vukûf ve itlâ'-ı hâsıl olacak eşyada isticâl etme.

Refîk sâlih akrabadan daha yakın olur. İftikâr-ı ihtikârı mûcibdir. Kesret-i metâlib ile ârzû ve heveste bulunmak mûcib-i dalâl ve hüsrândır. Hüsn-i likâ ile hüsn-i makâl buğz ve adâveti izâle ve imhâ eder. Kelâm-i leyyin ahlâk-ı kerimedendir.

Oğlum! İnsanın zevcesi refîk-i gam ve meserreti olduğundan intihâb-ı hüsn-i refîk pek mühim ve muktezâdır. Zîrâ insan bed-hûy bir zevceye tesâdüf ederse artık hüsn-i imtizâc yerine bir nekbet ve vahâmet hâdis olur gider. Bunun için kable'l-tezevvüc devr-i endişe hareket ederek hüsn-i refîk intihâbına vâsıl ve nasîbinin tahkîkine bezl-i cel ihtimâm eyle.

Bir Muhib-i Maarif

5.37 Hazret-İ Mu'allime

Hazret!

Geçen günkü Tercümân-ı Hakikat'te "Ali Hilmi" nâmına iki kıta görüldü.

Birincisi:

Ah etmezdim sabra deli râm edebilsem

Sabır eylerdim firkate ârâm edebilsem

Âyînemizin kalmazdı hiç gubârı

Bir Kerem’i aşka deli câm edebilsem

Kıtasıdır.

İkincisi:

Jaleveş bir gence-i ra’nâya düştü gönlüm

Sâye-i asâ bir gad-ı belaya düştü gönlüm

Bir nekhle âlem hem mest hem hayran eder

Şimdi bir şûh-ı cihân ârâya düştü gönlüm

Kıtasıdır.

Birinci kıtanın aslı:

Ah etmez eden sabra deli râm edebilsek

Sabır eyler firkâte ârâm edebilsek

Âyinemizin zerrece kalmazdı gubârı

Bir Kerem’i aşka deli câm edebilsek

Sûretinde olup “Nişâbûrun” faslından Salih Ağa nâmında bir mûsikîşinasın kırk elli sene evvel bestelediği semâ’inin güftesidir.

İkinci kıta birinci kıtadan iki yüz elli sene makdem Türklerin Fârâbî’si olan İtrî merhum tarafından her musikîşinasın hafızasında yer tutmuştur. [230]

“Ali Hilmi” nasıl olup da bu kıtaları kendi nâmına gazetede neşrettiriyor?

Nevheves olduğu için bu sirkatini hoş görelim mi?

“Ali Hilmi” bu kıtaları çalmadım benimdir diyebilir mi?

Hayır! Birinci kıtayı vezni bozmaksızın tahrif edebilmiş ise de ikinciye ayinen çaldığı için benimdir diye mi bilir?

Zavallı nevheves! Müteşairlerimizin sirkat-i şiirde gösterdikleri mahâreti gösteremediği için bu sirkatini tevarîd sözüyle örtemez.

“Ali Hilmi” Hoca Fehim Efendi merhumun:

“Fehime şairen bu el’heveste kalmamış insaf”

“Kanaat eylemez mazmûna divanı çalar çarpar”

Beytiyle yanıp yakıldığı insafsız müteşâirlerden değil mi? Böyle nevhevesler heveslerini tahsil-i fen yolunda sarf etseler daha iyi olur.

Bizim “Ali Ulvî” de vaktiyle bir zât-ı kemâlat ittisâfa edipliğe yeltenen bir şikkın (Efendimiz! Güzel bir kitap mütalaasıyla vakit geçirmek ârzûsunda bulunuyorum. Bendenize mütalaası fâideli bir kitap ismi haber verin de meşgûl olayım) demesiyle müşârün-ileyh Hazretlerinin (Tahfe-i Vehbi’den başlayıver) hitâbına muhatap olan takımdan olmalıdır.

Vehbi merhumun:

“Sirkat-i şiir edene kat’-ı zebân lazımdır”

Tehdidine müteşâirin zaman kulak mı verirler? Yine onlar bildiklerini işlerler.

İktibâs derler çalarlar. Tevârüd derler çalarlar.

Müteşâirin zaman şiiri değil şairi bile çalmaktan çekinmezler.

Deli şairin âsârını korkmadan kendine isnâd ile ötede beride tafra-fürûşluk eden müteşâirimize ne buyursunuz? Ya maazallah deli şair duyarsa yakasını elinden nasıl kurtaracak?

Müteşâirinden birisi Enverî’nin bir kasidesini bir mahfil-i edebide kendi nâmına okur.

Enverî de o mahfilde bulunmakla okuduğunuz kaside Enverî’nin değil mi? Su’âline cevap olarak müteşâir telaşsızca Enverî benim demesin mi? Koca Enverî müteşâirin bu cesaretine te’accub ederek şiirin çalındığını bildirdim ama şairin sirkat olduğunu işitmemiştim sözülle izhâr-ı hayret eylemekten başka bir şey yapamamıştır.

Bari müteşâirlerimiz de Enverî gibi bir şairin huzurunda söz söyleyecek kadar [231] iktidâr olsa.

Çaldıkları âsârı doğru bile okumaya muktedir değildir.

Bunların hâllerine gülünmez de kimin hâllerine gülünür?

Böylelerini teşhir etmelidir ki mütenebbih olsunlar değil mi azizim?

5.38 Bağdat'tan

Tercümân-ı Hakikat heyet-i tahrîriyyesine

Ey edîben kirâm!

Söylüyorsunuz. Herkesi söyletiyorsunuz. Şimdiye kadar iltizâm-ı sükût ile imrâr-ı evkâta alışmış olan bendenizi de âkıbet-i terk-i âyîn-i hamûşiye mecbur eylediniz. Mademki bu feyz-i intâk sizden münteşir-i âfâk oluyor söyleyenleri dinlemeye mantıken ve insaniyeten borçlusunuz. Şu hâlde bendenizin söyleyeceğim birkaç sözle dâhî sâmianızı biraz işgâle tenzîl buyurmanız zarûriyyeten görünür.

Söyleyeceğim şey bazı efkâra göre ehemmiyetsiz görünse dâhî bendenizce hayli ehemmiyetlidir.

Memâlik-i Osmaniye’de bazı bilâd-ı meşhûra vardır ki bunların ahâlisi bir zamanlar san’at ve mârifet cihetiyle mesut-ı cihân iken sonradan terakkiyât-ı yevmiyenin gidişine göre hatve-endâz gayret ü nigâhdâr hüsn-i şöhret olacak bir de evvelki mevki-i mânevîlerini dâhî zâyi ederek âdilik derekesine mütenezzil ve erbâb-ı dikkate hayret verecek derecede mütehavvil olmuşlardır.

İşte Bağdat’ımız da o beldelerin biridir. Bağdat’ın zaman-ı kadimde edebiyatça kazandığı şöhret-i mâlum-ı âlemdir. Şimdi nerede o hâlet?

Hâk-ı pâk-ı Bağdat bilmem ne yüzden muğber olmuş ki bir hayli müddetten beri edip yetiştirmemek şair beslememek insafsızlığını [232] tecviz edip gidiyor?

Halbuki şehrimiz vaktiyle “Edeb-âbâd” ıtlâkına şâyân bir mâmûre-i irfânmış. Hatta Rûhî-i Bağdat’ı merhum hâl-i iğtirâb kalenderânesinde yazıp vatanına ihdâ eylediği:

“Bağdat’a düşse reh-güzârın ey nesim-i subh”

“Gör evvelâ ki zümre-i âyân ne demdedir”

Beytiyle masdar-ı kıtaa-ı tavîlesinde o asrın şiiresinden kırk kadar zâtın isimlerini lisân-ı ihtirâm ile tâdat eder.

Şimdiyse hâl büsbütün başkalaşmıştır. Evvelki parlaklığın yerine bir sönüklük, evvelki nutukluğun yerine bir tutukluk kâim olmuş.

“Bence te’ dibe lâyıkız yekser”

“Üdebânın yerinde yeller eser”

Bağdat’ın şu inkırâz-ı edebi devri gayretime dokunuyor. Siz de yazdığınız bentlerle hissiyatımı bütün bütün tehyîç ediyorsunuz. Artık nasıl terk-i sükût olmayayım?

Karşımda edebiyat-ı hâzıramıza müteallik mâkul söz söyleyebilecek kimse göremediğim için burada:

“Ve innî ve in küntü’l ahîra zamânuhû”

“Le âti bimâ lem testedi‘hu evâilû”

Yollu fahriyelerden artık kefi lisân edememeye başlamış isem de bir zamandan beri İstanbulca müşâhede olan terakkiyât-ı edebiyenin huzur-ı âlîsine sevk-i hayâl eder etmez îtiraf-ı acize mecburiyet-i hüsn eylemekteyim.

Mâmâfih insan aczine mu’terif bulunduğu bir mevkide dâhî idare-i kelâm etmekten hiçbir kânun ile memnû olmadığından ara sıra Tercümân-ı Hakikat kendime vâsıta-i tekellüm ittihâz eylemeye karar verdim.

Bu kararımın iktizâsındandır ki on dokuzuncu asrın yetiştirdiği Fransız şairlerinin en güzidelerinden olan “La Martine” in “Meydân-ı Harp” ‘unvânlı manzûmesini hulâsaten tercüme ederek bu defa huzur-ı hayat-ı âlîyenize takdim eyledim. Bir iltifâtınıza nâil olursam iftihâr ederim.

Bağdat’ın Yeni Rûhîsi

5.39 Dilencilik ve Hırsızlık

Dilencilik ve Hırsızlık da Fünûn-ı Müdevvene Sırasına Geçiyor!

İngiltere’de birtakım çocuklara san’at sirkati öğretmek üzere mektep kılıklı bir mahal-i mahsûs mevcûd olduğu öteden beri malûmdur.

Burası hırsızlık ve yankesicilik san'atlarında kesb-i kemâl etmiş bir adamın taht-ı idâresinde olup fen-i sirkatı tâlim edecek şâkirden her gün salon gibi bir yerde mevzû bulunan yapma ve fakat sûret-i muntazama da aksedilmiş insan heykelleri arasında dolaştırılıp bunların cebinden koynundan para cüzdanı saat kordon gibi şeyleri sızdırmaksızın kemâl-i mahâretle çarpıp çalmak tarifini tâlim ederler. Fakat bu heykellerin üzerindeki libâsın her tarafa birer çingirak tâlik edilmiş ve binâ'en aleyh libâsa el dokunulduğu hâlde bir anda birçok sedâlar peydâ olması husûsu teshil edilmiş olduğundan çingiraklardan hiç birisi zerrece oynatmaksızın [255] bir şeyi çalıp çırpma hakikaten pek büyük bir maharet-i sirkatkârane iktisâbına tevkîf eder.

İşte şu mahâreti iktisâb edenler hariçte sühûlet ve muvaffakiyyetle hırsızlık edebileceklerinden ustalık diplomasını alarak mektepten çıkarlar. Kim bilir? Belkide hırsızlığın sûret-i icrâ'sını maarif olarak resimleriyle beraber basılmış mükemmel kitaplar dâhî vardır.

Bu defa Londra gazetelerinde mütalaa-güzârımız olan mâlûmata göre İngilizler hırsızlıktan başka dilencilik dâhî bu kere fûnûn-ı müdevvene sırasında geçirecek derecede eser-i terakkî vücûda getirmişlerdir. Liverpool şehrinde kim bilir kaç sene dilencilik ederek nihâyet kesb-i servet ve gınâ eylediğinden mi veyahut ihtiyârlığından veya diğer bir sebepten mi her nedense terk-i san'at etmiş ise de şâkird yetiştirmek hevesini bir türlü terk edemeyerek bu kere bir mektep açmış olan ihtiyâr bir sâil topladığı şâkirdane câlib-i rikkat olacak etvâr ve evzâ'yı alıp ağlamak ve kendisini sakat ve menzûl göstermek yapma yaralar takarak bu sûretle cerr-i menfaat edebilmek usûlünü irâei ve ta'lîm eyliyormuş

Bu sûret-i ta'lîm en garip ciheti mektep-i mezkûre evladını veren adamlar kemâlen efkâr-ı fukarâdan olup tâlim-i san'at icrâ'tını veremediklerinden mektep-i mu'allimi mesela öğle vaktine kadar şâkirdane usûl-ı tes'îlin nazariyetini gösterip öğleden sonra bunlardan her birisini şehrin bir tarafına sevk ederek akşam getirdikleri mübâlağa ücret-i tedrisiye olarak der-ceyb eylemekte olmasıdır. Besbelli mâlum bu tarîk ile şâkirdanene tâlim eylediği nazariyete ne dereceye kadar anlayabilmiş ve ne rütbeye kadar mevki-i tatbîk ve icrâ'ya koymak istîdâdını hâiz olmuş olduklarını dâhî takdire yol buluyor.

Selanikli Tefvik

5.40 Mektup

Muharrir Efendi!

Dünkü nüshanızda Ali Rûhî Beyefendinin bir gazel-i âlileri münderiç eder. Gerek sûret-i ifâdesi gerek mazmûnu bir taraf-ı cedid-i vahîdde olduğundan gönlümü istîlâ eden heves-i tanzire mukâvemet kabul olamayarak şu nazîreyi bi'l-tesvîd huzur-ı âlîlerine takdim ettim. Tercüman sütunlarında görünmeye şâyân bir şey ise derç-i menût rey-i âlileri olduğu gibi aksi hâlde güşâ-ı nisyân veistirâhatte bırakılması dâhî rey-i edîbânelerine muhavveldir. Şu kadar var ki derci hususunda vâki olacak inâyet-i âliyeleri takdim-i âsâr-ı acizi de devam etmekliğimi icâb ve böyle olmadığı hâlde tabiatım güşâ-ı sumt ve sükûna intisâb eyler.

Birisi

5.41 Mektup

Hocamız!

Kavm-i belâgat müesser Arap'ın edip şehri “Asmea”nın rivâyet etmekte olduğu bir çok fikarât-ı edebîye meyânında şöyle bir fıkra-ı latîfe dâhî görölmediği Üstat Ekrem Fazıl meşhur Şevket Efendi merhumdan işitmiş olduğum ve hoca-ı müşârün-ileyhin lisân-ı mârifet-efşân-ı edîbanesinden işitip bellediğim mesâil-i mütenevvianın erbâb-ı istifâdeye nakliyle mübâhî bulunduğum cihetle fıkra-ı mezkûreyi âlî mâ'semâ't âlîye bir vecaati tahrîre cesaret ve bunu gazete-i güzîn-i kısm-ı edebisinde görmek şerefine nâiliyetim için hey'et-i âlîyenizden ricâ-yı inâyet eylerim.

Fatihli Mansur

5.42 Cevap

Şeyh Vasfî Efendi Hazretlerinin Beşinci Mektubuna Cevap:

Şeyhim!

“Harâbat-ı Ziyâ” yı ihyânen ziyaret buyurmakta olmanız cây-yı istiğrâb değildir.

Bu harâbat benim gibi ancak merîd fikr-i lem’a-pâşınız olabilecek Harâbâtîlerin değil, sizin gibi hakîkaten arif olan şeyhlerin dâhî i’lâ-yı şûle-i irfânına hizmet edebilecek bir eserdir.

Şiirimizin tab’-ı selimine göre intihâba [264] şâyân olamayan bazı âsârını dâhî hâvî olmakla beraber intihâba şâyân olan sair bir çok iş’ardan da hâli bulunduğu için bir hayli âsâr-ı milliyyemizin cilvegâhı olan harâbatın esâsında tahririni tecvîz-i bi’l-farz muvaffak-ı insaf olsa bile o kadar âsâr-ı mütenevviayı câmi’i başka bir mecmû’a-ı müntehabâtımız olmadığından bunun o yolda yapılmış mecmû’alar arasında bir mevki-i mümtaz tuttuğu ve tahribine kıyâm edenler kadar müstağni-i tâlim-i edeb bulunmayanlarımızca pek çok istifâdeyi mûcib olduğu kâbil-i inkâr değilken harâbatın “Harâbad” namıyla yâd olunmaya lâyık bir şey olduğunu tezyif-i şairane diye söyleyip durmak ne kadar hamiyyetsizlik ise Ziya Paşa’nın:

“Yıkıldı kendi ziyâ kaldı bir harâbatî”

Gibi sözlerle yâd eylemek o kadar hürmetsizlik değil midir?

Ara sıra harâbatı ziyarete tenezzül buyurmakta olmanız bunun tahribinden ziyâde a’mârı muvaffak-ı insaniyet olacağı fikrinde bulunduğunuzu imâ eylemekte olduğundan bu hareketiniz dâhî irşâdat-ı edîbaneniz cümlesinden addolunmak tabîdir.

*

Sizinle edebiyata dair bahsettiğiniz beyân buyurduğunuz zâtın -bazılar “Zeliha” kelimesini Ze’nin zammıyla okuyorlar. Hâlbuki Asım Efendi Kâmûs’ta fatih Ze ile zabt etmiş Sûdî merhum hafızdır:

“Men ez an-ı hüsn-i rûz efzûn ki Yusuf dâşet-i danistim”

“Ki aşk-ı ez perde-i İsmet birûn-i ard-ı Zeliha râ”

Beytinin şerhinde “Zeliha Ze’nin fethi Lam’ın kesriyle güzel demektir. Yusuf aleyhisselam halîlesinin sıfat-ı madîhası olup ismi raildir” demesiyle Asım Efendi merhumun zaptını takviye etmiş olduğundan Ze’nin zammıyla okuyanların galatları tebeyyün etmez mi?” -dediğini ve buna cevaben taraf-ı âlînizden- hayır! Etmez. Yine o Asım Efendi değil

midir ki kelime-i mezkûreyi burhân-ı kâtî' tercümesinde “Zeliha zammî Ze ile nâm-ı şevher Yusuf aleyhisselamdır. Araplar fetih ile okurlar.” Diye tarif ediyor? Zeliha kelimesi işâr'-ı Arabiye'de görülüyorsa fetih ile okumalı. Bu bâbda asıl galat eden Sûdî merhumdur. Kitap-ı lağviyeyi tatbî' etmeden fakat Kâmûs'a bakıp fetih ile olduğuna hükmetmiş- buyurulduğunu söylediğiniz sırada bir münâsebetle aşk-ı meşhur Vâmik'in mâşûkasının ismi olan “Azrâ” lafzının zammî Ayn ile olduğunu, “Bâkir” manasına gelen “Azrâ”nın ise fetihî Ayn ile okunması lazım geleceğini ve binâ'en [265] aleyh Vâmik'in bulunduğu yerde Azrâ'nın bâkir kız mânâsına istîmali tecvîz edilemeyeceğini ilâve-i güftar eylediğinizi işâr ediyorsunuz.

Zeliha hakkındaki mütalaanız “Zeliha'yı Arap fetih ile, Acem zam ile istîmal eder. Bu iki kavimden her birinin âsârında görülecek Zeliha istimal-i üdebâ-yı kavme muvaffak olarak okunmalıdır.” Meâlinde olduğu için pek doğrudur. Ancak burada “Ya bu kelimeyi Osmanlılar nasıl istîmal etmelidirler?” bu sevâili vârid-i hatır olmak tabiidir. Bu sevâilede “Osmanlılar hem Arap hem de Acem mukallidi sayıldıklarından Zeliha'yı iki sûretle dâhî kullanabilirler.” Cevabı verilirse Zeliha mesele-i istîmaliyesi tamamıyla halledilmiş olur sanırım.

Fakat “Azrâ” meselesinde şâyân-ı ihtâr bir cihet var. O da şudur ki: mâşûka-ı Vâmik olan “Azrâ” ile bâkir mânâsına gelen “Azrâ” beytinde aynen fetih ve zammî cihetiyle fark olduğu gibi imlâca dâhî fark vardır. Bâkir mânâsına istîmal olunan “Azrâ” kızlık demek olan “Azrâ” dan vasf olmakla kâide-i Arabiye iktizâsınca âhirinde bir hemze bulunmak lazım gelir.

Vâkıâ biz bu Azrâ'yı hemzesiz de istîmal edip duruyoruz. O yine başka mesele! Benim hemzeye gösterdiğim lüzum lügatın aslına nazarandır. Yoksa Osmanlıların, âhirinde hemzeden evvel elif bulunan kelîmat-ı Arabiye'yi âhirinde elif bulunan Farsî veya Türkî kelimeler tarzında dâhî istîmal edegeldikleri herkesin bildiği bir şeydir.

*

“Merg-ı câyî rûd ki çi nebûd”

“Ne bîcâyî rûd ki çi nebûd”

Beytindeki “Çi” lafzını Sûdî'nin “Çeh” sûretinde yazarak vezin-i mısra'ı hâlelden vikâye için “Çi”nin imâle-i kesresine lüzum göstermesi bî-lüzum tasarrufâtandır.

Dediğiniz gibi Sûdî'nin her sözü müteber değildir. Ben ona öteden beri “Fâzıl-ı anûd” derim.

Mesela bûsitân şârihlerinin cümlesini tahattî etmekte olduğu hâlde kendi şerhinde o kadar hatalar etmiştir ki bunlar sair şârihin mecmû'-ı hatîatından çok değilse az da değildir.

Merhum hiçbir zaman inkâr olunamayacak bir fâzıla mâlik olmakla beraber müellefâtında hod serane bir yolda idâre-i kalem etmiş ve bu mesleği iltizâm edenlerde daima görüldüğü üzere câbecâ dûçar-ı hata olmuştur.

İkâde buyurduğunuz vech ile “Çi” [266] muhaffef olmak üzere “Çiz” mânâsına gelir. Hatta “Çi” nin bu mânâda kullanıldığını isbât için bazı kitap-ı müteberede Sûdî'nin mebhûsün-anh olan beyti ibrâd olunduğu görülmüştür.

Mamafih “Çi” “Çeh” mânâsına olarak dâhî istîmal olunmuştur. Bu da “Esirüddin Ahsetki” nin şu rubâîsiyle müsebbettir.

“Anım ki birdir şen bir emrûz dîm”

“Canım har dem dilim nedanım ki çim”

“Çün persîdi bânû bîküyim ki kim”

“Üstad-ı sehn-ı esir-i aheste kim”

Sûdî'nin bütün kitap-ı lügât-ı Farisîyede kefi Arabiye'nin kesriyle mazbût olan “Kerdâr” kelimesi hakkında “Kef-i Arap'ın fethiyle aslında vasıf terkîbidir refâtâr gibi...” Demesi ise kendi bir Boşnak olduğu hâlde Acem lisânında tasarruf dâ'iesine düşmüş olmasındandır zannederim.

*

Şeyh Nizamî'nin:

“Düş reftim bahr-ı âbâd merâ râh-ı nebûd”

“Mîz dem na're vefr-ı yâd-ı kes ez men neş'nûd”

Beytiyle başlayan harâbatnâmesi pek güzel tercüme buyurulmuştur. Fakat ümid-i istifâza ile harâbatı ziyarete giden ve edip olması lazım gelen bir adamın âvaz-ı istimdâdına “Na're-i canhıraşâne” demek ve “Acı acı bir na're attığım sırada” gibi tâbirler kullanmış ve harâbatın penceresinden râh-nümâ olan zâta bîçâre-i zâire hitâben: “Sus! Ne dırlanıp

duruyorsun! Yıkıl git şuradan!” dedirmek isterşâd ve irşâd noktalarından bakılınca tuğyân-ı kaleme hâmil edilse nezd-i edîbânenizde dâhî mâzur tutulur itikâdayım. Galiba âşinâ-yı tercümede cezbe-i tab’-ı bülendiniz galebe hâlindeymiş!

Tercüme – ayinen- ma’len – tevessüen- olmak üzere üç nev’a münkasım olmakla bu tercüme-i mâhirâneniz üçüncü nev’iden addolunur.

Lisânlar şîve-i ifâdece yekdiğere az çok mugâyir olduğundan ayinen tercüme her yerde yürüyememek zarûrîdir.

Bir lisândan bazı ifâdât bulunur ki diğere lisâna ayinen tercüme edilecek olsa hiçbir şey anlaşılmaz. Anlaşılsa da zevki çıkmaz. Binâ’en aleyh tercümelerimizin çoğu ma’len olmak lazım gelir.

Bu ikinci yolda olan tercümeler arasında ifâde olunacak maksat-ı aslıyı ihlâl değil, îzâh ve tezyîn eyleyecek bazı [267] tâbirat ilâve edilecek olursa tarz-ı tercüme üçüncü nev’i ircâ’ edilmiş olur.

Bir eserin ne yolda tercümesi münâsîp olacağını mütercimnin zevk-i edebîsi tâyin eder.

Mesela Şeyh Nizamî’nin bu eseri ayinen tercüme edilse pek tatsız bir şey olur. Ma’len tercüme edilse dâhî makâm-ı tafsile ihtiyaç göstermekte olduğu cihetle yine pek güzel bir şey olamaz. Buna göre enseb olan, sevk-i tab’-ı nakkâd ile ihtiyâr buyurduğunuz tevsî’en tercüme yoludur.

Bu üçüncü taraf üzere yapılacak tercümeler ötekilerden daha ziyâde şâyân-ı îtinâdır. Zîrâ izâh ve tezyîn için ilâve olunacak kelimâtın asıl eserin maliyeti üslûb-ı cereyân ifâdesine hâlel getirmeyecek sûrette intihâbı o kadar kolay bir şey değildir.

*

Şeyh Nizamî-i Gencevî altıncı asır hicrî bülegâsından olduğu hâlde Hoca İsmet-i Buhârî dokuzuncu asır şûârasından bulunmakla Nizamî’nin harâbatnâmesine yazdığı.

“Sarhoş ez gûy harâbat gezer ger dem düş”

“Bîtalebkâre-i tersâ beçe-i bâde-fürûş”

Matlalı tâklid-i vâkıâ Şeyhî’ninkinden daha dilnişin düşmüş ve burasını şöhretçe Nizamî’ninkine galebesi dâhî göstermekte bulunmuşsa da mecmû’-ı âsârına nazaran şeyhte

gördüğümüz kudret nâdiren edebiyye-i hocanın bu bâbdaki iktidârına nispet kabul edecek şeylerden değildir.

Binâ'en aleyh Nizamî'nin bir eserini tercümeyle cesaret eden bir zât İsmet'in o eseri takliden yazmış olduğu bir şeyi dâhî tercümede hiçbir vech ile dûçar-ı müşkülât olmaz.

Demek isterim ki zât-ı âlînz İsmet'in Manzûmesini dâhî tercüme etmeyip de bu hizmeti bana tahmil eylemek husûsunda meydâna bir azr-ı makbûl koyamazsınız.

Müsâhabenizi: "İsmet'in gazel-i şevk-âverini tercümeden âcizim. Her ne kadar "Hâl-i Rumûz" nâmında bir şerhi var ise de istifâde olunur şey değil. Ben de tercüme edebilirim ama parlak olamaz." Dediğinizi beyân buyuruyorsunuz.

Siz tercüme ederseniz parlak olmayacak da ben tercüme edersem parlak olacak öyle mi? Burasını erbâb-ı temyize teslim ettirmek tercüme cihetiyle olsun benim sizden daha muktedir bulunduğumu isbâta tevkif eder. Bu ise ne kadar güç şey! [268]

Şeyhin manzûmesini niçin tercüme buyurdunuz? Kendiniz de şeyh olduğunuz cihetle irâde bir meşîhat-ı münâsebeti olduğu için ise İsmet'in manzûmesini de o şeyhin peyrevi bulunduğu için tercümeyle himmet ediniz.

"Parlak olamaz" demeyiniz. Siz yazınız, meydâna koyunuz da parlak olup olmadığına dair mutlaka bir hüküm vermek lazımsa o hüküm de erbâb-ı mütalaa tarafından verilsin.

Bir şey hatırıma gelir: Mademki tercüme bulunan bir kat daha tevsî ve terviç olunması ârzû buyurulur Nizamî'nin böyle rindâne eserleri tercüme buyurulacağına hamsesinde hakîmâne olan parçalar alınarak nazargâh-ı ehl-i istifâdeye konulsa daha güzel, daha nâfi bir takım emsâle edeb-i irâe buyurulmuş olmaz mı?

"Hâl-i Rumûz" u görmüştüm. Kemâlen okudum zannettiğiniz. Yedi sekiz sahifesini - O da sırasıyla olmayarak- gözden geçirinceye kadar nasıl mûzip olduğumu ben bilirim!

"Ve dâhî azizim malûm ola ki" diye bir girişiyor. Okuyana da hemen hiçbir şey malûm olmuyor. Okunur şey değil mübarek!

Ben Esad Efendi merhumun, ehemmiyet-i mündericâtı cihetiyle serâser mütalaaasını ârzû ettiğim mâhud "Es zafer" ini bile bir türlü okuyup bitirememiştim. Bu Hâl-i Rumûz gibi onu da her kim baştan başa okumuş ise şaşarım tahammülüne!

Hâl-i Rumûz mesela İsmet'in:

“Çün ser rişte-i nâmus beşd-i ez destim”

“Havasetim tasnihini persem ezân kept-i hoş”

Beytinin mısra’-ı sânisidir:

“Havasetim ser nihânı bekşâ kept-i hoş”

Sûretinde yazıyordu sonra beytin uzun uzadıya mânâ-yı tasavvufisini gûyâ izâha kalkışıyor.

Bir mısra-ı kâideten mâni çıkmayacak bir hâle getirecek kadar bigâne-i istîmal-i elfâz olan bir şârihanın mânâ-yı tasavvufisini nasıl âşinâlık iddiasında bulunur bilemem!

Mehmed Vehbi nâmında bir zâtın hafız dîvanına yazmış olduğu şerh dâhî öyle değil midir ya? Bir beytin hâl-i elfâzından dâhî aciz bulunduğu yine kendi sözleriyle meydâna çıkmakta iken bahr-i bî-pâyân tasavvufun enginlerinde kulaç atmaya çalışır durur.

Bence onu çokça mütalaa edenler için dâhî ruh sıkıntısından boğulmak derecesine [269] gelmek hiçbir şey değildir.

“Pir-i meye sor meselede var ise şüphen”

“Vaizlerin efsaneleri hep hezeyândır”

Mes’ûd-i Harâbâtî

5.43 Mektup

Efendim!

Sâika-ı teşvik ve tergîbleriyle derûnumda hisseylediğim ârzû-yı terakkî bendenizi bir şâkirdiniz olmak üzere telakkî ettiriyor. Mamafih mâlum mu’allimânelerindir ki dünyada herkesin bir şeye şevk ve garâmı olduğu gibi benim de en ziyâde ârzû-gerdim olan şey ile kesb-i iftihâr ve âlem-i edebiyatta kendime münâsip bir mevki’-i tedarik ve ihzâr eylemekten ibârettir. Edip diyorum. Edip ne demektir?

Edip âcizlerince: dakâyık ve hakâyık âlemden habir olan ve terbiye-i halkiya ile nefsinı ıslâh eyleyen merd-i kâmile derler. Ben öyle ef'âl-ı akvâline mütâbık olmayan ve bir iki lakırdıyı bir araya getirip de bî-esâs birtakım hezliyyâtı meydân-ı intişâra koyan kimselere edip nâmını veremem. Bunu ifâdeden maksadım kendimi edip diye ortaya koymak değildir. Fakat çalışıyorum, hakîkaten edip olmak için sa'y ve gayrette kusur etmiyorum. Bu sözümü isbât zemininde Fransızcadan tevsîen tercümesine muvaffak olduğum (Mecâzet-i mütekâbile) serlevhalı eserimi takdim-i hâk-pay edibâneleri ediyorum. Eğer tashihiyle ceride-i feridenizin kısım-ı edebiyesinde görürsem karirü'l-ayn ve fahûr olurum. Şayet tab'-ı neşrî hususî-i muvaffak re'y-i malûmaneleri buyurulmayarak evrak sepetine atılacak olursa asla şevkim kırılmaz, bilakis bana bir numûne-i intibâh olacağı cihetle memnun ve mesrûr olurum. Baki....

5.44 Ayinen

Mu'allim Nâcî Efendi geçenlerde Tercümân-ı Hakikat gazetesinin bir nüshasında (Falan adam hilkaten hüsündür) kelâmındaki halk ile hulk kelimelerini hüccetenü'l-eslem olan İmam Gazalî Hazretlerinin ihyâ-yı ulûm nâmıyla benâm olan kitabından havâssın anlayabileceği mertebe tercüme ettiğini dâ'iniz görünce efendi-i mumi aleyh mu'allimin 'unvânına şayeste olduğunu tasdik eyledim. Lâkin bu abd-ı ahkârınız talebeden bulunduğum cihetle şimdilik üç büyük müşkülüm vardır. İşte o müşküller de şunlardır: Birincisi (Melek cin şeytan) nedir? İkincisi (Zaman ile mekân) nedir? Üçüncüsü İbn-i Sina'nın işârâtındaki (İrfân bahsi) nedir? Eğer Mu'allim Nâcî Efendi iş'ârındaki olan evhâm ve hayâlatı tecessüm ettirircesine halka anlattığı gibi bu müşküllerimi de naklen ve aklen yani ehl-i sünnet ile hâkimanenin delillerini serdederek ve sözlerini muhâkeme eyleyerek ve hakkı meydâna çıkararak halledip yazarsak hakîkatte malûm olduğunu dâ'iniz tasdik ettiğim gibi herkesin tasdik edeceğinde kat'i şüphe etmem. Çünkü mahlûkat içinde müşkülâtın en büyükleri bunlardır. Bunları hâlâ muktedir olan her şeyi anlamaya ve anlatmaya muktedir olur. O da gerçekten malûmdur. (Vâlâ fela)

Bir Talebe

5.45 Cevap

Varakanızı mütalaa ettim. İhyâ-yı ilâvemde tercüme ettiğim “Hüsn-i hulk” bendini görünce “Mu’allim” ‘unvânına şâyeste olduğumu tasdik eylediğinizi beyân edişiniz hakkımda bir teveccüh-i mütevâzîâne izhârı demek [451] olduğu için teşekkür ederiz.

Öğrendiğime göre mu’allim “Bildiği şeyi bilmeyene öğretene” demek olduğundan, tuttuğum yol ise öteden beri meslek-i tâlim bulunduğundan feyü’l-vak’a bir malûm olduğumu îtirafta ben de hiçbir vakit tereddüt etmem.

Hatta memleketimizde Terakkiyât-ı ilmiye benim gibi acizlerden tâlime tenezzül edecek hiçbir kimse bulunamayacak derecelere gelse dâhî benden mu’allimin sıfatının selbî Varna Rüştîye Mekteb’inden mu’allim-sânîlik vazîfesini îfâ ile geçirdiğim zamanların eyyâm-ı hayatımdan ihrâcına tevkiîf edeceği cihetle dâire-i imkânın hâricindedir. Demek isterdim ki bana o mektepte vaktiyle hocalık etmiş olduğum için mu’allim derler, yoksa münâsebetli münâsebetsiz her irâd olunan su’âle cevap verecek iktidarda bir adam olduğum için demezler.

Zaten insanın her şeyi bilmesi kâil midir ki her irâd olunan su’âle cevap verebilsin?

Mesela varakanızda meydân-ı imtihâna koyduğumuz gavâmizden biri olan şeytan mesâile-i azîmesi mu’allim-i melâikenin bile pek kolaylıkla halledebileceği mesâilden olmadığı hâlde bunun hâlinde benim gibi ellerinden geldiği kadar insaniyyete hizmet etmeye çalışan mu’allimler izhâr-ı aciz edecek olurlarsa tevn erbâb-ı akıl ve insâf ile beraber siz de mâzur tutarsınız zannederim.

Bildiği şeylerin mu’allimi olan bir adamın bilmediği şeylerin de mute’allimi bulunması tab’î olduğuna nazaran mesela sizin benden bir mesele öğrenmeniz müste’id olmadığı gibi benim de sizden bazı mesâil-i tâlimiyle olmaklığım hatman da değildir.

Binâ’en aleyh benden hayli istediğiniz o meselelerin hakâyıkını siz bilmiyorsanız merak ile elbette münâsebet edip etmeyeceğiniz fâzıla-ı zamandan öğrenerek malûmatınızı kâğıt üzerine koyup matbaamıza göndermiş olaydınız da hem biz istifâde ederek hem de gazetede görerek herkes müstefid olaydı daha güzel olmaz mıydı?

Böyle suâl îrâd etmek pek kolaydır mesela “Hüsn-i hulk” makalesini tercüme edip ortaya koymak o kadar kolay bir şey değildir.

Ezcümle şu varakanız birkaç satırdan ibâret bir şey iken lisân-ı Osmanîyi şerden iyice bilenlerin tasdik edecekleri vech ile yanlışsız yazılamamıştır.

İş’arımı evhâm ve hayâlat kâbilinden addetmek istemeniz yine sizce muzır olabilir. Zîrâ bunların içinde birtakım hakâyike tesâdüf [452] ettiğiniz vakit mûcib-i şermsârî olacak bir mevkiye bulunmuş olursunuz.

Îrâd eylediğiniz su’âllerin hamîyyeti ise sizin öyle hakâyiki evhâm, evhâmı hakâyik olmak üzere kabul eden erbâb-ı gafletten olmadığınızı gösterin.

Mevlâ cümleyi şeytan şerrinden emin eylesin.

Mu’allim Nâcî

5.46 Dul Ömür Yahud Ömrü Nafi

Oğlum azizim Tevfik’im!

Dün matbaada “Sıyanus Porto” nun bana kalan son nüshasını istemiştım. İşte gönderdim. İşe gelince en âdî bir şeyi bile unutmadığıma dikkat eyliyorsun ya?

“Sıyanüs Porto” nüshalarına peyderpey derç edilen “Çok Yaşamak San’atı” nâm-ı bendi merak eylediğini ve bu bendi hâvî olan nüshaları sakladığını da dün söylemiştin.

Senin gibi genç çalışkan muharrirler böyle mühim eserleri yalnız okuyup bâde bir tarafa atmak için almazlar. Okuyup istifâde eyledikleri şeylerden kârî’lerini de müstefid etmeye sanatlarının birinci muktezâsından sayarlar. Binâ’en aleyh bu bendleri cem’ edişinden umarım ki bir hulâsasını olsun yapıp Tercümanımızı ve bâde Müntehâbat-ı Tercümanımızı tezyîn edersin.

Yoksa hata mı ediyorum Tevfik? Acaba Çok Yaşamak San’atı’nı o sûrette yaşamak için mi tahsil etmek istiyorsun?

Vâkıâ bunu da ayıplamam. Sen gençsin. Hayatı sevmekte herkes mâzur olduğu gibi [455] sen dâhî mâzur görülürsün. Bâhusus ki sen başka gençlere de benzemezsin. Çok yaşamak san'atını öğrenmeye cümleden ziyâde lâıksın. Zaten sûret-i maîşetinde çok yaşamak san'atına mugâyir değildir. Zîrâ içki bilmezsin tütün bile istîmal etmezsin. Hiçbir heves-i sefihânen yoktur.

Lakin bu bendde bir göz gezdirdiğimde hatırıma bir şey geldi ki o şey üzerine nazar-ı dikkatini celb etmek isterim.

Şu çok yaşamak san'atını kârîlerine öğretmek isteyen Doktor Morell acaba vesâyâsına riâyet edenleri kaç yaşına kadar yaşatmaya der'uhde edebilir? Vâkıâ doktor böyle bir taahhütte bulunmaz. Onu biliyorum. Yalnız insanlara vesâyâs-ı hâfiz sıhhatte bulunuyor. Onu da görüyorum. Ama bir farzla olsun farz edelim ki insanları yetmiş yaşına seksen yaşına kadar yaşatacaktır. Veleve ki yüz yaşına yüz yirmiye kadar yaşatmak olsun. Acaba bu kadar yaşamak cidden bir bahtiyârlık addolunabilir mi?

Medeniyet terakkî eyledikçe hayat dâhî pek met'ab oluyor. Bizden evvelki insanlar bizim kadar çalışmaya muhtaç olmadıklarından zaman geçirmek için bazıları uzun uzadıya ibadetle bazıları dâhî sonu gelmez müfâhât ile uğraşırlarmış. Şimdiki medeniyet iktizâsınca insanlar tab'en muhtaç oldukları kadaristirâhate bile muvaffak olamıyorlar.

Akrabası tarafından güzel bir servete mâlik olan bahtiyarları veyahut daha doğrusu bedbahtları bahse katmıyoruz. Bunlara "Bedbaht" deyişim hata değildir. Zîrâ âbâ ve ecdâd servetiyle yaşayanları ben asla reşit saymam. Oyuncaklarını pederinin âtîfetinden bekleyen çocuk ne ise maîşetini miras-ı pederden bekleyen miras yedi de odur. İnsan kendisinde mesâîye kudret gördüğü ve istiklâlini sevdiği hâlde bütün müddet ömrünü âbâ ve ecdâdına muhtaç olarak geçirmek bedbahtlık değil midir?

Fakat saâdetten uzaklaşmayalım. Diyordun ki şimdiki medeniyet met'abdır. Binâ'en aleyh ameliyât-ı şâke ile iştigâl edenler kırk beş nihâyet elli yaşından sonra âmel-i îmanda olurlar. Zihni ile iştigâl edenler dâhî altmışını güç geçip yetmiş varmasıyla ateh götürüyorlar. Victor Hugo gibi bahtiyârı nereden bulalım ki seksen üç yaşına gelsin de hâlâ zihni genç hâlâ kalemi canlı bulunsun?

İmdi mümkün olsa bile o ömürden istifâde pek de kabul görülemiyor. Öyleyse [456] insan uzun ömür ârzü edeceğine nâfi ömür ârzü eylemiş olsa hata mı etmiş olur.

Ömür denilen şey günler aylar seneler ile sayılmaz. Âsâr ile sayılır. Hazret-i Adem'den beri milyarlarca trilyonlarca insan gelmiş ihtimâl ki bazıları yüz elli sene yaşamış ne fâidesi olmuş? İsimleri kalmış mı?

Fakat Sokrat'tan Konfiçyüs'ten elde zamanımıza kadar bunca akıllar mucitlerini nevilerine ettikleri hizmetler ile nâmlarını ibkâ etmişler. Heykelleri dikilmiş. Hayat-ı maddîleri ne kadar kısa olursa olsun hayat-ı manevîleri bir ebediyet peydâ etmiş.

Maksadım seni veyahut başkalarını “Çok Yaşamak San'atı” nı okumaktan mânî değildir. Bilakis ben hafızü's-sıhhate pek büyük ehemmiyet verilmesini tasvip ederim. Hatta bir eserimde demiştim ki “Eğer hafızü's-sıhhat tâmin etse de ahkâmına herkes tamamıyla riâyet eylese tabiplerin hâli yaman olur ve ihtimal ki, fen-i tabâbet bile o kadar ‘umûmî bir ihtiyaç sûretini almaz.

Lâkin bu mütalaam yalnız maddedir. Manevî cihetine gelince ben hayata o kadar ehemmiyet vereni âdeta bir hodkâm addederim “Ne olursa olsun ben yaşamalıyım” itikâdı insanı pek mukaddes vazîfelerinden mânî edebilir.

İnsan için hayattan daha kıymetli pek çok şeyler vardır. Vatan ve familya vezâîfi gibi birçok şeyler hayattan ehemdirler vezâîf insaniyetkârı bile hayattan mühimdir.

Mösyö Morell'in Çok Yaşamak San'atını tahsil eden fenâ bir havada odası içinde otururken dışarıda düşen bir ihtiyârın imdâdına koşmaya mânî eder. Zîrâ birdenbire sıcaktan soğuğa çıkar ise nevâzil olur. Halbuki hayatı için bile cömertliği mertlik bilen insan denize düşeni çıkarmak için nezleden değil ölümden bile korkmaz.

Binâ'en aleyhzelin eğer zikrolunan bendi kendi tenâsühün için okumaktaysan hafız-ı sıhhate lazım olan riâyette kusur etmemekle beraber dul hayat budalası olup da koskocaman bir hodkâm kesilmemelisin. Ömrün en güzeli uzun olmayıp nâfi' olduğunu daima nazar-ı dikkatin önünde tutarak ona göre fikr-i hikmetine helâl getirmemelisin azizim.

Ahmet Midhat

5.47 ‘Âdât-ı Vahşiye

(Dahomey) de vukû'âtı göz ile görmüş bir adamın Katolik memûrine yazdığı mektuptur.

“Dahomey kralı âdet-i derinenden olan dehşetli yortuyu bu sene daha ziyâde şiddet ve vahşetle icrâ’ eylemiş. Aboma’da bulunduğum üç ay zarfında her gün kral sarayının kapısında taze taze kesilmiş altı adet insan kafaları gördüm. Bundan başka baş aşağı ağaçlara mihlanmış el veya ayaklarından vaziyet-i muhtelifede asılıp kalmış bîcâreler açlık vesâire ıstırâbat içinde ta’me-i haşerât olup giderler.

Bir politika maddesinden na’şî idâma mahkûm olan üç erkek ile iki kadının son günlerini bizâtihi müşâhede eyledim.

Erkeklerden biri krala mensup olduğu cihetle katle bedel bir zindanda hapsedilmişti. Kadınlardan birisi mahpusun zevcesi olup diğeri de bir cariyeydi. İşte yüzü elleri boyunlarına kadar hiçbir şeyi yapmamış iseler de yedi gün yaşayıp olmadıkları cihetle tekrar mecâzata devam ettiler ve bu defa bellerine kadar topraktan çıkarıp yiyecek verdikten sonra çukuru barut ile doldurup ateşlediler. Evvel zaman cayır cayır yandıkları hâlde yine bir hayat kaldıklarını görünce cellatlar kadınların başlarına kaynar hurma yağı döktüler.

Bunun üzerine ahâli sür’atle yığılıp kadınların kafalarını parça parça keserek tuz gibi ettiler.

Dört gün sonra cenazeleri birden çıkarıp bin pâre edildiler. Cemiyet-i hafiye dâhil olan erkekleri dâhî bir sıırğa bağladıktan sonra bütün ahâli gelerek ellerindeki kıpkırmızı derece-i harârette kızmış demirleri bîcârelerin vücutlarına saplayarak delik deşik eylediler. Birisi yarım saat ve diğeri takriben bir saat kadar yaşayıp vefat ettiler.

5.48 Mektup

Ey üstat Mes’ûd!

Rûş-ı ifâdem size garip gelmesin. Ben öyle şiir ve inşada mâhir bir adam iddiasında değilim. Kendimi bir şair diye takdimse hiç hatırıma gelmez. Ben Tercüman sahifelerinin edebiyat kısmını tezebbün eden âsâr-ı üdebânın mütalaasıyla mütevaggıl olanlardan ve sizin ve size peyrev olanların sihir gibi kelâm-ı îcazlarını okudukça o rengin gazelleri gördükçe kendini gâip eder ve âlemde saat-i mes’ûdu olarak yalnız Tercüman’ın edebiyat kısmını

mütalaa ile geçirdiği evkâtı tanır bir adamım. Canım uzun uzadıya kendini tariften bu adamın maksadı nedir? Gibi bir şeyi hatırına gelirse pek doğrudur. Elbette fikrin de maksadı vardır. İşte onu arz edemem. Fikrim diyor ki birtakım zevât vardır ki mükemmelce şiir söylerler, oldukça güzel gazeller yazarlar, inzâr-ı ‘umûmîyeye vaz’ı için Tercüman’a gö- [500] ndermezler. Sebebi de ziyâde dûçar-ı tenkit olarak mahcûbiyet korkusudur. Bilemem bu fikrim doğru mudur? Lâkin her neyse bu fikir bana gelir?

O hâlde dedim ki “Ben şimdiye kadar şiir söylemiş ve tab’ olunmak üzere hatta gazeteye bir varaka göndermiş değilim. Bakayım şöyle şiire benzer bir şey yapabilirsem onu hazîrât-ı mu’allime göndereyim. O da istifâde-i ‘umûmîyeyi sever bir zâttır. Belki benim şiirimi gazeteye yazar, güzelce bir de tenkit eder. Fikrimde vücutlarını farz ettiğim zevat da “Adam bizim şiirlerimiz elbette şu Hacı Memişî’ninden iyidir” diye eserlerini gönderirler de Tercüman’ın edebiyat kısmı büyür, ben de evkât-ı mes’ûdemi tezyîd etmiş olurum.”

Nasıl benim fikrimi beğendiniz mi? Beğenip beğenmemekte muhtarsınız... fikir bu, herkes fikrini serbestçe söyleyebilir zannederim. İşte ben de söyledim. İhtimâl buna gülenler de olur, fakat Hacı Memişî evvel kadar ince düşünse böyle şiir tâbirine lâayk olmayacak altı satır ile şu varakayı göndermezdi. Herhalde...

Memiş

5.49 Mektup

Efendim!

Savb-ı edebiyânenize cesaret olunan gazel-i âcizanem zîver-i intikâdınızla cemal-pezir olacak gibi ise tab’ olunması ve âlâ

“Zişt der pürde-i âdem behttir”

Mazmununa tevfk-i hareket buyurulması temennî olunur.

Fatih Talebesinden Şirvanî Ali Nizami

6 TERCÜME ESERLER

“Şeyler” den Tercüme:

6.1 Masum

Sevimli mâsum! Âğuş-ı mâder-i ismetperverde istediğin gibi oyna yat.

O şefkatli kucak bir tahsingâh-ı mukaddestir ki ona doğru hücûm edip de senin ârâmiş ve âsâyışine hâlel verebilecek dünyada gam yoktur.

Vâlidenin seni bir muhabbet-i mahsûsa ile kucaklayıp durduğu mevki’-i selametten aşağıya doğru bakıldığı vakit müthiş bir girdap görünür. Sen şimdi o hatırgâh tebessümlerle seyretmektesin.

Ey bir saâdet-i bî’nihâne içindesin. Oyna, eğlen. Henüz bir saâdet-i bî’nihâne içindesin. Tabiatın ihsân-ı müstesnâsına nâilsin. Birtakım hayâlât-ı hoş-nümâyâ müstağraksın. İhtiyâr-ı maksat, iltizâm-ı vazife gibi gâilelerden vârestesin. [99]

Fırsat eldeyken durma, oyna. Zîra an karib kendini o kadar tâkatfersâ ve za’if ve meşâgil içinde bulacaksın ki şimdiki safâ-yı hatırandan eser bile kalmayacaktır.

Mu’allim Nâcî

Alman Şair Şehri “Goethe” den Tercüme

6.2 Bir Yerde Her Yürekde Bir Başka His

Bir Genç Kız

Sevdiğim gözüme ilişme. Ah! Nedir bu hâl bende?!... Ne inkılâp-ı kalbi! Aman! Bu ne?! Hemen düşecek gibi sallanıyorum. Nereye gittiğimi bilmiyorum. Hayâlimden de neler geçiyor!

Kayalar! Ağaçlar! Sâyenize sığınırım. Bende ki bu mestî-i sevdâyı setredin. Şu hâl-i bahtiyâranemi kimse görmesin.

Bir Delikanlı

Dilistanımı buralarda arayıp bulmalıyım. Benden kaçıp gizlendiğini gördüm. Nigâh-ı şevkim kendisini gâîp edinceye kadar takip etti. Az kaldı karşı karşıya gelirdik. Beni görür görmez kızarak bir tavr-ı mütevahhişâne ile kaçtı gitti. Acaba hayâl miydi?

Kayalar! Ağaçlar! Verin bana dilberimi! Pürde-i vech-i mesûdiyetim olmayan.

Bir Sevdazade

Şu tenhâ yere çekildim. Kıssa-ı girye bahşây-yı aşkımı âfâk-ı şafak-nümâyâ söylüyorum. Bir âşinaya mâlik değilim. Garip inzivâ-güzin sevdâyım.

Rikkatli gönül! Hâmuş ol. Âlâm daima-i aşkı saklamaya bak. Nâil olduğun şu sâadet sâbiteden kimse habir olmasın.

Bir Avcı

Yavru-ı tâli'm bugün kismetimi taz'îf eyledi. İşte hâdim-i sâdıkım tavşanları, keklikleri yüklenmiş geliyor. Ben de burada kurduğum tuzağa tutulmuş birçok kuş buldum. Aferin avcıya! Yaşasın saâdet-i sayyâdane!

Mu'allim Nâcî

“Goethe” den Tercüme:

6.3 Nevcivan- Ab-ı Revân

Nevcivan

Bırak ırmak! Böyle neşveli neşveli nereye gidiyorsun? Aşağıya doğru âheste âheste ne latif cereyân ediyorsun! Şu önümüzdeki vadi-i dîlcûde icrâ ede- [100] ceğin hizmet acaba neden ibâret? Beni dinle! Şunu bana söylemez misin?

Âb-ı Revân

Nevcivanım! Ben istediğim yolda akar bir cûybârdım. Beni tuttular bir hâle koydular ki şimdi macera-yı mu'ayyenimden edîbâne revân olarak şu ağaçtaki değirmene mecburum. Durup dönemem. Dünden beri dururum.

Nevcivan

Sade bî-kaydane gidip yanıyorsun. Nevheves gönlümün buralarda neler hissetmekte olduğunu bilmiyorsun!

O güzel değirmenci kızın gelip de sana şirin nazarlar atfettiği yok mudur?

Ab-ı Revân

Erkenden kalkar odasının kapısını açar. Açık saçık gelir güzel yüzünü yıkamaya başlar. Ah görsen! Ne dilkeş ne beyaz gerdâni vardır!

Ondan o kadar hararet alırım ki hemen dumanım çıkmaya başlar.

Nevcivan

Ah ateş-i aşkı suya bile te'sir ediyor. Seni bile yakıyor. Ya nasıl olur da benim gibi bir genç adamın söz-efken ârâmî olmaz?

Onu -Velev bir kere olsun- gören daima arkası sıra koşmakta haklıdır.

Ab-ı Revân

Sûret-i hareketimi tarif edeyim: Daima toplu ve dolgun bulunduğumdan pervâne-i âsiyâbın üzerine kuvvetle bî-pervâ atılırım. Onu teşkil eden yapraklar suya çarpa çarpa bir hoş gürültü ile meşgul-i devran olur. Bir şapırtıdır gider. Hoş hirâm değirmenci oralarda gezindikçe şevkim artar.

Nevcivan

Öyle ama sen benim gibi âlâm şedide-i aşkı hissetmez misin?

Kâh kâh o sana bakıp gülmesir, isterse eğlenmek için “Haydi bakayım arış!” diye kumanda bile verir.

Bir nigâh-ı sevda-perverâne atfıyla senin dahi reftârını sekte-dâr edebilir değil mi?

Ab-ı Revân

Şu yerlerden -Velev pek cüzzî olsun -Ayrılmaktan o kadar mukadder olurum ki kâbil-i tarif değildir.

Bir yılan kavî ü teşkiline mecbur olduğum vakit kemâl-i ihtirâz ile şöyle yakınlardan dolaşıveririm. İhtiyâr elimde olsa o kadar dâhî tebâ'üd etmem ya!

Nevcivan

Ey şerik-i hissiyât-ı âşıkânem! Ben artık gidiyorum. Bir gün olup da âvâz-ı cereyânından daha ziyâde safâyab olacağımı ümit ederim.

Şimdi hemen git. Sevgilime hâlimi tarif et. Arzumend-i visâl olduğumu söyle.

Mu'allim Nâcî

6.4 İztırârî Bir İlân-ı Aşk

“Meali Fransızcadan Alınmıştır”

Zihninizde dağ eteği gibi bir mevki' tasavvur ediniz ki burada bulunan bir köyden insan etraf u enhâya müddetâr inzâr edecek olursa kâliçe-i zümrüdün gibi pâyânsız ovalar ve yer yer cereyân eden enhârdan müteşekkil âyîne-i mücellâ âsâ-ı zerrin levhalara tesâdüf etmemek kâbil olamaz. Kudret-i fâtıranın vakit-i tulû ve gurûbda tecellizâr hikmeti olmak üzere intihâb eylediği âfâkta sûret-pezir olan elvâh-ı latîfeyi temâşâ ile bir câzibe-i rûh-efzâya kapılmak ve emvâc-ı müterâfika-ı istiğrâk u hayrete katılmak arzusunda bulunanlar bu mesken-i dilârâda ihtiyâr ikâmet etmelidirler. Şehirlerin dağdağa-ı sâmi'a-hıraşına bedel burada her yerde bir sükûn-ı cânfezâ-yı hikem-i fer-i mâder. Musadif-i [154] enzâr-ı ibtisârınız olan eşya-yı rehin fena olmak şânından olan bir insanın değil belki 'azamet ve bekâ âleminin sultanı bir sâni'-i zîşanın bedâyi' hayret-efzâsıdır. İnsan böyle bir yerde hava değil rûh ve canfezâ teneffüs eder, hayatın kendisine sereyânını hissediyor kıyasında bulunur. Her mevcut sâika-ı şevk ve şetâretle müdâvim sürûd-ı 'azamet alelâlâ, her şeyi-i meşhûd alev-i mertebe-i kudret-i îlâhiyyeye en parlak bir küvahtır! Nazar hiçbir şey'e müsâdif olmaz ki onda feyz-i tâbnâk-ı mânevî nümâyan olmasın, zihne hiçbir fikir hatır etmez ki bu feyz-i mânevîden iktibâs tecelli ederek parıl parıl lemeân eylemesin! Burada geçen bir an ömür-bin-i kederi heder eyler! İşte âlemde güzelliklerin tecellizârı olan böyle bir yerde doğacak insanın da insanların en bahtiyârı ve en câzibe-pervârı olacağı teslim olunur ya?... Burası ve hâleten teslim edilmeyecek olsa bile kuvve-i fâtıranın âlemleri envâr-ı feyyâzaneye gark etmekte

olduğu bir anda heyûlâ-pezir vücudu yine böyle bir an-ı nûrânîde kademnihâde-i âlem-i şuhûd olan “Rûz” göz önüne getirilir getirilmez teslim etmemek imkân hâricine çıkar. Nûr-ı tecelli-nümâ-ı Rabbânîyi olanca şa’sa’asıyla görmek isteyenler için en küçük ibtisâmının tecellisine mazhar olmak kifâyet eder, ârızının renk-i şarâbisi güllere reşk-âver, bûy-ı latif-i zülf meşkini pek ziyâde canperver eder. Mâsûmiyet-i melekâne tecessüm etmiş de meydana çıkmış olsaydı belki de bu kadar rûhânîyene güzel olamazdı. Kırılarda yalnız gezdikçe cihan şevk-i didârıyla raksan olacak gibi görünüyordu.

Her hâl ve tavrı dil-feribâna aşk ve muhabbet-i kadir canperverâne olan bu güzel henüz on yedisini bulmuş bir âfet ise de fikrinde, yüreğinde his-i ismetten başka bir şeyi bulunmazdı. Zaten insanların izdihâm ile yaşadıkları şehirlerde kesret-i münâsebet ve sâireden mütevellid fesâd-ı ahlâk-ı merkûmenin bulunduğu köy misillü hecre mahallere kadar sirâyet etmeyip bu gibi yerlerde fıkdan-ı izdihâm sebebiyle havada ne kadar safvet ve ciyâdet varsa ahlâkta dâhî o rûtbe-i Ulvîyet ve sâfiyet bulunduğu mücerrebâtan olduğundan bu kez vefret-i hüsn ü anıyla beraber fikren henüz melekler kadar bir hâl-i mâsumiyette bulunurdu. Şehirlerde olduğu gibi köyde dâhî teşhîr-i melâhata en büyük medâr olan balolar severeler verilmez, birtakım zenperestân henüz âfâk-ı sefile-i melâhatları bil-tarassud olanca şa’sa’asıyla enzâr-ı hayret âleme arz etmek gayret zendostânesinde bulunmaz ki böyle güzeller [155] güzeli bir kız lâıyk olduğu mevki’-i imtiyâz-ı melâhatta görülebilsin! Konuştuğu, görüştüğü, söyleştiği yegâne erkek beraberce büyümüş olduğu karşı komşuları (Perüsper) isminde bir delikanlıdır ki merkûm dâhî köyde doğru büyümüş, fesâd-ı ahlâk şâibesinden büsbütün masûn kalmış siret-i mâlikaneyeye mâlik bir erkek olduğundan kızla gece gündüz bir arada bulunmakla beraber kendisine issaet-i edebî îmâ edecek harf-ı ehdebiyle bile söylememiştir! Kudret-i fâtıranın beraber ve mütehaz yaşamak için gûyâ bir çift güvercin gibi yaratmış olduğu bu iki mâsum her gün birleşerek kırlara giderler, âsâr-ı kudreti temâşâ ile hakîkaten pek ulvî ve rûhânî bir zevk ederlerdi. Genç, güzel iki refik arasında ta’ati olunan kelimâtın en ateşini olan “Sevmek” sözünü yalnız âsâr-ı mezkûre hakkında istimâl etmeyi bile bu kızla delikanlının nasıl mesûdâne yaşamakta oldukları anlaşılabilir a! İşin zâhir hâlî böyleymişse de her ikisinin dâhî yüreklerinde his, beyinlerinde başka fikir varmış! Bizim için şimdiden burasını takdir etmek kâbil değildir. Zîra yürekteki his, beyindeki fikir-i âsâr haricinden başka bir şeyi ile mahsûs olamaz! Âsâr-ı mezkûre ise henüz mefkûd idi.

Masûme kız benât-ı havvâ için mebdî'-i mahkûmiyet olan bir çağa vâsıl oluyordu. Ne kadar olsa âvâze-i şöhrat-i melâhatı etrafa yayılmış olduğundan âdet-i Frenkânenen olduğu üzere kendisine dest-i izdivâcî uzatmak için şuradan buradan birtakım türediler baş göstermeye başladı. Kız bu yoldaki teklifâtı öyle bir vakâr-ı mâsûmâne ile reddeder, kendisini o rûtbe-i sade dil, histen ârî gösterirdi ki fikirlerinde şa'sa'a-ı ümit visâlini parlatarak hânesine, peder ve vâlidesine mürâcaat edenler bu gazâl-ı vahşet-i azîmeyi dâm-ı visâle düşürebilmekten me'yus olarak birer birer çekilip gitmeye mecbûr olurlardı. Bu türediler meyânında behre-i hüsenden büsbütün ârî ve fakat servet-i kilyesi sebebiyle mahsûdû'l-edânî bir delikanlı öyle kolay kolay me'yus olacak kulûb-i saife erbâbından olmamakla kıza karşı pek ziyâde âsâr-ı hürmet ve muhabbet göstermekle beraber bir taraftan vâlîde ve pederini dâhî ele almaya başladı bu delikanlı insanın Ubeyd ihsan olduğunu pekâlâ takdir ettiği cihetle kızın hânesine geldikçe peder ve vâlidesine, kendisine en güzel en latif hediyeler getirmekte kusur etmez ve fakat mümkün değil kızdan evvelden ziyâde eser-i iltifât göremezdi. Lâkin kızın peder [156] ve vâlidesi servet ve sâmâna mâlik, sahâvet-i kester bir damada nâiliyeti ele geçemeyecek ni'metlerden olmak üzere ad eylediklerinden merkûm üzerinde derece derece tezyîd-i ibrâm ile kendi fikirlerine onu da râm eylemeye teşebbüs eylediler. Güzel kız oralarda mı? Gördüğü ibrâma kemâl-i cür'etle mukâbile göstermekte ve izdivâç bahsi açıldıkça şiddet-i fevkalâde ile reddeylemekteydi.

*

Kızın şu muâmele-i red ve istinkâfî peder ve vâlidesi gibi delikanlının altınlarını değil kendisini seveceği ve halbuki merkûmun sevicecek bir ciheti olduğu fikrinden mi? Yoksa başka birisine rabt-ı kalp edip ona varmak maksadından mı neş'et ediyordu?

Küçük yaşından beri beraberce büyümüş olduğu (Perüsper) ile olan sûret-i muâmelesi yukarıda beyân edilmiş ve binaen aleyh kızın o delikanlıya müteveccih bulunacağını zanna mahal kalmamak lazım geleceği derkâr bulunmuş ise ısrâr-ı kalbiyeye kesb-i vukûf etmedikçe böyle bir hüküm verilmek doğru olamaz. Filhakika kızın da Perüsper'in de yüreğinde aşk ve muhabbet kâni galeyân ediyordu. Şâika-ı tabîyye bu iki gence, bu iki güzele hep bir şeyi sevdire sevdire nihâyet ikisini de birbirine meftân eyledi. Lâkin bu meftânun ikisinin de kalb-i mâsûmânesinde nihândır. Ne kız delikanlıya ve ne de delikanlı kıza bu bâbda şimdiye kadar harf ve ahd bile söylememiştir!

İnbisât-ı lâzımı bulup da açılmak için eş'ia-ı zerrin-ı târ-ı şemsin vurûduna dehân-küşâ-ı intizâr bulunan goncalar gibi bu iki mâsum dâhî bir fırsat zuhûruna müterâkib bulunuyorlardı.

Kız bir akşam peder ve mâderiyle Segre'de bulunduğu zaman söz döne dolaşa yine izdivâç bahsine intikâl etmiş, bir taraftan evvelki ibrâmların fevkinde gösterilen tazyîkata diğer taraftan evvelden ziyâde red ve istinkâf ile mukâbile gösterilmiş olduğu sırada vâlidesi nihayet Perusper'i sevdiği ve ona varmak niyetinde bulunduğu cihetle sâirlerinin tekâlifini reddetmekte bulunduğu meydana atıvermesin mi? Gönünün müncezib olduğu bir muhabbet-i hafiyenin başkaları tarafında hissedilmiş olduğunu gören mâsum kız hicâbından artık sofrada duramayarak sevincinden mi? Hüznünden mi? Ağlamakta olduğunu kendisi dâhî kestiremediği hâlde ağlaya ağlaya odasına çekiliverdi. Her gece ba'del-ta'âm kendisini ziyaret etmek mutâdı olan Perüsper bu gece de âlî'l-i'tiyâd kızın oda kapısını [157] açıp da kendisini karyolası üzerine serilmiş hazin ağlamakta görünce ne yapacağını şaşırdı. Hâlâ kız senelerden beri kendisini güller gibi handân olduğu hâlde kabul etmeyi mutâd etmişken bu defa âdeta bir tür iğbirâr gösterince delikanlı büsbütün perişan-ı efkâr olup sebab-i iğbirârını anlamak üzere hemen de kızın ayaklarına kapanacak hâle geldi. Kız vâlidesinden gördüğü muâmeleyi delikanlıya nakledince merkûm bu bâbda kendisi için hiçbir korkacak cihet bulunmadıktan başka bir ümid-i mesûdiyet dâhî tevellüd edebileceğini bil'mütalaa evvelki telâşını gayet sekînet-perverâne bir itmînâne tahvil eyleyip demiştir ki:

-Mademki peder ve vâlideniz size bu yolda ithâm ediyorlar, siz de aks-ı mâdeyi iltizam ederek yani onların teklif eyledikleri adamla te'hil eyleyerek bu ithâmı hükümsüz bırakmalısınız matmazel.

Bu söz üzerine kızın nasıl bir ateşpare-i celâdet kesilmiş olduğunu Perusper'den başka kim görseydi korkardı. Fakat Perusper bu cellâdâtın kendisi için ne gibi bir saâdet-i tevellüt eyleyeceğini pekâlâ kestirmiş olduğundan kızın hiddetine mukâbil yalnız önüne bakmakla iktifâ ediyorlardı. Kız kendisini toplayıp da delikanlıya doğru bir iki adım ilerleyerek “Ben sizden başka hiç kimseyi sevmemişken başkasının ağûş-ı visâline atılmayı bana siz mi tavsiye ediyorsunuz Mösyö Perusper?... Bu zehir sizden mi gelir sevdiğim? ...” Deyince Perusper çok senelerden beri muntazır olduğu neticenin husûlünü gören o dâhî sevgilisine arz-ı macera-yı muhabbet eylemiş ve iki yâr-ı şefik birbirine kavuşmuştur!

6.5 Meydan-ı Harp

Borular “Silah başına!” hüdhüde-i muheyyicesiyle tanîn-endâz âfâk oldu. Meydan-ı harbe muhit olan dağlar “Silah başına!” kumandasını uzaktan uzağa tekrar ediyor.

Taraf taraf mürettep olan süvari sarsar süratiyle her cihetten ilerleyip piyâde alaylarının sağ ve sol [233] cenâhlarına doğru iki azîm şehper heybet-güster gibi birdenbire uzanıp yayıldı.

Birer kuvvetsiz inân ile zabt olunan nice rahş-ı sebk-i cevelân te’sir-i dehşet-i meydan ile henüz yerlerinde lerzân olmaktadır.

Mahşer-i kârzârda muntazır âkıbetkâr olan cemâ’at-ı azîmeyi mâtemengiz bir sükût-ı müthiş istîlâ’ etmiştir.

Ancak, tek başına bir adam-ı azîm gidiyor zan olacak kadar yekvücutane hareketle agûş-ı fesîh-i memâta doğru ilerlemekte olan yüz bin kişilik bir fırkanın ayak sesleri ve tekerlek gürültüleriyle atların sıhhlı arasında kumandanların âvâze-i tebligât-ı mükerreresi işitiliyor.

Bir de hasm-ı yekdiğeri olan mütekâbil iki orduda tahrik iki rüzgâr ile temevvüç makamında bulunarak kâhî bir nefhâ-ı gaybiye-i nusretin tehzîz ve i’lâsıyla kendi kendilerine galibiyet-i askeriye mevki’-i mu’allâsına uçup gitmek istiyorlarmış gibi görünen ve kâhî rüzgarların mesâidesizliğiyle tenzîl-i fâtirane göstererek mensup oldukları taburlarca birer hazin mağlûbiyet nişânesi hayatında görülen bayrakların çarpıntılarında hâsıl olan sedâ duyulabiliyor.

Vay! Orduların cephelerindeki toplar dehşetli karşılıklı ateş yağdırmaya başladı.

Tarafın toplarının mevc-âver-fezâ olmasından hudûs eden müteselsil gök gürültüleri havada muttasıl çarpışarak yekdiğere cevap vermektedir.

İki cihetten şiddetle yağın yıldırımlar mahber-i mevt olan sagîr dehşet-engizini esmâ’-ı muhâribine bina-ı îsâl ede ede geçip giderek tesâdüf ettiği yerleri yakıp yıkıyor.

Topların mermiyât-ı mukâvemet-güdâzı müsâdif olduğu safların içinde vâsi' vâsi' güzergâhları açmadıkça yuvarlanıp gitmiyor.

'Ale'l-'umûm mermiyât mahaline bir baştan bir başa gide gele tarla süren, lâ-yenkati sîne-i zemini yarıp yırtan çiftçiler tarzında sufûf arasında bî-pervâ gezinerek safları teşkil eden efrâdı evrakçı hücumuna uğramış hûşeler gibi yerlere sermektedir.

Öte tarafta, gözlerinden şûle-i şecaat saçılır genç bir kahraman müte'azzim aldığı cerîhanın te'siriyle serpilmiş yatıyor. Mütemevvicü'z-ziyâ olan miğfer tâbdarının bâlâsında atının seyyâh gîsûları temevvüç etmektedir.

O parlak miğfer nişangâh-dâne-i merk olmaktan başka bir şeye yaramadı!

Bu Şehsüvâr-ı bî-karar ne taraftan geldiğini [234] anlayamadığı bir kuvvetle sâ'ikazda olunca atının üzerinden bir kucak silah gibi zemine düştü.

At, mecrûhun sükûtuyla dizgine arz olan şiddet-i hareketten ürktüğünden sıçrayıp sahib-i can bir lebine yer nigâh-ı münharif atfettikten sonra tekrar yanına yaklaşarak ve baş eğerek hak refâkate riâyet yollu suret-i tebaki arz eyledi.

Beri tarafta, harp içinde doğmuş, harp içinde büyümüş, ordu mevki'ni kendine vatan bilir, dünyada en ziyâde silahlarını sever bir cengâver-i sâl-hurde yara yemiş, yıkılmış, can vermeye çalışıyor.

Bu tecehhüz minder altında yaşayıp muzaffer yanından başka bir şeyi düşünmediği mukaddes bayrağı hâl-i ihtizârda yandığı yerden teessüfün derece-i ahîresini irâe eden son nazarlarıyla takip ediyor.

Bu vahşet âbâd-ı hununda mevt denilen mağlûp olmaz kahraman sûbesû cvelân eylemektedir.

Kimisi görülüyor: Def'aten düşüp terk-i can ediyor.

Kimisine yakılıyor: Mecrûhen düşmüş, toz toprak içinde sürüklete sürüklete gitmeye çalışıyor da çeşmeler gibi akmakta olan kanıyla güzergâhı sirâb ediyor.

Zavallı mecrûh bir refik-i şefikinin agûş-ı himâyesinde beyhûde kaçıp kurtulmaya çalışır. Yekdiğere sarılmış oldukları hâlde giderken ikisi birden vurulup düşerler. Biçârelerin, kendilerini şu vechle birleştiren darbe-i can-sitânı olsun şâyân-ı takdis bir ni'met-i müterâkibe addedecekleri gelse istib'âd dâhî olunur.

Denizde sefinelerin yarıp geçtikleri yerler etrafında suların muhâcematıyla bir an içinde yine evvelki hayatı bulduğu gibi iki mu'asker kemâl-i keremi ile ateş-endâz yekdiğer bulundukları hâlde cesur neferler teşkil ettikleri saflarının bir yandan yakılıp yıkıldığına bakmayarak ateş-zâde olan sufûfa bedel hemen yeniden saflar teşkiliyle efrâd-ı sâkıtayı ayakları altında çiğneye çiğneye ilerleyip gelecek ateşlere göğüs germekle ölümü hiçe saydıklarını göstermektedirler.

Bu vechle uzaktan uzağa edilen cenk, yüreklerinde nâ-kâbil mukâvemet bir hırs-ı hücum hissetmek husûsunda tarafını yek-reng eylediğinden karşı karşıya duran taburlar kasırgaların karşılaşp kucaklaşmasını andıracak sûrette çarpışacak yekdiğere karıştılar. [235]

Süvâri fırkaları piyâde takımının ta kalbine saldırarak taburları târumar ve hâksâr eylemektedir.

Miğfer-pûşen gürûhu üzerine mün'atıf olacak nazar bunları müteharrik bir kubbe-i rûyîn altında meşgul-ı heycâ zanneder.

Silah silah ile müsademede, ateş ateş ile mu'ânakada! Gûyâ erbâb-ı harp üzerine yekpâre bir ateş âzim etmiş de berk vuruyor.

Ateş kesildi.

Barut dumanları meydan-ı harp üzerinde beraber keşif teşkil etmiş. Gâlip, mağlûp fark olunamıyor.

Şimdi bu müsibet-zâr mazlumdan göklere doğru çıkmakta olan dilsiz âvâzeleri dinlemelidir. Ne ibret-âmiz hengâme! Ne hazin-engiz vâveylâ!

Efkende-i han helâk olan cerîhadaran bî-dermanın feryatlarını işiten insan vücudunu istilâ' eden te'sirden lertzân ve giryân olmamak kâbil mi?

Bu sedâlar havadan geçerken henüz hayata veda etmiş olan mecrûhların ervâhı kafilâ kafilâ mürûr ediyor kıyas olunur.

Güneşin tulûyla muhâribin üzerine çökmüş olan duman âheste âheste sıyrıldı. Temâşâgâh kıtal serâser görünebilecek bir hâl kesb eyledi.

Kim bilir ne için dökülen şu kanlardan teşkil eden enhâr serpilebilir.

Kırık dökük edevât-ı harbiye yer yer yığılmış, mecrûh ve mürde insanlar, hayvanlar taraf taraf yıkılmış görünüyor.

Nice a'zâ-yı ecsâddan ayrılmış, ecsâd ve esliha yekdiğere karışmış, emvât yığıntılarını üzerine bayraklar atılmış yatıyor.

“Bakın da ibret alın âlemin dalâlinden”

6.6 Mecâzât-ı Müttekâbile

yâhud

El'ceza Min Cinsü'l-Amel

Üç seyyah yekdiğerinden ayrılmamaklığa ahd u mîsak u akd râbıta-ı ittifâk eylediler. Bunların esnâ-yı seyahatlerinden me'külat ve meşrûbatları reşide-i encâm ve kîse-i nakdîneleri vâsıl had-i hitâm olmuş ve zaten bulundukları sahrâ-yı tâkat-fersâda fa'ide-i nukûd ma'dûm ve mefkûd olacağı Şeyh Sadî aleyh rahmetü'l-hâdînin: [420]

Der yaban haşk u rik-i revân

Teşne râ der dehân çeh derçe-i sadef

Merd-i bî-tevşe kü fetâd ez pây

Der kemer bend ev çeh zer çeh hazef

Kıt'a-ı âlîyesi müfâdınca müsellemler bulunmuştur.

Nihâyet teşmîrsak gayretle mümkün mertebe sabır ve tâkat ve kat'-i menâzil ile bir şehir veya gurebâya vusûl için tahrik-i pâ-yı azîmet etmekliğe karar verdiler.

Bu ümit ile bir hayli mesafe yürüdüler. Nâ-gühân arz-ı dîdârına arzudâr ve âfitâb cihantâb gibi tulû'na ümidvar oldukları bir hazineye tesâdüf etmesinler mi? Artık seyyahlardaki meserret-i kâbil tarif olunabilir mi?

İşte bizim seyyahlar böyle bir devlet-i dünyevîyeye nâil olduklarından nâşî mesrûren miyânelerinde taksime akdâm ve her biri şu servet ve yesâr zamanında icra' edecekleri reviş ve âdetlerini konuşarak yollarına devam ettiler.

Çeh fâideki mukaddemâ-yı basit ve temhid olunduğu üzere yiyecekleri bitmiş ve içecekleri tükenmişti. Binaen aleyh içlerinden en bernâ ve tûvânâ olanını ihtiyâr ve o vakte

kadar semere-i ihtimâm ve gayretle takarrüp edebildikleri civar kasabaya malzemelerini iştirâ için serî'an azîmet ve avdeti ve kendilerinin dâhî oracıkta ârâm ve ikâmeti üzerine kavl ve karar eylediler.

Vaktâki îfâ-yı vazîfe-i müte'ahhide için genç seyyah rûfekâsı yanında mübâadet eyledi şehre bir an evvel muvâsalat şitâb eder ve kendi kendisine bir vech-i âtî idare-i efkâr eylerdi:

“İşte ben zengin oldum. Hiç yoktan büyük bir servet ve devlet buldum. Lakin şurası vârid hatıram oluyor ki eğer define bulunduğu zaman yalnız ben öleydim yani yalnız olduğum hâlde mezkûr hazineyi bulaydım daha ziyâde zengin, daha ziyâde mesut olurum. Belâya bak ki şu iki adam bunca servet-i mütehayyileme birer mâni kavî oldular. Tasavvur eylediğim bu kadar çok bir meblağın sülüsünden beni mahrûm bıraktılar. Acaba hisselerine isâbet eden şu paraları ahz ve istirdâda bir tedbir yok mudur?”

İcra-yı ihânetle me'lûf u sıfat gaddar ile mevsûf olan denî tab'en ve

²⁵İnsan gibi var mı hiç gaddar

Gaddarlık olsa eyler ihyâ

Dem urmada merhametten ama

Yanında rahîm gerek hu nihvâr

Sırrına mazhar olan kesân nasıl bir çare [421] ve tedbirde, hile ve tezvirde izhâr-ı âciz etmişlerdir ki vicdânlarınca eshel bulunan bu gibi vukû'atta âciz kalsınlar? İnsaf edin! Dünya malı için ne gibi gaddar dehşet-âmize ve nasıl bir zulm-i hayret-engize karar vermekte bulunduğunu dinleyin, işitin:

“Bu husûs benim için pek kolaydır. O da mubâyaaasını der'uhde ve tasmîm eylediğim me'külatı tasmîm etmektedir. Avdetimde de ben gittiğim kasabada onla ta'âmını ettim derim. Evvel zaman şeriklerim şu kelama ve kördüğüm hile ve dama i'timâm ederek getirmiş olduğum at'imeyi kemâl-i iştiâ ile yerler ve her biri nûş-ı zehrabe-i memmat edip giderler ki o andan itibaren kâffe-i mebâliğ bana ait olur.”

²⁵ Ateşpare'den

Hâlbuki genç seyyahın şâhrah vusûluyla ve vurûdu anına kadar güzâr eden zaman tarafından bâdiyede kalıp istikmâl-i istirâhat ve istihsâl-i refah ve rahat eden diğer iki seyyah dâhî küçük refiklerini azîmetinden sonra şu vech ile mükâlemeye başladılar.

“Bizim birçok şeye ihtiyacımız vardı. Bu hazine o ihtiyacâtımızı tasviyeye kifâyet edecekti. Lakin şu refâkatimize karışan genç adam tabîî servetimize şerik oldu. Biz de şu devlet ve ikbâlimizi onunla beraber üç kısma taksime mecbur olduk. Filvâki’ onun hissesi olmamış olaydı bizimkiler elbette daha tezyîd eder ve eyyâm-ı ömrümüz olduğuna nispeten daha müreffehen bir hâl ile geçerdi. Yâni şu şerikimizin ahlâkı hakîkaten ehl-i yesâr olmaklığımızın vâsıta-i yegânesidir.

İşte geliyor hazır olalım. Her birimizde birer zehirli hançer vardır ki cerîhasını tedâvi mevtâyı ihyâ gibi müstehilü’l-ihimâl ve mecrûhunun îade-i afiyetle cârihinden ahz-ı intikâma kesb-i iktidârı emr-i mahaldir.

Biçâre genç arkadaşlarının yanına bir şevk ve şetâretle yaklaşip da kendi kendine “Artık nâil-i meram olmaklığımı bir şey kalmadı. Bunlar yemeklerini daha bitirmeden hazine benim olacak ve bu cesaretim hiçbir şüpheyi dâ’î olamayarak tekmîl-i paralar bana kalacaktır.”

Yollu kelimeler ile sevinmekteyken beri taraftaki seyyahlar bir cür’et-i fevkalâde ile hançer-i be-kef oldukları hâlde yerlerinden sıçrayarak evvela refikleri bulunan genç seyyaha ta’ame-i hançer-i zehir-âlûd ettiler. Sonra da acıkmış olan karınlarını doyurmak için at’îme-i mesmûmanın başına geçip gayet müştehiyâne akılla başladıkları anda her birisi zehirlenerek (Mecâzat-ı mütekâbile) ye mazhar ve (el’cezâmin cinsü’l-âmel) sırrına bir numûne-i intibâh ve abr olmuş ve gencine yine evvelki sahibine kalmıştır. [422]

Sübhâneke ya men haleke’l-hâlki ve sivâ

Sübhaneke sübhâneke sübhâneke elfâ

ZEYL

Bu hikâyenin Fransızca’ya lisân-ı azbû’l-beyân Arabî’den mütercim bulunduğu maznun ve muhtemeldir.

6.7 Necm-Efşân Bir Gece

“Jean Jack Rousseau’nun Âsârından Mütercemdir”

Rhona ve Sauna yollarından hangisi olduğunu pek iyi tahattur edemiyorum. Bir gece terk-i mezkûreden birinde ihtiyâr ârâm eylediğim alan hâtır-nişanımdır. Tarikin her ciheti bağlarla muhâtaplı. O gün hava gayet sıcak olduğu cihetle akşama yakın sademât-ı rüzgârdan âzâde olarak her şeyin manzarası latif bir sûrette tahavvül etmiş her taraf şükûfezâr-ı safâ şeklini almıştı. Hurşîd-i âlemtâb henüz mağrib-i ihtifâyâ çekilerek semâda bıraktığı buhâr sürh-fâm-ı gülgûn bir mecrâyı andırmaktaydı, etrafta bulunan ağaçlar da âşiyânsaz olan bülbüller yekdiğeriyle ta’ati kelâm ediyorlardı. Bu letâfet-i tabianın müşâhedeyle gönlümde cilveger zuhûr olan inşirâh ve eşvâka arz-ı teslimiyetle hayran hayran gezinmekteydim. [499]

Böyle rûh-efzâ birtakım hayâlâta müstağrik olduğum hâlde nereye kadar gittiğimi fark etmeksizin o latif gecenin kısım-ı a’zamını gezinerek imrâr eylemişim. Bir aralık kendimi topladım, bir nev’ âşinâ veya bir kemere müşâbih mürtefi bir duvar üzerinde yattım, gûyâ ki hâbgâh-ı huzurum semada ferş olunmuştu, zirve-i eşcârda nağme-perdâz olan andelîbinden birisi ta başımın üzerinde bulunurdu. Bu bülbülün nağmet-i rikkat-âverini dinleyerek uyumuşum. Gözümü açtığım zaman sabah olmuştu. Güneşin feyz-i intişârı, suların zemzeme-i cereyânı, çimenin tarâvet ferah-efzâsı tarîka bir başka letâfet bahş eylemişti. Ayağa kalktım, ta’âma iştihâ hâsıl eylediğimi hissederek şehre müteveccihen rûberâh-ı azîmet oldum.

Halil Edib ²⁷

²⁶ Vezir Vecihi Paşa’nın torunu olan sanatçı 1869’da İstanbul’da doğmuştur. İlk mektep ve rüştiyeden sonra Askeri İdadî mektebine girer. Mühendishane Mektebini bitirince istihkam subayı olur. Kolağası rütbesine kadar yükselen yazar, içkiye olan düşkünlüğü yüzünden genç yaşta vefat eder. İkdâm gazetesinde tefrika ettiği romanlarla isminden söz ettirirken Mîhr-i Dil adlı eseriyle ismini duyurur. Çeşitli roman, hikâye ve oyunlar kaleme almıştır.

²⁷ Bursalı Hacı Halil Ağazâde Ali Meleki Efendi’nin oğludur. 1863’te Bursa’da doğmuştur. Çocukluğunu babasının memuriyeti nedeniyle çeşitli illerde geçirdi. Isparta Rüşdi Mektebi dışında eğitim görmedi. Çeşitli memuriyetler yaptığı sırada Fransızca öğrendi. Meşrutiyet’in ilanından sonra Mekatip-i Ecnebiyye müfettişliğine tayin oldu. Daha sonra Mekâtip-i Rüştiye, Daüşşafaka, Mektep-i Sultanî ve Mercan İdadî’sinde lisan ve kitâbet dersleri verdi. Resimli Gazete’nin yanı sıra birçok süreli yayında eser yayınlamıştır. Sa’y ve Hamiyyet isminde iki dergi çıkarmıştır. Şiir roman hikâye çeviri ve ders kitabı yazmıştır. Çevirilerinde

7 MAKALE VE DİĞER YAZILAR

7.1 İbret-i Âlemliyiz

Paris'te on yedi yaşında bir rençber oğlanı işrete pek ziyâde münhemik olduğundan 1876 senesi şubatının dördüncü günü bir tarafta gözüne ilişmiş olan Amerika Potas mahlûlünü, meşrûbât-ı külliyyeden biri zannederek, içivermiş. Mahlûl-i kâvî merkumun boğazından geçerek midesine vâsıl oluncaya kadar her tarafı dûçar-ı iltihâb-ı şedîd edip karhalar husûle gelmiş ve bunların iyileşmesi için vukû' bulan nedbeler bozularak "Meri" denilen enbûb hazmının kâmilin insidâdını intâc eylemiştir. Artık ağzıyla âkil-i ta'âma muktedir olamayan eski sarhoşun -Göz göre açlıktan telkine çâresâz olmak üzere- vukû' bulan müracaata mebnî meşâhîr-i cerâhından mu'allim Mösyö Varnevil dest-i mahâret peyvestini mariz merkumun üzerinde dâhî tecrübe eylemek murâd-ı âlîcenâbesinde bulunup güzel bir ameliyât icrâ' eylemiş, öyle ki hastanın mide nâhiyesini dışarıdan içeriye doğru şakk ederek mideyi yakaladıktan sonra bir delik açmış ve bu sûretle açılan nâsur-ı midevî haziranın yirmi altıncı günü şifayâb olmakla çocuk bâdemâ o delikten ahz-ı me'kûlât ederek yaşamaya başlamıştır! Lâkin yanaktan ve açlıktan ölüm derecesine gelip de kurtulmuş olan sefih merkum yine mütenebbih bulmayıp yeniden işrete bir inhimâk-ı şedîd göstermekle beraber karnındaki delikten midesine ol kadar çok rakı ve şarap doldurmaya başlamış ki ispirtonun şu te'sirine dayanamayıp bilâhare teverrüm ederek âdem-âbâda gitmiştir! ...

Tabip Mahmut Fahri

7.2 Çocuk Sergisi

Geçende Fransa câ çocukları vaz'-ı meydân teşhîr ederek en iyi yetiştirilmiş olanlarına mükâfat vermek üzere Paris'te bir sergi küşâdı tasvir edilirken böyle bir tasvir-i mugâyir fikr-i insaniyyet bulunduğu için mi her nedense cenâb-ı hükümetten men' edilmiştir.

“Lapetri” Gazetesi bu vesileden istifâdeyle bundan evvel Amerika’da küşât edilmiş olan aylık çocuk sergisi hakkında malûmat-ı âtiyyeyi neşretmiştir: [2]

“Amerikalılar her husûsta Avrupalılara takdim etmek fikir ve gayretinde bulundukları gibi sergi tesis ve küşâdı bâbında da her kavimden ileri gitmek hevesine düşmüşlerdir. Sanata, ziraata ve’lhâsıl husûl-i terakkî maksadıyla her şeye müte’allik türlü türlü sergiler açtıkları sırada Ohio Hükümeti dahilinde kalarak kontluğunda (İspiringild) şehrinde dahi küçük çocukları teşhir etmek üzere bir sergi küşâdına karar verilmiş ve bu bâbda Amerika memleketinin her yerine beyânnâmeler neşr olunmuştur.

Serginin açılacağı gün şehri mezkûrun arz eylediği temâşâ dünyada en garip şeylerdendi. Çocukların sergide ahvâl-i ma’sûmânelerine tamamen mutâbık bir hâl-i sâdıkı da vaz’ ve teşhîr edilmeleri muhakkak olmakla beraber yine birçok vâlideler ve murzi’alar beraberlerinde bulunan bebekleri bir fikr-i garip müsâbakatkâraneye ittibâen kurdeleler, seten libaslarla tezyîn etmişler ve bîçâre ma’sûmları güzel göstermek için âlâyiş vaziyetine gark etmekten geri durmamışlardır.

Sergiyi küşât etmek teşebbüsünde bulunanlar bu gibi umûr-ı mütehaddiseye iştirâk gösterecek olanların miktarı pek az olacağı evvelce zan ve tahmin etmişlerse de hilâf-ı zan ve kıyasları olarak mu’ahharen yüz yirmi yedi bin getirilmiş ve hariçten dâhî başkaca on iki on beş bin kadar seyirci gelmiş olduğunu görünce şehrin hâricinde gayet büyük bir çadır rekzederek ma’sûmları orada vaz’-ı meydan teşhir etmeye karar verdiler.

Amerika etfâlinin enmûzec-i garâbet iştimâli sayılan bu yüz yirmi yedi bebek kendi haklarında hüküm verecek olan bu mahkûme-i garâbette ispat-i vücud eder etmez hepsi birden feryâda başlamasın mı? En büyüğü sekiz on aylık olan bu bebeklerin avâze-i hayy ve huyu dağlanası cihânı tuttu. Sergiyi küşât edenlerin seyircileri memnun etmek üzere orada hazır bulundurdıkları müzika takımı bebekleri susturmak ve kendileri dâhî bu sırada hazır göstermiş olmak üzere olanca kuvvetleriyle nağmeye başlamışlar ise de bu ahenk-i sînâ’î etfâlin nagamât-ı tabîîsinin tesiriyle büsbütün hükümsüz kalmış ve tab’en elhân-şinas olan nevezadan ve müzikacılarla güzel bir galebe çalmıştır.

Seyirciler henüz hiçbir memlekette emsâli görülmemiş olan bu temâşâ-yı garibi bir an evvel görüp def’-i merak-ı tecessüskârane etmek üzere çadırın bulunduğu mahle doğru müzâhame göstermişlerse de teşhir olunan etfâli [3] bi’l-muâyene müsâbaka mükâfatlarını tâyin edecek olan heyet-i udûl tesis ederek vazîfesini icrâ’ ve ikmâl ettiği sergiyi seyir ve temâşâ etmek kâbil olamayacağı cevabını almışlar ve fakat müzikacılarla etfâlin

müsâbakasına ve en sonra bunların onlara gâlibesine uzaktan nekren olarak cerr-i hayrete dalmışlardır.

*

Dokuz kadın ve altı nefer erkekten ibâret olarak tâyin olunan hey'et-i 'udûl-ı etfâlin muâyenesine başlayacağı sırada vâlide ve murzi'aların kalben ne kadar dûçar-ı helecân olduklarını çevrelerinde meşhûd olan âlâm-ı ıstırap pek güzel işrâb edebilirdi. Bunların kâffesi kemâl-i itinâ ve iltizâm ile giydirip kuşatmış oldukları çocuklarını alelacele soymaya başladılar. Çocuklarını hey'et-i 'udûlün enzâr-ı muâyenesine gösterip avdet etmekte bulunan vâlideler de bir beşâset, hey'et-i 'udûlün karşısına çıkmak intizârında bulunanlarda ise garip bir endişe ve hayret görünüyor, bazı vâlide çocuğunun nezâket ve letâfet edvârını, bazıları da kuvvet ve hüsn-i hareket ve mişvârını medh ve senâ ediyor velhâsıl hepsi garip bir hiss-i rekâbet ve müsâbakaya kapılmış gidiyordu!

Kadının biri de doğurduğu çocukların on sekizincisi olmak üzere iki aylık bir nevzâdını hey'et-i 'udûle arz etmiş ve bu çocuk her ne kadar iyi yetiştirilmiş olmak cihetiyle mazhar-ı mükâfat olabilecek bir hâlde bulunmuyorsa da birâder ve hemşirelerinin on sekizincisi bulunmak cihetiyle bir müsâbaka mükâfatına nâiliyetine müstahak olduğunu iddia eylemiştir.

Hey'et-i 'udûl vazîfesini icrâ' ve ikmâl eyledikten ve seyirciler dâhî çadırı mâlâmâl ederek kendi merak tecessüskâranelerini def' ettikten sonra hey'et-i mezkûre hulâsa-ı mukarreratını ilân etmiştir. Şöyle ki: Clark Kontluğu dâhilinde Viyana şehri ahâlisinden Williams Rumterk sergiye vaz' eylediği altı aylık çocuğu için merkûma üç yüz dolar kıymetinde tepsisi ile beraber bir gümüş çay takımı ve Ohio'da Hamilton Kontluğu dâhilinde Kültün şehri ahâlisinden William Makdoval'ın oğlu için de merkûm ikinci mükâfat olarak iki yüz dolar kıymetinde diğer bir çay takımı ve Filadelfi ahâlisinden i'tâ olunmuştur.

İşte her şeyde ileri gitmek ârzûsunda bulunan Amerikalılar bu gibi garip garip sergiler dâhî vücuda getiriyorlar...

Selanikli Tefvik

7.3 Mevâdd-ı Hâkimiye

Nefsine itaat eden silahını düşmanına vermiş olur. (İmam Maverdi)

Nefsinden evvel başkasına nasîhate kalkışma. (İmam Gazali)

İnsanların münâfıkâne hareketini görse gülerdi. (İmam Gazali)

İnsan nefsinde olan fenâlığa hakkıyla vâkıf olsa âleme gelen belalara da kendi sebep olduğuna kâil olurdu. (İmam Gazali)

Ömürden başka her zâyiatın ‘ivaz ve bedeli bulunmak mümkündür. (İmam Gazali)

Alenen irtikâb etmeye istihyâ edeceği kabâhate sırren cür’et eden vicdânından utansın. (İmam Maverdi)

İlim her iyiliğin anahtarıdır. (İmam Gazali)

Hamâkattan başka her hastalık kâbil-i tedavidir. (İmam Mevardi)

İnsanların âcizi hayvanat-ı sâirden ziyâdedir zîrâ âciz ihtiyaç ile mütenâsip olur. (İmam Mevardi)

Büyüklerle mizah eden husûmet kazanır. Küçüklerle eden istihfâf olunur. (İmam Gazali)

Adalet şeca’atı lüzûmsuz bırakır. (İmam Gazali)

Sözü çok olanın hatası az, hatası gâlip olanın hayâsı çok olmaz. (İmam Gazali)

Mâlûliyeti fikrî ihtiyârlığı mevtî bil’tefekkür sıhhati gınâyı gençliği hayatı fırsat bilerek tahsil-i kemâl et. (İmam Gazali) [61]

İnsana vicdânı kadar kimse mükâfat edemez. (Musi Bin Nasir)

Cani olarak yaşamaktansa ma’sûm olarak ölmelidir. (Mütercim)

Hoca Nasuh Efendizade Mustafa Asım

Kahramanların en şanlısı nefsine galip olandır. (İmam Maverdi)

Nefsine isyan eden insanîyetini ikmâl etmiş olur. (İmam Maverdi)

Hayâl-i nefsi anlamak kadar güç şey yoktur. (Ebu Haşim Sufi)

Gönülünden kibri çıkarmak iğneyle dağ devirmekten güçtür. (Ebu Haşim)

İnsan-ı terbiye dairesinde bulunmak ehil ve ıyâlini te'dîbdir. (Ebu Haşim Sufi)

Atâyâ-yı kudretin en kıymetlisi akıldır. (İmam Maverdi)

Akil olan geçmiş zamanlardan ibret alır. (İmam Maverdi)

Akıl mürebbîye muhtaç olmaz. (İmam Maverdi)

İnsan âlemde akıyla yaşar. (İmam Maverdi)

Bir şeyi nâ-ehline vermek en büyük hasâsettir. (Yuşa)

Gınâ istiğnâdan ibârettir. (İmam Maverdi)

Komşusu aç iken kendi karnını doyuran insan değildir. (Cevamiu'l Kelim)

Tecrübe etmediğin adam hakkında söz söyleme. (Cevamiu'l Kelim)

İnsaniyet sıhhat-i beden ile değil ahlâk-ı hamîde iledir. (Cevamiu'l Kelim)

Büyüğe itaat etmeyen küçükten hürmet beklemesin. (Cevamiu'l Kelim)

Nefsini ıslâh eden düşmanını kahretmiş olur. (İmam Maverdi)

Kendi ma'âyibini bilen kimseyi levm etmez. (İmam Maverdi)

Hoca Nasuh Efendizade Mustafa Asım

7.4 Mukaddime

Ebü'l-müneccididin Ahmet Midhat Efendi Hazretlerinin âyine-i efkâr hakimiyânesi olan “Tercümân-ı Hakikat” gazetesinin şimdiye kadar ‘umûma ettiği hizmetlerine ‘umûmun taht-ı tasdîkindedir.

Bu hizmetlerden birisi de Edebiyat-ı Osmaniye'nin terekkiyat-ı âhiresine ettiği muâvenettir.

Hem de ne muâvenet! Erbâb-ı hilâfın hiçbir zaman ikâ'dan hâlî kalmadıkları bin türlü mevânî karşısında!

Tercümân-ı Hakikat âlem-i teceddüdün bir seyyâre-i nûr-efşânıdır ki me'âl-i teceddüdü takdir edecek kadar zulmet-i evhâm içinden kurtulmuş olanların cümlesi ondan iktibâs-ı feyz eder.

Bugün gençlerimizin kalemlerinden gördüğümüz kuvvetin cüz'i mühimi Tercüman'ın teşvikât-ı hakikat perverânesinden husûle gelmemiş midir?

Ezcümle işte ben! Tercüman-ı müşevvikim olmasa yazı yazacak mıydım? Şûle-i cevelân-hâh kâbiliyetim vakitsiz sönüp kalacak değil miydi? Hâlbuki muharrir etmeden oldukça istifâde edenler az değildir.

Benim gibi büyük muharrir var. Hepsi de Tercüman'a minnettâr!

Tercüman'a olan ihtisâsım bence bir şeref-i değerdir. Bu mecmûa-ı mârifetin hayat-ı tahrirîyyesi efradından bulunmak rütbe-i hakîkiyyesine nâiliyyet için yalvaranlar pek çok olduğu hâlde ben hâkim müşârün-ileyh hazretlerinin davet-i mahsûsasıyla dâhil-i hayat oldum.

Erbâb-ı mütalaanın malûmu olduğu üzere bu iltihâk ile teşrif ettiğim günden itibaren derece-i liyâkatımın fevkinde bir iltifât olarak gazetenin kısım-ı edebîsi nezâret-i kalem-i [85] âcizâneme tevdi olundu.

Kısım-ı edebîmizde hariçten kalma âsâr zaten eksik olmadığından vaktâki bir tarz nev-zuhûr olmak üzere gazeteye konulan âsâr-ı edebîyye zeyrine haddime göre ufak ufak mütalaalar yazmaya başladım. Bunlar bazı fâzıla-yı mûterizin tarafından sâir gazeteler vâsıtasıyla garip garip îtirazlara dûçar edilmekte ve diğer bazı erbâb-ı iktidârın kalemiyle Tercüman'a bu îtirazlara doğru doğru cevaplar verilmekte olduğu hâlde ben yine vazîfeciğimi ifâ'da devam ettiğimden ve âlemde hakkın -Zuhûru istenilmese de- âkıbet îtilâsı hakîkatin -Setri istenilmese de- nihâyet incilâsı bozulmaz bir kâide olduğundan îtirazat-ı vâkıa yazdığım mütalaatı gözden düşürmek şöyle dursun kıymetini tezyide hizmet eylemesiyle nev-hevesen edibin Tercüman'a olan hüsn-i tevcihi olduğuna kıyas kabul etmeyecek derecede arttı.

Onlar eser göndermekte devam ettiler. Ben de mütalaatın arasını kesmedim.

Bu germî-i bâzar-ı edep esnasında bazı mütehayyizân üdebâmız dâhî gazeteye âsâr-ı ihdâsına râğbet ettiler. Tercüman evvelkinden ziyâde şâyân-ı mütalaa bir hâle geldi.

Müşârûn-ileyhimin neşrettiğimiz âsârı, mütalaası cümlece ganimet bilinir bedâyi’-i edepten olduğu gibi muhtaç-ı tashih olan eserler hakkında benim yazdığım ihtârat dâhî hem hûş-ı âyende hem de nûr-ı seyyidgâna göre mûcib-i istifâde bulunduğundan daha o vakitler birçok terakkî-perverân-ı hakşinâs bunların ayrıca kitap şeklinde dâhî tab’ ve neşr olunmasını iltimâs eyledikleri hâlde nasılsa şimdiye kadar bu tasvir-i karin teyessür olamamıştı.

Bu iltimâsta bulunmuş olanlardan biri -ki en ziyâde sevdiğim zevâtıdır. Geçenlerde Tercüman ile neşr edilmekte olan âsâr-ı edebiyye hakkında evvelki gibi şimdi dâhî niçin mülâhazat yazılmamakta olduğuna dair söz açtığı sırada iltimâsını tekrar ve ârzûsunu kıramayacağımı bildiği cihetle emrine ısrar eylediğinden matbaa refiklerden birinin himmetiyle âsâr-ı mezkûre gazete nüshalarından cem’ edilerek bir kitap hâline konulmuş ve hayat-ı mecmû’ası takrîben beş yüz sahifelik bir cilt teşkil edebileceğine mebnî kitapçı Aragül Efendi tarafından tab’ını teshil için cüz’ cüz’ neşrine karar verilmiştir.

Bu mecmû’aya -bî-vech olduğu cihetle- “İntikâdat” nâmını verdim.

İntikâdat, Edebiyat-ı Osmaniye âleminde şimdiye kadar mislî neşr olunmamış bir kitaptır. [86]

İçinde her türlü eser-i edebî var. Bunlar hakkında yazdığım mütalaat ise imâ ettiğim vech ile hem tuhaf hem mânidir. İntikâdatı okuyan hem eğlenir hem istifâde eder.

Şâyân-ı dikkat bir cihet daha var: İntikâdat ‘âdeta edebiyatımızın bir tarihçe-i inkılâbıdır bir muhtıra-ı teceddüdüdür.

İntikâdata bakılsın. Cem’ olduğu âsâr ancak bir buçuk iki sene zarfında meydân-ı intişâra konulmuş şeylerden ibâret bulunduğu hâlde bu müddet-i kalîle milletin ne kadar genç erbâb-ı kalemi izhâr-ı kâbiliyyeti teşvik etmiş, bu gençler şu az zaman içinde ne derece terakkî göstermişler. Her nev-hevesin sevâd-ı hat irtikâsı nûr-efzâ-yı nazar-ı i’tibâr olur.

İnsâf olunsun. Bu bir muvaffakiyet değil midir? Öyleyse sahibi bihakkın iftihâr edebilir. Sahibi kim! Şu satırları yazan mı?

Evet! Hatırlara belki öyle gelir ama hakîkatte öyle değildir. Bununla müftehir olmak bundan bin kat müfîd ve mühim eserler vücuda getirebilecek adamlar yetiştiren Mu’allimü’l-maali Ahmet Midhat Efendi Hazretleridir. Fakat müşârûn-ileyh böyle küçük şeylerle iftihâra tenzîl eder mi orasını bilemem!

Şu kadar bilirim ki cümlemiz müşârûn-ileyhe ilelebet arz-ı şükran etmeye borçluyuz.

7.5 İsimsiz

Maarif-i İslamiye ile az çok maarifesi olanlarca mâlûm bulunduğu ve mukaddime neşrettiğim “İcaz-kârân” makalesinde dâhî sözü geçtiği üzere Hazret-i Fahrettin Razi hakâyık-ı İslamiye’yi muhâlifine karşı berâhîn-i bahre ile ispat ederek bihakkın yâveran din-i mabeyn zümre-i celîlesine mülhâk olan ekâbir-i kelâmüyundan bulunmakla âsâr-ı âliyye hâkimiyânesi daima mümidd-i erbâb-ı imân olmak şânını muhâfaza eyler.

Ezcümle bir Mesihî ile aralarında cereyân eden mübâhase-i dünyayı hâkî olarak “Müfâtehü’l-gayb” da tesâdüf ettiğim bir makale-i galibânesi Ahmet Midhat Efendi Hazretlerinin “Müdafaa” ve “Müdafaaya mukâbile ve mukâbeleye müdafa” serlevhaları altında neşr eyledikleri bî-nazîr eserler dâhî meydânda olduğu hâlde ehl-i hak nezdinde kıymetten düşecek şeylerden olmadığından mübâhase-i mezkûrenin bir vecaati tercümesine sarf ettiğim zamanı heder etmedim zannederim.

Mu'allim Nâcî

7.6 Tiyatro Tarihi

Mukaddime

7.6.1 Tiyatronun Menşe-i Tabîyyesi

Ebnâ-yı beşerin cemiyetle taayyüşe ilk başladığı yani ilk teâtî-i efkâra meydan açıldığı zaman birçok ihtiyâcat-ı mühimmenin mebd’ olduğu gibi tiyatro dâhî mebd’ni bu kadar eski bir zamanda aramak lazım gelecek kadar kâdimdir. Bu kadem ise tiyatro ihtiyâcı insanlar için ‘âdetâ havâyic-i tab’iyeden mâdud olmasıyla da müstedel ve mev’iddir.

Birden ziyâde adamların sûret-i içtimâîlerine bir dikkat edelim. Bu içtimâî eğer bir iş görmek maksadı üzerine mebnî ise o maksat üzerinde içtimâî edenlerin birinde bir meziyet-i

riyâset görürüz. Maksat-ı ‘umûmî olan hizmet gûyâ yalnız reisin hizmetiymiş de diğer adamlar reise muâvenet ediyorlarmış gibi her emri nehyi reis verir ve diğerleri de o emirlere o nehylere itbâ ederler.

Acaba bu riyâset o adama hangi taraftan teveccüh olunmuştur? Şüphe yok ki maksadı husûle getirmek husûsunda o adamın istidâdî iktidârı diğerlerine fâik olduğunu cümlesi görerek bittabi onun riyâseti diğer- [121] lerinin kulübünde tesis eylemiştir.

Eğer insanların içtimâî mu’ayyen bir iş ve mukarrer bir maksat üzerine mebnî olmayıp da yine hilkat ve cibillet-i beşeriyye muktezâsından olan sâhibet ve muvâneset için vukû’a gelmiş ise bu içtimâîde dâhî bir adam nazar-ı dikkat ve ehemmiyetimize çarpar. Görüyoruz ki huzzârın kâffesi bir adamın yüzüne bakıp sözüne kulak vermekte yâni o adamın tasaddur ve riyâsetini tab’en kabul ve teslim eylemektedir.

Tefevvuk ve tasaddur mutlaka efrâd-ı sâireye fâik olacak bir istîdâttan bir kudretten neş’et eyleyeceğine göre acaba şu musâhabe ve muvâneset maksadıyla vukû’ bulan içtimâîlerde halkı kendi yüzüne baktıran ve halka kendi sözünü dinleten adamın ne istidâd ve iktidârı vardır ki bu tasaddüre istihkâkını teslim ettiriyor?

Bu istîdâd bu iktidârü’l-yevm “Bir mâhir aktör” dediğimiz zaten saffet-i mahâretini teşkil eden şeydir. O istîdâd o iktidârın esâsı ne kadar tabîî ise bu istîdâda mâlik olmayanların ona mağlûbiyetleri meclûbiyetleri meftûniyetleri de o kadar tabîîdir.

Demek oluyor ki bir familyayı teşkil eyleyen birkaç nüfus ne zaman akd-ı içtimâî lüzum görmüş veyahut bir aşireti vücuda getiren birkaç familya ne vakit birleşmişse sâir havâyic-i tâbiye sırasında tiyatro ihtiyacı dâhî o zaman tahkik etmiştir. Halkın nazarını ve sem’ini kendisine celb eden zât ilk “Aktör” olmuş ve hangi mesele üzerine inzâr ve esmâ’ halkı celb etti ise ilk “Tiyatro oyunu” da ondan ibâret bulunmuştur.

*

1

7.6.2 Tiyatro Nazarında Tiyatro Ne Kadar Kadimdir

Terekkiyat-ı medeniyeden milel-i sâirenin pişrev-i pişvâsı olan Yunanîler tiyatronun terekkiyatını en mühim terekkiyat-ı ilmiyeden addetmişlerdir. Müverrihin kâdime-i Yunaniye’nin tâyin-i zaman ederek verdikleri malûmattan istidlâl olunduğuna göre

mükemmel ve muntazam olarak ilk tiyatro oynatılması bundan iki bin iki yüz on dokuz sene mukaddem vukû'a gelmiştir.

Teemmül edilirse teslim olunur ki müessesât-ı mühimme-i medeniyenin pek azı bu kadar kadim olup hatta fûnûn ve hâkimiyetin tedvininden daha mukaddem tiyatro san'atı tesis eylemiştir.

Mükemmel ve muntazam sûrette icrâ'sı bundan 2219 sene evvel olduğunu arz eylediğimiz tiyatro oyunu Thespi's'in tanzim eylediği oyundur ki asıl tevrihe kıyasıyla müverrahların [122] ettikleri hesaba göre trajediye sûretinde tanzim edilmiş bulunan bu uzun milat İsa'dan beş yüz otuz beş sene mukaddem oynanmıştır.

Lâkin nazar-ı tarihte tiyatronun kıdemi yalnız bundan mı ibârettir?

Thespi's'in icrâ' ettirmiş olduğu bu trajediye 'âdeta bugünkü tiyatro içtimâîleri gibi birçok halkın içtimâî eyledikleri bir temâşâgâh-ı 'umûmiyede icrâ' olunmuştur. Bir şey bu kadar 'umûmiyet ve mükemmeliyeti defeat kesb edemez. Demek oluyor ki Thespi's'ten evvel dâhî hazarın inzâr-ı ehemmiyetini bir vak'a üzerine celb-i sûreti yânî tiyatro san'atı mevcut imiş de ilk defa olmak üzere Thespi's bu san'atı ikmâl ederek 'umûmiyet-i sûretine ifrâğ eylemiştir.

*

2

7.6.3 Kadim Yunanîlerin İlk Tiyatro Oyunları

Tiyatrodan maksat aslî ve esâsî halkın nazar-ı ibâret ve intibâhını bir noktaya celb etmek ve o noktada halka bir ders-i hikmet vermektir. Beni beşerin acayip ve garip birçok cibilletleri meyânında bir cibilleti daha vardır ki o da kendi ebnâ-yı nev'inin ahvâlini daima tenkit etmekten ibârettir. Bir kimsenin nik ve bed ahvâli inzâr-ı 'umûmîyye tarafından daima tenkit olunur. Güzel hâllerini halk gıpta-keşâne bir sûrette mevki'-i tenkide koyarak o hâllerin kendilerinde dâhî bulunmasını temenni hissiyle bahsederler. Fenâ hâllerini dâhî bir tür ta'yibkârane ile tenkide müsâraat eyleyerek o hâllerin kendilerinden mübâadetini ârzû eyleyerek bahsederler.

“Ayıp” ve “Utanmak” ve “Tefâhür” gibi birçok hükümler işte insan evladının bu cibillet münekkîdânesinden neş’et eylemiş olduğu gibi fassâllık nemmâmlık zimâmlık meddâhlık gibi şeyler dâhî hep bu cibilletin netic-i mukteziyasından ibâret bulunmuştur.

Beğenilmeyecek şeyler tiyatro sûretinde bir adamın pişgâh nazar-ı intibâhında tecessüm ettirilir ise onu nazar-ı ibretle temâşa edenler kendilerini zikr olunan ahvâl-i mâyûbeden tebriyeye gayret ederler. Gizlik beğenilecek şeyler o nazargâh-ı itibâre vazî’ olunurlar ise temâşâ eyleyenler işbu ahvâl-i memdûhanın kendilerinde dâhî bulunmasını ârzû ile imtisâle çalışırlar.

İşte kâdim Yunanîler bu hakikat-ı bedîhiyyeyi nazar-ı dikkate alarak halka verecekleri ders-i edebî dâhî kendi mâbudlarından “Baküs” denilen mâbutlar yüzünden vermeyi tensip etmişlerdir.

Baküs şarap ve sekr Rabbîdir ki yapılan heykellerinde mest-i sûretinde tasvir olunur. [123] Başına bir sarığı bağlanmış gösterilir ki sarhoşluktan hâsıl olan baş ağrısına müptelâ olduğuna dalâlet eyler. Def’-i hammâr için ilaç olduğu hükmedilen bazı nebâtât dâhî Baküs’e nispet olunur ki sarhoşluğun bilâhere ilaca ihtiyaç gösterecek bir dert olduğunu efhâm eyler.

Erbâb-ı muhayyile-i Yunanîye meyânında Baküs mâbudu en ziyâde sergüzeşt sahibi bir mâbuddur. Bu mâbuda o kadar vukûat esnâd olunur ki bunların birçoğu da yekdiğerine mütenâkızdır. Bunca vukûat-ı mutezâddenin yalnız bir şehzade içtimâî kâbil olamayacağından bazı müdekkikin kudemâ-yi Baküs’ü o çeh ve bazıları başa kadar vardırımlar ise de vukûatın gerek çokluğu ve gerek tenâkuzu hebb-i belâ işretten geleceğine göre Baküs’e ne kadar vukûat isnâd edilse istiksâr olunmamak lazım gelir.

Baküs’ü isnâd olunan vukûatın bir takımı gülünçtür ki bu misilli ahvâl her zamanın âdi bekrîlerinde dâhî nadir olmaz. Yine her zamanın âdi bekrîlerinde dâhî nadir olmadığı üzere Baküs’ün birtakım vukûatı da pek acıklı şeylerdir.

İmdi Baküs mâbudunun yortusu günlerinde Yunanîler ‘umûmî içtimâîler akd eyledikçe mâbud Marko’nun gerek gülünç gerek acıklı vukûatı üzerine komedyâ veya trajediye sûretinde oyunlar tertip ederler ve bunların icrâ’sını gûyâ mâbud hakkında peristeş sûretinde bir tâzim sayarlardı ki asıl maksat halkın bir mâbud hakkında nazar-ı i’tibârını açarak onun nik ve bed ahvâli nasıl tahsin veya takbîh olunmak lazım gelirse kendilerinin de nik ve bed hâlleri öyle tahsin veya takbîh olunacağını yânî cihâna gülünç bir maskara olmak

ile cihânın memdûhu bir mert-i sâlih olmak hep insanın kendi elinde bulunduğunu gösterirlerdi.

İşte asıl Baküs yortularında mâbud merkurumun teşhir-i ahvâlinden ibâret olan ilk tiyatro oyunlarını mu'ahharen Yunanîler daha ziyâde tâmim ederek tiyatro san'atını tevsi eylemişlerdir.

*

3

7.6.4 Yunanîlerin İlk Tiyatrohâneleri

Yunanîlerin ilk tiyatrohâneleri zamanımızda bayram günlerinde yapılan canbazzâneler gibi bir sûret-i muvakkaten de ahşaptan yapılırdı. Baküs yortusu takrip edince tiyatrohânelerin binasına şürû olunup yortu günleri geçtikten sonra yine hedm olunurlardı. [124]

İşbu ahşap tiyatrohâneler bir şekil müstedirde edilirdi ki üzerleri örtülü olmayıp yalnız erbâb-ı temâşânın oturmaları için yekdiğerinden daha yüksek peykelerden ibâret olmak üzere bina edilirdi. Ancak peykeler on beş kat yapıldıklarından irtifâileri dâhî artıp tiyatroya hâricen bakıldıkta âzim bir istivâne şekli gösterirdi.

Thespi'sten sonra trajediyecilikte şöhret alan Esşil milattan beş yüz sene evvel oyunlarını henüz bu ahşap tiyatrohânelerde icrâ' ettirirdi. Ancak bir defasında tiyatrohâne yıkılmış ve halk bu hâlden teşe'üm etmek olmasıyla kârgir tiyatrohâneler binasına lüzum görülmüştür.

İlk kârgir tiyatro binasına en evvel Atinalılar mübâşeret etmişlerse de başladıkları binayı hemen en sonra onlar bitirmişlerdir. Zîrâ bu bina milattan üç yüz kırk sene mukaddemine ancak bitirilebilerek halbûki ondan evvel Yunanistan'ın sâir taraflarıyla Sicilya'da ve Anadolu'da dâhî kârgir tiyatrolar vücuda gelmiştir.

Bazı müverrihlerin ifâdelerine göre Atina Tiyatrosu her ne kadar pek geç îtimâm olunmuşsa da tamamıyla ikmâl edilememiş olduğu müddet zarfında yânî birçok seneler bunda yine büyük büyük oyunlar verilmiştir.

Yunanîlerin tiyatroya ne kadar rağbet eylediklerini mevâzineye medâr olmak için işbu ilk tiyatrohânelerin derece-i vüs'atlarını nazar-ı dikkat eylemelidir.

Bunların harâbeleri hâlâ mevcut olup Argos'ta görülen harâbenin katarı yüz otuz yedi ve Efes'te görülen katarı yüz seksen iki müterevvidir ki bu kadar cisim bir bina şimdilerde ancak kale sûretinde yapılabilir.

Atina'daki tiyatrohâne elli bin adam istî'âbına kâfi olup bunun nasıl hınca hınç dolduğu ileride kısım-ı mahsûsunda dâhî izâh edileceği üzere gündüzleri oynanacak olan bir oyun için erbâb-ı temâşânın daha gecedan tiyatroya giderek bir tutmaya sa'y etmelerinden istidlâl eyleyebiliriz.

Ma'badı Var Ahmet Midhat

7.7 Ayinen

İslamiyet âleminde edip ü erîb tefâsir ü te'vilat Kur'aniye ü ehâdis nebeviyyeyi ü ilim fikh u usûl fikh u ilim maânî u beyânı vesâire ulûm aleyh ü âliyenin bihakk tedrisine iktidâr-ı ilmiye ve husûsatın ilim-i aruzda yâd olası olan ve hazine-i havsalası âyât-ı şerife ü ehâdis münife ü işâr' ve ebyât-ı emsâl-i latife ile müzeyyen bulunan zevât-ı mu'âfesmata itlâk olunur. Bu hâlde birkaç elfâz u tâbirat mesrûkayı bir yerde cem' ü terkeb ederek inşâd u tanzim iş'âr edenlere edip tâbir olunur mu? Şayet bu misillilere edip itlâkı bilmediğim usûl ve kâideyi müstenid ise nâm-ı âcizanem dâhî bu şeref ve meziyyete nâil olmak ârzûsuyla men gayr-i had inşâd olunan işbu iki gazel irsâl olundu ve bunun müteber gazetelerinin bir sûtûnuna derci irâde-i âliye-i kerîmânelerine ihâle kılındı.

Mektubi-i Nezaret-i Bahriye Hasan Tevfik

(Mütenevvîa)

7.8 Tiyatro Tarihi

“Elli Dördüncü Nüşadan Mâbed”

7.8.1 Kadim Tiyatroların Biçimi

Yunanîlerin kârgir olarak inşâ eyledikleri tiyatrolar bir nısf-ı daire katrine muvâzî bir mustatil ilâvesinden husûle gelecek şekilde binâ olunurlardı. Bu resimde binâ olunan tiyatro başlıca üç kısma münkasimdi ki birincisi erbâb-ı temâşânın oturacakları taraf ve ikincisi oyuncuların oynayacakları yer yâni sahne ve üçüncüsü dâhî müzikanın bulunduğu mahaldi. Bunlardan birincisi tiyatronun en yüksek kısmı olup nısf-ı daire dâhilindeki mahaldi. Üçüncüsü buna mukâbil olan mustatil olup ikincisi yânî müzika mahali dâhî bu ikisinin arasındaki yerdî.

Seyircilerin nısf-ı daire şeklinde olan mahali azîm taş merdivenler gibi fakat her kademesi geniş bir sed olmak üzere kademe kademe ve yekdiğerinden yüksek birçok sedleri münkasim olup bu sedlerin orta yerinde bulunan diğér birisi ötekilerin iki üç misli daha geniş olurdu ki bu dâhî “Koridor” denilen memerlik hizmetini görür ve fakat tiyatronun pek kalabalık olduğı günler bunun üzerinde dâhî seyirciler oturabilirdi.

Tarif olunan setler her ne kadar tiyatronun nısf-ı dairesinden ibâret bulunan şekline mütenâsip olarak birçok ve birbiri içine girmiş müttehidü’l-merkez nısf-ı daireler vücuda getirirse de en aşağı ki setten en yukarı ki sete kadar çıkılmak üzere birtakım da merdivenler bulunurdu ki bu merdivenler mesela beş taneysel setleri altışar kavise taksîm etmiş olurlardı.

Koridorun üst tarafındaki ilk setin önü cüz’ice mürtefî bir duvar olup [175] bu duvar üzerine ma’denden mâmul birçok küpler dizilirdi. Bundan maksat müzikanın ve oyuncuların sedâlarını aks ile çoğaltmak ve sedâ ile tiyatronun içini doldurmaktır.

Sedlerin en yukarısı cümlesinden daha geniş bir sed olup merdivenler hep bu derece-i kusvâya vâsıl olurlardı ki zikrolunan son sed artık diğér merdiven veyahut diğér sed ile münkasim olduğundan şimdiki tiyatroların “Paradis” dedikleri üst katları gibi böyle boyuna açık bir nısf-ı daire şeklinde meydân gösterirdi.

Hayat-ı ‘umûmîyesi bundan ibâret olan hayat-ı azmi ekseriya bir bayır eteğine yapılarak mevki’-i kayalık ise tarif olunan kademeler ve sedler dâhî kemâlen yerli kaya içinde oyulmak sûretiyle vücuda getirilirdi.

Seyircilerin mahal-i ikâmetleri olan sedlerin altında yine nısf-ı daire şeklinde bir açık yer kalır ki bizim şimdiki tiyatroların “Parter” denilen asıl salonu makâmına kâ’im olup bu

yer kadim tiyatrolarda müzikacılara tahsis olunurdu. Müzika mahali en aşağıdaki setten biraz daha alçak olurdu.

Yunan kadim tiyatrolarının Baküs mâbuduna ait olmaları hasebiyle müzika mahlinin de orta yerinde mâbud mezkûr nâmına bir otel yânî mihrâb vaaz olunurdu.

Çalgı mahali ile asıl oyuncular mahali arasında enlice ve uzun bir yer daha bulunan burası hep bir ağızdan şarkı çağırarak olan korulara mahsûs olduğundan mahal-i mezkûre tiyatronun iki cenâhında mevcut olan mahsûs-ı methallerden girilirdi.

Asıl oyuncular mahali olan sinâ şimdiki sahâ-i temâşâlar gibi müzika mahalinde biraz yüksecek ve fakat şimdiki sahnelerden biraz daha dar ve küçük yapıldı. Sahne ile hânendeler mahali arasında iki baştan birer merdiven bulunup bunlarsa oyuncuların şarkı okuyacakları zaman müzikaya daha kârib olmak üzere aşağıya inmelerine ve lakırdı söyleyip evzâ' ve hareketle hünerler gösterecekleri zaman sahne üzerine çıkmalarına hizmet eylerdi.

*

5

7.8.2 Yunanîlerin Sene-i Techîzâtınca Terakkîleri

Tiyatro sanâyince en ziyâde ehemmiyet verilecek olan san'at saha-i temâşâyı teşhiz san'atıdır. Her oyunda saha-i temâşâ nasıl bir manzara irâe etmek lazımsa o manzarayı teşkil edebilmek bugün dâhî tiyatrolarca en büyük külfetlerden ad olunur. [176]

Yunanîlerin bu san'atta o dereceye varmış oldukları hakkında eğerçe o zamandan kalma bir eser yoksa da o zaman tanzim olunan tiyatro oyunları henüz kademe-i Yunanîyyenin âsâr-ı mahfûzası meyânında mevcûd olup bu oyunları albüm icrâ' etmek lazım gelirse ne yolda sahne teşhizatına lazım görüleceği nazar-ı dikkate alınınca Yunanîlerin bir aralık teşhiz san'atında pek ileriye varmış oldukları görülüyor.

Tiyatronun esâsı Baküs mâbudunun ahvâli üzerine müesses olmak zaten olmayıp tâgî ve semâ' gibi birçok güç manzaralara lazım göstereceğinden mâide mu'ahharen oyunların zeminleri daha ziyâde tevsî edince sahne teşhizatı da daha ileriye gitmiştir. Mesela yerden semâ'ya urûc gibi şeyler gösterilmiştir ki bunlar hakîkaten mükellef makinelerle lazım gösterir teşhizattandır.

Hâlâ meşhur Sofukl zamanına karîb bir zamanda resim san'atı Yunanistan'da pek ziyâde ilerleyerek tiyatro sahnelerini teşhiz eyleyen resimlerde fen-i münâzarada riâyet edildiği mertebe-i tahakkuka varmıştır.

*

6

7.8.3 Romalıların Tiyatroca Terekkîyatı

Tiyatro husûsunda Romalılar tamamıyla Yunanîleri taklit etmişlerdir. Onların dâhî ilk tiyatroları ahşaptan olup oyunlar oynanarak lüzumu kalmadıktan sonra hedm olunurlardı.

Miladın iki asır mukaddeminde taştan bir tiyatro binasına mübâşeret olundukta konsollardan Sipyon Nasika Korkulum nâm-ı zât tiyatro için o kadar külfeti çok görerek milattan yüz elli beş sene mukaddemine kadar bu bina hayli yükselmişken Hedmine Sinatuv tarafından emir-i istihsâl etmiştir.

Mâhâzâ merkum konsolun şu uygunsuzluğu tiyatroyu yine terakkîsinde mâni edememiştir. Zîrâ tiyatrolar her ne kadar ahşaptan bina edilmekte devam olunmuşsa da evvelkiler gibi baraka sûretinde kalmayarak mermer veyahut altın yaldızlı ağaç sütunlarla tezyin edilmek derecesinde külfetli binalar vücuda gelmiştir.

Roma'da ilk kârgir tiyatro milattan elli beş sene evvel büyük pompa tarafında bina edilmiştir. Evvelki ahşap tiyatrolar meyânında seksen bin adam istîabına kâfi olanları varken bu kârgir tiyatro kırk bin kişi istîap edebilecek bir cesâmette yapılmıştı.

Augustus zamanında Roma'da yeniden iki tiyatro bina edilmiştir ki ziynet ve nefâsete ebniye-i sâirenin kâffesine fâ'ikti. Bu tiyatroların [177] kâffesi için Yunan tiyatrohâneleri misâl-i ittihâz olunarak pek cüz'ü-i tâdîlâtta bina edildiklerinden burada onların dâhî tarifiyle tatvîl-i makale hâcet göremiyoruz.

Mâbud var Ahmet Midhat

7.9 Tercümân-ı Hakîkat

Eâzım-ı urefâ-yı İslam'ın medâr-ı mübâhat-ı millet olan böyle âsâr-ı cemilesini lisân-ı Osmanî kisvesinde cilvegir gördükçe nûr-ı dîdemiz artıyor.

Âsâr-ı ceyyide-i garibe gibi Arap ve Acem ekâbirinin âlem-i istifâdeye yâdigar bırakmış oldukları nefâis-i bî-nihâyenin dâhî lisânımıza nakli Osmanlı erbâb-ı kaleminin en mühim zaîf terakkîperverânesindendir.

Kütüphânelerimizde öyle muğber kitaplar var ki oldukça erbâb-ı mütalaadan geçinenlerimiz dâhî isimlerini işitmemişlerdir.

Bunlardan her birinin evrakı birçok cevâhir-i zâhire ma'rifetle müzeyyendir.

Bu cevâhir hâlâ kaç kişinin nazar-ı istifâdesini tenvîr edebilir? Bu mes'ûdiyete nâil olanlarımız pek az değil mi?

Halbûki o kitapları yazıp bırakan ashâb-ı hamîyyet şüphe yok ki bunları 'umûm-ı efrâd-ı milletin istifâdesi için meydana getirmişlerdir.

Bunların Osmanlıca yazılmış olan kısım-ı aklını tâbilerimiz, Arabî veyahut Farsî bulunan kısım-ı ekserini dâhî kalemdâranımız 'umûmun nazaran kâh istifâdesine vazî' etmeye çalışmalıdırlar.

(MÜTENAÎ)

7.10 Şiir ve Hikmet

Şeyhimizin evrakını karıştırırken elime nîm-fersûde bir kâğıt geçti.

Şeyhimiz kim? Evrakı nasıl evrak? Ben ne had ile şeyhimizin evrakını karıştırabilirim? Elime geçen nîm-fersûde kâğıt nedir?

Aman Yarab! İnsan ağzını bile açmamalı. Zîra lakırdı söyleyecek olsa işte böyle kendi kendine üç dört suâl davet eyliyor.

Fakat bu cihânda lâya'kılın gibi âmâ ve asamm ve ebkem bulunmak dâhî hayattan mı sayılır? Binaen aleyh ilk sözü söylemiş olduğumdan [236] dolayı nefsimi tâzir edeceğime o ilk sözüm ile davet eylediğim suâllere cevap vereyim ki erbâb-ı cihedden sayılabileyim!

“Şeyhimiz” Ali Vasfî-i Kefevî’ydi. Yalnız bu ismi dermeyeranla ilk suâle cevap kâfi ve şâfi’ vermiş olabilirim.

“Evrakı” Tercümân-ı Hakikat gazete-hânesince der’uhde buyurmuş oldukları hizmet-i âliyye taalluk eyleyen evraktır. İkinci suâl için bu cevap sükût-ı sahih hâsıl edemez. İlâveten derim ki şeyhimiz öyle post çürütmüş tenpervêrandan olmayıp “İnsan için mahsûl-ı sa’yından başka nasip yoktur.” Hikmet şer’iyyesinin bihakk riâyetkârî bir sahib-i mesâiddir. Muhabbeten Allah’ı tarîk-i meşrû kesbde dâhî arar. Kesbi de işte cihânın gördüğü vecihle dâdûsitâd-ı edebiyattan ibârettir ki bu ticaretin en zengin bidâadarlarından olduğu bâzar-ı edebiyata her gün bir renk ve sûret diğerde arz eylediği kâl’a-yı giran kıymet-i irfânıyla istidlâl olunur.

Şeyhimizin evrakını karıştırmak haddi hizmetlerine âlî kadar el’istid’â-ı muâvenet borcundan neş’et eyler. Defe’âtle tashihten sonra dâhî birtakımı mânâsı istihraç olunamayacak kadar yanlış kalan prova tashihlerini olsun icrâ’ edivermek şeyhimizi velev birkaç dakikacık daha az yoracak bir muâvenet sayılmaz mı?

Şimdi cevap sırası elime geçen nîm-fersûde kâğıdın ne olduğu kaziyyesine geldi. Öyle değil mi? Asıl matlûp da budur.

*

O nîm-fersûde kâğıt üzerinde yarısı kurşun kalemle ve yarısı kırmızı mürekkeple yazılmış birkaç beyit gördüm. Gazel desem matlâı yok.

Yazı şeyhin yazısı ise de bazı kere gönderilen âsârı tashih yollu kalmadan geçirdikleri vâki olduğundan bunun da öyle bir şey olup olmadığını anlamak için imzayı görmek üzere son beyti bir göz gezdirdim. Son beytinde imzaya benzer bir şeyi bana ihtâr eyleyecek bir mânâ görünce ilk beyitten bed’ ile kâğıdın havı olduğu dört beytin dördünü de okudum ki şunlardılar:

“Beni irşâda ey şeyh kerâmet-i pîşe kalkışma”

“Hakikat-bin olan ehl-i dili izlâl kâbil mi?”

“Rakibin eylesem de şimdilik te’dibimi emhâl”

“Ceza-yı müstahakkın eylemek ihmâl kâbil mi?” [237]

“Yürüt efkârını sen ta’n düşmandan hazar etme”

“Rızasın herkesin âlemde istihsâl kâbil mi?”

“Hayâlata kapılmaz ders alanlar fen-i hikmette”

“Hükm-âmuz dehrî şiir ile işgâl kâbil mi?”

*

Şu dört beyti bir kere okuduktan sonra birer kere daha okumaya mecbur oldum. İkinci okuyuş artık bir şiir okumaya benzemiyordu. Hâkimiyetten bir şeyi okuyorum gibi okumaktaydım. Üçüncüsünde zihnim bazı tatbikat icrâ’sına başladı. Dördüncü okuyuşta beyitler kadar tatbikat-ı zihniyemi de beğendiğimden yazmaya karar verdim.

*

Dedim ki:

Kerâmeti kendisine pîşe ve kerâmet-furuşlukla cer-i menâfî endişe edinmiş olan bir mürşid-i sahte vakar bir şeyh hudâ-kâr-ı hakîkat beyân olan ehl-i dili irşâda kalkışırsa bu hâl hakîkaten bir irşâd değil bir izlâl yerine kâ'im olur. Zîrâ dünya ve ahirette medâr-ı feyz ve necâtımız olan Kur'an-ı Kerim per-hükm-i inzâr dikkatimizi dağların keyfiyyet-i irtifâna denizlerin vüs'atına hayvanatın maîşetine eflâkın vaz'ine ecrâmın devir ve hareketine sevkle hakîkat-i azmi olan vahdâniyyet-i samadaniyye ve kudret-i bî-nihâye-i Rabbanîye'ye bizi irşâd eylemede olup ulûm-ı zâhiriyyeden ulûm-ı bâtınıyyeden hiçbir behresi olmayan cihânda varı:

“Sûfiyenin nesi var dam-ı riyâdan gayri”

“Riş ve destâr ile tesbi' u İsa'dan gayri”

Sûretinden ibâret bulunan kerâmet-pîşeler ise kendi nazar-ı hayretlerini celb etmeyen safha-ı tabiat üzerine bizim inzâr-ı velehimizi hiç celb edemezler. Binaen aleyh “Beni irşâda ey şeyh kerâmet-pîşe kalkışma. Hakîkat beyân olan ehl-i dili izlâl kâbil mi?” Beyit-i rânâsı irşâd-ı âleme muktedirim zannedenlere öyle güzel bir irşâddır ki âleme karşı mürşid geçineceklerine bu beyte karşı muhtaç-ı irşâd olduklarını îtiraf eyleseler hakîkaten ispat-ı rüşd etmiş olurlar.

*

Dedim ki:

Rakîbin te'dîbini muvakkaten emhâl ederek hâlbuki onun ceza-yı müstahakkını ihmâl kâbil olmadığını hüküm ile Cenap Şeyh Mahzan adâleten Allah'ı tasvir buyuruyorlar. Zîrâ bir rakibin ceza-yı müstahakkını ihmâl etmemek için kâm-ı intikamla kin tutmak lazım gelip insan-ı kâmil içinse bu kindarlık ba'îd olacağını yine şeyhiniz mürîdanına pend ederler.

İyiliğe fenâlık etmek insaniyet-i mel'anet derekesine indirmek olup iyiliğe iyilik [238] fenâlığa fenâlık mukâbile bi'l-müşl ü hak kısas olmakla şân-ı insaniyete muvaffak düşerse de fenâlığa bile iyilikle mukâbile eylemek beşeriyeti mülkiyet derecesine îsal demek olacağı hakîkatine vâsıl olmuş bulunan ehl-i dil lezzet intikamı zillet-i ni'met-sârı nakmet diye telakkî ederler.

Ama beni nev'inden gördüğü fenâlıkların hak-ı intikamını can-ı dilden helâl etmeyip de intikam-ı Rabbaniye'nin de te'ehhuru üzerine hâşâ sümme hâşâ adâlet-i Allah'iyeden iştibâh derecesinde iğvâ-yı vesvesi galebe edecek olursa işte o zaman "Rakibin eylesem de şimdilik te'dibini emhâl. Ceza-yı müstehakkın eylemek ihmâl-i kâbil mi?" beytini niyazgâh mazlûmîn olan semt-i semâ'dan gelir bir tebşir gibi telakkî eylemek insanı evvel iğvâdan halâs eyler.

*

Dedim ki:

Ta'n-ı düşmandan hazır edilip de neşr-i efkârdan imtina' ne yazık bir şey olur ki bu ihtirâz bir kere vâki olursa adûnun gayreti artmasına bir sûret-i makûsa da mütenâsiben sahip-i fikrin cür'eti eksilerek artık meydan yalnız mânî-i terakkî olan hodkâmane kalır. Ta'n-ı düşmandan edilecek hazer-i tevâzuen ve hilmen bile olsa şân-ı terakkînin ezva'-yı lem'a-pâşından kamaşan uyûn-ı a'dâ yed-i kuvvet ve kalıbına cür'et vereceğinden bu hilm bu tevâzu dâhî terakkî nâmına ayn-ı ihânettir.

Hâlâ ta'n-ı adûden edilecek ihtirâz-ı âlemde herkesin rızâsını istihsâl-i ümit mahaline mebnî olursa fenâlık daha ziyâde büyümüş olur. Hatta cihânda herkesin rızâsını 'umûmen tahsil etmiş bir adam farz olunursa onun bir iyi adam olabileceğini tasavvura hiç imkân görülemez. Tabâyi-i beşer esâsen mütehâlif olduğundan bu tabâyi-i mütehâlife erbâbının kâffesine kendisini beğendirmiş olan adam mutlaka iki yüzlü ve daha doğrusu bin yüzlü olarak şurada şerh dediğine burada beyaz demekle ve herkesin tab'ına hoş gelecek bir müdâhine ile tabâyi-i 'umûmiye-i beşeriyeyi aldatarak kendisine celb etmiş olur.

Binaen aleyh “Rızasen herkesin âlemde istihsâl kâbil mi?” mısraı yalnız kafiye cihetiyle te’hir etmiş olarak yoksa hükmen evvel bavl-ı insan için rıza-yı ‘umûmiyi istihsâl ne lazım ve ne de mümkün olmadığını nazar-ı dikkate alarak ba’dehu “Yürüt efkâr ki ta’n-ı düşmandan hazır etme” mısraı dahi hem delilî bir hanı hem hükmî emri şâmil bir nüsha-ı mükemmele olarak telakkî olunur. [239]

*

Dedim ki:

Gözlerine nûr-ı hikmetle revnak ve zihinlerine feyz-i hikmetle küşâyiş gelmiş olanların hayâlâta kapılmayacaklarını dermeyan buyurmaları yalnız bir ihbâr değil bir de tembihtir. Cenab-ı feyz me’b-i mürşidânelerinin şiiri de hükm-i âmûz dehrî işgâl edemeyecek olan veyahut işgâl etmemesi lazım gelen hayâlâta katmalarında da nazar vardır.

Şiir eğer hikmet olursa hükm-i âmûz dehrin o da me’âba âlâ iştigâl olur. Hikmet olmaz ise lahv ve la’b menzilesinde kalıp hikmetperest olanların nîm nigâhlarına bile mazhar olamaz. Bir hâkimin velev tâlihi küşâde ve bahtı uygun olsun velev ki tâlihi kapalı ve kalbi mahzûn bulunsun hiçbir vakitte:

“Aman sâkî bana hiç durma ki sun”

Demez. Denildiğini dâhî istemez. Denilse de beğenmez. Ama şeyhimizin şu dört beyti gibi mahz-ı hikmet olan âsâr öyle âsâr-ı şiiriyeden değil bedîhiyet-i hikemiyeden olmakla bunları söylemek değil söylememek yazık olur.

Ahmet Midhat

7.11 Hale

1

7.11.1 Hale ve Şair

Bazı geceler dışarıya çıktığımız zaman küre-i kamerin etrafında bir daire görürsünüz ki süt gibi beyaz ve perger ile resim olunmuş gibi desdeğirmidir.

Kamerin envâr-ı semiyeni ile münevver olan bir semâ' üzerinde merkezi evvel mahbûb-ı münevver leyli olan şu dairenin uyûna revnak vermemesi kâbil midir?

Böyle güzel şeyleri bizim gibi âdî gözlerden ziyâde şairlerin hüsün-perest olan gözleri görürler. Dikkat ederler. Hele bu hâl cümleden ziyâde halede görülmüştür. Zîrâ uyûn ve inzâr-ı âdiye erbâb-ı evvel daire-i cemilenin ismi ne olduğunu düşünmek derecesinde olsun ehemmiyet vermeyerek “Ha! Bak ne güzel!” derler geçirirlerse de şairler türlü türlü beyitler ile haleyi alkışlamakta kusur etmezler.

Ama denilecek ki: “İhtimâl şairler dâhî haleye kendilerinden ümit edilen ehemmiyeti vermezler. Hatta ihtimâl ki hale hakkında beyitler söyleyenler meyânında haleyi hiç görmeyenler dâhî o başkalarını tanzîr ve taklit yolunda söylemiş olurlar.”

Şöyle bir îtiraz edilecek olursa bu ki mukâbile etmek bizim haddimiz olamayacağı gibi zannederek pek çok şairler dâhî bu bâbda mukâbile edebilmek için ‘âdeta açıktan açığa itikâb-ı kerîhe inkâr etmeye mecbûriyet hissederler. Zîrâ şair biliriz ki en mükemmel bir levha-ı nazar rabba-yı semâviyeyi kendilerine irâ'e eylediğimiz hâlde hiçbir şey söylememişler ve kendi gözü önünde hiçbir acîbe tecelli etmediği hâlde hayâlhânelerinde rengarenk bulutlar görüp güzel güzel iş'ar ile onları alkışlamışlardır.

Her neyse! Burada şairimizi muâheze ile vakit geçirecek değiliz a! Haleye bizim gibi inzâr-ı âdiye erbâb-ı dikkat edemiyor ve inzâr-ı üdebâ dâhî dikkat etmiyorsa öte tarafa inzâr-ı hükemâ denilen bir nazar-ı erbâbı daha vardır ki en mükemmel dikkati onlar ediyorlar.

Biraz da haleyi onların nasıl gördüklerine bakalım: [247]

*

2

7.11.2 Hale ve Hükemâ

Hükemâ bir acîbe-i tab'iyeyi gördükleri zaman şuâra gibi şu müşâhedelerini hangi baharın ölçüsü dâhilinde bahsedecekleri kelimât-ı esirâneyle ifâde edeceklerini ve diğer bir esaret demek olarak bu ifâdelerini hangi kâfiye ile tezyîn eyleyeceklerini tâyin için gözlerini de yumarak düşünmeye ve karşısındaki acîbeyi de ‘âdeta gözden gâip etmeye mecbur olmazlar. Belki bir şair-i hâkimin:

“Mücessim lafz mânîdardır âlemde her mevcûd”

Demiş olduğu üzere tecelliyât-ı semâ'vîye gibi elfâz-ı mânîdar olanları daha dikkatli okumak için gözlerini dört açarak tedkîkat-ı amîkaya koyularak müşâhedegerdelerini dürbün-i dikkat ve hurdabîn-i itinâ ve ehemmiyetle lüzum derecesinde tetkik ve tahkik eyledikten sonra netice-i müşâhedelerini ârzû edenlerde irâe eyler.

O hâlde şair ve hâkimin müşâhede ve irâeleri arasında ne fark görülür?

Şu fark görülüyor ki haleye dair:

“Hale-i mâh gibi sineye çekmiş mehri”

“Bizim âlüfte o kim yâri der âğûş eyler”

Bulanda yüz bin beyit okuyanlar haleye dair hiçbir fikir bile peydâ edemedikleri hâlde müşâhedat ve dalâlet-i hâkimiye üzerine yazılan bir fıkrayı mütalaa edenler bu acîbeye dair az çok bir fikir peydâ etmiş olurlar.

Mesela semâ'ya şimdiye kadar binlerce göz bakmış ve bunların hiç olmazsa yüzlercesi olsun şa'ra gözleri bulunmuş olduğu hâlde şimdiye kadar hale ağlebi ve belki daima kamere isnâd olunarak şemse de isnâd olunduğuna dair bir beyit bile manzûremiz olmamıştır.

Bâhusus ki hale-i şems hale-i kamerden pek çok ziyâde güzeldir. İşte ikisi arasındaki fark-ı arz için evvela hale-i şems sonra hale-i kameri tarif edelim:

*

3

7.11.3 Hale-i Şems

Bazı kere yağmurlardan sonra güneş kendisini bulutlara gösterdiği zaman mûkabil şemste teressüm eyleyen ve elvân-ı latîfeden terekküb eden kavs-i kuzah ne kadar nazar-ı rabbe olduğunu tecrübe etmişsinizdir ya?

Şimdi bu kavs-i kuzah nısf veyahut rab'-ı daireden ibâret ve fakat gayet büyük ve parlak bir şey olmak üzere telakkî etmeyeceğiz de hale-i mâh gibi bir daire sûretine bilâ-ferâğ güneşin etrafına resim ve âfitab cihântabı da ta orta yerine vâz' eyleyiniz.

Nasıl? Bu tertîbinizden husûle gelecek [248] levha kadar güzel bir acîbe-i semâ'vîye tasvir olunabilir mi?

İşte hale-i şems budur?

Vâkıâ alâm-ı semâ'da görülen renklerin parlaklığı hale-i şemste yoktur. Onun renkleri daha hafif ve baygındır. Ancak herhalde tezyin-i nazar edecek kadar kuvvetli olurlar.

Elvân-ı kavs-i kuzahdan kırmızı renk işbu hale dairesini iç kenarından talvin ve tezyin eyler. Çivîdî renk ile benefşevî renk ise dairenin dış tarafı tezyin ederler. Abâd-ı cevve doğru kuvvetleri azala azala nihâyet renk-i semâ' ile karışıp giderler.

Halbuki biz kavs-i kuzah müdevverin ortasına küre-i şemsi koymakla hale-i şems levhasını henüz teressüm edip bitirmiş olmadık. Bir de halenin iki tarafında gûyâ haleyi ufukî bir istikâmetle iki nısf-ı katre ayırmış gibi birer nûrani evc görülüyorsa bu evlerin tasvir ettirdikleri hatt-ı müstakim haleyi kıta ile öte tarafa geçecek olursa tamam küre-i şemsin de merkezinden geçer.

Burada halenin resmini irâeye imkân olmaması üzerine şöyle bir teşbiye yapmaya mecburuz ki: Bir semmiyet-i hale-i şems farz olunur vâsıl cürm-i şems olmak üzere ortasına bir mecidiye çarığı konulur ise bu semmiyetin iki yanına dâhî parmak kadar o şekilde birer fistül konulmalıdır ki hale-i şems levhası taklit edilmiş olsun.

*

4

7.11.4 Hale-i Kamer

Hale-i kamer dâhi kurs-ı kameri ihâta hususunda hale-i şems gibidir. Fakat kamerin kendisi bile ziyâyı şemsten alıp âfitabın eşi'a-ı zerînine bedel-i ma-şebtâb hafif bir nûr-ı semiyen neşredebilmekte olmasından dâhî istidlâl kalınabileceği üzere bu hafif ziyâdan kendi halesine aksettirebileceği elvân hemen hiç menzilesine iner.

Hatta âdi müşâhidler hale-i kamere baktıkları kavs-i kuzahı andırabilecek hiçbir renk müşâhide edemezler. Hale-i kamer yalnız bembeyaz bir renkten ibâret görülüyor.

Vâkıâ bunda dâhî renk vardır. Bazı küre-i daire-i halenin iç tarafını pek hafif bir kırmızı rengin tezyîd eylediği görülürse de dış tarafta görülmesi lazım gelen laciverdî benefşe renkleri semâ'nın renk-i şebânesine derhal karışıp istiğrâk eylediği için asla görülemez.

Dairenin iç taraftaki kırmızı renk hafif dâhî her zaman görülemez. İhtiyâten müşâhede olunur. Hatta müşâhede olunduğu [249] zamanlar dâhî olur olmaz nazar-ı dikkatin göremeyeceği kadar hafif olur.

Şimdi hale-i şems ile hale-i kamer hakkında ettiğiniz şu kısacık tarif üzerine bunlar yekdiğeriyle mukâyese edilecek olurlarsa herkesin rüçhanı hale-i şems tarafında vâki' olacağına asla ve kat'a şüphe kalmaz.

*

5

7.11.5 Müttehidü'l-Merkez

Şems ve kameri ve bâhusus şems ihâta eder. Haleler ekseriye yalnız bir daireden ibâret olmazlar. Bazen iki ve bazen dâhî ikiden ziyâde daireler hale sûretinde kamerî yahut şemsî ihâta ederler ki cürüm-i semâ'vî bunların müşterek ve müttehit oldukları merkezde bulunur.

Haleler ta'addud eyledikleri zaman bazen daireler pek küçük olur. Evvel kadar ki bu dairelerin kutrlarını ölçmek için mebde'-i nazarda hutût-ı şu'â'-ı nazarı baştan on iki dereceye kadar bir zâviye-i hârâra teşkil ederler. Böyle küçük olan devâir-i halenin her biri pek güzel münevver olurlar.

Bazı kereyse birinci daire-i hale mebde'-i nazarda hutût-ı şu'â'-ı nazarin kırk beş derece bir zâviye teşkil edeceği kadar büyük olup ikincisi ondan daha büyük olacağından ve âdetâ zâviye-i nazar doksan dereceye kadar alçalmak lazım geleceğinden işbu ikinci halenin renkleri pek ziyâde zaafa dûçar olurlar. Ma'a-hazâ erbâb-ı tetkikin nazar-ı dikkati bu hale-i şemsiyeyi de hale-i kamerden daha pek çok parlak ve aşikâr olmak üzere müşâhede eyleyebilir.

*

6

7.11.6 Hale'nin Esbâb-ı Husûlü

Haleyi husûle getiren esbâb-ı mütehevvere velev jikya esâsen pek bedîhî ve aşikârsa da bu esbâb-ı usûl ve kavâid-ı fizikiyeyi tatbik husûsunda beyânü'l-hâkime pek çok akvâl vardır ki bunları yekdiğeriyle mukâyese ve tatbik müşküldür.

Ecrâm-ı semâ'viyede devâir-i halenin müşâhidesi hemen daima havada zerrât-ı miyâhiyeyi hava olan bulutların ve buhârların cürm-i semâ'viyi hafifçe setr eylemiş olduğu zamanlara mahsûstur.

Hükemâdan Marriott halenin esbâb-ı husûlünü cümleden mükemmel tarif etmiş olmakla meşhûrdur. Hâkim müşârün-ileyh rivâyetine göre bizden pek yüksek olan tabakât-ı havada buz zerrelerini havı olan bir tabaka bulunup işbu zerreler “Tebellür” ederek “Perizim” şeklini aldıklarından kendilerine tevce eyleyen ziyâyı bi'l-hal elvânını aksettirirlermiş. [250]

Tarîfin buraya kadarı sâir hükemâ tarafından dâhî kabul edilmiş olup şu hâlde halelerin husûl-i alâim semâ'nın husûlünün aynı demek olursa da haleyi daire şeklinde husûle getirmek için hâkim müşârün-ileyh Marriott'un salifü'z-zikr buz zerrelerinde farz eylediği bir nevi harekât ve temâyülât hakkındaki tarifâtı pek çok ezhâna sığamıyor.

Ma'a-hazâ halenin kavs-i kuzah ile münâsebet-i karîbesi pek bedîhî ve aşikâr olup biz kavs-i kuzahın teşkiline dair (Kırk Anbar) serlevhalı mecmû'amızda malûmat-ı muvazzahan ve mükemmele vermiş olduğumuzdan o fıkramız mütalaa buyurulursa hûsul-ı hale hakkında dâhî daha etraflı malûmat alınmış olur.

Ahmet Midhat

7.12 Hulâsa-ı Mâli

Leyl elyel gibi simsiyah olan sakalımda sabahü'l-hayr pîriden nişâne olarak birkaç beyaz kıl zuhûr etmeye başladı. Bunların zuhûru hoşuma gitmemiş ve beni müteessir kılmışsa da kendim kendime teselli vererek bundan ileri gitmez ve safha-ı izârımı tecavüz etmezler derken sakalımın her tarafa galv edince artık sabrım yanıp bî-ihtiyâr dehân-küşâ-i itâb ve âzâr oldum. Bunlar fuzûlî tecavüz-i hudûd ettiklerine nazaran dembeste şerm ve hicâb olacak bir de [Bizi ne itâb ediyorsun. Açılmamış yani güpegündüz olmamış sabah gördüğün var mıdır?

Öyle bir sabah dünyada mütesabbır olmadığı gibi bir cihetine ak düşen sakalın dâhî serâpâ bembeyaz olmaması mümkün değildir.] diye cevap verdiler.

Ah eyyâm-ı şebâb, sahihen fevâtıyla tahassür olunacak eyyâmdır ki ondaki şetâret, ondaki haft-ı hareket, ömrün devre-i sâniyeye [259] inkılâbıyla mübeddel-i sıklet, mütehavvil-i batâet, olur. Ama ne kadar tahassür ne gûna izhâr-ı tesir, olunsa (Mütenebbî) nin [Ve mâ'mâdi eş-şebâb-ı bîmesterd. Velâ yevm-i yemûrrı bîmüstead] dediği o eyyâm-ı nazîre-i nâdirenin bir daha avdeti gayr-i kâbildir öyle olunca va esefâ!

Yine 500 tarihlerinde âlem-i edebi şâdâb eden fazîleden (Ahmetü el-Reccani) nin iş'ar-ı hikmet nisârındandır.

Şâvir sivâke izâ nâbetke nâibetun

Yevmen ve in kunt emin ehli'l-meşûrâtı

Fe'l-aynu tenzuru mâ minha denâ ve neâ

Ve lâ terâ nefsehâ illâ bi mir'âtın

Şair müşârün-ileyh bir adam kadar â'kil ve mütefattın ve gayrihi müsteşâr mu'temen olsa bile yine umûr ve husûsat zâtîyyesinde başkalarıyla meşveret etmesi lüzûmunu beyân sadında der ki:

Halka irâe-i râh sevap edebilir iktidârî hâiz-i ashâb-ı akıl ve kiyâsetten olsak da bir mâde-i müşkileye tesâdüf ettiğin hâlde akıl ve kiyâsetine iğtirâren meşveretten çekinmeyip o mâdeyi mazhar-ı emniyet ve itimâdın olan zevât ile istişâre et zîrâ göz karîb ve bâidi görüyorsa da kendi kendini aynadan gayride göremez. İşte bu kâbilden bir adam da müşkül-küşâlıkla ne kadar meşhur olsa yine kendi nefesine ait bir müşkülü -Tehhâcım envâ'-ı havâtır mâniasıyla- bihakk hodbehod halledemeyeceğinden emanetine vasik olduğu bir muhib-i mahlasın re'yine mürâcaat etmesi lazım gelir.

Selâmet şiir ile benâm olan büleğa-ı Arap'tan (Muhittin Bin Metruh) ve kıtası pîrâye-i bâlâ-yı defter-i üdebâ ve vird-i zeban ehl-i vecd ve hava olmaya şayândır:

Câe'l-azûlu yelûmuni min ba'dı

Eheze'l-ğerâme aleyye fihi me'heza

Ve lâ er'avi lâ enseni ve lâ entehi

An hubbihi fe'l-yehuzze fihi men hezza

İn ‘iştü ‘iştü ala’l-ğarâmi ve in emut

Vecden bihi sebâbeten yâ hebbezâ

Hulâsa-i Mali

Pençe-i sahtgir aşk ve muhabbete yakayı verip iyice tutulduktan ve zimâm-ı ihtiyârım elden gittikten sonra aşk ve muhabbet ne olduğunu ve onda mihnet ve elemle memzûc ne zevk bulunduğunu bilmeyen bir şahıs uzul-ı sûret hayr-ı havahânede beni levm ve tâyib etmeye koyuldu. Lâkin herifin levm ve [260] tâyibi tesirsiz kaldı. Ben tuttuğum meslek-i muhabbetten hiçbir vakit inhirâf edemem. O yoldan geri dönmenin ihtimâli yok. Geri dönmek şöyle dursun. Bulduğum noktada kalmaya bile râzı değilim belki daha ileri gitmek azmindeyim. Bana levm-i lâim sidreh olamaz. Aleyhimde bulunan, istediği kadar hezeyân etsin. Ben bu bezmgâh-ı fenâda bulundukça aşk ve muhabbet üzerinde yaşamak isterim. Bununla beraber sermest câm-ı muhabbet olduğum hâlde azm-dâr-ı bekâ edersem [Her güzınmerd anına dil-i şazende şâd-ı bî-aşk. Sebt-i set bir cerîde-i âlem devâm mâ] neşidesince o vakit hayat hakîkiye-i ser-medyeeye nâil olacağı cihetle o hâl üzere memât bence sermâye-i mübâhat addolunur.

Nazır-ı Rüsûmat-ı Girid Rahmi

7.13 Mütâlaa- Güzel Söz Bulmak Ne Güç!

Güzel söz bulmanın ne kadar güç olduğunu onu bulmaya çalışıp çalışıp da bulamayanlar cümleden iyi bilirler.

Güzel söz bulmak şöyle dursun güzel yâhut güzelce tâbir bulmak bile asrımızın ekser üdebâsı nezdinde müşkilât-ı edebiyeden addolunmakta ve tâbirat-ı müstahsene bulmaya muvaffak olanlar mazhar-ı sitâyîş oldukları gibi güzel söz bulmak iktidârını gösterebilenler dâhî parmakla gösterilmektedir.

Bu tâkat-fersâ müşkülât içinde bîçâre [354] müteşâirlerimiz ne yapacaklarını şaşırırlarsa şaşılır mı?

Vâkıa nasılsa der’uhde etmiş oldukları vazîfe-i edeb-fürûşunun ifâsı pek müşkül!

Söz bulmak, hiç olmazsa tâbir bulmak lazım! Hâlbuki hiçbirisi bulunamıyor.

Ne yapsınlar? Başka çare olmadığını görünce bulunmuş sözlerinden, tâbirlerden birer parça şey alarak bir yere getiriyorlar. Gazel diye meydana atıyorlar.

İşte bu gazel de o kâbildendir!

Mesela Mu’allim Nâcî Efendinin mukaddime neşr olunmuş ve bir hâyli şairlerimiz tarafından tanzîr edilmiş olan bir gazelinin matlaı şuydu:

“Seville hâmem! Sâhât-ı aşk pinhân kalmasın”

“Mûcizât-ı tab’ımı inkâra imkân kalmasın”

Gazel neşr olunur olunmaz “Sâhât-ı aşk” “Mûcizât-ı tab’ım” tâbirlerini münâsebetli münâsebetsiz şiirinde irâd etmeyen şair kalmadı. Hatta ben bile “Söylüyor” redifli gazelimde “Sâhât-ı aşk” dememişsem de

“Sâhât-ı kalbi bî-pervâ lisânım söylüyor”

Mısraında yalnızca “Sâhât” olsun demedikçe bir türlü rahat edememişim.

Bu tâbirler hâlâ ağızdan ağıza gezip duruyor. Şu nazirenin matlâına bakınız. Alınız size bir “Mûcizât-ı tab’ım” daha!

Şairlerimiz mûcizât-ı tab’a o kadar meftûn olmuşlar ki bunun bir beyitte bir defa irâdıyla kanamayıp iki defa irâd edenler dâhî bulunur.

Geçen gün yine “Söylüyor” redifli gazelime nazire olarak “Hicrî” imzası tahtında Tercümân-ı Hakikat neşr olunan gazelin şu beytine:

“Mûcizât-ı tab’ımı inkâra imkân var mıdır”

“Mûcizât-ı tab’ımı her dem zebânım söylüyor”

Hadi tâbirin tekrarını mâzur tutalım. Ya mu’allimin:

“Mûcizât-ı tab’ımı inkâra imkân kalmasın”

Mısraı meydana dururken:

“Mûcizât-ı tab’ımı inkâra imkân var mıdır”

Demekte karîhadan şiir söylemek mi sayılacak?

İntikâdı sadedinde bulunduğum nazireye dikkat olunsun:

“Ben sükût etsem de âsârım sükût etmez benim”

“Fikrimi dünyaya fikr-i câvidânım söylüyor”

Beyti malûmun “Levh-i mezar şair” ‘unvânlı kıtasının:

“Ben nihân oldumsa âsârım nihân olmaz durur”

“Şânımı ahlâfa seyyid-i câvidânım söylesin” [355]

Beytinden,

“Bir şehid-i aşk cânânım kemâl-i aşkıma”

“Meşhedimden çağlayan hûn-ı revânım söylüyor”

Beyti mu’allimin yine o kıtasının:

“Meşhedim mahşer kesilmiş bende yok sözden eser”

“Kaza-yı renginimi hûn-ı revânım söylesin”

Beytinden,

“Tîşe-i aşkın bana ettiklerini söylemem”

“Ta esâsından yıkılmış hânümanım söylüyor”

Beyti dâhî yine kıta-i mezkûrenin:

“Bir zaman ben söyledim kim bildi bundan böyle de”

“Gönlümün hâlin yıkılmış hânümanım söylesün”

Beytinden alınmış, hem de acemicesine alınmış şeyler değil midir?

Ben:

“Dinle sevenler hâme-i mûciz-beyânım söylüyor”

Demiştım. Hicri:

“Dinleyin bak hâme-i mûciz-beyânım söylüyor”

Buyurmuş. Bedri de:

“Râz-ı aşkı hâme-i mûciz-beyânım söylüyor”

Demiş. Fesuphanallah! Şimdi bunlar nazire mi oldu?

Mamafih Bedri’nin bir istidâd-ı şairaneye mâlik bulunduğu yukarıda gösterdiğim iktibâslarda izhâr ettiği maharette anlaşılmakta olmasıyla terakkîyi bu yolda değil, söz bulmaya çalışmış mesleğinde aramasını kendisine kemâl-i hulûs ile tavsiye eylerim.

Şeyh Vasfî

7.14 Şikemperverliğin Şairânesi yahud Şiirin Şikemperverânesi

Her sınıf-ı ehl-i san’at arasında bir şöret-i mahsûsa peydâ edebilmek o san’atta âsâr-ı nâdîde vücûda getirerek halkın nazar-ı istiğrâb ve istihsânını celb etmeye tevakkuf eder.

Vâkıâ bir ehl-i san’at sâir san’atdaşlarının dâhî îmal etmekte oldukları bir şeyi onlardan daha zarîf ve nazar-ı rabbe bir sûrette îmal etmekle de mütemeyyiz ve müştehir olabilirse de bunun emsâli nadir olmayacağından şöretin o türlü “Mahsûsa” kaydıyla tavsîfe şayân görülemez.

Mesela bir şair-i gazelserâ o yolda emsâline isti’lâ etse dâhî kendisinden evvel gazel tarzında nazım iş’ar etmiş pek çok şuâra bulunacağından bir meslek-i nazmın muhtera’ sayılamayacağı cihetiyle nâm-ı bittab’-ı muhtera’n mesâlik-i edep sırasında yâd olunamaz.

Ezcümle “Kemalettin İsmail İsfahan” iş’ar-ı fusahâsındaki cezâlet-i mâni cihetiyle asrının kemâl-i âşinâ olan üdebâsı lisânından [356] “Hallâk ma’nâ” ‘unvân-ı celilini almış olduğu hâlde yine İran Edebiyatı muhtera’larından addolunduğu yoktur.

O asırda tabiat ve mârifet şairânece kemâle mu’âdil birisi bulunup da bir de meslek-i mahsûs edep-i ihtirâ’ına muvaffak olmuş olaydı şüphe yoktur ki Hallâk mâ’nâ ‘unvânı

kemâl-i bedel ona verilmiş ve kazanacağı şöhret-i ihtirâ'-i kemâlin şöhret-i belâgatına kıyas kabul etmeyecek bir derece-i âliyye vâsıl olmuş bulunurdu.

Şöhret-i mahsûsa iktisabî için az çok ihtirâ' lâbüddür. Fakat o kuvve-i mümtâze-i fikriyeyi cenab-ı mübdi'ü'l-insan herkes ihsân etmemekte olduğundan şöhretin bu nev'ini iktisâba muvaffak olanlar madûddur.

İnsanda muhabbet-i şöhret muktezâ-yı cibillet olmakla meşâhirden olmak ârzûsunda bulunmayacak bir adam yoktur.

Kıyas-ı mücerrebenemize göre "Târek-i dünyayım!" diye ihtiyâr peygûle-i uzlet ve intişâr-ı âvâzedden gûyâ mücânebet eden erbâb-ı himmet dâhî bu zeminde iştiâr edegeldiklerinden bunlarda da ârzû-yı şöhret bizim gibi ehl-i dünyadan az olmasa gerektir.

Hırs-ı iştiâr en ziyâde şairlerden âşikârdır. Hatta şair olmak istîdâdında yaratılmamış oldukları hâlde kendilerini âleme şair olarak satmak heves-i garîbinde bulunan bîçârelerde dâhî mâ' ziyâdet vardır

Bir kere düşünölsün. İnsan kendi fikrinin mahsûlü olmayan bir eseri benimdir diye 'umûmen nazargâhta vaz' etmek ve bir gün olup da eserin asıl sahibi meydâna çıkınca kendisinin ne kadar çirkin bir mevki'de bulunması lazım gelebileceğini hiç düşünmemek ne cinnettir!

Tercümân-ı Hakikat gazetesinin kısım-ı edebisini mütalaa edenlerin mâlumu olacağı üzere bu tahf-ı merak, yânî kendi nâmına neşretmek için başkasının âsârını istîrâk zamanımızın adamlarında daima görölmekte olan hâllerdendir.

Bu kâbilden olan irtikâblar hep şöhret kazanmak için ihtiyâr olunmuş şeyler değil midir?

Bu yolda iştiâr hevesinde bulunanlar her vech ile mugâyir-i edep olan bir tarife sülûk etmiş ve şöhret bulalım derken kendi kendilerini terzîl eylemiş olacaklarından nezd-i ukalâda mâzur tutulamazlarsa da şuâradan bir sınıf vardır ki zamanlarında ittihâz olunan mesâlik-i edepten hiçbirinde teferrüt edemeyeceğinden fâriğ olamadıklarından kalemlerindeki iktidârî bir tarz latife-perdâzane-i ittihâzına sarf ederek o yolda kesb-i şöhret ve celb-i rağbet eylerler. [357] Bunların mizah-ı edibâne kâbilinden olan letâ'if-i şiiriyesi tıbâ-ı latife-i ashâbı nezdinde daima makbûl olur.

Bu meslekte iktisâb-ı muvaffakiyet dâhî zarâfet-i tab'a, iktidâr-ı kaleme mütevâkîf olduğundan latîfe-perdâzlıkla şöhret-yâb ve mergûb-ı ölü'l-elbâb olmuş şair biraz nâdirdir.

Nasıl nâdir olmasın ki meyl-i keyyisi ciddiyete olan akl-ı hâkimîyi muvakkaten olsun hezliyyâta imâle için vücudu lazım gelen letâfet-i ifâde, zarâfet-i fevkalâde kolaylıkla ele geçirilir hünelerden değildir?

Her millette kalemini bu vadiye sevk ederek bihakk şöhret alanlar bulunduğu gibi millet-i İslamiye'de dâhî bulunur.

Mesela İran Edebiyatı gözden geçirildiği hâlde latîfe gûyân acemden Şeyh Said, Ubeyd-i Zakanî, kâni görüleceği gibi bir de “Ebu İshak Şirazî” ye tesâdüf olunur.

Ebu İshak “Halef-i te'arruf” sözüyle âmil olarak şiirde muâsırları olan şiireden hiçbirinin mesleğine uymaz bir çığır açıp kesb-i mârûfiyyet eylemiştir.

“Şikemperverliğin şairanesi-yahud-şiirin şikemperverânesi” işte bu zâtta görülmüştür.

Ebu İshâk daima at'ime üzerine şiir söylerdi. İş'arı bittab'-ı iştiâengiz olmakla zamanının zârifesi beyânında “Ebu İshâk'ın iş'arı ağniyâ için nâfi olsa bile fıkra için pek muzırdır” sözü tekrar ederdi.

O asrın meşâhir-i şiiresi âsârından bir haylisini kendi mesleğine tevfiyen tazmin ederek bu sûretle de iktidâr-ı tab'ını âleme göstermiştir.

Hafız-ı Şirazî ile Selmân-ı Sâvecî, Ebu İshak'ın en ma'ruf muâsırlarından olmalarıyla en ziyâde bunların ebyât-ı meşhûrasından istediği mısraları alarak meslek-i mahsûsu üzere bil'tazmin iş'arında irâd ederdi.

Selman'ın “Değer” redifli gazel-i meşhurundan:

Mî burd sevdâ-yı çeşm-i müsteş ez râhem diger

Ez kucâ peydâ şud în sevdâ-yı nâgâhem diger

Hest der men âteşi pinhân nemi dânem ki çist

În kadr dânem ki hemçûn şem'mî kâhem diger

Her şebi gûyem ki ferdâ terk-i în sevdâ kunem

Taze mî gerded hevâyî her sehergâhem diger

Zindegâni ki ney der ferâkat ger çünîn hâhed güzeşt

Ba'd ez yanım zindegâni bes nemi hâhem diger [358]

Yâr gendum kun harman sûz sünbül mûy-i men

Cû be-cû ber bâd hâhe dâd çun kâhem diger

Beyitlerini Ebu İshak bir vech-i âti merc ve tazmin eylemiştir:

Mî bured sevdâ-yı âş ser ki ez râhem diger

Ez kucâ peydâ şud în suğrâ-yı na-kâhım diger

Kayyime ve arm hest sûzi ve ân nemi dânem ki çist

În kadr dânem ki hemçün rişte mî-kâhem diger

Her şebi gûyem ki ferdâ rûze hâhem daşten

Bûyi giyâzân be-gerdânend seher-kâhem diger

Der azâb-i cû' eger imşeb bûd hâlem çü duş

Ba'd ez yenim zendegâni bes nemi hâhem diger

Nân-ı ateş rûy-ı biryân sûz hân ârây-i men

Cû be-cû bir ber bâd-hâhed dâd çün kâhem diger

Hoca hafız o vakit dâhî şöhretçe sâir şiire gibi Selman'a da gâlip ve hulk onun iş'arına daha ziyâde râgıb bulunmakla Ebu İshâk'ın tazmînatı ekseriyet üzere ebyât-ı hafızdan vâki olmuştur.

En ziyâde tahf olan bazı tazmînatını gösterelim:

Hafız

Bede sâkî mî bâkî ki der cennet ne-hâhî yâft

Kenar-i âb rûkn âbâd ve gülkeşt musallâra

Ebu İshak

Ber nec zerd u sabunî eğer darı ganimet dân

Kenar âb-ı rûkn âbâd u gülkeş masla ra

Hafız

Ez aşk nâ-tamam mâ-cemal-i yâr müstağni nist

Ber nek ü bûyi ve hâl u hat çeh- hâcet rûy-ı zibâra

Ebu İshak

Çe ârâyı be-meşk u za'ferân-ı ruhsâr pâlûde

Ber nek ve bûyi ve hâl u hat çe hâcet rûy-ı zibâra

Hafız

Figân ki yen lüliyân şûh şirin kâr şehri aşûb

Çünân burdend sabır ez dil ki terkân hân yağmara

Ebu İshak

Cemâl bera-ı büryan ve hüsn dünbe-i keşkin

Çünân burdend sabır ez dil ki terkân hân yağmara

Hafız

Gazel güfti ve der sıfti beyâ ve hoş be-hân-ı Hafız

Ki ber nazm-i tü efşaned felek akd-ı süreyyâra

Ebu İshak

Begu be-İshâk vasf-i hûşe-i engur miskalı

Ki ber nazm-i tü efşaned felek akd-ı süreyyâra

Hafuz

Men eğer nikem ve ger bed tû buru hodrâ baş

Herkesi an durüd âkıbet kâr ki keşt

Ebu İshak

O eğer tuhm ve giya kâr du tû seyr ü piyaz

Herkesi an durüd âkıbet kâr ki keşt [359]

Hafız

Nâ-ümidem mekun ez sâbıka-ı lutf-i ezel

Tû pes perde çe dâni ki hû best u ki zîşt

Ebu İshak

Her katâ'if nâ-tevân guft ki an düşâ bist

Tû pes perde çe dâni ki hû best u ki zîşt

Hafız

Ne men ez halvet[^]-i takva be-der üftâdem ve bes

Pederem nîz behişt-i ebed ez dest behişt

Ebu İshak

Ne menem der taleb-i nân ki ez behr-i gendum

Pederem nîz behişt-i ebed ez dest behişt

Hafız

Yâr eger nenişest bâ mâ nist cây-ı îtiraz

Padişah-i kâmurân bûd ez ked-ayân âr daşt

Ebu İshak

Ger müza'fer bâ ades nenişest cürm-i sofra nist

Padişah-i kâmurân bûd ez ked-ayân âr daşt

Hafız

Ez la'l tû geriyâbem engüşteri-i zinhâr

Sad melek-i Süleymanem der zîr-i nekin başed

Ebu İshak

Ger hâtem-i men sâzend ez halkacuy-i kandi

Sad melek-i Süleymanem der zîr-i nekin başed

Hafız

Her gû nekuned fehmi zeyn kilk hayâl-engiz

Nakşê nehurem ez hûd sûretger çîn başed

Ebu İshak

Ber nakş-i şükr bûre an kes ki hatâ-kird

Nakşê nehurem ez hûd sûretger çîn başed

Hafız

An nist ki hafız râ rindi beşud ez hatır

Kân sâbika-ı pîşin tâ rûz pesin başed

Ebu İshak

Meşenev ki arûs nân ber kuned dil ez büryân

Kân sâbika-ı pîşin tâ rûz pesin başed

Hafız

Anan ki ki hâk ra be-nazar kimya kunend

Âyâ bûd ki gûşe-i çeşmi bema kunend

Ebu İshak

Kiya pezan seher çu sergüle va kunend

Âyâ bûd ki gûşe-i çeşmi bema kunend

Hayran der an zer bin dendân güle and

Anan ki ki hâk ra be-nazar kimya kunend

Hafız

Ma'suk çün nikâb zerh ber nemi keşed

Herkes hikâyeti be-tesavvur çerâ kunend

Ebu İshak

Çün der derûn her beze vâkıf neşud kesi
Herkes hikayeti be-tesavvur çerâ kunend

Hafız

Gûyend seng lâl şevd der makâm-ı sabır
Ârı şevd ve lik be-hûn ciğer şevd [360]

Ebu İshak

Gûyend rûy serh zebr yan şevd berenc
Ârı şûd ve lik be-hûn ciğer şûd

Hafız

Der tengnay hayretem ez nahvet rakib
Yarab mebâd an ki keda muteber şevd

Ebu İshak

Rûğen çör bahtem ba'des nan kerem guft
Yarab mebâd an ki keda mûteber şevd

Hafız

Ber vay zâhid hodbin ki ez çeşm men ve tu
Raz in perde nihânist ve nihân hâhed bûd

Ebu İshak

Bir vay gülle-i bez gâle ki ez dîde-i tü
Raz in perde nihânist ve nihân hâhed bûd

Hafız

Halka-i pîr meğânım eze ezel der gûşist
Bir hema nîm ki bûd yem ve hemân hâhed bûd

Ebu İshak

Halka-i sofra-i nanem ez ezel der gûşist

Bir hema nîm ki bûd yem ve hemân hâhed bûd

Hafız

Çeşm bed dur ez hâl tü ki der arsa-ı hüsn

Beydakı rand ki bir dâz mâ ve hurşid gerü

Ebu İshak

Bir lubb-i arsa-i hân şah muzafer zenhûd

Beydakı rand ki bir dâz mâ ve hurşid gerü

Hafız

Visâl-i û ez umr-i câvidân bâ

Hudâvende mera ân de ki an be

Ebu İshak

Ez burak nist çizi der cihân be

Hudâvende mera ân de ki an be

Hafız

Vakit ra ganimet-dan an kadr ki betevânî

Hasıl ez hayat ey can ân dem est tâdânî

Ebu İshak

Her zamanki deryabî nân-i kerem ü būranî

Vakit ra ganimet-dan an kadr ki betevânî

Ve ez pey çünîn levni ger resi be sâbûni

Hasıl ez hayat ey can ân dem est tâdânî

Bu kâbilden olan tazmînâtından dolayı Hoca Hafız Ebu İshak'a Selman'dan ziyâde münfa'il bulundurdu.

Hatta merviyât-ı meşhûradan olduğu üzere bir gün Hoca Hafız o zaman müracaatgâh erbâb-ı irfân olan Şeyh Nimetü'llah'ın nezdine giderek esnâ-yı müsâhabette şeyhe “Ebu İshak bizim iş'arımızı at'ime ile âlûde ediyor.” Diye sûret-i şikâyet göstermekle şeyh derhal Ebu İshak'ı huzuruna çağırıp o yolda nazm-ı iş'ar [361] etmekten artık vazgeçmesi münâsip olacağını imâ edince Ebu İshak “Efendimiz! Fenâ mı ediyorum? Onlar cemâl-i hûbandan dem vuruyorlarsa bendeniz de Nimetü'llah-ı senâda bulunuyorum.” Demiş ve bu cevap-ı zarîfâne üzerine Şeyh ile Hoca Hafız bî-ihyâr tebessüm ettiklerinden Ebu İshak bundan müsaade mânası çıkarıp mesleğinde devam eylemiştir.

Ebu İshak serâser evsâf-ı at'imeyi hâvî manzum bir kitap yazıp “Kenzü'l-İştihâh” tesemmiye etmiştir.

Kenzü'l-İştihâ da câbecâ:

Hikâyet ades ü sofrâ-ı halilü'llah

Zemin-i mepres ki medâh-ı nimetü'llahıme

Gibi beyitler irâdiyla Nimetü'llah'a arz-ı tâzim eyler.

Asrında Hafız gibi Selman gibi büyük şairler mevcutken iş'ar-ı ceddiye nazmıyla ispat-ı vücut etmeye nefsinde iktidâr göremediği cihetle ibkâ-yı nâm için latîfe Gavlak Vadisi'ne sapmaya mecbur olduğunu Kenzü'l-İştihâ'nın mukaddimesinde söyler.

Vâkıâ merhum:

Bedağ serke ü ceriş-i bîtelhî reftim ez dünya

Velâkin şîr-i şiretim bîmend-i tâ cihân-ı bâşed

Beytinde iddia ettiği vech ile ibkâ-yı nâmı muvaffak olmuştur. Fakat bıraktığı âsâr-ı şikemperverân dehrî şirin mezzâk etmekten başka bir şeye yaramadığı cihetle:

Hân-ı keşide emmez sahan gaf tâ begaf

Hem kâse-i kecaset ki ayd-ı beraberim

Yollu tabahâne fahriyeleri pek tatsız düşmüştür.

Bu meşrepte, bu tecellide olan şairler edebiyata değil, eğlenip eğlendirmeye hizmet ettiklerinden hakikat-perverân şiire ile münâsebetleri yalnız mevzûn söz söyleyebilmekten ibâret kalır.

Hakîkatte edebiyat, edep lafzının câmi' olduğu mâni-i âliyyeyi insanın levha-ı vicdanına nakşedecek derecede hâiz-i tesir olan bâliğ sözlerdir.

Bu mânaca âsâr-ı Ebu İshak ile edebiyat arasında ne münâsebet bulunur?

Edeb ta ciset ez nûr İlâhî

Bana bir ser-i ber vehze ca ki havâhî

Beytini tenvir eden tac-ı edebi işçe tablasına tahvil edecek kadar abdü'l-batn olmakla [362] iftihâr edenler zevk-i revhânî-i edebiyattan mahrum bulunuyorlar demek olur.

Bir edip vazîfe-i esâsiyyesi milletin efkârını terbiye ve i'lâ etmeye çalışmak olduğunu bileceği cihetle hezliyyât ile iştigâli nefsine zel görür.

İnsan şöhret ararsa bu yolda aramalıdır ki hüsn-i îfâsına çalıştığı hizmet-i millîyenin neşredeceği âvâze-i sayyid-i nebî gibi her işitenin fikrine itlâ bahş olsun.

Mu'allim Nâcî

7.15 Matbaalar

Malûmdur ki ilk matbaa Mayans'ta 1443 sene-i mîlâdîsinde küşâd olunmuştur. Fakat bu san'at-ı mucizkâraneye her yerde hangi tarihlerde beda olunduğunu bilmek fâideden hâlî değildir.

Paris'te ilk matbaa 1369'da küşâd olundu. Berlin'de bir asır sonra yânî 1578'de ilk matbaa açıldı. Bu zamana kadar Avrupa'da başlıca şehirlerde açılmıştır. Matbaaya en sonra mâlik olan şehirler şunlardır:

Cristiana 1606. Philadelphie 1686. Petersburg 1711. Kebik 1764. Maderas 1776. Buenos Aires 1789. İskenderiye 1798.

Bu asrın ibtidâsında New Orleans'ta henüz matbaa yoktu. Orada ilk matbaa 1703'te açılıp Reyyujane Yenru'da 1713'te tesis olundu.

Bourbon îtâsının birinci matbaası 1761'de ve Odessa'nın 1760'ta açılıp 1730'dan sonra matbaalar çoğalıp elyevm hiçbir kasaba bile yoktur ki matbaası ve gazetesi bulunmasın.

Amerika hükümet müctemiasıyla Kanada’da 13402 gazete vardır. Bir senede bin gazete artmıştır. On sene evvel buralarda 5617 gazete olup 1783’ten 1784 senesine kadar 473 gazete arttı. Geçen [405] sene yevmi gazetelerin mukadderi 1137’den 1254 adedine varıp haftalık gazeteler 9062’den 10067 adedine vardı. Ve aylık gazeteler 1091’den 1499 adedini buldu.

Ya on senede ne olur?

İlâvemiz

Devlet-i âliyyede ilk matbaa 1135 sene-i hicriyesinde açıldı ki bundan 167 sene evvel demektir. Milâdın tahminen 1781 senesi eder. Bundan yarım asır mukaddem Takvim-i Vakayi serlevhasıyla ilk resmî tesis olunup kırk bir sene evvel dâhî Ceride-i Havadis ilk gayri resmî gazete olarak zuhûr eyledi. 1280’den sonra ‘umûmen nîmresmi gazeteler yapılmaya başlandı. El yevm ne kadar gazete bulunduğunu iki gün evvelki nüshamızda haber vermiştik.

7.16 Ruhi’de Azim-i Ciddi

Edebiyat-ı Osmaniye’nin dakâyıkına vâkîf addolunan üdebâ-yı muâsırın içinde müştehir ve pek çok âsâr-ı edebiyye îcadına muktedir olanların biri de Veys Paşazade Rûhî Bey Efendi olduğu vâreste-i kayd-ı tariftir.

Rûhî’deki iktidâr-ı kalemi herkesin müselleme olduğu hâlde şimdiye kadar bir mecmû’a-ı iş’ar neşrine olsun muvaffak olamayışı eski zaman şairleri gibi revîş-i lâubâliyaneye mâil bulunmasından neşet etmekte olduğunu dâhî bilmeyen yok gibidir.

Hatta geçenlerde tertibini der’uhde ve îlân eylemiş olduğu nezkiretü’ş-şiirenin şimdiye kadar uç göstermemiş olması dâhî Rûhî’nin bu hâl-i rindânesi âsârından olmakla kendisine:

Âlemi uzamaktadır Rûhî bu ihmâlin senin

Yollu ta’rîzde bulunanlar az değildir.

Bu kere mûtemed-i âliye bir râviden kemâl-i memnûniyetle haber aldığımızıza göre Rûhî artık lâubâlilik mesleğinde devamdan usanmış ve dünyada ihsân-ı meslek sa'y olduğuna cidden inanmıştır.

Binaen aleyh tertibini âleme karşı vaat ettiği tezkiretü's-şiirenin bir gün evvel meydan-ı intişâra çıkmasına çalışmakta olup bir taraftan da hükm-i meşhûr ibn-i atâ İskender'inin hükmünden müntehâb olan parçaları bir kitap olmak üzere tercüme ile meşgûl ve evvelce tertip etmiş bulunduğu mecmû'a-ı iş'arını dâhî bugünlerde neşre muvaffak olması kavîen memûlmüş.

Rûhî gibi erbâb-ı isti'dâdın yazabilecekleri âsâr-ı ceyyidenin kuvvede kalmasına ne kadar [419] teessüf olunursa bunların fa'âle çıkmasıyla dâhî o kadar iftihâr olunmak tabîidir.

Rûhî'nin şu âzim-i ciddisine sezâvar tebrik buluruz. İnşallah âsâr-ı âzmine görmekle de bahtiyâr oluruz.

Cihânda varsa mes'ûd olan çalışkandır

Olur karin-i sefâlet çalışmakla kişi

Tarîk-i bâdepereste harâbe-zâra çıkar

Bırak şu meslek-i irfâna uymayan revîşi

Mes'ûd-i Harâbâtî

7.17 Moliere'in Bir İmzası

Geçen haziranda Aleksandre Dumas'da bir kitap müzâyedesinde bulunarak satılan eşya meyânında Fransız müellif-i meşhûru Moliere'nin imzası havı bir levha meydana çıkarılmakla bunu iki bin altı yüz yirmi beş franka kadar artırarak mübâya'a etmiş.

“Deniz” nâm-ı yeni oyununu tiyatroda meşk ettirirken işbu imzayı Fransız Tiyatrosu nâmına hediye eylemiş ise de bir hediye ne kadar kıymetli olursa olsun sûret-i ihdâsında nezâket olmazsa makbûle geçmeyeceğinden şair müşârün-ileyh asıl bu cihete riâyetle tiyatro mektubuna şu latif mektubu yazmış:

“Bu yadigâr-ı kıymetdârı yalnız tiyatronuza takdim maksadıyla mübâyâ’a eyledim. Moliere benim [447] hânemde bulunursa bir telmizin hânesinde bulunmuş olur. Tiyatronuzda bulundukça kendi familyası meyânında sayılır.”

Ahmet Midhat

7.18 Tercümân-ı Hakikat

Talebe-i ulûm efendilerde Edebiyat-ı Osmaniye’nin terakkîsine hizmet-i iktidârı ve bu iktidârın mûcib-i iftihâr olan âsâr-ı kıymetdârı görüldükçe hiç şüphe etmeyiz ki bizimle beraber bilcümle terakkîci yani sûhan gönüllerinde bir memnuniyet-i fevkalâde hissetmekte ve talebe-i kirâm içinde erbâb-ı kalem için medâr-ı mübâhat addolunacak zevâtın gittikçe çoğalmasa ârzûsunda bulunmaktadırlar.

7.19 Münâcat

Vakit-i garip hulûl etmiş, artık şehriyâr şâşaa-bâr nehâr kerdûne-i zafer şi’ârından kemâl-i ‘azamet ve vekâr ile iniyor.

Vech-i rahşânını nazarlardan nihân eden sahâbe-i tâbân isminde bıraktığı memdûd ve zerendûd izleri muhâfaza etmekle beraber in’ikâsat erguvanî renk ile âfâkı müstağrik-i envâr eyliyor.

Küre-i kamer ise kubbe-i firuze-fâm içinde mu’allak bir fânus-ı zerrin gibi kenâr-ı ufukta cümbüş-nümâ oluyor. Pertev-i latife çemenzâr üzerine bî-tabana düştüğü hâlde perde-i cihân-pûş-ı leyl dağ başlarını örterek sath-ı sahrâya doğru meylediyor.

Bu saat, tabiatın hülûl etmekte olan geceyle uzağa gitmekte bulunan gündüz beyninde iktisâb-ı şevk-i cedîd ve hâlik-i leyl ü nehâra doğru ref'-revi ümit ederek bir lisân-ı belîğ ile kudret-i fâtırasına karşı mütehayyirâne arz-ı ta'zîmat-ı mukaddese eylediği o zaman tabiat, kâinat tarafından pîşgâh-ı Allah'a takdim olunmuş bir kurban-ı mutîye döner.

Kâinat bir taabbüdhâne-i bî-kerândır. Küre-i zemin anın mihrâbı, âsumansa kabesidir.

Tamamıyla müşâhede edemediğimiz zulmet-ârâ kevâkib latihası -Ki şu künbed-i laciverdî derûnuna bir nizam-ı bedî üzere serpilmiştir.- Taabbüdhâne-i münevverimizin mukaddes kanâdilidir.

Reside-i nefes-i vâpesin olan nehâr-ı muciz-i âsâr tarafından gark-ı renk edildiği hâlde garip âfitaptan tulûya kadar hafif bir rüzgârın ib'âd-ı küre-i nesîme doğru parça parça sevk edip gezdirdiği latif bulutlar dâhî o taabbüdhânenin buhûrat-ı mukaddesesidir ki tabiatın da perestiş etmekte olduğu mâbud-ı a'zama doğru su'ûd eder gider.

Lâkin bu taabbüdhânede hiç sedâ yok. Şehinşâh-ı kâinatın meddâh-ı kudsîyesini kendisine doğru i'la edecek hayat-ı erbâb-ı tertil nerede? Her şeyi sâkit. Bu sükût-ı 'umûmî içinde yalnız gönlüm söylüyor. Sedâ-yı kâinat benim his-i derrâkânemdir.

Bu dîlcü sedâ-yı mütevâlî, eşi'a-ı ahîr-i nehâr ile, ecniha-ı rüzgâr ile bir bûy-ı zey'-i hayat gibi kıbel-i rahmâna doğru teâlî ederek serâser kâinatı güyâ verip el âlemine arz-ı ubûdiyyet için benim rûhumu tabiata ilkâ eyler. [505]

Şuracıkta yalnız olduğum hâlde Mevla-yı mükevvenâtın bir nigâh-ı rahmetini istid'â yolunda fezâ-yı bî-müntehâyı Allah âvâzesiyle doldurmaktayım.

Kibriyâgâh-ı rahmet-penâhından âhenk-i 'umûmî-i kainâtı işitip duran Hudâ elbette benim âzametine karşı cümleden ziyâde hayret ve nâm-ı âlemgirini anmakta cümle ile yek-zebân olan idrâk-ı âcizimin zemzemesini de işitir.

Tebcîlât-ı bî-nihâye sana ey zâtının ve ma'sevasının asıl akdesi olan vücut-u vâcib!

Sen ki bir nazarla eb'âd-ı nâmütenâhî bî-mezâhir âsâr-ı kudretinle mâlâmâl edersen hâlikisin, mürebbi-i abralmasın, rûh-ı kâinatısın İlahi!

Böyle bin nâm ile yâd olunduğun, hiçbirisiyle de bihakk tarif olunamadığın hâlde sana cidden îman edenlerdenim.

Senin sözünü işittiğim hâlde dâhî kelimât-ı îmaniyemi kâinata karşı zîver-i zebân îkân eder dururum.

Fezâ-yı hayret-fezâ nazar-ı ihlâsımda bir mu'arrif azametindir. Bana küre-i arz nümûne-i ihsânını, sâir kerrât-ı encüm dâhî şaşaa-ı nûr-ı bî-pâyanını gösterir.

Senin vücudun kendinden olduğu hâlde bütün mahlûkatın vücudu sendendir. Her şeyde görülürsün!

Kâffe-i kâinat senin sûret-i mâneviyyeni musavverdir, benim rûhum ise kâffe-i kâinatı mutasevverdir.

Fikrim tecelliyât-ı rengarengini temâşâ ile her şeyden seni istidlâl ederek her yerde sana taabbüt eyler.

Fikrim kendi kendinin perestişkâr hayrânıdır. Mâ-i pâk içinde aks-ı hûrşîd-i rahşan görüldüğü gibi kendisinde de seni görüyor.

Ey hasenâtım ve ihsân-ı âzim sahibi! Bu îmanda sana takdime şâyân addolunacak bir şey değildir. Her yerde seni ararım, seni severim, senin âşıkıyım.

Rûhum az bir zaman hâriçte devrân için kanun-ı mümkün hikmetinden sıçramış bir şerâre-i cevâle-i aşktır ki dert-âzmâ-i hicrâ'n olalı asıl nûrânîsine avdet ârzû-yı şedidiyle sûzân olmaktadır.

Teneffüsüm, tefekkürüm, tevehhüdüm hep seninledir. Gıtâ-yı vech-i cemilin olan âlem-i şehâdet çeşm-i hâk-ı beyânıma göre şifâ'dır. Tabiatın en gizli köşelerinde seni keşfederim. Hangi mahlûkunu takdis etsem seni takdis etmiş olurum.

Âlem-i senâm peydânız bilişim sana daha ziyâde takrib içindir ki âlemde ve kezâ fezâda [506] cünbâni-i şefik bir revz-i nevezhûrun telvîn eylediği hava-yı nesîmîyi şakkedip yüksek dağların tepelerini lâli-i lâmia ile tezyîn etmeye başlar bana öyle gelir ki arş-ı âzâmın aralanarak bir mecrâ-yı nûr açılıyor da âleme envâr-ı kudsîyeni saçmaya başlıyor.

Vakt-i zevâlde konuşan ziyâ-yı hayat bahşına müstâğrak evvelce hevesimin en ziyâde kesb-i kuvvet ettiği şu zamanda dâhî hisseylediğim hep senin fâzıl ve hikmetin, hep senin avn-ı kudretindir.

Gece, kavâfil-i kevâkibini istediğın gibi rûberû ve âlem-i hâbîdeyi mestûr perde-i siyah ettiğı zaman azamet-i latîfe-i leyli tefekkür eyleyerek tenhâ kalınca bu sükûn, bu sükût, bu zulmet içinde rûhum sana daha ziyâde mütekarriben taabbüdle meşgûl olur.

O şeb-i tarîkte beni bir rûz-ı rûşen-i derûni tenvîr eylediğı sırada bir sedâ-yı rûhanî işitirim ki me'li daima var bulunmamı tavsiyeden ibâret bulunur.

Evet! Daima ümidvar ihsânınım. Sen her biri mevcudiyetle doldurduğın hâlde benim eyyâm-ı hayatımı bu cihân-ı fâninin eyyâm-ı madûde-âmîziyle hem hesap etmezsın zannederim.

Seni her yerde hâlik ve hâfız görüyorum. İcâda muktedir olan i'dâma tenzil etmez.

Şâhid-i şanın, mutmain-i ihsânın olduğım hâlde hayat-ı ebedîyye âyâm-ı nâ'mâdûdunu bekliyorum.

Zulmet müthişe-i mevnin beni ihâtası rûhuma hevl-endâz olamaz. Fikrim bu zulmetin ilerisindeki nevri de görüyor.

Mevt beni sana takrîb eden derecâtın en âlîsidir. O seninle benim aramızda zevâlini müştâkane ârzû edegeldiğim bir hâildir. Şu dakika zevâle sür'at-i hülûl ihsan eyle. Eğer bir serâser besteye mebnî te'hir-i telâkkî buyurulacaksa sedâ-fezâ-peymâ-yı istigâsemi işitmeye olsun tenzîl et.

Kihân ve mehân, hâsılı bütün cihân mel'enci-i sâye-i siyânetindir. Bundan hiçbir zaman ayrılmayan iftikâr için senden başka bir zâhir-i kadîr yoktur. Fakirini inâyetinle iğnâ eyle. Cismimi nâm eyle, canımı ümit ile besle. Zulûmât-ı havas içinde husûf hâline gelmiş olan fikrimi in'itâf-ı nazar-ı şefkatinle münevver kıl. Vicdânımı güneş şebnem cezbeder gibi daima kendi tarafına cezbet.

Mu'allim Nâcî

8. SONUÇ

Tanzimat döneminden sonra ortaya çıkan gazete ve dergiler, içlerinde barındırdıkları sosyal, bilimsel, edebî yazılar dolayısıyla devrinin sanat ve kültür hazinesi olarak görülebilir. Bu dönemden sonra ortaya çıkan yenilik ve gelişmeler bu yayın organları vâsıtasıyla takip edilmiştir. Bu sebeple işlevsel olarak edebiyat tarihi açısından arşiv niteliği taşımaktadırlar. Gerek uzun soluklu süren yayın dönemi gerekse içerisinde bulunan önemli şahsiyetlerle sanat okulu niteliği taşıyan Midhat Efendi'nin öncülüğündeki Tercümân-ı Hakikat gazetesi, nicelik ve nitelik bakımından dolu dolu bir süreç yaşamıştır. Gazete her ne kadar edebiyat ağırlıklı olsa da fizik, kimya, biyoloji, tarih gibi hemen hemen her alanda yazıları bünyesinde barındırmaktadır. Halkı eğitmeyi ve onlara yeni şeyler öğretmeyi amaçlayan bu yazılar büyük bir bilgi birikimi taşımaktadır. Âdeta edebiyat okulu görevi gören gazetede bu birikimin oluşmasını ve yönetilmesini Midhat Efendi sağlayacaktır.

Çalışmanın asıl amacı ansiklopedik değer taşıyan bizzat Ahmet Midhat Efendi'nin Tercümân-ı Hakikat gazetesinden kendisinin seçtiği Müntehâbât-ı Tercümân-ı Hakikat isimli eserin 3. cildinin düzenlemesini yapıp günümüz harflerine aktararak edebiyat tarihine kazandırmaktır. Bu ansiklopedik eser 1. cildi 800, 2. cildi 800, 3. cildi ise 580, toplamda 2080 sayfadan oluşmakta olup edebiyat külliyyatı değeri niteliğindedir. Bu konuda yazılmış Güngör Varıcı'nın tezi Müntehâbat-ı Tercümân-ı Hakikat'in 1. cildini barındırması sebebiyle emsâl niteliği taşımaktadır. Bu çalışmanın oluşmasında yol gösterici bir rol üstlenmiş olan tezinde Varıcı, eserin incelemesini, tahlilini, fihristini düzenlemiş ve yeni harflere aktarımını yapmıştır.

Çalışmamızda öncelikle eserin tamamı okunup tahlilî fihrist bölümü oluşturulmuştur. Eserde bulunan her bir metin incelenip aynı bölümde içeriği hakkında bilgiler verildikten sonra fihrist bölümü tamamlanıp yazar adına göre ve türlerine göre sınıflandırılmıştır. Çalışmanın konusu edebiyat ile ilgili seçme metinleri kapsadığı için türlerine göre düzenlenen fihristle paralel olarak çevirisi yapılmıştır. Bu bölümde yer alan şiir, hikâye, letâ'if, anı, biyografi, gezi yazısı, mektup ve tercüme eserlerin tümü günümüz harflerine aktarılmıştır. Fakat makale ve diğer yazıların içerisinde bulunan fizik, kimya ve biyoloji alanlarında bilimsel yazıları içeren metinlerin yalnızca kapsamlarından bahsedilmiştir. Günümüz harflerine aktarma hususunda yabancı kişi ve yer isimleri söylendiği gibi yazıldığı için üzerinde durulmuş, en doğru şekliyle verilmeye çalışılmıştır.

Edebiyat üzerine yapılacak dönem ile ilgili akademik çalışmalarda araştırmacıların mevcut eserler üzerinde yapacakları gözlem ve incelemelerine kolaylık oluşturmak için türlerine göre tasniflenen metinler 6 başlık altında düzenlenmiştir. Toplamda 200 yazının çevirisinin yer aldığı bu metinler hakkındaki genel değerlendirmeler şu şekildedir:

Dönemin duyuş ve anlayış tarzına sıkı sıkıya bağlı olan Müntehâbat-ı Tercüman-ı Hakikat eserinde 99 şiir tespit edilmiştir. Her ne kadar gazete Midhat Efendi etrafında şekillense de şiirde Mu'allim Nâcî ve hemen yanı başında Şeyh Vasfî'nin ağırlığı hissedilmektedir. Gazeteyi özellikle şiir alanında Mu'allim Nâcî'den önce ve sonra olarak iki döneme ayırmak mümkündür. Başlarda "Bir Hâne-Berduş" ve "Bir Muhâcir" müstearlarıyla şiir ve tercüme eserler göndermekte olan Mu'allim Naci, okurun dikkatini çekecek olan bu şiirler ile Midhat Efendi tarafından keşfedilmiştir. Nâcî ile gazete şiir yönünde ilerleme kaydetmiştir. Şiirde usta bir kalem olarak görülen Nâcî'den Harâbât Şairi olarak bahsedilmiştir. Gazeteye gönderilen mektuplarda âdeta Nâcî'nin izleri harâbâtta sürülmektedir. Bu tanımla özdeşleşen sanatçı, gazeteye gönderdiği şiir ve yazılarında "Mes'ûd-i Harâbâtî" müstearını kullanmıştır. Daha önce bu harâbâtî şairi keşfeden ve yücelten Midhat Efendi ilerleyen zamanlarda öne sürdüğü fikirleri uygulayamadığı düşüncesiyle karşıt bir duruş sergilemiştir. Başlarda Naci'deki yeni şiir duyuşunu keşfetse de geleneğin izlerini taşıyan şairin yeni şiiri benimsemeyeceğini ön görmüştür. Midhat Efendi bu gibi müdahalelerle devrine yön vermek ve yeni oluşan fikirleri sürdürmek için çaba göstermiştir. Bu öncülde Müntehâbat-ı Tercüman-ı Hakikat'te şekil ve muhteva yönünden eski şiirin izlerini takip eden, ondan kopamayan bir şiir anlayışının benimsendiği ve bu doğrultuda eserler kaleme alındığı görülmektedir. Yani açıkça belirtilebilir ki Tanzimatla başlayan yenileşme hareketleri Ara Nesil çerçevesinde bu dönem şairlerinin içinde bulundukları istibdat dönemiyle paralel olarak gelişen bir yayın hayatının da etkisiyle toplumsal meselelerden uzaklaşmaya başlamakta ve eski şiirin etkisinde rotasını tayin etmektedir.

Eserde bulunan hikâyelere gelince diğer türler kadar baskın olmadığı hissedilir. Dönem romancılarının aynı zamanda hikâye kaleme alması hikâyenin bağımsız bir tür olarak gelişmesine gölge düşürmektedir. Aynı durum Müntehâbat-ı Tercümân-ı Hakikat'te de görülür. Tercüme eserlerden esinlenerek kaleme alınan, genellikle aşk ve izdivaç üzerine kurulu bu hikâyelerde mekân ve şahıs kadrosunun yabancı isimler kullanılarak oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Toplumda yeri olmayan ecnebî isimler etrafında şekillenen bu eserler millilikten uzak kalmakla birlikte yanlış Batılılaşmanın bir örneği olarak görülebilir. Çeşitli

yazarlar tarafından yamyamlık, fakirlik, hırsızlık, ilim, güven, vefasızlık gibi konularda oldukça geniş bir ölçekte eserler kaleme alınmıştır.

Ayrıyeten bu hikâyelerde en çok eser veren Midhat Efendi'nin etkisini göz ardı etmek mümkün değildir. Midhat Efendi bu bölümdeki hikâyelerinde okuyucuya bilgi vermeyi amaçlayan, didaktik bir anlatımla birlikte kıssadan hisse çıkaran bir anlayışı benimsediği görülmektedir. Bunun yanı sıra hikâyelerinde romanlarında olduğu gibi okuyucuyla sohbet ediyor havasında olmakla birlikte anlatımın akışına müdehâle eden ve olaylarla ilgili açıklama yapan bir işleyişe rastlarız.

Bu bölümde 14 adet hikâyeye tesadüf edilmiştir. Bunlar; “İlim-i Nahvın Keyfiyyet Vaz'î ve Ebüssuûd”, “Zukûret Tesellisi”, “Arslandaki Zekâya Dehhâş Bir Misâl Yahud Arslanın Bir Kaza Te'aşşuku”, “Bir Hırsızın Kıymet-i Telifi”, “Bî-Vefâlığın Malı Kaça Oluyor”, “Bulabildiklerim”, “Yamyamın Cezası”, “Bilâihtiyâr Serik Bir Aşk”, “Kömürcü” “Zekâ-yı Kelb”, “Gülünç Bir Nikâh”, “Semere-i Nezâket”, “Ağâz-ı Pervâz”

Eserde güldürü unsurunu karşılamak için letâ'if bölümü oluşturulmuştur. Gündelik yaşamın içinden seçilen konuları mizahî bir anlatımla okuyucuya sunan bu hikâyeler fıkra niteliği taşımaktadır.

Şair ve yazarların edebiyat hakkındaki düşüncelerini, değerlendirmelerini ve eleştirilerini mektup türünde verilen eserlere bakarak irdeleyebiliriz. Ara Nesil'de ve Muntehâbat-ı Tercüman-ı Hakikat'te eleştirinin bağımsız bir tür olarak yer almadığı bilinir. Devrin ileri gelenleri tarafından edebiyat, şair ve şiir üzerine yapılan eleştirilerin mevcut olan mektupların içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu mektuplarda dönemin önemli şahsiyetlerinin şiir hakkındaki görüşleri ve aralarındaki fikir alışverişlerine de rastlarız. Aynı şekilde Mu'allim Nâcî ve Şeyh Vasfî arasında yazılan mektuplarda bu iki şahsiyetin aralarındaki ilişkiyi anlamak ve şiir üzerine hangi düşünce içerisinde bulunduklarını anlamak ve tespit etmek mümkündür. Bu doğrultuda anı, biyografi ve mektup türünde 45 adet esere tesadüf ediyoruz.

Bu dönemde Batılı şahsiyetlerden yapılan çeviri eserler emsâl teşkil ederek yerli hikâyelerin hacminin küçülmesini sağlamıştır. Aynı doğrultuda Muntehâbat-ı Tercüman-ı Hakikat'in bu cildinde çeviri eserler yoğun olmasa da Goethe, Jean Jack Rousseau, Lamartine gibi batı edebiyatının öncü şahsiyetlerini barındırması sebebiyle önem arz eder. Bu doğrultuda 6 adet tercüme eser tespit edilmiştir. Bunlar: “Masum”, “Bir yerde her yürekte

başka bir his", "Nevcivan- Ab-ı Revân", "İstırarî Bir İlân-ı Aşk", "Meydan-ı Harp", "Mecâzât-ı Müttekâbile yahud El-Ceza Min Cinsü'l-âmel", "Necm Efşan Bir Gece"

Ansiklopedik değer taşıyan bu eserde fizik, kimya, tarih, biyoloji, sosyoloji gibi alanlarda azımsanmayacak derecede konu ve içerik bakımından oldukça zengin makalelere rastlanır. İstibdat döneminin de getirdiği gereklilikle birlikte siyasi meselelerden uzak durulmuş fakat adalet, hukuk, kadının toplumdaki yeri ve mesleki anlamda üstlendiği rol gibi sosyal konulara değinildiğini görmek mümkündür. Bu bölümde Ahmet Midhat Efendi'nin etkisini hissetmekle birlikte Selanikli Tevfik'in de çeşitli konularda makaleler kaleme aldığını görürüz. Gazetelerde yer alan bu makaleler halkı her konuda bilinçlendirmek, kültürlendirmek ve bilgilendirmek için önem teşkil etmektedir. Bu bölümde hemen hemen her konuda kaleme alınan 105 makale tespit edilmiş olup edebiyat dünyasını ilgilendiren 19 makalenin günümüz harflerine aktarımı gerçekleştirilmiştir. Bunlar; "İbret-i Âlemliyiz", "Çocuk Sergisi", "Mevadd-ı Hâkimiye", "Mukaddime", "İsimsiz", "Tiyatro Tarihi 1-2", "Ayinen", "Tercüman-ı Hakikat", "Şiir ve Hikmet", "Hâle", "Hülâsa-ı Mâli", "Mütalaa", "Güzel Söz Bulmak Ne Güç!", "Şikempverliğin Şairanesi yahud Şiirin Şikempervaranesi", "Matbaalar", "Ruhi'de Azim-i Ciddi", "Moliere'in Bir İmzası", "Münacat"

Midhat Efendi'nin çatısı altında Mu'allim Nâcî ve Şeyh Vafî gibi önemli şahsiyetleri bünyesinde barındıran gazete; şiirler, hikâyeler, yerli eserlere emsâl teşkil eden tercümeler, edebi tenkit ve tartışmaların yapıldığı mektuplar, güldürü unsurunun katıldığı letâ'ifler ve her konuda kaleme alınan makaleler ile toplumun her kesimine hitap ettiği görülmektedir. Bu çalışma dönem edebiyatını ve sanatçılarını anlamak için yapılacak çalışmalara kaynak teşkil edecektir.

9. KAYNAKÇA

AKÜN, Ömer Faruk, **“Bir Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün Müdür?..”**, Dergâh 1/1, İstanbul, 1990.

BİRİNCİ, Ali, **“Harputlu Hacı Hayri Bey”**, Dergâh mc. Nr. 48, Şubat 1994.

ENGİNÜN, İnci, **“Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 2”**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012.

ENGİNÜN, İnci, **“Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyete (1839-1923)”**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012.

ERCİLASUN, Bilge, **“Servet-i Fünûn’da Edebi Tenkid”**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1970.

ERTAYLAN, İsmail Hikmet, **“Türk Edebiyatı Tarihi (Hazırlayan Abdullah Uçman vd.)”**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

İŞİK, İhsan, **“Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi”**, Elvan Yayınları, Ankara, 2001.

KAPLAN, Mehmet, **“Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar”**, 1, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1976.

KAPLAN, Mehmet,” **Tevfik Fikret Devir Şahsiyet Eser”**, Dergâh yayınları, İstanbul, 1971.

KOLCU, Ali İhsan, **“Türkçe’de Batı Şiiri (Tanzimat ve Servet-i Fünûn devirlerinde Batı Edebiyatından yapılan şiir tercümeleri üzerine bir araştırma 1859-1901)”**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2008.

KOLCU, Ali İhsan, **“Ahmet İhsan Tokgöz Matbuat Hatıralarım ve Öteki Hatıra Yazıları”**, Salkımsöğüt Yayınları, Rize, 2019.

KOLCU, Ali İhsan, **“Ara Nesil Edebiyatı Tarihi”**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2018.

KOLCU, Ali İhsan, **“Edebiyat Kuramları Tanım Tenkid Tahlil”**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2016.

KOLCU, Ali İhsan, **“Putları Yıkıyoruz”**, Salkımsöğüt Yayınları, Rize, 2019.

KOLCU, Ali İhsan, **“Tanzimat Edebiyatı 1”**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2014.

KOLCU, Ali İhsan, **“Tanzimat Edebiyatı 2”**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2014.

KOLCU, Ali İhsan, **“Türk Romanı El Kitabı”**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2013.

LEVEND, Agah Sırrı, **“Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri”**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1960.

LEVEND, Agah Sırrı, **“Türk Edebiyatı Tarihi”**, Dergâh Yayınları, Ankara, 2015.
Midhat, Ahmed, **“Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat III. Cild.”**

NECATİGİL, Behçet, **“Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü”**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.

OKAY, Orhan, **“Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı”**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

ONUR, M. Nâcî, **“Harputlu Divan Şairleri”**, Manas Yayıncılık, Elâzığ, 1988.

ORTAÇ, Yusuf Ziya, **“Portleler”**, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1963.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, **“Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi”**, Maarif Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1941.

ÖZSARI, Mustafa, **“19. Yüzyılın İkinci Yarısında Yaşamış Bir Neo-Klasik Şeyh Vassı”**, Altınpost Yayınları, Ankara, 2013.

PAŞA, Ziya, Harâbât, “**Matbaa-ı Amire**”, İstanbul, 1875.

SEVÜK, İsmail Habib, “**Tanzimat’tan Beri Edebiyat Tarihi C. 1**”, Remzi Kitabevi 1942.

TANPINAR, Ahmed Hamdi, “**Edebiyat Üzerine Makaleler**”, (Haz. Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, “**On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**”, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.

TARHAN, Abdülhak Hamid, “**Abdülhak Hamid’in Hatıraları (Haz. İnci Enginün)**”, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

11. İNDEKS

A

Abdî, 50
 Abdullah Bin İshakü'l-hazremi, 138
 Abdülkerim Sabit, 117
 Ahmet Bin Yusuf El-Manazi, 274
 Ahmet Hamdi, 252
 Ahmet Midhat, 144, 147, 150, 158, 225, 227, 309, 330, 332, 333, 338, 341, 346, 351, 369
 Ahmetü'l-Reccani, 352
 Alaybeyizâde Nâcî, 78, 82, 85
 Aleksandre Dumas, ,144, 368
 Ali Enver, 138
 Ali Hilmi, 292, 293
 Ali Nizami, 311
 Ali Rıza, 49
 Ali Rûhî, 55, 91, 109, 132, 224, 252, 266, 298
 Ali Ulvi, 75, 92, 280, 285, 294
 Aragül, 332
 Arif Avnî, 237
 Arif Hikmet, 277
 Arifi, 244
 Arifi Şirazi, 279
 Asım, 255, 256, 299
 Ata, 138
 Atabetü'l-Feyyil, 138
 Atıf, 255
 Avnî, 237, 244, 248, 271, 272, 273

B

Baba Kemal-i Hucendî, 279
 Bağdat'ın Yeni Rûhîsi, 296
 Bahiy Bin Ya'merü'l-Advan, 138
 Bedri, 114, 356
 Bîdil, 279

C

Celil Bin Ahmetü'l-garamidi, 138
 Cenab-ı Hafız, 255
 Cevamîu'l Kelim, 330

D

Deli Şair, 64

Diyojen, 225, 226

E

Ebu El Nafi Vasıf, 72
 Ebu Haşim, 330
 Ebu Haşim Sufi, 330
 Ebu İshak, 358, 364, 365, 366
 Ebu İshâk, 358
 Ebu İshak Şirazî, 358
 Ebu Ömür Ala, 138
 Ebu'l Hasan Ali Bahzeri, 275
 Ebu'l-hasan el-ahfeş el-evsat Sa'id Bin Mesud, 138
 Ebü'l-Hâris, 138
 Ebüssuûd, 137, 138
 Ebüzziyâ, 225
 Ekrem Fazıl, 298
 El-hâc Pir Efendi, 234
 Emile Dujor Arden, 144
 Emin Hilmi, 234
 Emin Hilmi, 234
 Enverî, 294
 Esad, 303
 Esirüddin Ahsetki, 301
 Esşil, 337
 Ezop, 226

F

Fahrettin Razi, 333
 Faik Memduh, 124, 125
 Fatihli Mansur, 298
 Fera, 138
 Feyzi, 223
 Feyzi-i Hindi, 279
 Fikri, 77, 139
 Fuzûlî, 255

G

Goethe, 312, 313
 Gülistan, 256

H

H.H, 175
 Hacı Faik, 249, 251

Hacı Memişî, 311
 Hafız Şirazî, 358
 Halil Edib, 325
 Hamdi, 266, 267
 Harputlu Hayri, 54, 57, 58
 Hasan Kudsi, 70
 Hasan Tevfik, 338
 Hâtıf İsfahanî, 257
 Hayret, 86
 Hayrettin Paşa, 235
 Hicri, 110, 355
 Hicrî, 354
 Hoca Fehim, 293
 Hoca-i Şirazî, 224
 Hüseyin Alemdarzade Hacı Arif, 234
 Hüsrev-i Dehlevî, 279

I

Itrî, 293

İ

İbn-i Hâcib, 138
 İbn-i Ma'lâi Mahdûmi-i Karişi, 290
 İlyas Sami, 234
 İmam Gazalî, 275, 305, 329
 İmam Maverdi, 329, 329, 330
 İsa Bin Ömürü'l-sağfi, 138
 İskender, 225, 226, 227
 İskender Yunanî, 225
 İsmail Baba, 245
 İsmet, 260, 284, 303
 İsmet Bihari, 257
 İsmet-i Buhari, 279

J

Jean Jack Rousseau, 325

K

Kalender, 80
 Kefevî, 343
 Kemalettin İsmail İsfahan, 356
 Kisâi, 138

L

La Fontaine, 226

La Martine, 296

M

M.N, 174

Mahmud Kemaleddin, 77

Mahmut Fahri, 326

Maraşlı Kâmil, 83, 286

Mariout, 351

Mehmed Celal, 58, 60, 93

Mehmed Fahri, 46, 52, 131

Mehmed Namık, 266

Mehmed Remzi, 103

Mehmed Tevfik, 102, 104, 118, 131

Memiş, 311

Memyune'l-akran, 138

Menemenlizade Tahir, 97, 98

Midhat, 229

Moliere, 368, 369

Molla Câmi, 279

Mu'allim Efendi, 71

Mu'allim Feyzi, 44, 83, 224

Mu'allim Nâcî, Bknz. Mes'ûd-i Harâbatî, 57, 67, 109, 113, 122, 180, 220, 220, 222, 223, 223, 224, 227, 228, 234, 234, 237, 238, 248, 249, 253, 258, 260, 267, 271, 274, 278, 304, 305, 307, 310, 312, 313, 315, 333, 354, 366, 368, 372

Muharrem, 254

Muhittin Bin Metruh, 352

Musi Bin Nasir, 329

Mustafa Asım, 329, 330

N

N.M, 165

Nâcî, 223, 267, 279

Nazimülhikem Ahmet Hamdi, 56

Necip, 166, 179

Nimetullah, 365

Nizamî, 302, 303

Nizâmî, 260

Nuri, 218

O

Osman Ferid, 96

P

Parmenion, 225

Philotas, 225

R

Rahmi, 79, 274, 353

Raşid Müverrih, 254

Reşad Giridî, 91

Rûhî, 223, 266, 295, 367, 368

S

Safi, 65

Selanikli Ahmet Rasim, 284

Selanikli Tefvik, 281, 282, 283, 297, 318, 328

Selman, 359, 364, 365

Selmân-ı Sâvecî, 358

Sırrı Paşa Hazretleri, 240

Sibeveyh, 138

Solon, 225, 226

Sûdî, 255, 256, 257, 299, 300, 301

Süleyman Selim, 252

Ş

Şem'î, 256, 257

Şevket, 298

Şevki, 271

Şeyh Arif, 279

Şeyh Hüseyin, 237, 271

Şeyh Nimetullah, 365

Şeyh Nizami, 302

Şeyh Nizamî, 257, 258, 301, 302

Şeyh Nizâmî, 260

Şeyh Sadi, 279

Şeyh Said, 358

Şeyh ü Safî, 224

Şeyh Vasfi, Bknz. Berki, 43, 44, 46, 52, 61, 85, 89, 110, 113, 114, 127, 223, 229, 230, 234, 238, 239, 241, 251, 252, 260, 271, 278, 294, 298, 356

T

Tevfik, 226, 307

Thespis, 335, 337

U

Ubeyd Zakanî, 358

Ü

Üsküdarlı Nedim, 111, 128, 134

Üsküdarlı Safî, 86, 96, 112, 126

Üsküdarlı Salim, 127, 135

Üsküdarlı Süleyman Selim, 65, 95

Üsküdarlı Talat, 94, 135

Üsküdarlı Talât, 129

V

Vasfi, 223

Vecdi, 67

Vecihi, 325

Victor Hugo, 144, 308

Y

Yagcızâde Osman Nuri, 143

Yahya, 255

Yenişehirli Mâlik, 272

Yusuf Aliye El-selam, 256

Yusuf Aliye El-selam, 300

Yuşa, 330

Z

Ziya Paşa, 254, 267, 299